

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені К. Д. УШИНСЬКОГО

Лінгвістичні науки

Збірник наукових праць

№ 41

Видається з липня 2005 року
Виходить два рази на рік

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Засновник: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Головний редактор збірника — **Олександр І. Іляді**, доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Редакційна колегія:

Наталія Г. Арефьєва, д-р філол. наук, професор кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету (м. Одеса, Україна);

Оксана С. Баранівська, канд. філол. наук, професор кафедри україністики, Інститут східнослов'янської філології Ягеллонського університету (м. Краків, Польща);

Грасльда Блаженс, д-р філол. наук, професор, Інститут литовської мови (м. Вільнюс, Литва);

Володимир А. Глушенко, д-р філол. наук, професор кафедри загального, германського та слов'янського мовознавства, Слов'янський державний педагогічний університет (м. Слов'янськ, Україна);

Тетяна В. Громко, д-р філол. наук, професор кафедри англійської філології та перекладу, Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна);

Тетяна С. Єременко, канд. філол. наук, професор кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Йолантта Клімек-Грондзка, д-р філол. наук, професор кафедри польської мови, Люблінський Католицький університет імені Іоанна Павла II (м. Люблін, Польща);

Тетяна М. Корольова, д-р філол. наук, професор кафедри філології, Одеський національний морський університет (м. Одеса, Україна);

Світлана А. Любимова, д-р філол. наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Олена М. Мітіна, канд. філол. наук, доцент, зав. кафедри англійської філології та перекладу, Національний університет «Одеська політехніка» (м. Одеса, Україна);

Олександра В. Попова, д-р пед. наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Ахім Рабус, д-р філол. наук, професор, керівник Слов'янського семінару при кафедрі слов'янської філології (мовознавства), Фрайбургський університет імені Альберта-Людвіга (м. Фрайбург, Німеччина);

Інна В. Ступак, д-р філол. наук, професор кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна);

Олег В. Тищенко, д-р філол. наук, професор, зав. кафедри іноземних мов та перекладознавства, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності (м. Львів, Україна);

Анастасія А. Юмрукуз, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри західних і східних мов та методики їх навчання, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

Заступник головного редактора: **Ілона М. Дерік**, кандидат філологічних наук, доцент, зав. кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний заклад «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса, Україна)

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

SCIENTIFIC RESEARCH ISSUES

OF SOUTH UKRAINIAN
NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER K. D. USHYNSKY

Linguistic Sciences

The Scientific Research Issues Collection

№ 41

Issued since 2005 pory
Frequency: biannual

Publishing House
“Helvetica”
2025

Founder: State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»

Chief Editor – **Alexander I. Iliadi**, Doctor of Philology, Professor of the Department of Translation, Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine)

Editorial Board:

Natalia G. Arefieva, Doctor of Philology, Professor at the Department of Social Sciences, Odessa National Medical University (Odessa, Ukraine);

Oksana St. Baranivska, Candidate of Philology, Professor at the Ukrainian Studies in the Institute of Eastern Slavic Philology of the Jagiellonian University (Kraków, Poland);

Grasilda Blažienė, Doctor of Philology, Professor, a full member of the Lithuanian Academy of Sciences, Institute of the Lithuanian Language (Vilnius, Lithuania);

Volodymyr A. Glushchenko, Doctor of Philology, Professor at the Department of the General, Germanic and Slavic Linguistics, Slovyansk State Pedagogical University (Slovyansk, Ukraine);

Tetiana V. Hromko, Doctor of Philology, Professor at the Department of English Philology and Translation, Odessa Polytechnic National University (Odessa, Ukraine);

Tetiana Ye. Yeremenko, Candidate of Philology, Professor, Head of the Department of the Germanic Philology and Methods of Teaching Foreign Languages, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine);

Jolanta Klimek-Grądzka, Doctor of Philology, Professor at the Department of the Polish Language, the Institute of Linguistics, Faculty of Humanities, KUL, The John Paul II Catholic University of Lublin (Lublin, Poland);

Tetiana M. Korolova, Doctor of Philology, Professor at the Department of Philology, Odessa National Maritime University (Odessa, Ukraine);

Svitlana A. Lyubymova, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine);

Olena M. Mitina, Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of English Philology and Translation, Odessa Polytechnic National University (Odessa, Ukraine);

Oleksandra V. Popova, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine);

Achim Rabus, Doctor of Philology, Professor, Managing Director of Slavonic Seminar at the Chair of Slavonic Philology (Linguistics), Albert Ludwig University of Freiburg (Freiburg, Germany);

Inna V. Stupak, Doctor of Philology, Professor at the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine);

Oleh V. Tyshchenko, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Foreign Languages and Translation Studies, Lviv State University of Life Safety (Lviv, Ukraine);

Anastasiia A. Yumrukuz, Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of the Western and Oriental languages and Methods of their Teaching, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine)

Deputy editor-in-chief: **Ihona M. Derik**, Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of Translation and Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky» (Odessa, Ukraine)

UDC 811.221.11:81-112

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.1>

ETYMA ALANICA

Alexander I. Iliadi

Doctor of Philological Sciences, Full Professor at the Chair
of Translation, Theoretical and Applied Linguistics
State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky”,
Odessa, Ukraine
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

SUMMARY

The objective of this paper is to test the hypothesis about Alanian language affinity of some hydronyms in the area of Slavonic toponymy. With high probability they are explained by appealing to Ossetian lexis, which is the result of historical evolution of Alanian vocabulary. The important morphological feature of the hydronyms under consideration for their Alanian attribution is the sum of formatives, exact genetic analogue of which are detected in Ossetian vocabulary.

*The etymological analysis enables to single out the six Alanisms, the form and likely semantics of which are confidently restored like *ana-tak[ā] or *ana-tax[ā] ‘stagnant water’, *arši-l- or *arš-il- ‘small stream’, *māl-arš-ā ‘stream from pool, swamp, marsh’, *māli weni ‘stream from pool’, *mār-ud ‘stream/river with weir’, *mez-ur ‘jet (stream)’ or *mez-ur ‘running (flow, stream)’.*

Key words: *etymology, Alanian, reconstruction, prototype, derivative, suffix, hydronym.*

Introduction. The Alanian language belongs to the relict Iranian languages, reconstructed from the onomastic data (toponymy, anthroponymy) and to a lesser extent due to few in number written monuments of Alano-Ossetian attribution. The toponymic material has some value for judging about the composition of Alanian vocabulary, phonetics and morphology of Alanian word, and also about the relations of the Alanian language to other Iranian languages. It is about the sum of the geographical names, which arose in the speech

of Alanian population of the Danube, Sava, Don, Dnieper, Bug, Dniester rivers regions, and Crimea. These toponyms save the lexemes which enhance our knowledge of Alanian topographic nomenclature, therefore singling out the Alanian heritage in the toponymy of the mentioned territories is always **relevant** for Iranian etymology and reconstruction.

The main phono-morphological criteria for identifying reconstructed lexemes as the units of Alanian vocabulary are set out in (Iliadi 2025: 5), therefore here we are specially not discussing these criteria. The **aim** of the proposed study is testing the hypothesis about Alanian origin of some geographical names in the area of Slavonic hydronymy. The achievement of the goal involves addressing two **tasks**: 1) to conduct the etymological analysis of the lexical material; 2) to reconstruct Alanian words based on data of Slavonic toponymy.

Material of the study is a number of hydronyms, taken from the dictionaries of the onomastic lexis, investigations on the toponymy, and the geographical works.

Specificity of research has caused the choice of its **methods**, namely – *the etymological method* and *the method of linguistic reconstruction*.

ETYMOLOGIES

1. Alan. **ana-tak[ā]* or **ana-tax[ā]*

Netaka – the name of a tributary (creek) of the Sava River in the upper course (region of Kostajnica). As regards the orthography E. Dickenmann notes: “It is written that way (!) and not *Nèteka* – the name of a creek (Serb., Croat. ‘slowly flowing water’)” (Dickenmann 1966, 2: 52).

Indeed, Slavonic compounds with **ne-* from the stem of **tekr̥i* ‘to flow’ consistently demonstrate only *e*-vocalism of the root, cf. **neteča*/**netečь*, **neteka*, **netekъ*, of which see: (Etymological Dictionary 1999, 25: 37, 38). In view of this fact we can hardly speak about the lengthened grade of *o*-apophonia (**ō > *a*) **Ne-taka*.

We consider the written form to be Slavonic adaptation of the Alanian lexeme **ana-tak[ā]* or **ana-tax[ā]* ‘stagnant water’, that is a cognate of Proto-Slav. **tekt’i* : **tokъ*, cf. Osset. *ær-tæx* ‘dew’, *ær-tax* ‘drop’, when *ær-* is the preverb, while *tak-* (*tač-*) – verbal base, present in *tæzyn* ‘flow’ (Abaev 1958, 1: 180). Alan. prefix **ana-* (= Iran. privative particle **ana* > Osset. *ænaæ* ‘without’; Abaev 1958, 1: 149–150) was reinterpreted to be Slav. **ne-* in the same way as in the case of the river name (basin of the Sejm) *Неданъ*, 1786 in Chernigov vicegerency, behind which stands Alan. **ana-dān* ‘waterless (river)’ = Osset. *ænaæ-дон* ‘the same’ (in more detail this etymology will be set out in the special investigation).

The final *-a* in the hydronym is ambiguous (thence its optionality for the reconstruction), because one may be both primordial element of the morphological composition of Iranian lexeme (the remnant of *ā*-stem marker), as well as Slavonic flection, necessary for the grammatical agreement of the loan word.

2. Alan. **arši-l-* or **arš-il-*

In the description of the Crimean areas by P. S. Pallas (Journey to the Crimea in 1793 and 1794 years by academician P. S. Pallas (transl. from Germ.; the first part). *Proceedings of the Imperial Odessa Society of the History and Antiquities*. 1883. T. 13. P. 42) the river *Аршилъ* is mentioned. Cf.: “Offsite from the forest, on shore of the Karasu river, the beautiful house of earl Kokhovski is located; one is in his estate, called Azamat, namely in 14 versts from Karasu Bazar. This rich estate has more than 10000 dessiatines of the most fertile land and meadows, not counting the two Tatar villages, in one of which Russians live, and in the other Nogai resettlers live; this last village is called Melek and contains 500 souls of residents. Near this village the road goes through low mountains to the station Burunduk (25 versts from Karasu Bazar); here the river Bulganak runs, flowing into Sivash together with other river, called *Аршилъ*”.

Perhaps, it is about preservation of Alan. **arši-l-* (or **arš-il-*) ‘small stream’. This is the derivative **arši-* (*ī*-stem?) (~ Old Ind. *arṣ* ‘to flow’: Ved. (Rigveda) *ārṣati*, *ārṣat* (Mayrhofer

1992: 123), *ṛṣāti* ‘to flow’, ‘to stream’) with suff. *-l/-il-*, attested in the appellative vocabulary of the Ossetian and some other Iranian languages. The diminutive meaning for **aršil-* is presumed given an analogous derivational semantics of the suffix in Ossetian and Talysh (it is permissible that it has the same function also in the toponymy). More details about the formant and its variants see: (Dzitssoity 2018: 96, 103), and also (Gabaraev 1977: 59).

3. Alan. **māl-arš-ā*

Малороща – the gully, left tributary of the Kuchurgan (in the headwaters) left of the Dniester river (Словник гідронімів 1979: 350). The hydronym already has been under the etymological analysis, and now two its treatments are introduced into scientific circulation. They agree on two items: 1) Iranian genetic attribution of the hydronym; 2) identification of the first part as «Scythian-Ossetian» **māl* (< **mārya-*) ‘pool’. V. E. Orel tends to consider this name to be Iran. dial. **mārya-rauxšna-* ‘light swamp, light pool’ (Orel 1986: 109), while A. K. Shaposhnikov regards it along with the Bosporan toponym *Malorossa* as Sarm. **malə-roš* ‘deep stream’ (in the second part is *rsi* ‘to flow’; Shaposhnikov 2007: 304). However, in other work of 2007 year A. K. Shaposhnikov reconstructs a slightly different Sarmatian prototype **māḷa-r-šā* ‘deep flow’ (~ Osset. *mal* ‘pool’, ‘the deepest place of the lake, swamp, river’, Old Ind. *ṛṣāti* ‘to flow, to stream’, Thrac. *Malua*) (Shaposhnikov 2007a: 105, 462) for both names. The historical-phonetic reasons of the reconstruction of «schwa secundum» for the second part, just like the reconstruction of this component as **-roš*, remain unclear.

Meanwhile, the form of the postpositive component may be restored exactly like **arš-ā* ‘flow’, ‘stream’, which is etymologically oriented towards the Old Indian verb *árṣati*, *ṛṣāti* ‘to flow’, ‘to stream’ as in the case of **arši-l-* (**arš-il-*) (see above). Thus, for Iranian (Alanian) composite, preserved in the hydronym, is probable reconstruction **māl-arš-ā* ‘stream from the pool, swamp’. Its written form is the result of Slavonic adaptation: the sound *a* in the inlaut was interpreted as

the connection vowel and substituted with *o*, which is regular in the compound words, whereas the remaining cluster was likened to the stem of the verb **-rošati* ‘to mist, to water’.

Here we do not view the toponym *Malorossa* given the ambiguity of its orthography.

4. Alan. **māli weni*

Малывень – the name of the left tributary of the Bolva, left tributary of the Desna river. In the research by V. N. Toporov and O. N. Trubachev the hidronym is defined as unclear, at the same time the authors put forward the hypothesis about its Iranian genesis, having proposed the comparison with Old Ind. *mālu-*, *māluvā* ‘climbing plant’ (Toporov, Trubachev 1962: 225). The outcome of the word *-ень* was left without an explanation, which casts doubt on this etymology.

We have the formal grounds to attribute *Малывень* to Iranian heritage in the local hydronymy, considering this name to be the word fusion of **māli weni* ‘stream from pool’ (literally – *stream of pool*). It is formed with Alan. **māli* – genitive of the noun **māl* ‘pool’ (> Osset. *mal* ‘deep stagnant water’, ‘deep place in the lake, swamp, river’, ‘pool’; Abaev 1973: 2: 68–69), and **weni* – the form with the *i*-umlaut to Iran. **wani* ‘stream’, cf. Khotan Saka *vañi* ‘streams’ (< **u-an-* or with root **au-*, where the initial *a-* later was lost) ~ Old Ind. *avāni-* ‘stream’ (Bailey 1979: 373, 383), and also Alan. **un-i-* ‘flow, stream’ < Iran. **aun-i-* as a part of **un[i]-gul* < **un[i]-kul* ‘stream from the hole, gully’ (: modern *Ингул* – the river), of which see: (Iliadi 2025: 17–18).

5. Alan. **mār-ud*

Марым – the creek in the Gnilopiat river basin (the former Kiev governorate; Vasmer 1965, 3: 214). It’s hardly own Slavonic reflex of PIE participle **mār-ont-* > **marq̃t̃b̃*: one is doubtful due to the problematic nature of identifying traces of PIE **mār-* ‘to block, close, impede’ in Proto-Slavonic vocabulary. Furthermore, the designation of the *flowing* water body as “locking”, “blocking” does not get any support in the typology of the nomination (it would be expected the usage of the passive participle with *-en-* for the denomination of a blocked, dammed creek).

May be, we deal with an inaccurate rendering of Sarm.-Alan. **mār-ud* < Iran. **māra-uda-* ‘stream/river with weir’ (rather even it is Alanian nominal composite **mār-ud*, formed by the reflexes of Proto-Iranian stems). The composite of the reflexes of Iran. **māra-* ‘weir’ and the nominal derivative from Iran. **aud-* : **ud-* ‘to make its way like wellspring, leak out’? Cf. Avest. *aōda-* ‘wellspring, source’ (Rastorgueva, Edelman 2000, 1: 257), Khotan Saka *ūtca-* ‘water’ < **usačā-* ~ Avest. *usa-*, Old Ind. *útsa-* ‘source’ (Emmerick, Skjærvø 1982: 27), Osset. *Медзыда* “Flowing water” with *-ыда* < Iran. **auda-* : **uda-* ‘wellspring, source’ (Цхуырбаты, Дзиццойты 2015: 544–545).

For more information on **māra-* in Sarmato-Alanian hydronymy see: (Iliadi 2025: 15).

It is permissible to interpret the hydronym *Марым* as the Slavonic adaptation of Alan. **Марыд* with devoicing of the final dental consonant. The examples of the devoicing the etymological *-d^(c)* > *-m^(c)* in the absolute end of word are attested in the Dnieper River hydronymy, cf. the variants: *Прóсеред* and *Прóсепет*; *Убедь* (*Убедьдю*, 1746) and *Убеть* (Словник гідронімів 1979: 449, 577).

6. Alan. **mez-ur* or **mez-ur*

Mezur — the tributary of the Chernets River (the right tributary of the Sava River). According to E. Dickenmann, “Unclearly, without the parallels” (Dickenmann 1966, 2: 38).

Two etymologies of the hydronym are possible.

1. As Alanian suffixal derivative **mez-ur* ‘jet (stream)’ from the verbal stem **mez-* < Iran. **maiz-* : **miz-* ‘to flow, trickle, ooze’, cf. Osset. *mezun* ‘to flow (like a stream, trickle)’, ‘to leak’ (Abaev 1973, 2: 126–127; Rastorgueva, Edelman 2015, 5: 163–167). It is essential to note an important detail regarding the area of the derivatives with the mentioned formant: we mean that unproductive class of the formations with *-ur* are singled out exactly in Ossetian toponymy (Dzitstsoity 2018: 98, 105), that inherits Sarmato-Alanian language traits in many ways. Cf. *Moz-ur*, *Myz-ur*, *Sam-ur* etc. (Dzitstsoity 2018: 105).

Isn't Osset. *Myz-ur* (< Alan. **miz-ur*) the closest structural and etymological match to **mez-ur*?

The reconstruction of the semantics of Alan. **mez-ur* as 'jet (stream)' is supported by the typological analogue in the form of Russ. hydronym *Струйной* (the Oka River basin; Smolitskaja 1976: 71) ~ *струя*.

2. As Alan. **mez-ur* 'running (flow, stream)' – the derivative with the same formant from **mez-* < Iran. **maiṣ-* 'to move, move around', cf. the reflection of this etymon in Osset. *Медзыда, Медзыдайы дон* (the name of the left tributary of the Kura River) with the reflex of Iran. **auda-* : **uda-* 'wellspring, source' in the postposition (Цхуырбаты, Дзиццойты 2015: 544; Dzitsitsoity 2018: 102). As regards the motivation cf. Slavonic potamonym *Бігуча* (the basins of the Dnieper and Dniester rivers; Словник гідронімів 1979: 52), literally – *бегущая*.

This version implies the loss of the stop in Slavonic speech and turning the whistling affricate *ʒ* into spirant *z*.

The alternative version of Slavonic genesis of the hydronym as Proto-Slav. **mězurь* (the derivative with suff. *-ur-* from **měz-* 'little') is asserted in: (Ліаді 2008: 236; Ліаді 2009: 291).

Conclusions. The etymological essays set out above give grounds to talk with high probability about Alanian genesis of the considered vocabulary, that has very close etymological analogues in the Ossetian language.

The result of the linguistic reconstruction is represented such Alanian lexemes: **ana-tak[ā]* or **ana-tax[ā]* 'stagnant water', **arši-l-* or **arš-il-* 'small stream', **māl-arš-ā* 'stream from pool, swamp, marsh', **māli weni* 'stream from pool', **mār-ud* 'stream/river with weir', **mez-ur* 'jet (stream)' or **mez-ur* 'running (flow, stream)'.

A few lexemes demonstrate the features of the derivational morphology with the closest correspondents in the morphology of Ossetian word, cf.: 1) **māli weni* with the flection of genitive *-i* in **māl-i* (Osset. *mal-i* || *mal-y*); 2) **arši-l-* or **arš-il-* with suff. *-il-/l-* (Osset. *-il-/l-*); 3) **mez-ur* or **mez-ur* with suff. *-ur-* (Osset. *-ur-*). Such examples illustrate genetic continuity of the language traditions of Alanian by Ossetian speech.

REFERENCES

- Abaev V. I. (1958–1989). Historical-Etymological Dictionary of Ossetic. T. I–IV. URL: <https://www.twirpx.com/file/260445/>
- Bailey H. W. (1979). Dictionary of Khotan Saka. Cambridge ; London etc. : Cambridge University Press.
- Dickenmann E. (1966). Studien zur Hydronymie des Savesystems. Heidelberg : Carl Winter, Bd I–II [in German].
- Dzitssoity Y. A. (2018). Types of Word Formation in the Ossetian Toponymy. *Bulletin of NOIHSS*, 27 (66), pp. 94–111.
- Emmerick R. E., Skjærvø P. O. (1982). Studies in the Vocabulary of Khotanese. I. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Etymological Dictionary of the Slavonic Languages. Proto-Slavonic Lexical Stratum (1999). Edited by O. N. Trubachev. Vol. 25. URL: <https://www.twirpx.com/files/science/languages/linguistics/comparison/ieuro/slavyan/>
- Gabaraev N. J. (1977). Morphological Structure of Word and Word Formation in the Modern Ossetian Language. Tbilisi : Metsniereba.
- Iliadi A. I. (2008). Slovjans'ki movni relict v toponimiji Balkan [The Slavonic Language Relicts in the Toponymy of Balkans]. Kyiv ; Kirovograd : KOD [in Ukrainian].
- Iliadi A. I. (2009). Praslov'jans'ka toponimija balkans'kogo arealu [Proto-Slavonic Toponymy of Balkan Area: Doctoral Thesis in Philological Sciences : 10.02.03]. Kyiv [in Ukrainian].
- Iliadi A. I. (2025). Varia Onomastica: Sarmato-Alanica (Danapria, Bohus). *Acta Linguistica Lithuanica*, № 92, pp. 1–28.
- Mayrhofer M. (1992). Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen. I Band. Heidelberg : Carl Winter [in German].
- Orel V. E. (1986). To the Issue of Iranian Hydronymy Relicts in the Dnieper, Dniester and Southern Bug Rivers Basins. *Topics in the Study of Language*, №5, pp. 107–113.
- Rastorgueva V. S., Edelman D. I. (2000–2020). Etymological Dictionary of the Iranian Languages. T. 1–6.
- Shaposhnikov A. K. (2007). Sarmatian and Turanian Language Relicts of the Northern Black Sea Region. *Etymology*. 2003–2005, pp. 255–322.
- Shaposhnikov A. K. (2007a). Language Antiquities of the Northern Sea Region (<https://www.academia.edu/8949716>).
- Slovyk gidronimiv Ukraïny (1979). [Dictionary of Hydronyms of Ukraine]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].
- Smolitskaja G. P. (1976). Hydronymy of the Oka River Basin (List of the Rivers and Lakes). URL: <https://www.twirpx.com/file/1004131/>
- Toporov V. N., Trubachev O. N. (1962). Linguistic Analysis of the Upper Dnieper River Region Hydronyms. URL: <https://www.twirpx.com/file/1794406/>
- Tskhuirybaty Z. D., Dzitssoity Y. A. (2015). Toponymy of South Ossetia. T. II: Znauri District; Tskhinvali District. Naukæ [in Ossetian].
- Vasmer M. (ed.) (1961–1969). Wörterbuch der russischen Gewässernamen. Bd I–V. Berlin ; Wiesbaden : Otto Harrassowitz [in German].

ETYMA ALANICA

Олександр І. Іліаді

доктор філологічних наук, професор кафедри перекладу
і теоретичної та прикладної лінгвістики

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»,

Одеса, Україна

e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-8316>

АНОТАЦІЯ

Мета статті — перевірити гіпотезу про аланську мовну атрибуцію кількох гідронімів у слов'янському топонімічному ареалі. Зі значною ймовірністю їх можна пояснювати, апелюючи до осетинської лексики, яка є результатом історичної еволюції аланського вокабуляра. Важливою для аланської атрибуції морфологічною особливістю розглядуваних гідронімів є сума формативів, для яких існують точні генетичні аналоги саме в осетинській лексичі.

*Етимологічний аналіз уможливив виокремлення шести аланізмів, чия форма та ймовірна семантика впевнено реконструюються як *ana-tak[ā] чи *ana-tax[ā] 'стояча вода, нетеча', *arši-l- чи *arš-il- 'потічок', *māl-arš-ā 'потік із чорторії, виру, болота', *māli wenī 'потік із чорторії, виру', *mār-ud 'перегороджений ручай', *tez-ur 'струїстий, струменевий' чи *tez-ur 'який біжить (потік)'.*

Ключові слова: етимологія, аланський, реконструкція, прототип, дериват, суфікс, гідронім.

ЛІТЕРАТУРА

Іліаді О. І. Слов'янські мовні релікти в топонімії Балкан. Київ ; Кіровоград : КОД, 2008. 420 с.

Іліаді О. І. Праслов'янська топонімія балканського ареалу: Дис. ... докт. філол. наук : 10.02.03. Київ, 2009. 478 с.

Словник гідронімів України / [ред. А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко]. Київ : Наукова думка, 1979. 780 с.

Цхуырбаты З. Д., Дзиццойты Ю. А. Хуссар Ирыстонты топоними. Т. II: Знауыры район ; Цхинвалы район. Наука, 2015. 740 ф.

Abaev V. I. Historical-Etymological Dictionary of Ossetic. 1958–1989. Т. I–IV. URL: <https://www.twirpx.com/file/260445/>

Bailey H. W. Dictionary of Khotan Saka. Cambridge ; London etc. : Cambridge University Press, 1979. 559 p.

Dickenmann E. Studien zur Hydronymie des Savesystems. Heidelberg : Carl Winter, 1966. Bd I–II.

Dzitstsoity Y. A. Types of Word Formation in the Ossetian Toponymy. *Bulletin of NOIHSS*. 2018. 27 (66). P. 94–111.

Emmerick R. E., Skjærvø P. O. Studies in the Vocabulary of Khotanese. I. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1982. 133 p.

Etymological Dictionary of the Slavonic Languages. Proto-Slavonic Lexical Stratum / [Edited by O. N. Trubachev]. 1999. Vol. 25. URL: <https://www.twirpx.com/files/science/languages/linguistics/comparison/ieuro/slavyan/>

Gabaraev N. J. Morphological Structure of Word and Word Formation in the Modern Ossetian Language. Tbilisi : Metsniereba, 1977. 175 p.

Iliadi A. I. Varia Onomastica: Sarmato-Alanica (Danapria, Bohus). *Acta Linguistica Lithuanica*. 2025. № 92. P. 1–28.

Mayrhofer M. Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen. I Band. Heidelberg : Carl Winter, 1992. 812 S.

Orel V. E. To the Issue of Iranian Hydronymy Relicts in the Dnieper, Dniester and Southern Bug Rivers Basins. *Topics in the Study of Language*. 1986. №5. P. 107–113.

Rastorgueva V. S., Edelman D. I. Etymological Dictionary of the Iranian Languages. 2000–2020. T. 1–6.

Shaposhnikov A. K. Sarmatian and Turanian Language Relicts of the Northern Black Sea Region. *Etymology*. 2003–2005. 2007. P. 255–322.

Shaposhnikov A. K. Language Antiquities of the Northern Sea Region. 2007. (<https://www.academia.edu/8949716>).

Smolitskaja G. P. Hydronymy of the Oka River Basin (List of the Rivers and Lakes). 1976. 402 p. URL: <https://www.twirpx.com/file/1004131/>

Toporov V. N., Trubachev O. N. Linguistic Analysis of the Upper Dnieper River Region Hydronyms. 1962. URL: <https://www.twirpx.com/file/1794406/>.

Vasmer M. (ed.) Wörterbuch der russischen Gewässernamen. Bd I–V. Berlin ; Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1961–1969.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 811.161.1'282.4'373.74:395(477.74)

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.2>

ЕТИКЕТНІ ФОРМУЛИ В НАРОДНІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ (на матеріалі російських переселенських говірок Одещини)

Наталія Г. Ареф'єва

доктор філологічних наук, професор кафедри суспільних наук
Одеський національний медичний університет,

Одеса, Україна

e-mail: n.arefieva@onu.edu.ua; nataliia.arefieva@onmedu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4974-9157>

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено фразеологізми, що побутують в російських переселенських говірках Одещини і містять етикетні формули. Виокремлено групи фразеологізмів, які закріплюють етикетні формули привітання, прощання, добрих побажань тощо. Підкреслено глибинне міфологічне підґрунтя етикетних формул, що використовуються під час доленосних для людини подій — хрещення, весілля, поховання, а також релігійних і аграрних свят. На широкому культурному фоні автор визначає внутрішню форму низки фразеологізмів та описує потужну культурну символіку лексичних компонентів етикетних формул. У процесі дослідження залучено багатий матеріал етнографічного характеру, застосовано методикку лінгво- й етнолінгвокультурологічного аналізу.

Ключові слова: етикет, етикетні формули, народна фразеологія, російські говірки Одещини, східнослов'янська культурна традиція, міфологічне підґрунтя.

Вступ. Етикет — одне з найцінніших надбань людства, вироблене культурою. За допомогою етикету люди здавна регламентували свою поведінку в найрізноманітніших ситуаціях: під час застілля, прийому гостей, привітання, прощання тощо. Особливої ваги набував етикет і етикетні

формули як його мовне вираження під час доленосних для людини подій – хрещення, весілля, поховання тощо. Утім, загальновідомим стало сьогодні твердження видатних фольклористів і етнографів А. К. Байбурина й А. Л. Топоркова про те, що, незважаючи на існування універсальних загальнолюдських цінностей і моральних настанов у різних народів – доброзичливість по відношенню до інших, гостинність, шанобливе ставлення до батьків тощо, ієрархія цінностей в тому чи тому суспільстві є неоднаковою, має свої особливості (Байбурин, Топорков, 1990: 12), тому поряд із універсальним і загальнолюдським етикет завжди передбачає національно-специфічне, віддзеркалюючи картину світу, притаманну певному народу. Цієї ж думки дотримується відомий фразеолог і етнолінгвіст В. І. Коваль, який цілком слушно зазначає: етикетні формули благопобажань належать до мовних універсалій, тобто наявні в усіх мовах, проте вирізняються національно-культурною специфікою, що співвіднесена з етнокультурними і релігійними традиціями (Koval’ 2021: 89). Зважаючи на зазначене вище, цілком закономірним видається той факт, що значний шар фразеологічних одиниць як потужних трансляторів культурної інформації пов’язаний із етикетом і містить у своєму складі етикетні формули. Широка й різноманітна представленість етикетних формул у східнослов’янському говірковому мовленні, як і раніше, потребує невідкладної фіксації, верифікації, систематизації і подальшого фразеографічного опису, що визнає **актуальність** розвідки.

Мету дослідження вбачаємо у систематизації та етнолінгвокультурному описі фразеологічних одиниць, що побутують у російських говірках Одещини і містять етикетні формули.

Матеріал і методи дослідження. Матеріал розвідки становили фраземи, у компонентному складі яких наявні етикетні формули і які формально або семантично відрізняються від фразем літературної мови; джерелом фактичного матеріалу слугували «Фразеологічний словник російських говірок Одещини» (Ареф’єва 2020), додаток до нашої докторської дисертації «Фразеологія російських переселенських говірок Півдня України: лінгвокультурологічний

та лексикографічний аспекти» (Арефьєва 2021), матеріали авторської картотеки, зібрані нами під час польових досліджень на Одещині (Картотека Арефьєвої 2018–2024). Спородично використовувалися дані інших одномовних і двомовних фразеологічних словників. У студії в межах етнолінгвістичного та лінгвокультурологічного підходів використано як загальнонаукові методи — описовий і порівняльний, метод аналізу та синтезу, так і суто лінгвістичні, зокрема метод лінгво- й етнолінгвокультурної інтерпретації.

Результати та дискусія. Досліджуючи фразеологізми, що побутують в мовленні інформантів-носіїв російських говірок і містять у своєму складі етикетні формули, слід відзначити насамперед їхнє широке представлення, різноманітність, самобутність, глибинне міфологічне підґрунтя. Важливу роль етикету як запоруки успішної комунікації та доброзичливих стосунків між людьми відбиває фразема *для приліку* ‘заради пристойності, з ввічливості’: *Я для приліку пасидёл с им* (Нов. Некр. 1981) — переклад словникових статей із російськомовних джерел тут і далі здійснено нами; деякі фразеостатті із «Фразеологічного словника російських говірок Одещини» було скорочено задля економії місця — Н. А. (Арефьєва 2020: 82).

У народній свідомості дотримання правил етикету слугує впорядкованості Всесвіту, допомагає уникнути хаосу і корелює з поняттям норми, яка, зі свого боку, передбачає зв’язок із Богом, його захист та допомогу. І, навпаки, порушення етикету вкрай негативно оцінюється в народній свідомості, передбачаючи можливий вплив небезпечних для людини ворожих сил, що яскраво відбито фразеологічними мовними засобами. Приміром, порушення етикетних норм ношення одягу, усталених у культурі і закріплених у суспільстві, відбиває фразема із цілком прозорою внутрішньою формою *как сатаня (сатань)* (ходить) — *експрес. несхв.* ‘про непристойно, неналежним чином одягнену людину’: *Дефки или штань какіе, или платья карётки нарёхаютъ. Гавору им: «Ходите, как сатань какіе. Хадите, как на́да»!* (Возн., 1975) (Арефьєва 2020: 108), у якій людина-порушник цих норм порівнюється із сатаною, нечистою силою тощо. Пор. також

фразему **как дідька** (ходить, бегать тощо) ‘про дуже погано, неохайно вдягнену людину’: *Ходить, как дѣтка на вѣлицам.* (Б. Пл.). < **Дѣтка** ‘нечиста сила, біс’ [СРГО, т. 1, с. 169]; укр. **дідько** у тому самому знач. [РУС, с. 1167] (Арефьева 2020: 105–106).

Релігійна компонента, безсумнівно, посідає центральне місце у світогляді старообрядців-мешканців Одещини, визначаючи цілий комплекс етикетних норм і правил. Показово, що у «Фразеологічному словнику російських говірок Одещини», який уміщує понад 1600 фразеологічних одиниць, 85 фразеологізмів лексично або семантично співвіднесені з релігійною цариною, 25 фразем містять у своєму складі лексему «Бог» або її деривати. Яскравим прикладом, що закріплює важливість збереження релігійних канонів, є фраза **локта́ть как соба́ки во́ду из одної кру́жки** ‘про втрату релігійності, зумовлену спільним проживанням із представниками інших конфесій (у старообрядців)’: *Тяпе́рь мы фсе пау́ные ста́ли, а ра́ньше зна́ли ве́ру... Ло́кчим как саба́ки ваду́ с адної кру́жки* (Ст. Некр., 1977) (Арефьева 2020: 122–123), у якій відображено не лише виняткову закритість старообрядців по відношенню до «чужинців-іновірів»: віряни, що відступили від релігійних канонів, асоціюються у свідомості старовірів із бездомними собаками. Про старовинний звичай липован викидати кухоль, якщо з нього пив іновірець, розповідають мешканці с. Приморського Кілійського р-ну Одеської області (Діалектна фонотека 2012–2018). Як зазначає відомий дослідник старообрядництва на Дунаї О. А. Пригарін, у сприйнятті липован «припис “дотримання власного посуду” став етнодиференційним» (Пригарін 2007: 81), відмежовуючи в такий спосіб «своїх» від «чужинців».

Утім, у народній культурі зовнішнє дотримання етикету є важливим, але не визначальним і слугує лише необхідним обрамленням внутрішньої духовної сутності людини, яка має жити «за Божими законами», пор.: **Бо́гу моли́ться, а с че́ртями водиться** — *несхв.* ‘бути двоєдушним, лицемірним’. Пор.: **Бо́гу моли́ться, а в че́рта (бе́су) ве́ровать.** *Пск.* у тому самому знач. (Mokienko, Nikitina 2007: 48; Арефьева

2020: 38); *Бог за пазухой и на стенѣ, а в носу чѣрт* — не схв. ‘про двоєдушну, зовні благочестиву людину’ (Mokienko, Nikitina 2007: 45; Арефьева, 2020: 38).

Цікаво, що в низці випадків формули релігійного етикету переосмислюються, набуваючи нового, фразеологічного, значення. Приміром, завершальна фраза *и Бѣгу нѣшему слава!*, яку промовляли під час богослужіння, згодом стала означати кінець будь-якої справи, зберігаючи при цьому піднесеність і врочистість у найзвичайніших, повсякденних ситуаціях: *Замарілись за день, нааруаились... Шас навичѣриим, памѣдимся, и Бѣгу нѣшиму слава* (Прим., 2017–2018) [КМ] (Арефьева 2020: 99). Етикетна формула *ни печѣли ни ваздыхѣния*, яку промовляли старообрядці під час поховання в одній із молитов, водночас стала вживатися стосовно людини безтурботної, безініціативної, до всього байдужої, тобто такої, яка в сприйнятті старовірів своєю поведінкою та внутрішнім станом нагадувала небіжчика: *Живѣть он — ни пичѣли, ни ваздыхѣния* (Прим., 2017–2018) [КМ] (Арефьева 2020: 141–142).

Загалом фразеологізми, які становили матеріал нашої розвідки, можна поділити на такі групи:

фразеологізми, що містять етикетні формули привітання: дѣброе утро ‘назва квітів, що розкриваються вранці’. Пор. в іншому знач.: 1) *розм.* ‘привітання під час зустрічі’; 2) *жарг. крим.* ‘крадіжка вранці через відкрите вікно, квартирку’ (Mokienko, Nikitina 2007: 691; Арефьева 2020: 82); *дѣбрый вѣчер* ‘квітка матіола’. Син.: *ночнѣя красота*. Пор.: *корчѣстая зѣрка; цѣрская борѣдка*. Пор. в ін. знач., загальноєж.: *дѣбрый вѣчер!* — 1) ‘привітання під час зустрічі ввечері’ (Mokienko, Nikitina 2007: 83; Арефьева 2020: 82). Зауважимо, що фраземи, які за допомогою формул привітання позначають назви рослин, характерні для Одеського регіону. Зокрема, фразема *дѣброе утро* є міждіалектною: цю ж саму фразу з позначкою «рос.» і більш точним тлумаченням знаходимо і в «Словнику українських говорів Одещини», пор.: *доброїе утро* — *рос.* ‘кімнатна квітка’ (лат. *oxalis rosca*): *П’їсл’а заходу сонц’а доброїе утро* *закрило свой’ї пел’устки* (с. Жовтень, Ширяївський р-н;

с. Михайлівка, Великомихайлівський р-н) (виділено нами – Н. А.) (Словник українських говірок Одещини 2011: 197);

фразеологізми, що містять етикетні формули прощання: **Счастливо доїтьте!** ‘щасливої дороги!’: **Щаслива дайтьте вам да Адёсы.** (Мирн.) [СРГО, т. 2, с. 204] (Арефьева 2020: 204–205); **хай бог тебѣ (вас) храни́т!** ‘добре побажання кому-н. на прощання’: **Да свидания, хай Бок вас храни́т!** (Введ., 2019) (Арефьева 2020: 218);

фразеологізми, що містять етикетні формули подяки і відповіді на неї, пор. відповідно: **спасйбо** [кому] **от землі до нѣба!** ‘широ дякую!’: **Спасйба Вам ат зямлі да нѣба!** (Никол., 2018) (Арефьева 2020: 197); **нема́ за чегò** ‘будь ласка!’: **Нимá за чивò извиняцца** (Ст. Некр.) (Арефьева 2020: 134); **нема́ за что** ‘будь ласка!’ (Введ., 2019) (Арефьева 2020: 134). Показовою, на нашу думку, у цій групі є цілком прозора внутрішня форма фраземи **казать здравіе**, у підґрунті якої вдячність – це насамперед побажання здоров’я, пор.: **казать здравіе (здравіе казать)** кому ‘дякувати кому-н.’: **Апасля мне здравіе будите казать** (Б. Пл., 1976) (Арефьева, 2020: 105). Характерним є і загальнонаціональне слово «поздороватися», у якому цілком прозоро актуалізовано архаїчний смисл: «привітання – це побажання здоров’я».

Із попередніми групами фразем органічно пов’язана група *фразеологізмів, у складі яких – формули добрих побажань*. Зауважимо, що добрі побажання – важлива складова слов’янської культурної традиції, невідмінна частина етикету, яка у широкому сенсі пронизує більшість етикетних формул, визначальна мета яких – побажання добра кожній людині, пор. біблійне «Возлюби ближнего своего, как самого себя», а слова «добро» та «благо» вирізняються високим ступенем продуктивності в російській мові. Зокрема, у «Словнику російської мови» С. І. Ожегова знаходимо 80 слів, похідних від слова «благо», і 25 слів, спільнокореневих зі словом «добро» (Ozhegov 1975: 25, 48–50). У старообрядців Одещини перед тим, як увійти до когось у дім, промовляють таке: **благословите в дом увойти!** ‘у мовному етикеті: висловлювання, що промовляється гостями перед тим, як увійти в дім’: **Благославите в дом увайтять!** (Б. Пл., 1960) (Арефьева 2020: 37).

Побажання добра іншим як одну з визначальних умов добрих стосунків між людьми актуалізовано в прислів'ї **Не зычь другодму, чегò себе не желієшь** – присл. ‘не бажай людям зла, бажай добра’: *Ана сама сваю свикруху ни пачитала, ф хату ни пускала. А типерь на сваю нивестку абижаица. Што жа ты абижаица: чем мєряиш, тем и ваздаєца. Ни зыч другодму, чивò сибє ни жиляиш* (Прим., 2017–2018). Пор.: **Чем мєряєшь, тем и ваздаєтся** [КМ] (Арефьева 2020: 133).

Як цілком слушно зазначає В. І. Коваль, формули благопобажань належать до мовних універсалій, тобто відомі всім мовам, проте вирізняються національно-культурною специфікою, що пов'язана з етнокультурними і релігійними традиціями (Koval', 2021: 89).

Цікавих висновків доходить Л. О. Павловська, яка на матеріалі української, болгарської, чеської і англійської мов дослідила вербальні формули побажань у прагмасемантичному і лінгвокультурологічному аспектах: «Вербалізація благопобажального змісту <...> виражена у таких мотиваційних сферах, які різною мірою актуалізуються у побажаннях ‘здоров’я’ (англ., укр., болг., ч.), ‘довгого віку’ (англ., укр., болг.), ‘щастя й удачі’ (англ., укр., ч.), ‘гараздів у господарстві’ (укр., болг., ч.), ‘багатства’ (англ., укр., ч.), ‘блага для душі та заступництва божественних сил’ (англ., укр., ч.)» (Павловська 2009: 11).

Фраземи з формулами добрих побажань, що побутують у мовленні носіїв російських говірок Одещини, містять у своєму складі давні сакральні символи «щастя», «Бог», «хліб», «мир» та інші і пов'язані з глибинною символікою слова як найпотужнішого засобу впливу на навколишній світ. Сакральна функція слова яскраво віддзеркалена у фраземі, що й досі побутує в мовленні говірконосіїв Одещини: **сказано – свято** – присл. ‘те, що сказано – вирішено, не обговорюється’: *Никудь я ни паєду, сказана – свята* (Возн., 1971). Пор.: **Сказано свято: обручи сняты, кідка в печь, вода не потечёт. Сер.-рос. Сказано – свято, полджено – не тронь** ‘те, що встановлено, вирішено, не підлягає довільним змінам’: **Сказано – свято. Что сделано, то свято. Что сказано, то свято** (Арефьева, 2020: 191–192). Потужна

символіка слова, яке у міфологічному світогляді набувало надзвичайної цінності, імпліцитно представлена у фраземі **слово три бєса** у кого – *жарт*. ‘про спритну в розмові, красномовну людину’ (Mokienko, Nikitina 2007: 621; Арефьева 2020: 191–192), також зафіксованої в мовленні російських говірконосців. Фразема уявляє глибинну сутність розуміння слова в східнослов'янській культурній традиції: слово – святе, сакральне, пов'язане з усім божественним; використовувати його марно, базікати – піддатися впливу нечистої сили. Підтвердження розуміння слова як сакрального символу демонструють численні приклади, у яких закріплено як бережне ставлення до нього, так і негативне, коли ця норма порушена, пор. відповідно: **как сказать – не сбрехать** – *прик. жарт*. ‘про бажання того, хто говорить, об'єктивно подати інформацію’: **Как сказать – ни збрыхать: и себе ‘заработать нада** (Введ., 1971) (Арефьева 2020: 109); **кусь за язык** ‘промовчати, здогадавшись про щось’: **А я кусь за язык, ага, думаю, вот ты какая** (Прим., 2017–2018) [КМ] (Арефьева 2020: 119); **прикрайнить язык** ‘замовкнути; утриматися від висловлювання’. Пор.: **Кусь за язык**. Пор.: **Загальновж. Прикусить (закусить) язык. Розм. Притянуть язык. Новг.** у тому самому знач. (Mokienko, Nikitina 2007: 768; Арефьева 2020: 171) та **как сұмка на боку** (тарахтеть, трепаться і т. ін.) ‘дуже швидко говорити, тараторити’: **Тарахтёла, трепаласи, как сұмка на баку** (Возн., 1985) (Арефьева 2020: 109); **калагёлка-болтагёлка** ‘неспокойна, метушлива жінка або дівчина’: **Такая калагёлка-балтагёлка – увесь день на нагах** (Ст. Некр.) [СРГО, т. 1, с. 249] (Арефьева 2020: 109); **рассказать всю обедню** – *несхв. або жарт.-ірон.* ‘бути надмірно балакучим; надто багато наговорити’: **Как начнёт гаварить, замучиши слухать – раскэжыть фсю абёдню** (Прим., 2017–2018). < **Обедня** – ‘повне богослужіння у старообрядців-липован, що триває понад чотири години’ [КМ]. Пор.: **Баламутить / взбаламутить голову. Наказать (понаторкотать) с три ко́роба (три ко́роба). Семь мешков старцев наворотить** (Арефьева 2020: 181); **языката фёська** – *несхв. або ірон.* ‘балакуча, гостра на язык жінка’: **Ах ты, языката фёська** (Мирн., Кисл., 1989) (Арефьева 2020: 230).

Останні декілька прикладів закріплюють осудливе ставлення до людини, частіше жінки, яка виявляє надмірну балакучість, метушливість або розпускає плітки — якості, властиві представникам нечистої сили, пор. усталений у культурі образ біса, що весь час метушиться, скаче, викривляється, намагаючись піддати людину своєму впливу, пор. *прост. несхв. бес (чёрт) попутал* ‘хто-н. піддався спокусі зробити щось погане’ (Mokienko, Nikitina 2007: 38, 736); *чёрт дёрнул за язык* ‘про людину, яка сказала не те, що потрібно’ (Mokienko, Nikitina 2007: 735) тощо.

У міфологічній свідомості добрі побажання мали на меті забезпечити людину від можливого впливу нечистої сили, тому, як було зазначено вище, у лексичному складі таких усталених висловів — слова зі значною культурною питомою вагою, наділені сакральною символікою, пор.: *нехай Бог даєт вам с воды и росы!* ‘побажання удачі, щастя в мовному етикеті старообрядців-липован’ (Прим., 2017–2018) [КМ] (Арефьева 2020: 138); *узбуди усє (усє, усє, всє)* [у кого! ‘добре побажання кому-н.; хай Бог допомагає!’: *Узбуди усє!* (Усп., 1976). «*Узбуди усє!*» — сказал им (Усп., 1976). *Нынче узбуди усє!* (Усп., 1978). *Узбуди фсє у нас напслєди!* (Усп.) (Арефьева, 2020: 213); *мир и урожай!* ‘тост-побажання під час застілля’: *Так, діти, бутте здаровы, мир, мир, мир и урожай!* (Никол., 2018) (Арефьева, 2020: 125); *хлєба, сòли и всегò доволі!* ‘побажання достатку в домі’: *Хлєба, сòли и всивò давòли* (Алекс.) (Арефьева 2020: 82). Остання фразема відбиває дуже давню слов’янську культурну традицію, згідно з якою на столі завжди мали бути хліб і сіль — сакральні продукти, що використовували під час різноманітних обрядів. У традиційній народній культурі хліб символізує багатство і добробут, тоді як сіль захищає від впливу ворожої сили. Про надзвичайну важливість хліба і солі як узагальненої символіки частування свідчить поширений ще в ХІХ ст. майже в усіх східних та західних слов’ян звичай тримати на столі постійно хліб і сіль (Baiburin, Toporkov 1990: 144, 116). *Хліб і сіль* — загальновідомий символ гостинності, привітності в східнослов’янській культурній традиції. Хлібосольна людина — людина гостинна, сердечна, щедро пригощає

гостей. Й досі у східних слов'ян почесних гостей зустрічають хлібом-сіллю, демонструючи в такий спосіб гостинність і привітність, що стали одними з їхніх визначальних національних рис. Саме потужною сакральною символікою *хліба*, *хліба-солі* як органічного поєднання цих продуктів можна пояснити те, що фразеологізми з компонентом «хліб», «хліб-сіль» становлять значний шар східнослов'янського фразеологічного фонду. Зокрема, навчальний «Російсько-український словник культурних символів» містить 46 російських і українських фразеологізмів зі словом «хлеб» / «хліб» — припускаємо, що таких фразем значно більше. Наведемо лише декілька із численних прикладів зі словами «хліб», «хліб-сіль» і суміжним із ними поняттям «каравай», що транслюють вироблені і усталені в східнослов'янській культурній традиції морально-етичні принципи і настанови: *рос. водить хлеб-соль* і *укр. водити хліб-сіль* — у спільному значенні ‘бути в дружніх стосунках, товаришувати із ким-н.’, *рос. делиться / поделиться последним [кусом, кусом хлеба]* ‘бути добрим, людяним по відношенню до інших’ та *укр. ділити хліб [і сіль] (хліб-сіль)* із ким 1) ‘спільно харчуватися з ким-н., переважно, в умовах нестачі коштів’; 2) ‘жити спільними інтересами, клопотами’; *рос. забывает / забыть хлеб-соль* чью, какою та *укр. забувати / забути хліб-сіль* у спільному значенні — *несхв.* ‘бути невдячним по відношенню до того, хто виявив гостинність і ласку, робив добро тощо’; *рос. хлеб да соль* та *укр. хліб та (і) сіль!* у спільному значенні ‘смачного! (традиційне привітання тим, хто сидить за столом)’; *рос. на чужой каравай рот не разевай!* ‘не можна руйнувати іншу родину, закохуватися в одружену людину’; *укр. [і] хліб і до хліба* — *розм.* ‘усе необхідне для життя’ тощо (Ареф'єва 2018: 83–93). У народній фразеології хліб символізує родину і рід загалом — найважливішу цінність у слов'янській культурній традиції, пор. фразему, що зафіксована в російських говірках Одещини: *Скйба, отрєзанная от хлєба (отрєзана скйба от хлєба)* ‘про людину, яка стає чужою, віддаляється від кого-н.’. Пор.: *Скйба, отрєзанная от хлєба (отрєзана скйба от хлєба)*. Дон. у тому самому знач. (Mokienko, Nikitina 2007: 614; Ареф'єва, 2021: 192).

Стосовно побажання *нехай Бог даєт вам с води і роси!* зазначимо, що *вода* — давній сакральний символ, опоетизований у фольклорі. У традиційній народній культурі вода — початок усього існуючого, символ здоров'я, кохання, парування, запліднення; обливання водою — «магічний обряд насилання щастя-долі; в Галичині обливали молодих перед від'їздом до вінця; на Юріїв день обливали пастуха, щоби його худоба була здоровою; відомими є й великодні обливання <...> з побажаннями щастя і здоров'я; служить також засобом примітивної магії, зокрема потребою викликати дощ» (Жайворонок 2007: 108). Цілющими властивостями здавна була наділена і *роса* — символ Божої благодаті, чистоти, дівочої краси, плодючості, відтворені в піснях та приповідках: «Діти — то Божа роса», *з води і з роси* — побажання доброго здоров'я (Жайворонок 2007: 509).

Показово, що зафіксовані нами протягом останніх років фразеологізми з етикетними формулами добрих побажань побутують і в українських говірках Одещині, пор.: *будь здоровим, як вода, багатим, як земля, щасливим, як дитя!* 'добре побажання кому-небудь': *Як казала май мама, «будь здаровим, як вода, багатим як зимля, щасливим, як дітя!»* (с. Новоградківка, Одеський (до 2020-го р. — Овідіопольський) р-н, 2024)) (Картотека Арефьєвої 2018–2024); *і в нас, і в вас все буде гарзід!* 'тост-побажання' (записано від колишньої мешканки с. Оленокорицьке, Красноокнянський р-н, 2024) (Картотека Арефьєвої 2018–2024). Л. В. Савченко, дослідивши етикетний код в українській мові, виокремлює такі компоненти етикетних фразеологізмів: компоненти-теоніми «Бог», «Христос», «Господь», «Божа Матір», компоненти-темпороніми «день» / «вечір» у поєднанні із аксіологічним компонентом «добрий», просторовий компонент «дорога», абстрактні лексеми з позитивними характеристиками «ласка», «щастя», «здоров'я», «добро», «гаразд», а також природні компоненти «вода», «роса» тощо (Савченко 2013: 358, 360–361, 363). Цікаві приклади наводить у своїй роботі В. І. Коваль, пор., наприклад, діалог у ситуації привітання гостя: *«Ці жывенькі, ці дужэнькі? — Дзякуем. Як ты там?; Ці жьцў, ці дуж? — Нічога, хвала Богу. А як ты?»*

Як живець? – Ат, нічога сабе, живём, хваліць Бога, пама-леньку» (Koval' 2021: 91).

Окрему групу в мовленні інформантів-носіїв російських говірок Одещини становлять *етикетні формули, що промовляли під час застілля* з приводу найрізноманітніших подій. Такі формули фіксують фраземи **ослобоніте стаканчик!** ‘у мовному етикеті: пропозиція допити спиртне, для того щоби наново наповнити склянку або чарку під час застілля, святкування тощо’ (Введ., 2019) (Арефьева 2020: 148); **мир и уражай!** ‘тост-побажання під час застілля’: *Так, діти, бутте здаровы, мир, мир, мир и уражай!* (Никол., 2018). *Мир, мир и уражай – то, на чём аснована жызьнь, правда? Нё была бы міра, нё была бы уражая, никто б ни жыл* (Никол., 2018) (Арефьева 2020: 125; Діалектна фонотека, 2012–2018).

Особливу групу з-поміж дібраних нами ФО становлять *ритуалізовані фраземи*, тобто фраземи, що віддзеркалюють ритуальні словесні формули і ритуальні дії, які використовують під час доленосних для людини подій: хрещення, весілля, поховання, а також під час релігійних та аграрних свят. Характерним для таких етикетних формул є те, що вони символізують певний етап під час здійснення обрядових дій і добре відомі говірконосіям. Наведемо деякі приклади, дібрані нами із «Фразеологічного словника російських говірок Одещини»:

Хрещення. Ритуальна фраза **взяли (брали) [у вас] некрещёного – принесли крещёного!** символізувала момент переходу немовляти у новий соціальний статус і зафіксована нами у такому значенні: *обряд. ‘ритуальна фраза, що вимовляється після обряду хрещення’: Када принёсят ребёнка и гаваріли, што вот взяли у вас некрещёнава – принесли крещёнава* (Никол., 2018). *Стёлють чубу, лóжать ребёнка и кáжуть: «Брали некрещёнава – принесли крещёнава!* (Никол., 2018) (Діалектна фонотека, 2012–2018; Арефьева 2020: 51).

Весілля. Низка етикетних формул закріплює майже усі етапи весільної обрядності: 1. Передвесільний етап. Етикетні формули, пов’язані із цим етапом, символізують обрядові дії, що виконуються напередодні весілля, пор.: **давать / дать [хоть] на пропой ([хоть] на пропой давать / дать)** – *обряд. ‘звичай на весільній вечірці, згідно з яким гості з боку*

нареченого (бояри) підходять по черзі до дівчат (дружок), дають гроші, отримуючи натомість весільні квіти і промовляючи при цьому: «Дай хоть на пропой!»: *Хоть на прапо́й дай!* (Троиц., 2018) (Арефьева 2020: 75). Як розповідають інформанти-місцеві мешканці, напередодні весілля подруги нареченої випікали весільні пироги — *шишки*, що відбиває фразема *шишки купили, в пещку посадили!* — обряд. ‘ритуальна фраза, що промовляється під час випікання шишок у четвер напередодні весілля’: *Шышки пёрэд свадьбаю, бо дёрют жэ ж. Падруги, старшуха далжна меша́ть, как ужэ у пещку, гавары́ли: «А мы шышки купили, в пещку посадили!»* (Введ., 2019) (Арефьева 2020: 228). 2. Весілля. Низка зафіксованих на Одещині етикетних формул символізує важливі події, що традиційно відбувалися в день весілля. Зокрема, після вінчання батьки нареченого зустрічали молодих хлібом-сіллю, благословляли, запрошували до хати, промовляючи фразу: *прòсим мило́сти до ха́ты!* — обряд. ‘запрошення у дім з боку батьків нареченого під час весільного обряду’: *Ате́ц из ма́терью фстрича́ють малады́х ис хлёбам-со́лью и гаво́рять: «Де́ти, прòсим мѝла́сти да ха́ты!»* (Дем., 1984) (Арефьева 2020: 174–175). Важливий на весіллі етап вручення подарунків відбивають етикетні формули *сыр, карава́й прынима́йте, [на́ших] малады́х ода́рять!* — обряд. ‘слова, що промовляють під час весілля в той час, коли гості вручали молодим подарунки, тобто «дарились»’: *Дары́лися на вта́ро́й де́нь, схади́лися, засто́лье было́, нивёсту у плато́к накры́ли, рэ́жють карава́й, кусо́чик бры́нзы чи шы́шку дава́ли и гавары́ли: «Сыр, карава́й прынима́йтя, малады́х ада́рять!»* (Введ., 2019; Возн., 2020) (Арефьева 2020: 205) та *на шы́ло, на мы́ло, малады́м на пелё́нки, на распа́шонки!* — обряд. ‘ритуальна фраза під час весільного обряду, що промовляється перед врученням гостями дрібних подарунків’: *На пацадо́фках гаваря́т: «На шы́ла, на мы́ла, малады́м на пилё́нки, на распа́шонки!»* (Возн., 2020) (Арефьева 2020: 132). Після завершення цього етапу головний свідок із боку нареченого (*дружко*), стоячи на рушнику, промовляв ритуальну фразу *Хому́т не ду́га, я бо́льше вам не слуга́!* — обряд. ‘слова дружкà — головного свідка на весіллі з боку нареченого, які він промовляв під час весілля, стоячи на рушнику, на знак

виконання своїх обов'язків після того, як гості вручили дари, тобто «подарились». Після цього розпочиналися танці» (Введ., 2019). Пор.: *Вот вам хомут и дуга, а я вам больше не слуга. Дон., Пск. (Ляд.). Вот тебе хомут и дуга, а я тебе [больше] не слуга* (Арефьева 2020: 221). Цікаво, що фразема є відлунням архаїчного перетинання символіки коня і нареченого, що, ймовірно, пов'язано із продукуючими смислами. Зокрема, М. М. Валенцова зауважує: «Рядження в К. (коня – Н. А.) під час заключного етапу весілля, вельми подібне з календарним ряженням, також мало продукуючу семантику, яка згодом звелася до ігрової та розважальної: двоє чоловіків рядилися конем і, посадивши на «коня» хлочика, ходили по дворах і танцювали (рос. тамбов.) (Slavic Antiquities 1999: 519). *Нанувати коня*, за В. В. Жайворонком, мало значення 'кохати', тоді як *відмовлятися напоїти коня* означало відмову в коханні (Жайворонко 2007: 287).

По завершенню весілля гостями промовлялося таке: *у когд пйли-ѣли, тому челѣм бйли!* – обряд. 'ритуальна фраза-прощання, яка промовляється гостями, що йдуть, на знак подяки після закінчення весілля' (Введ., 2019) (Арефьева 2020: 213).

Поховання. Обрядову семантику поховання закріплюють етикетні формули, що відбивають насамперед добрі спомини про померлого, які знову-таки виконують функцію добрих побажань небіжчику, збігаючись із ними формально і семантично, пор.: *цѣрства небѣсная!* 'у мовному етикеті: добрі спомини про померлого': *Маладѣха у нас лѣдна булѣ. Бох прибрал... цѣрства нибѣсная!* (Усп.) (Арефьева 2021: 673) та фраземи *нехай лежить!* і *пѣрышком земля!* У тому самому значенні: *Харѣшый был чилавѣк... Пѣхам йиму зимля, няхай ляжыть!* (Введ., 2019). *Пѣрышком ей зимля!* (Возн., 1985) (Арефьева 2020: 139, 157). Давнє вірування про те, що родичі померлого чекають на нього біля воріт цвинтаря, відбиває етикетна формула *несѣм хоронить, а на воротах ужѣ ждуть* – обряд. 'промовляється одним із учасників поховальної процесії, що наближається до воріт цвинтаря. Пов'язано із віруванням, згідно з яким померлі родичі зустрічають небіжчика у воріт цвинтаря' (Троиц., 2019) Син.: *Несѣм хоронить, а там [все] рѣдственники ужѣ [на воротах]*

ждут. Несём хоронить, а там уже [вся] родня встречает. Несём хоронить, а там уже [на воротах] [все] ждут (Арефьева 2020: 136–137). Як було вже зазначено вище, ритуальна фраза *ни печали ни въздыханья*, яку промовляють старообрядці-липовани під час поховального обряду в одній із молитов, водночас набула нового, фразеологічного, значення і стала вживатися ще й у такому значенні: *несхв.* або *жарт.-ірон.* ‘про безтурботну людину, яку нічого не хвилює, яка не завдає собі клопоту’: *Живёт он — ни пичали ни въздыханья* (Прим., 2017–2018) [КМ] (Арефьева 2020: 141–142).

Прощання із померлим, душа якого, за народними віруваннями, має покинути цей світ у 40-й день, відбиває фразема *на том світе умершему* (промовляється ім'я померлого), *а на этом світе вам* — обряд. ‘промовляється родичами померлого під час роздачі частування (зазвичай носової хустки та булочки) перед поминальним обідом на 40 днів’ (Троиц., 2019) (Арефьева 2020: 131).

Релігійні свята. Ритуальною вважаємо етикетну формулу, у якій закріплено потужну апотропейну символіку *верби*, яка, за народними віруваннями, має властивості відганяти нечисту силу, хвороби тощо. Формулу вживають у Вербну неділю, коли б'ють когось освяченими вербовими гілками: *Вербохлёт, бей до слёз! — Не я бью, верба бьёт* — обряд. ‘ритуальні слова та відповідь на них, що промовлялися у Вербну неділю. Пов'язано зі звичаєм бити когось освяченими гілками верби, щоб захистити його від впливу нечистої сили’ (Введ., 2019) (Картотека Арефьевої, 2018–2024).

Про залучення дітей до масових народних гулянь напередодні Великодня, що полягало передусім в навчанні їх водити танок, свідчить записана від мешканки с. Троїцького Є. В. Коваленко етикетна формула *ставйй у круг!* — *етнограф., заст.* ‘традиційне звертання до дитини, яка має брати участь у хороводі’ (Троиц. 2019). Уперше дітей залучали до святкування в п'ятирічному віці і навчали водити танок за допомогою оплесків, оскільки музичних інструментів у той час не було. У середині великого круга-хороводу утворювали маленький круг, який складався з таких дітей (Арефьева 2020: 61, 199).

Аграрні свята. Зі святом, пов'язаним із завершенням обмолоту пшениці, пов'язана етикетна формула ***и Господа помянем добрым словом, и нам будет хорошо!*** 'ритуальна фраза під час трапези з приводу завершеного обмолоту пшениці' (Троиц.) (Ареф'єва 2020: 99), у підґрунті якої – ритуальна подяка Богу за успішне завершення одного з важливих етапів аграрної обрядності.

Богослужіння. Етикетні формули, що промовляють під час богослужіння, зафіксовані в мовленні старообрядців Одещини; водночас, як було вже зазначено вище, такі формули дістали, окрім прямого, і нове, фразеологічне, значення, пор.: ***и Богу нашему слава!*** 'ритуальна фраза у старообрядців-липован, що означає кінець якоїсь справи': *Замарьились за день, нааргались... Шас навичерим, памодимся, и богу нашьму слава* (Прим., 2017–2018). Завершальна фраза в богослужінні [КМ] (Ареф'єва 2020: 99).

Висновки. Отже, дослідивши фразеологізми, у складі яких наявні етикетні формули на матеріалі російських говірок Одещини, відзначимо таке: народна фразеологія, що містить етикетні формули, закарбовує цінну культурну інформацію, віддзеркалює різноманітні обряди, вірування, звичаї і має глибинне міфологічне підґрунтя, у якому віра в магічну силу слова є визначальною. У складі таких фразеологізмів наявні потужні сакральні символи: «Бог», «щастя», «хліб», «хліб-сіль», «вода», «верба» та інші. Загалом, фразеологізми, що містять етикетні формули, мають на меті забезпечити людину від впливу ворожих сил, будучи запорукою добрих стосунків між людьми, гармонії між людиною та Всесвітом. Ритуалізовані етикетні формули часто символізують певний етап обрядового дійства, пов'язаний із переходом людини у новий соціальний статус.

Безсумнівно, наведені нами усталені вислови не вичерпують і малої частки усього багатства етикетного народного мовлення, а обмежений обсяг статті не дає можливості для більш розгорнутого й глибинного опису усіх аспектів цієї вкрай важливої теми. Сподіваємося, утім, що чергове привернення уваги науковців до зразків живого народного мовлення, самобутніх усталених висловів, що приховують

глибинні культурні смисли, накопичені і збережені протягом століть, стане ще одним маленьким кроком до подальших плідних досліджень у галузі фразеології, діалектології, лінгвофольклористики, лінгвокультурології, етнолінгвістики.

Перспективами подальшого дослідження вважаємо вивчення фразеологізмів, що містять етикетні формули, на широкому слов'янському ґрунті.

ЛІТЕРАТУРА

Арефьева Н. Г. Російсько-український фразеологічний словник культурних символів. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. 120 с.

Арефьева Н. Г. Фразеологічний словник російських говірок Одещини. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2020. 236 с.

Арефьева Н. Г. Фразеологія російських переселенських говірок Півдня України: лінгвокультурологічний та лексикографічний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02. Дніпро, 2021. 695 с.

Діалектна фонотека. Кафедра російської мови (до 2020 р.). Кафедра загального та слов'янського мовознавства ОНУ імені І. І. Мечникова (до 2024 р.), 2012–2018.

Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси : навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. 438 с.

Картотека Н. Г. Арефьевої. Електронна версія, 2018–2024.

Павловська Л. О. Вербальні формули побажань у різноструктурних мовах: прагмасемантичний і лінгвокультурологічний аспекти: автореферат дис. ... к. філол. н. : 10.02.17. Київ, 2009. 22 с.

Пригарін О. А. Відображення процесів формування осередку російських старобриджів на Дунаї в історичній пам'яті їхніх нащадків. *Україна модерна*. Київ ; Львів : Критика, 2007. Ч. 11. С. 58–84.

Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферопіль : Доля, 2013. 600 с.

Словник українських говорів Одещини / [гол. ред. О. І. Бондар]. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2011. 222 с.

Baiburin A. K., Toporkov A. L. At the Origins of Etiquette. Ethnographic Essays. 1990. 166 p. URL: <https://www.twirpx.com/file/4036755/>.

Koval' V. I. Paganism in Language and Text. 2021. 285 p. URL: <https://elbib.nlb.by/catalog/Record/BY-CNB-br5439822?sid=59329278>

Mokienko V. M., Nikitina T. G. (2007). Great Dictionary of Russian Sayings. 784 p. URL: <https://www.twirpx.com/file/222426/>.

Ozhegov S. I. Dictionary of the Russian language. About 57,000 words. 1975. 846 s. URL: <https://www.twirpx.com/file/4434015/>

Slavic Antiquities. Ethnolinguistic Dictionary (1999). Vol. 2. 688. URL: <https://www.twirpx.com/file/4236439/>

ETIQUETTE FORMULAS IN FOLK PHRASEOLOGY (based on Russian migrant dialects of Odessa region)

Natalia G. Arefieva

Doctor of Philological Sciences, Professor at the Chair of Social Sciences
Odessa National Medical University,
Odessa, Ukraine

e-mail: n.arefieva@onu.edu.ua; nataliia.arefieva@onmedu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4974-9157>

SUMMARY

The article examines phraseological units that are used in the Russian migrant dialects of Odessa region which contains etiquette formulas. Groups of phraseological units containing the etiquette formulas of greetings, farewells, good wishes, etc. are highlighted. The deep mythological basis of etiquette formulas used during fateful events for a person – baptism, wedding, funeral, as well as religious and agricultural holidays is emphasized. Against the broad cultural background, the author defines the internal form of a number of phraseological units and describes the powerful cultural symbolism of the lexical components of etiquette formulas. In the process of research, rich ethnographic material was involved, and the methodology of linguistic and ethnolinguistic cultural analysis was applied.

Key words: *etiquette, etiquette formulas, folk phraseology, Russian dialects of Odessa region, Eastern Slavic cultural tradition, mythological background.*

REFERENCES

- Arefieva N. G. (2018). Rosiisko-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk kulturnykh symvoliv [Russian and Ukrainian Phraseological Dictionary of Cultural Symbols]. Odesa : ONU imeni I. I. Mechnykova.
- Arefieva N. G. (2020). Frazeologichnii slovník rosiiskikh govirok Odeschchiny [Phraseological Dictionary of Russian dialects of Odessa region]. Odesa : Odeskii natsionalnii universitet imeni I. I. Mechnikova.
- Arefieva N. G. (2021). Frazeolohiia rosiiskykh pereselenskykh hovirok Pivdnia Ukrainy: línhvokulturolohichnyi ta leksykohrafichnyi aspekty [Phraseology of Russian Migrant Dialects of the South of Ukraine: Linguocultural and Lexicographic aspects] : Dys. ... d-ra filol. nauk [Dissertation for the degree of Doctor of Philological Sciences] : 10.02.02. Dnipro [in Ukrainian].
- Baiburin A. K., Toporkov A. L. (1990). At the Origins of Etiquette. Ethnographic Essays. 1990. 166 p. URL: <https://www.twirpx.com/file/4036755/>.
- Dialektna fonoteka (2012–2018). [Dialect audio library]. Kafedra rosiiskoi movy (do 2020 r.). Kafedra zahalnoho ta slovianskoho movoznavstva ONU imeni I. I. Mechnykova (do 2024 r.).

Kartoteka N. G. Arefievoi. Kompiuternyi variant (2018–2024). [Card-index of Arefieva. Computer version].

Koval V. I. (2021). Paganism in Language and Text. URL: <https://elib.nlb.by/catalog/Record/BY-CNB-br5439822?sid=593292>

Mokienko V. M., Nikitina T. G. (2007). Great Dictionary of Russian Sayings. URL: <https://www.twirpx.com/file/222426/>.

Ozhegov S. I. (1975). Dictionary of the Russian language. About 57,000 words. URL: <https://www.twirpx.com/file/4434015/>

Pavlovskia L. O. (2009). Verbalni formuly pobazhan u rizinstrukturnykh movakh: prahmasemantychnyi i linhvokulturolohichnyi aspekty [The verbal patterns of wishes in the languages of different structures: pragmatic, semantic, linguistic and cultural aspects : Dissertation abstract for the degree in Philology]: Avtoreferat dys. ... k. filol. n. : 10.02.17. Kyiv [in Ukrainian].

Pyrgarin O. A. (2007). Vidobrazhennia protsesiv formuvannia osередku rosiiskykh staroobriadsiv na Dunai v istorychnii pamiaty yikhnikh nashchadkiv [The processes of Formation of Russian Old Believers on Danube in the Historical Memory of their Descendants]. *Ukraina moderna [Contemporary Ukraine]*. Kyiv ; Lviv : Krytyka. Ch. 11, pp. 58–84 [in Ukrainian].

Savchenko L. V. (2013). Fenomen etnokodiv dukhovnoi kul'tury u frazeologii ukrains'koi movy: etymologichny ta etnolingvistychny aspekty [Phenomenon of Ethnocodes of Spiritual Culture and Phraseology of Ukrainian Language: Etymological and Ethnolinguistic Aspects]. Simferopol' : Dol'a [in Ukrainian].

Slavic Antiquities. Ethnolinguistic Dictionary (1999). Vol. 2. URL: <https://www.twirpx.com/file/4236439/>

Slovnyk ukrains'kyh hovoriv Odeshchyny (2011) [Dictionary of Ukrainian dialects of Odessa region] / [hol. red. O. I. Bondar]. Odessa : ONU imeni I. I. Mechnykova [in Ukrainian].

Zhaivoronok V. V. (2006). Znaki ukrayins'koi etnokul'tury [Signs of Ukrainian Ethnoculture]. Kyiv : Dovira [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.11.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 811.111'42:82-31(73)

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.3>

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ЖІНКИ: ВІД КОГНІТИВНИХ ПАРАДИГМ ДО ВЕРБАЛЬНОГО ПОРТРЕТУВАННЯ

Наталія В. Борисова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології,
перекладу та методики навчання

«Університет Григорія Сковороди в Переяславі»,

Переяслав, Україна

e-mail: natalieborysova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2902-106X>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена лінгвістичному аналізу художнього образу жінки на матеріалі роману Джоджо Мойєс «Paris for One». Аналіз поєднує когнітивні парадигми та механізми вербального портретування. Метою дослідження є розкриття того, як автор через мовні засоби (лексичу, синтаксис, тропи) створює та втілює когнітивно значимі концепти, що формують уявлення про жіночий персонаж, її внутрішній світ, роль у суспільстві та емоційну динаміку, перетворюючи ментальні структури на конкретні елементи художнього тексту.

Методологічну основу студії становлять метод когнітивно-дискурсивного аналізу для ідентифікації когнітивних парадигм, що формують авторську концептуалізацію образу, а також метод лінгвостилістичного аналізу для деталізації мовних засобів (лексичу, тропів, синтаксису), задіяних у вербальному портретуванні. Допоміжні методи — контекстуальний та інтерпретаційний.

У ході дослідження виявлено, що образ головної героїні є динамічним конструктом, який свідомо протиставляється соціальним стереотипам. Її трансформація реалізується на кількох рівнях мовного портрета. Зміна на рівні туалетоцентричного та колороцентричного портретів слугує лінгвостилістичним маркером психологічного звільнення головної героїні. Характероцентричний портрет вербалізує когнітивний конфлікт через семантичний контраст між лексичними полями «Безпека/Стримування» та «Звільнення/Спонтанність».

На рівні стилістичних засобів застосовано концептуальні метафори та динамічні дієслова, які у поєднанні з синтаксисом внутрішнього монологу надають образу психологічної глибини та забезпечують його когнітивну двоплановість. Доведено, що мовно-стилістична організація тексту є ключовою для моделювання переходу героїні від соціальних обмежень до особистої свободи.

Результати дослідження підтверджують, що сучасна лінгвістика пропонує ефективні інструменти для багатогранного аналізу художніх образів, де мова є не лише засобом опису, але й механізмом руйнування стереотипів та концептуалізації внутрішнього світу персонажа.

Ключові слова: лінгвістичний аналіз, художній образ жінки, вербальний портрет, когнітивна парадигма, мовно-стилістичні засоби, трансформація образу.

Вступ. Сучасна лінгвістика пропонує достатньо інструментів для глибокого дослідження взаємозв'язку між мовою, свідомістю та культурними концептами, серед яких чільне місце посідає аналіз художнього образу. Ця стаття присвячена вивченню лінгвістичного моделювання образу жінки в романі Джорджо Мойсес «Paris for One» із використанням підходу, що охоплює як когнітивні парадигми, так і механізми вербального портретування.

Мета дослідження полягає в розкритті механізмів формування та трансформації жіночого образу в художньому тексті шляхом аналізу лінгвостилістичних засобів, а також у визначенні ролі мовного портрета як інструмента відображення внутрішньої еволюції персонажа.

Завдання дослідження включають: аналіз теоретичних засад створення художнього образу в контексті сучасної лінгвістики; виявлення специфіки вербалізації жіночого образу через когнітивні та соціокультурні аспекти; дослідження динаміки портретних характеристик головної героїні Нелл у романі «Paris for One» з використанням класифікації монотематичних портретів; інтерпретацію ролі тропів, семантики та синтаксичних конструкцій у формуванні багатогранного образу; висвітлення взаємозв'язку між зовнішніми деталями та внутрішнім світом персонажа.

В основу дослідження покладено інтегрований підхід, що поєднує когнітивну лінгвістику, лінгвокультурологію

та стилістику, як видно з праць провідних науковців. Теоретичні основи аналізу концепту «ЖІНКА» та його стереотипних уявлень представлені у працях Ю. Андрушенка (2014), Я. Калініної (2009), В. Калька (2010), Н. Іванотчак та О. Павлюк (2020), а також М. Чорнодон (2023), які вивчають його вербалізацію в різних дискурсах. Фундамент для лінгвокультурологічного та когнітивного аналізу закладено у праці А. П. Загнітка та І. В. Богданової (2017) і М. Полюжина (2017). Питання лінгвостилістичного портретування та мовленнєвої характеристики персонажа деталізовані у дослідженнях А. Скачкова (2007), Т. А. Швець (2018) та Т. Ю. Лисиченко (2017). Безпосередньо на матеріалі роману Джорджо Мойєс «Paris for One» сфокусовано працю Н. В. Борисової (2020), а соціокультурний контекст гендерних установок враховується завдяки студії М. Геледжера (2001), що забезпечує комплексний теоретичний та емпіричний підхід до аналізу образу головної героїні.

Методологічною основою дослідження слугує система інтегративних лінгвістичних методів, спрямованих на комплексне вивчення взаємодії когнітивних структур та їхньої вербальної реалізації. Ключовим є метод когнітивно-дискурсивного аналізу, що дозволяє ідентифікувати та моделювати когнітивні парадигми (зокрема, концепти та фрейми), які формують авторську концептуалізацію жіночого образу в художньому тексті. Паралельно застосовується метод лінгвостилістичного аналізу, сфокусований на деталізації мовних засобів (лексичних одиниць, тропів, синтаксичних конструкцій), задіяних у процесі вербального портретування та художньої репрезентації емоційно-психологічного портрета персонажа. Допоміжними інструментами слугують контекстуальний аналіз для встановлення функціонально-семантичних зв'язків одиниць у ширшому текстовому полі роману, а також метод інтерпретаційного аналізу, необхідний для прагматичної оцінки та глибокої семантизації отриманих вербальних даних.

Матеріалом дослідження є текст роману Джорджо Мойєс «Paris for One».

Результати дослідження. Вивчення художніх образів сягає корінням античних часів, коли їх розглядали як невід'ємну

частину літературної та філософської думки. Однак сучасні лінгвістичні парадигми пропонують свіже осмислення цього феномена, об'єднуючись навколо ідеї двоплановості образних мовних одиниць. Образ трактується як мовне явище, яке, за словами А. Скачкова, вирізняється здатністю об'єднувати в собі двояку семантику, представляючи зіставлення двох реалій, де одна інтерпретується через іншу. Ця властивість підкреслює його роль як інструмента для передачі глибшого змісту. Як зазначав А. Скачков, властивість слова поєднувати у своїй структурі двопланову семантику, і що образ – це мовне зіставлення двох явищ дійсності, де одне явище описується крізь призму іншого (Скачков 2007: 68).

Сьогодні в лінгвістиці існує ряд визначень поняття «художній образ», що переплітаються з лексикологією, лінгвостилістикою та когнітивною поетикою. Образ виявляє свою когнітивну сутність у процесі сприйняття, стаючи реальною характеристикою мовних одиниць на різних рівнях. Він пробуджує в уяві читача чіткі візуальні образи та яскраві картини, які слугують тлом для осмислення предметного й концептуального змісту слів. Художній образ формується через семантичну переорієнтацію, коли в одному мовному знакові поєднуються його первинні та новоутворені гносеологічні зв'язки, надаючи йому багатогранної смислової глибини (Загнітко, Богданова 2017: 107). Образ орієнтується на його когнітивну природу у процесі розуміння образного змісту при сприйнятті мовної одиниці, або іншими словами, він постає реальною властивістю мовних одиниць різних рівнів, що викликає у свідомості наочне уявлення, яскраві картини, на тлі яких сприймається предметно-речовий і поняттєво-логічний зміст цих одиниць. Художній образ є смисловою двоплановістю компонента, який виник при його семантичній переорієнтації, при одночасному поєднанні в одному мовному знаку його старих і нових гносеологічних зв'язків.

У традиційному розумінні до засобів мовної образності відносять стилістичні фігури, такі як метафора чи гіпербола. Проте образи виникають не лише завдяки цим прийомам, а й через дискурсивний вплив звичайних, здавалося б,

нейтральних слів, які в художньому контексті набувають образного забарвлення (Борисова, Заболотна 2021: 28). Такий підхід застерігає від надмірного вживання терміна *образ*, обмежуючи його використання тропами, переносними значеннями або спеціальними лексико-синтаксичними конструкціями. Серед засобів мовної образності у вузькому розумінні виділяють фігури мовлення. Проте образи виникають не лише при вживанні спеціальних стилістичних фігур, а й завдяки дискурсивному впливу звичайних «необразних» слів у художньому мовленні, які стають образними. Є неприпустимим зловживання поняттям «образ», і тому художній образ виражається тропом або переносним значенням слова, або фігурою — спеціальним лексико-синтаксичним прийомом (Борисова 2020: 634).

Створення словесних образів залежить від індивідуального стилю автора та історичного контексту його епохи. У жіночих образах важливу роль відіграє передконцептуальна основа — архетип, який активізується в підсвідомості через когнітивні процеси, надаючи образу універсального значення. Автори творять словесні образи залежно від його індивідуальності, а також від епохи, в яку йому випало жити. Передконцептуальною складовою жіночих образів є сенс образу, його архетип, що позасвідомо активується за допомогою когнітивних операцій.

Сучасні соціокультурні студії акцентують на екзистенціальних питаннях, зокрема на сутності людського життя, його цінностях, емоціях і переживаннях. Як зазначає Т. Ю. Лисиченко, антропологічна лінгвістика знову набуває актуальності, що виявляється в посиленому інтересі до концепції картини світу. У художніх творах ці аспекти втілюються через вербальні образи людини, які стають дзеркалом ментальних особливостей народу, відображаючи його традиції, погляди та цінності, сформовані протягом історії. Сучасні соціокультурні дослідження виокремлюють екзистенціальну проблематику. Т. Ю. Лисиченко стверджує, що питання антропометричної лінгвістики знову стало одним з актуальних, що виявляється в посиленні уваги до поняття картини світу (Лисиченко 2017: 117). Завжди приділялась увага питанню

сутності й призначення життя людини, її цінностей, емоцій, переживань. Пинагідно до художніх творів такі явища пов'язані зі створенням вербальних образів людини, які стають втіленням ментальних особливостей народу та відображенням системи традицій, цінностей, поглядів, які формувались упродовж певного історичного періоду.

Розробка мовних схем для зображення жіночого образу сприяє подоланню дискримінаційних упереджень у вербальній інтерпретації, представляючи жінку як активного суб'єкта дійсності з її духовними, культурними та матеріальними вимірами. Мовний портрет слугує теоретичною базою для таких досліджень, забезпечуючи системний підхід до аналізу. Створення мовних схем зображення образу жінки є засобом недискримінації індивідуальних авторських контекстів у вербальні конструкції створення образу людини і розкриває жінку як суб'єкта у творенні дійсності з її духовними, культурними і матеріальними умовами. В розгляді питання лінгвістичного вираження обраної категорії мовний портрет є теоретичним підґрунтям будь-якої розвідки (Калініна 2009: 117).

Концепт «ЖІНКА» у лінгвокультурному аспекті досліджували Ю. І. Андрущенко (Андрущенко 2014: 56), який аналізував його в контексті сучасних гуманітарних наук, М. Геледжер (Gallagher 2001: 125), що порівнював лексико-семантичну структуру концептів «ЧОЛОВІК» і «ЖІНКА», В. Калько (Калько 2010: 87), яка вивчала мовну репрезентацію цього концепту в пареміях, та Т. А. Швець (Швець 2018: 161), що досліджувала метафоричні номінації як засіб його вербалізації.

Письменники часто застосовують детальне змалювання головних героїв на початку твору, розподіляючи описи другорядних персонажів по тексту. Семантична деталізація портрета може спиратися на одну чи кілька схожих ознак, формуючи монотематичні портрети: туалетоцентричний (опис одягу), колороцентричний (кольорова гама), предметноцентричний (порівняння з предметами), зооцентричний (аналогії з тваринами), флороцентричний (порівняння з рослинами) та характероцентричний (відображення рис

характеру). Якщо портрет поєднує різні тематичні ознаки, він набуває полісемантичного характеру. При створенні портретів письменники віддають перевагу способу детального змалювання головних персонажів вже на перших сторінках художнього твору та розосередженню інших портретних по всьому тексту, проте семантична деталізація портрету може здійснюватися шляхом виокремлення однієї або кількох схожих семантичних ознак. Враховуючи прийом портретизації, створюються монотематичні портрети, зокрема: туалетоцентричний (опис одягу персонажа); колороцентричний (кольорова характеристика персонажа); предметноцентричний (порівняння зовнішніх характеристик персонажа з певними предметами); зооцентричний (порівняння персонажа з тваринами); флороцентричний (порівняння персонажа з рослинами); характероцентричний (опис зовнішності персонажа). Якщо у портретному описі перетинаються різні тематичні ознаки (портрет сумісної семантики), то цей портрет є полісемантичним (Полюжин 2017: 56).

Туалетоцентричний портрет вказує на соціальний статус і смак героя, надаючи детальні описи одягу для головних персонажів, тоді як другорядні зображуються коротше й менш детально. Колороцентричний портрет використовує кольори як семантичну доміную, викликаючи асоціації з емоціями чи рисами (наприклад, холодність чи романтичність), що залежить від культурного контексту автора. Характероцентричний портрет розкриває риси через дії та вчинки, такі як сумлінність, невпевненість чи егоцентризм, відображаючи манеру поведінки й звички героя в межах художнього світу. Опис костюма персонажа належить до першого типу портретного опису і може вказати на соціальну атрибуту героя. Детальний туалетоцентричний портрет допомагає зрозуміти смак героя. У туалетоцентричному портретному наводиться більш детальний опис одягу, який допомагає охарактеризувати героя як людину зі своїм власним смаком. Часом особливий акцент робиться на кольорах одягу, які викликають у читача асоціацію з холодністю, неприступністю героїв. Відповідний колір іноді стає семантичною доміною в портретному описі головного

героя, при цьому створюючи колороцентричний портретний опис. Щодо характероцентричного портрету, то він стосується опису характеру, здібностей та навичок персонажа художнього твору.

Портрет є ключовим елементом образної системи, сприяючи всебічному розкриттю особистості через зовнішні деталі (Іванотчак, Павлюк 2020: 93). Автори часто вводять центральних персонажів на початку твору, використовуючи розгорнутий опис або виразні деталі, що формують уявлення читача. Серед провідних аспектів портрета домінують волосся та очі, де колір чи вираз слугують джерелом асоціацій. Очі, як «дзеркало душі», передають емоції, настрої і навіть стан здоров'я, надаючи портрету психологічної глибини. Портрет персонажа є важливим елементом усієї образної системи художнього твору. Тобто опис зовнішності є елементом структури образу персонажа, який вирішує в художньому творі завдання всебічного розкриття особистості. Одна з головних портретних деталей — очі, які найпромовистіші, а тому є своєрідним зовнішнім кодом і не тільки портрета, а й характеру. Як відомо, вираз очей є одним із найдавніших виявів душевних переживань. Вони розповідають про емоційний стан людини, зокрема про її настрій, навіть стан здоров'я, тому що вони — дзеркало душі.

Вербалізація портрета не обмежується зовнішнім описом, а відкриває внутрішній потенціал персонажа, а його зміни сигналізують про еволюцію внутрішнього світу. Через портретні деталі письменник реалізує концепцію особистості, сприяючи естетичній і духовній комунікації з читачем. Портрет відображає не лише зовнішність, а й соціальні зв'язки, внутрішні риси та психологічні стани. Вербалізація портрету дає не лише інформативний малюнок, а опис зовнішності, який допомагає зрозуміти внутрішній потенціал людини. Зміни у портреті натякають на приховані механізми внутрішнього світу персонажа. Через портретні деталі та їхню динаміку можна зрозуміти сутність людини, її внутрішній світ і тим самим усвідомити створену письменником концепцію особистості, що сприяє процесу естетично-духовної комунікації (Швець 2018: 160).

Портретування жіночих образів охоплює фізичний, психологічний і соціальний виміри, використовуючи лінгвоестетичні засоби для зображення зовнішнього й внутрішнього. Фізичний портрет фокусується на очах як домінанті, збагачуючи їх опис епітетами (*чисті, жагучі, чарівні*) та метафорами (*очі-зорі, гадючки-вогні*), що відображають позитивну або негативну семантику. Руки та хода вербалізуються рідше, наголошуючи на психологічних аспектах, таких як внутрішня боротьба чи грація. Портретування фемінних образів — це зображення за допомогою лінгвоестетичних засобів зовнішнього в людині й того внутрішнього, що виявляється зовні й стає видимим, проте потребує розмежування всередині самого портрета, зокрема на його фізичний, психологічний та соціальний. Аналіз фізичного портретування жінки свідчить про певні пріоритети в уподобаннях автора щодо найвиразніших ознак жіночої статі. Домінантою є широке послуговування іменником *очі*, який може деталізуватися за допомогою різних засобів: прикметників-епітетів, зокрема, *чисті, жагучі, дівочі, блискучі, урочі, земні, надземні, прозорі, чарівні*; іменників-прикладок (часом і з негативним значенням) *очі-зорі, гадючки-вогні*; дієслів наказового способу — метафоризацій, пор. *зорійте, вколисуйте, чаруйте, топіть* тощо.

Мовленнєвий портрет розкриває типи жінок через пряму мову: зачаровуючи (*дивись, цілуй*) чи обережні (*не чіпай*), відображаючи їхню поведінку в комунікації. Психологічний портрет акцентує на емоціях через стилістично нейтральні лексеми (*серце, душа*), підкреслюючи таємничість жіночого світу. Соціальний портрет підносить образ через лексику високого статусу (*королівна, богиня*), ідеалізуючи жінку як недосяжну й величну постать. Мовленнєвий портрет жінки представляється у трьох вимірах, зокрема: 1) характеристика автора; 2) характеристика ліричного героя; 3) пряма мова. Пряма мова на позначення мовлення жінок дозволяє виділити такі типи жінок: які зачаровують, полонять свідомість чоловіків, що вербалізується за допомогою повторювання дієслів наказового способу *дивись, цілуй, стискай, пригорни*; а другий тип — жінка, яка сама відчуває небезпеку з боку

чоловіка, виражається використанням дієслів із часткою *не* (*не чіпайся, не жартуй, не в'яжися, не пустуй*) та дієслів *постидайся, відчепися*. Щодо соціального портрету, то він вербалізується за допомогою лексичних одиниць на позначення високого статусу, таких як *королівна, цариця, богиня* тощо (Калько 2010: 86).

Словесні образи впливають на почуття й уяву, але їхня вербальна інтерпретація обмежена доступними знаками. Вони виникають завдяки лінгвокреативному мисленню та екстралінгвальним факторам, зумовленим людським досвідом. Концептуальний аналіз, спираючись на праці Дж. Лакоффа, М. Тернера, досліджує образи через тропи (метафори, метонімію), розглядаючи їх як лінгвокультурні одиниці, що зберігають культурну інформацію (Загнітко, Богданова 2017: 156). Досліджуючи образ жінки, зазвичай послуговуються методикою концептуального аналізу словесних образів, яка спирається на відповідні теоретичні засади. Образ жінки вербалізується за допомогою різних тропів. Наголосимо, що образні засоби мови, зокрема метафори, не тільки мають форму вираження, а й постають своєрідними засобами накопичення і зберігання необхідної інформації.

Стереотипи, як елементи ментальної діяльності, формують концепти, слугуючи когнітивними орієнтирами, що еволюціонують під впливом культури. Вони складаються з плану змісту (знання про об'єкт) і плану виразу (мовні засоби), демонструючи стабільність і водночас трансформацію. При когнітивному підході образ жінки трактується як результат мисленнєвої діяльності, а не як фіксована номінативна одиниця, що відкриває простір для багатогранного аналізу. Досліджуючи образ жінки в художніх текстах, неможливо не звернутися до поняття «стереотипу». Існують соціальні, ментальні, етнічні, мовні стереотипи (Чорнодон 2023: 94). Під стереотипами розуміються елементи ментальної діяльності, співвідносні з наївною картиною. У рамках когнітивної лінгвістики стереотипи слугують формуванню концептів, будучи своєрідним певним когнітивним орієнтиром. До основних ознак стереотипів відносять уявлення людини про світ, які формуються під впливом культурного

оточення, у якому вона живе (Полюжин 2017: 56). Отже, стереотип — це певне мінімізоване й культурно-детерміноване уявлення, яке складається з плану-змісту (сукупність знань про об'єкт) і плану-виразу (сукупність мовних засобів різних рівнів мови).

Сучасна лінгвістична наука дедалі частіше звертається до аналізу художнього образу, спираючись на принципи когнітивної поетики та антропоцентризму. Ці підходи акцентують на ролі свідомості реципієнта у процесі сприйняття та інтерпретації тексту, розглядаючи художній образ як складне мовне явище. Зокрема, образ постає як двоплановий конструкт, де одне поняття чи явище осмислюється крізь призму іншого, що дозволяє поєднувати зовнішню форму з прихованим змістом. Така двоплановість активізується в когнітивному просторі читача, викликаючи наочні уявлення та асоціативні картини, які збагачують сприйняття тексту. У рамках цього дослідження образ головної героїні роману Джорджо Мойєс «Paris for One» — Нелл — уособлює концепт «ЖІНКА, ЯКА ЗМІНЮЄТЬСЯ», що свідомо протиставляється традиційним соціальним і гендерним стереотипам. Ця концепція реалізується через широкий спектр лінгвістичних засобів, які автор майстерно застосовує для створення багатогранного образу. Теоретичною основою для такого аналізу слугує концепція мовного портрета, що є ключовим інструментом для верифікації та інтерпретації вербального вираження жіночого образу в художньому тексті (Борисова 2020: 635).

У художній літературі автори зазвичай використовують два основні підходи до портретування персонажів: детальне й одразу завершене змалювання головних героїв на початку твору або поступове розосередження портретних деталей протягом усього тексту. У романі «Paris for One» Джорджо Мойєс обирає другий шлях, що дозволяє органічно розкривати образ Нелл через поступове нагромадження характеристик. Такий метод не лише відображає її зовнішні риси, а й підкреслює внутрішню трансформацію, яка є центральною темою твору. Для поглибленого лінгвістичного аналізу образу Нелл доцільно застосувати класифікацію

монотематичних портретів, що дає змогу розглядати різні аспекти її вербального зображення в систематичному порядку.

Фізичний портрет Нелл відрізняється від канонічних уявлень про жіночу красу, які часто домінують у соціальних стереотипах. Замість ідеалізованих рис автор акцентує на деталях, що відображають її індивідуальність та внутрішній світ, зокрема рудувате волосся, веснянки та очі, які мружаться при посмішці, вказуючи на природну схильність до гумору й емпатії. Ця особливість має відгук у сприйнятті інших персонажів, зокрема Фаб'єна, який зазначає, що її привабливість не залежить від класичної зовнішності, а впливає з унікальної внутрішньої енергії та виразності обличчя. Колороцентричний портрет еволюціонує протягом оповіді: на початку образ Нелл асоціюється з приглушеними, нейтральними тонами, що відповідає її стриманому й передбачуваному способу життя. Проте згодом її трансформація символізується яскравою шовковою сукнею з ананасами (*“bright silk dress with pineapples”*), яка стає лінгвоестетичним маркером її імпульсивності, радості та повного звільнення від попередньої практичності. Фізичний портрет Нелл не відповідає класичним, ідеалізованим соціальним стереотипам. Замість класичної краси автор акцентує на деталях, які безпосередньо вказують на її внутрішню доброту та емоційність. Зокрема, йдеться про рудувате волосся та веснянки (*slightly red hair and a smattering of freckles*) (Mojes 2017: 55), а також про очі, що мружаться при посмішці (*her eyes crinkle...*) (Mojes 2017: 55). Остання деталь є рідкісною, проте виразною і вказує на її внутрішню схильність бачити смішне. Цю тезу підтверджує когнітивна оцінка іншими персонажами: Фаб'єн зауважує: «Не класична красуня... Але в її обличчі є щось, що змушує на неї дивитися» (*“Not beautiful... But there is something about her face that keeps you looking”*) (Mojes 2017: 74). Водночас, колороцентричний портрет також реалізується у динаміці. Початковий образ Нелл позбавлений яскравих кольорів, що відповідає її «тихому» способу життя. Проте її зміна в Парижі символізується купівлею яскравої шовкової сукні з ананасами (Mojes 2017: 64),

що є лінгвостетичним маркером імпульсивності, радості та звільнення від колишньої практичності.

Туалетоцентричний портрет Нелл слугує відображенням її еволюції від стереотипу ошадливої та обережної особистості до самовираження й свободи. На початку роману її гардероб складається з практичного, зручного та недорогого одягу, а синя шапка виступає як символ захисного бар'єра, що підкреслює її бажання уникати уваги. Цей образ контрастує з пізнішими змінами, коли Нелл обирає вузькі джинси, підбори та макіяж, стилізований під французьку моду, і це стає лінгвістичним вираженням її психологічного звільнення та набуття впевненості в собі. У цьому контексті туалетноцентричний портрет Нелл чітко демонструє її еволюцію від стереотипу ошадливості до свободи. Початковий образ характеризується одягом — «практичні, зручні і недорогі речі», а також «*blue hat*» (Mojes, 2017: 53), що слугує засобом сховатися, не виділятися. На противагу цьому її трансформація включає носіння вузьких джинсів та підборів, а також макіяж «як у французької моделі» (Mojes 2017: 64).

Характероцентричний портрет розкриває динаміку особистісного розвитку Нелл — від замкнутості та сором'язливості до самоусвідомлення й активності. Її початкові риси, такі як розумність, тихість, надмірна скрупульозність у плануванні та відповідальність у роботі, формують стереотип передбачуваної особистості, що стає об'єктом глузувань колег. Психологічна боротьба відображається через внутрішні діалоги та використання записника як інструмента подолання нерішучості, де вона фіксує свої наміри стати більш імпульсивною. Ключові вчинки, такі як відмова від пропозиції підвищення на роботі, яке характеризувало її як «надійну особу», та спонтанні танці на барній стійці, символізують її перехід через бар'єри власних страхів і стереотипів. Характероцентричний портрет у свою чергу розкриває динаміку характеру Нелл — від замкнутості до самоусвідомлення. Серед початкових рис виділяють «Розумна і тиха» (*sensible one, quiet one*) (Mojes 2017: 8), «надмірна скрупульозність» (що виявилася у списках «за»

і «проти» (Mojes 2017: 37), а також скрупульозна відповідальність у роботі та плануванні. Психологічна боротьба Нелл вербалізується через внутрішні діалоги та використання записника як інструмента боротьби з нерішучістю (*“I will have to pretend to be impulsive”* (Mojes, 2017: 120). Ключові вчинки, такі як рішення змінити життя та роботу після пропозиції підвищення як «надійна особа» (*safe pair of hands*) (Mojes, 2017: 137), а також «танці на барній стійці» (Mojes, 2017: 78), є вербальним вираженням переходу через нерішучість.

Мовленнєвий портрет Нелл характеризується розмовною лексикою, що відображає її повсякденність, внутрішніми монологами з емоційними висловами й активним використанням SMS-повідомлень як сучасного засобу спілкування. Соціальний портрет зазнає значних змін під впливом Парижу та Фаб'єна: спочатку Піт сприймає її як пасивний об'єкт, який «розслабляє», що не викликає конфліктів, але наприкінці роману її визнають як «почесну парижанку», і це фіксує її новий соціальний статус, визнання та завершення процесу трансформації. Мовленнєвий портрет Нелл переважно використовує розмовну лексику (*Let's push the boat out!*) (Mojes 2017: 23), внутрішній діалог із лайливими словами й активне SMS-листування (Mojes 2017: 4). Зі свого боку, соціальний портрет Нелл трансформується завдяки впливу Фаб'єна та Парижу. Так, ставлення Піта полягало в тому, що він цінував її за те, що вона «розслабляюча» і не «виносить мозок», що лінгвістично прирівнювало її до пасивного об'єкта («диван» із меблевого складу (Mojes 2017: 13). Проте у кінці роману її помічають і визнають, надаючи їй новий статус: *«You look very nice, Mademoiselle... you are now an honorary Parisienne»* (Mojes 2017: 98).

Подальший виклад присвячений детальному аналізу мовних засобів, що формують портрет Нелл, виявляючи когнітивну двоплановість, семантичну глибину та стилістичну виразність. На морфологічному рівні портретна характеристика Нелл будується на контрасті між статичними прикметниками, що створюють первинний, стабільний образ (*розумна, тиха, некрасива*), та динамічними дієсловами, які

відображають її емоційний стан і внутрішню боротьбу (зморщуються, сяяли).

Синтаксис внутрішнього діалогу є ключовим: автор активно використовує пряму мову у формі внутрішнього монологу, а також нотатки у записнику (список причин, чому їй слід залишитися в номері (Mojes 2017: 67–68). Семантика тексту розподілена між двома протилежними полями, які формують концептуальний конфлікт героїні: I. Безпека / Стимування та II. Звільнення / Спонтанність. Поле Безпеки / Стимування охоплює лексеми, що вказують на стереотипну передбачуваність, боязнь ризику та рутину. До них належать такі фрази, як *sensible one*, *quiet one*, професійна лексика *risk assessment* та характеристика *safe pair of hands* (надійна особа).

Водночас Поле Звільнення / Спонтанності відображає подолану нерішучість та радість життя, що виражається через розмовну лексику (*Let's push the boat out!*), описи одягу (*bright silk dress with pineapples*) та її вчинки (*dancing on the bar counter*) і самооцінку (*exceeds my previous "crazy" acts*). Образ Нелл вербалізується за допомогою тропів, які слугують засобом накопичення культурно значимої інформації (стереотипів) і їхнього подальшого руйнування. Наприклад, метафора (знижувальна) використовується для відображення її низької самооцінки або зневажливого ставлення Піта. Приклад: Нелл почувалася як «диван» із меблевого складу (Mojes 2017: 13). Проте метафора (концептуальна) набуває глобального значення: Париж слугує концептуальною метафорою для «ЗВІЛЬНЕННЯ Є САМОПІЗНАННЯМ».

Образ Нелл слугує яскравим прикладом того, як лінгвістичні засоби творять динаміку художнього образу. На початку роману її стереотип сором'язливої, скрупульозної дівчини піддається поступовому руйнуванню, коли поїздка до Парижу стає метафорою самопізнання та звільнення. Ця динаміка виявляється на кількох рівнях. На психологічному рівні Нелл переходить від образу «розумної і тихої», скрупульозної та сором'язливої дівчини до образу жінки, здатної до прийняття рішень про зміну роботи

та вчинення «безглузких речей», що вербалізується через «сяючі» (*shone*) очі. У Фізичному портреті її початкова, неklasична зовнішність із веснянками, яка реагує на стрес «почервонінням вух» (бентеження), змінюється на образ, що «світиться від щастя» (*she was glowing with happiness*). Зміна її туалетоцентричного портрета від практичних речей та «синьої шапки» (*blue hat*), що символізує бажання сховатися, до яскравої шовкової сукні з ананасами (*bright silk dress with pineapples*), є ключовим маркером внутрішньої зміни. Нарешті, стереотип жінки-«дивана» та «не авантюрного типу» замінюється на фінальне визнання «почесна парижанка» (*“honorary Parisienne”*). Нелл після повернення додому змінюється ще більше, її поведінка стає більш розкутою, вона починає сміятися і жартувати: *“She laughs more, she jokes”* (Mojes 2017: 135). Нелл починає голосно говорити, а її голос дзвенить, і вона енергійно розмахує руками, тому що уявляє собі, як це може бути: *“She finds herself uncharacteristically voluble, her voice lifting, her hands waving as they walk”* (Mojes 2017: 100). Її вміння вселяти віру в інших вказує шлях Фаб'єну, який він раніше не помічав або не хотів помічати, бо не вірив у себе, і ніхто не вселяв у нього надію, яка йому була так потрібна: *“Nell, you ... you make everything sound possible”* (Mojes 2017: 100). Навіть після їхнього розставання він про неї згадував з теплотою: про їхню нічну прогулянку Парижем, про їхній світанок і про записник із переліком різних справ, а також її милу посмішку: *“He remembers a girl dancing on a bar, a long walk through Paris, dawn spent in her arms. He remembers laughing, a book of lists, her sweet smile, her leg over his”* (Mojes 2017: 123). Ця поїздка змінила її. Щось стало інакшим в її обличчі, що помітив Фаб'єн. Всього за сорок вісім годин вона стала зовсім іншою: розслабленою, щасливою та упевненою в собі: *“Something has happened to her face, some subtle change. She looks relaxed, happy, confident. He wonders how this could have happened in fortyeight hours”* (Mojes 2017: 127).

Це помічає і її мати Ліліан, що дочка почала «сяяти і виглядати живою», і просить її не повторювати її помилок, а жити на повну, тому що у кожного на це є лише

один шанс. Цим вона спонукає свою дитину повернутися до Парижа і до того хлопця, який змінив її, і просить не бути такою, якою була вона, тобто не жити в «режимі очікування», що потім перетвориться на звичку: “...*I know I went into hibernation. I was just ... I don't know, stuck ... and then before you know it, being stuck becomes a habit* (режим очікування). *You came back from Paris all those months ago, and you were so different, so glowing and alive* (ссяти і виглядату живою), *and I thought, My God. You get one chance at this stuff. One chance!* (у кожного на це є лише один шанс) *So don't be like me, sweetheart. Don't waste ten years of your life worrying about what might happen. None of us can afford to lose time ...*” (Mojes 2017: 135).

Ці зміни стосуються і роботи. Навіть після запропонованого їй підвищення, яке вона довго очікувала, вона його не прийняла, а навіть звільнилася, тому що зрозуміла, що потрібно не пливти за течією, а жити сьогоднішнім днем, куштуючи ту їжу, яка подобається, танцюючи на барних стійках, купуючи нові туфлі: “*Do you really want to be clambering on to the corporate ladder* (пливти за течією) / «робота») *at ... what, twenty-one, twenty-two? Here at eight thirty a.m. on the dot and having to leave your jacket on your chair when you run out for a coffee and eating the same damn sandwiches every day? Ham on rye! Cream cheese! When you don't even really like cream cheese?* (їсти ту їжу, яка подобається) *Shouldn't you be dancing on bars* (танцювати на барних стійках), *and wearing unsuitable shoes in new places* (купуючи нові туфлі), *and eating food that frightens you?*” (Mojes 2017: 139). Таким чином, образ Нелл постає як лінгвістична конструкція, що відображає глибоку когнітивну трансформацію, де авторська концепція особистості розкривається через реалістичну еволюцію, а не ідеалізацію.

Висновки. На підставі проведеного лінгвістичного аналізу образу головної героїні Нелл у романі Джорджо Мойєс «Paris for One» підтверджено, що художній образ жінки реалізується як когнітивно-дискурсивний конструкт, який свідомо протиставляється соціальним і гендерним стереотипам. Дослідження довело, що трансформація образу Нелл від

«розумної та тихої» (*sensible one, quiet one*) до «почесної парижанки» (*honorary Parisienne*) здійснюється через динаміку мовного портрета, який є ключовим інструментом вербалізації внутрішньої еволюції. Зміна на рівні туалетоцентричного портрета (перехід від практичного одягу до яскравої шовкової сукні з ананасами) та колороцентричного портрета (від приглушених тонів до «сяйва щастя») слугує лінгвостетичним маркером її психологічного звільнення. Інтерпретація характероцентричного портрета підтвердила, що когнітивний концепт «ЖІНКА, ЩО ЗМІНЮЄТЬСЯ» вербалізується через семантичний контраст між лексичними полями «Безпека/Стимування» та «Звільнення/Спонтанність» (наприклад, між *risk assessment* та *dancing on the bar counter*). Виявлені тропи (знижувальна та концептуальна метафори) не лише накопичують культурно значиму інформацію, але й забезпечують двоплановість образу, де Париж слугує концептуальною метафорою для самопізнання.

Аналіз виявив, що автор майстерно використовує мовно-стилістичні засоби для забезпечення динаміки та багатогранності портрета Нелл, що є центральним механізмом її трансформації. На морфологічному рівні контраст між статичними прикметниками, що позначають початкову стабільність (*quiet, sensible*), та динамічними дієсловами (*shone, glowing, crinkle*) підкреслює психологічну зміну. На синтаксичному рівні ключову роль відіграє внутрішній монолог та використання нотаток (список причин, чому їй слід залишитися), що вербалізує боротьбу героїні з власною нерішучістю та надає образу психологічної глибини. Лексико-семантичний рівень характеризується використанням розмовної лексики (*Let's push the boat out!*) та тропів, зокрема концептуальної метафори, де зовнішні деталі (руде волосся, веснянки) та предмети одягу (*bright silk dress with pineapples*) перетворюються на символи її нового, імпульсивного та впевненого «Я». Таким чином, мовно-стилістична організація тексту цілеспрямовано слугує не лише опису, а й моделюванню когнітивного переходу героїні від соціальних обмежень до особистої свободи.

ЛІТЕРАТУРА

Андрущенко Ю. І. Концепт «жінка» у вимірах сучасних гуманітарних наук. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2014. № 1107. Вип. 70. С. 54–59.

Борисова Н. В. Мовно-стилістичні засоби вербалізації образу головної героїні в романі Джордж Мойєс «Paris for One». *Молодий вчений*. № 4 (80). 2020 р. С. 633–637.

Борисова Н. В., Заболотна Т. В. Вираження категорії оцінки у творі С. Кінга «11.22.63». *Львівський філологічний часопис*. №9. 2021. С. 27–35.

Загнітко А. П., Богданова І. В. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 3-є вид., перероб. і доп. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.

Іванотчак Н. І., Павлюк О. Б. Вербалізація концепту жінка в сучасному англомовному пісенному дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70) №4, Ч. 2. С. 90–94.

Калініна Я. Концепт «жінка» та стереотипні уявлення про її соціокультурну роль у німецькому побутовому анекдоті. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2. С. 25–31.

Калько В. Концепт «ЖІНКА» в українських пареміях. *Вісник Черкаського університету*. 2010. Вип. 193. С. 84–90.

Лисиченко Т. Ю. Мовленнєвий паспорт особистості як основа творення художнього образу: грамати́ка та поетика помилок. *Лінгвістичні дослідження*. 2017. С. 115–126.

Полюжин М. Зміст і структура лінгвокультурного концепту. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Когнітивна лінгвістика*. 2017. № 3. С. 56.

Скачков А. Ю. Лінгвостилістичні особливості портретних описів у творах М. Коцюбинського: [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2007. 180 с.

Чорнодон М. І. Особливості висвітлення гендерних концептів в сучасному мас-медійному просторі. *Молодий вчений*. 1.1(113.1). 2023. С. 93–96.

Швець Т. А. Мовні засоби вербалізації образу головного героя (на матеріалі повісті Р. Роллана «Colas Breugnon»). *Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія»*. Вип. 27. 2018. С. 159–165.

Gallagher M. Gender setting: new agendas for media monitoring and advocacy. London : WACC, 2001. 217 p.

Mojes J. Paris for One. New York : Penguin books, 2017. 271 p.

LINGUISTIC ANALYSIS OF THE FEMALE LITERARY IMAGE: FROM COGNITIVE PARADIGMS TO VERBAL PORTRAITURE

Nataliia V. Borysova

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department
of Foreign Philology, Translation and Teaching Methods
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,
Pereiaslav, Ukraine
e-mail: natalieborysova@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2902-106X>

SUMMARY

The article is devoted to the linguistic analysis of the female literary image based on Jojo Moyes' novel "Paris for One", combining cognitive paradigms and verbal portraiture mechanisms. The research goal is to reveal how the author, through linguistic means (lexis, syntax, tropes), creates and embodies cognitively significant concepts that form the perception of the female character, her inner world, social role, and emotional dynamics, transforming mental structures into concrete elements of the artistic text.

The methodological basis of the work includes the cognitive-discursive analysis method for identifying cognitive paradigms that shape the author's conceptualization of the image, as well as the linguostylistic analysis method for detailing the linguistic means (lexis, tropes, syntax) involved in verbal portraiture. Contextual and interpretative methods are used as auxiliary tools.

The study found that the main character's image is a dynamic construct that deliberately contrasts with social stereotypes. Her transformation is realized at several levels of the linguistic portrait. The change at the level of the attire-centric and colour-centric portraits serves as a linguo-aesthetic marker of her psychological liberation. The character-centric portrait verbalizes cognitive conflict through semantic contrast between the lexical fields of "Safety/Restraint" and "Liberation/Spontaneity".

At the level of stylistic means, conceptual metaphors and dynamic verbs are used, which, combined with the syntax of the internal monologue, give the image psychological depth and ensure its cognitive two-dimensionality. It is proven that the linguistic and stylistic organization of the text is key to modeling the heroine's transition from social constraints to personal freedom.

The research results confirm that modern linguistics offers effective tools for the multifaceted analysis of literary images, where language acts not only as a means of description but also as a mechanism for breaking stereotypes and conceptualizing the character's inner world.

Key words: *linguistic analysis, female literary image, verbal portrait, cognitive paradigm, linguostylistic means, image transformation.*

REFERENCES

- Andrushchenko Y. I. (2014). Kontsept “zhinka” u vymirakh suchasnykh humanitarnykh nauk [The concept “woman” in the dimensions of contemporary humanitarian sciences]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii: Filolohiia* [The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series “Philology”], 1107(70), pp. 54–59 [in Ukrainian].
- Borysova N. V. (2020). Movno-stylistychni zasoby verbalizatsii obrazu holovnoi heroini v romani Dzhodzho Moies “Paris for One” [Linguistic and stylistic means of verbalizing the image of the main heroine in Jojo Moyes’ novel “Paris for One”]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist], (4(80)), pp. 633–637 [in Ukrainian].
- Borysova N. V., Zabolotna T. V. (2021). Vyrzhennia katehorii otsinky u tvoriv S. Kinga “11.22.63” [Expression of the category of evaluation in S. King’s work “11.22.63”]. *Lvivskyi filolohichnyi chasopys*, 9, pp. 27–35 [in Ukrainian].
- Zahnitko A. P., Bohdanova I. V. (2017). *Linhvokulturolohiia: Navchalnyi posibnyk* (3rd ed.) [Linguoculturology: Study guide]. Vinnytsia : DonNU imeni Vasylia Stusa [in Ukrainian].
- Ivanotchak N. I., Pavliuk O. B. (2020). Verbalizatsiia kontseptu zhinka v suchasnomu anhlo movnomu pisenomu diskursi [Verbalization of the concept of woman in modern English-language song discourse]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii* [“Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University”, Series: “Philology. Journalism”], 31(4, Ch. 2), pp. 90–94 [in Ukrainian].
- Kalinina Y. (2009). Kontsept “zhinka” ta stereotypni uivlennia pro yii sotsiokulturnu rol u nimetskomu pobutovomu anekdoti [The concept “woman” and stereotypical representations of her socio-cultural role in a German everyday anecdote]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu* [Zaporizhzhia National University Bulletin], (2), pp. 25–31 [in Ukrainian].
- Kalko V. (2010). Kontsept “ZHINKA” v ukrainskykh paremiakh [The concept “WOMAN” in Ukrainian proverbs]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu* [Bulletin of Cherkasy University], (193), pp. 84–90 [in Ukrainian].
- Lysychenko T. Y. (2017). Movlennievi pasport osobystosti yak osnova tvorennia khudozhnogo obrazu: hramatyka ta poetyka pomylok [Speech passport of personality as a basis for creating an artistic image: Grammar and poetics of mistakes]. *Linhvistychni doslidzhennia* [Linguistic investigations], 2, pp. 115–126 [in Ukrainian].
- Poliuzhyn M. (2017). Zmist i struktura linhvokulturnoho kontseptu [Content and structure of the linguocultural concept]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Kognityvna linhvistyka* [Scientific Bulletin of the Lesya Ukrainka Eastern European National University], (3), p. 56 [in Ukrainian].
- Skachkov A. Y. (2007). *Linhvostylistychni osoblyvosti portretnykh opysiv u tvorakh M. Kotsiubynskoho* [Linguostylistic features of portrait descriptions in the works of M. Kotsiubynsky]. [Candidate of Philological Sciences thesis] / Kharkiv National Pedagogical University [in Ukrainian].
- Chornodon M. I. (2023). Osoblyvosti vysvitlennia hendernykh kontseptiv v suchasnomu mas-mediinomu prostori [Peculiarities of highlighting gender

concepts in the modern mass media space]. *Molodyi vchenyi* [Young Scientist], 1.1(113.1), pp. 93–96 [in Ukrainian].

Shvets T. A. (2018). Movni zasoby verbalizatsii obrazu holovnoho heroia (na materialy povisti R. Rollana “Colas Breugnon”) [Linguistic means of verbalizing the image of the main character (based on R. Rolland’s novel “Colas Breugnon”)]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiia. Seriia “Filolohiia”*, (27), pp. 159–165 [in Ukrainian].

Gallagher M. (2001). Gender setting: New agendas for media monitoring and advocacy. London : WACC.

Moyes J. (2017). Paris for One. New York : Penguin books.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 81'25:001

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.4>

ТЕКСТ ПЕРЕКЛАДУ В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ВИМІРІ

Ніна Данилюк

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

e-mail: nina.danylyuk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7373-2902>

Web of Science Research ID: rid41375

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено проблемі визначення терміна «текст перекладу» в сучасному перекладознавстві. Розглянуто наукову, науково-навчальну літературу і лексикографічні праці, у яких відображено погляди українських і закордонних науковців на текст перекладу та його різновиди. Аналіз статей, матеріалів лекцій, навчальних посібників і словників засвідчив неоднакове розуміння процесу перекладу та його результату — тексту перекладу в українському і зарубіжному перекладознавстві прихильниками різних напрямів. Звернуто увагу на те, що термін «переклад» дослідники розуміють як процес передачі повідомлення або інформації засобами іншої мови, його результат, а також усну або письмову діяльність перекладача загалом, спрямовану на відтворення вихідного тексту. Зазначено необхідність розмежування цих понять в українських дослідженнях: переклад як процес можна називати перекладанням, продукт цього процесу — текстом перекладу, перекладеним текстом, а загальне поняття — перекладом. Запропоновано лінгвістичне визначення терміна «текст перекладу» як цілісної одиниці мови-рецептора, аналога тексту оригіналу, що становить єдність знаків однієї або кількох семіотичних систем, характеризується відносною змістовою і структурною завершеністю, виникає в результаті психомисленнєвої та мовленнєвої діяльності перекладача внаслідок адекватного відображення й перетворення вихідного тексту певного жанрово-стилістичного різновиду в усній або письмовій формі відповідно до іншої мовної, суспільно-культурної реальності та комунікативно-прагматичної спрямованості. Здійснено

огляд дефініцій, що відбивають бачення тексту перекладу крізь призму когнітології, семіотики, психолінгвістики, машинного перекладу, визначено перспективи дослідження.

Ключові слова: переклад, перекладання, перекладач, текст оригіналу, текст перекладу.

Вступ. До характеристики тексту перекладу (переважно художнього) у зіставленні з текстом оригіналу зверталися українські вчені ХХ ст. — О. Фінкель, М. Т. Рильський, О. Л. Кундзіч, Ю. О. Жлуктенко, І. В. Корунець, В. В. Коптілов, О. І. Чередниченко та інші. Вони акцентували на зв'язку змісту і форми текстів першотвору та перекладу, на значенні перекладів як «знаряддя спілкування між народами», «обміну культурними цінностями» (Рильський 1975: 25). Перекладознавчу науку за кордоном (насамперед лінгвістичний напрям) розвивали французький мовознавець Ж. Мунен (G. Mounin), американський мовознавець і перекладач Ю. Найда (E. Nida), канадські вчені Ж.-П. Віне (J.-P. Vinay) та Ж. Дарбельне (J. Darbelnet), англійський теоретик перекладу Дж. Кетфорд (J. Catford), американський дослідник Дж. С. Голмс (J. C. Holmes) та ін. Вони звертали увагу на проблему перекладності, на пошуки міжмовних еквівалентів, на роль перекладу в контексті культури.

Наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. із розвитком науки і техніки та глобалізаційними процесами розширилися галузі перекладу, набули ваги науково-технічний, офіційно-діловий, масмедійний та інші його функційно-стильові різновиди. Крім мовознавчого та літературознавчого підходів до перекладу, перекладений текст учені розглядають у світлі багатьох наук. Тому в нинішніх вимірах змінилося розуміння поняття «текст». Із використанням автоматизованого перекладу постало питання про визначення чітких параметрів тексту оригіналу і тексту перекладу, вироблення формалізованих критеріїв їх оцінки. Сучасні різновиди текстів перекладу описані у працях українських дослідників — О. В. Бровкіної, Л. П. Гапоненко, А. Г. Гудманяна, А. П. Загнітка, О. В. Ребрія, О. О. Селіванової, Г. В. Ташенко та ін. Однак досі немає чіткого визначення терміна *текст перекладу* (його переважно розглядають як

результат роботи перекладача), належного опису перекладацьких норм та критеріїв якості перекладених текстів, перекладацьких стратегій та ін. До цих питань зверталися зарубіжні вчені: Г. Й. Фермеєр (H. Vermeer), К. Райс (K. Reiß), Їр. Леви (J. Levy), Г. Турі (G. Toury), Л. Венуті (L. Venuti) та ін., хоч їхні погляди також різняться і великою мірою залежать від перекладацьких напрямів — лінгвістичного, функціонального, психолінгвістичного, соціокультурного та ін. Тому назріла потреба систематизувати підходи до розуміння ключового терміна *текст перекладу*, уточнити його зміст із урахуванням досягнень українського та закордонного перекладознавства, що й зумовлює **актуальність** праці.

Мета статті — уточнити параметри терміна *текст перекладу*, схарактеризувати його в проекціях різних напрямів українського та зарубіжного перекладознавства, крізь призму сучасних комплексних наук.

У статті використано **методи аналізу** наукових і науково-навчальних праць із перекладознавства та лексикографічних джерел, *синтезу* ідей в опрацьованих матеріалах, а також *опису* запропонованих нами підходів і визначень, що сприятиме розвитку перекладацького термінознавства. **Матеріал дослідження** — статті, лекції, навчальні посібники і словники, у яких відображено погляди українських і зарубіжних науковців на текст перекладу та його різновиди.

Результати дослідження. Термін *переклад* дослідники розуміють насамперед як процес передачі повідомлення, інформації засобами іншої мови, та його результат: «у найзагальнішому плані переклад можна визначити як збереження змісту повідомлення при зміні його мовної форми» (Коптілов 2003: 5). М. Ажнюк пише «про переклад як процес і як результат відтворення інформації (тексту, усного повідомлення тощо), вираженої однією мовою за допомогою засобів ін.[шої] мови» (Українська мова 2004: 316). У навчальних посібниках теж виокремлено ці два складники: «переклад можна розглядати як процес (діяльність) та як результат цього процесу (текст, мовленнєвий твір)» (Ребрій 2016: 37). У термінологічній енциклопедії наведено таке визначення: *переклад* — 1) «цілеспрямована психоментальна діяльність особистості

перекладача як рекреативної системи, що поєднує в одному перетворювальному процесі дві фази: інтерпретацію оригінального тексту та породження на підставі цієї інтерпретації тексту-перекладу»; 2) «результат перекладацької діяльності, представлений текстом перекладу у фіксованій (письмовій) і нефіксованій (усній) формі» (Селіванова 2006: 452–453). У сучасному лінгвістичному словнику виокремлено три компоненти терміна: 1) вид мовленнєвої діяльності, за допомогою якої «здійснюється відтворення змісту тексту засобами іншої мови», виникає «аналог оригіналу тексту, створений відповідно до суспільної, культурної та мовної реальності»; 2) «адекватне відбиття й творче перетворення оригіналу тексту»; 3) «специфічна усна або письмова діяльність, спрямована на перетворення наявного тексту» (Загнітко 2020: 542).

На багатозначність терміна *переклад* звертали увагу також закордонні дослідники. Зокрема, британський учений Р. Белл вважав, що три його складники можуть стосуватися: 1) перекладу: процесу (перекладати; дії, а не матеріального об'єкта; англ. *translating*); 2) перекладу: продукту процесу перекладу (тобто перекладеного тексту; англ. *translated text*); 3) перекладу: абстрактного поняття, що охоплює як процес перекладу, так і продукт цього процесу; англ. *translation* (Bell 1991: 13). Слушною є думка автора про необхідність розмежування цих понять, що варто було би зробити також в українських дослідженнях: переклад як процес можна називати *перекладанням*, продукт цього процесу — *текстом перекладу*, *перекладеним текстом*, а загальне поняття — *перекладом*.

Зауважимо, що англومовні вчені віддають перевагу найменуванням *the source language text* (SLT) — текст мови-джерела, текст вихідної мови і *the target language text* (TLT) — текст цільової мови, текст мови перекладу (Р. Белл, Дж. Кетфорд, Ю. Найда, П. Ньюмарк й ін.). Українські науковці послуговуються назвами «текст оригіналу/першотвору (ТО)», «оригінальний текст» — «текст перекладу / друготвору (ТП)», «перекладений текст» (О. Л. Кундзіч, В. В. Коптілов, О. І. Чередниченко, Л. С. Рабійчук, А. Наконечна та ін.); «текст вихідної мови (текст ВМ)», «текст джерельної мови (текст ДМ)» — «текст мови перекладу (текст ПМ)», «текст

цільової мови (текст ЦМ)» (О. В. Ребрій, О. А. Кальниченко та ін.). Ми використовуємо скорочення ТО (текст оригіналу) і ТП (текст перекладу).

Українські корифеї перекладознавства, пишучи про переклад, характеризували його як окремий текст, що має на меті відтворення художнього змісту і форми ТО з урахуванням мовних і культурних особливостей (Кундзіч 1973: 20); як творчу заміну ТО в іншій мові з урахуванням жанрових і стилістичних особливостей (Коптілов 2003: 5); як особливий вид мовленнєвої діяльності, пов'язаний із ТО, що повинен адекватного відтворити стилістичні особливості ТО (Когунетс' 2003: 12). Сучасні дослідники також вважають, що «переклад — це передача тексту на одній мові засобами іншої мови» (Кальниченко 2017: 4); зазначають, що «процес перекладу відбувається в контексті культури і є частиною культурного діалогу та розвитку цільової культури» (Там само: 4); вказують на потребу «визначити переклад як об'єкт лінгвістичного дослідження» (Ребрій 2016: 38).

Зарубіжні вчені тлумачили поняття тексту перекладу (тексту цільової мови) в рамках певних напрямів перекладознавства. Зокрема, з погляду лінгвістичної теорії Дж. Кетфорд розглядав переклад як заміну текстового матеріалу мови-джерела (SL) еквівалентним текстовим матеріалом цільової мови (TL) (Catford 1965). Ю. Найда писав: «Переклад полягає у відтворенні в мові-реципієнті найближчого природного еквівалента повідомлення мови-оригіналу, по-перше, за значенням, а по-друге, за стилем» (Nida 1969: 12). Розробляючи функціональний підхід до перекладу, вчений розрізняв два види еквівалентності: формальну (*formal correspondence*), орієнтовану на відтворення мовностилістичних рис вихідного тексту, і динамічну (*dynamic equivalence*, пізніше названу функціональною), зумовлену реакцією реципієнта перекладеного тексту. П. Ньюмарк зазначав: «Переклад — це заміна представлення тексту однією мовою представленням еквівалентного тексту іншою мовою» (Newmark 1988: 5). Він вказував на ознаки тексту, які потрібно враховувати при перекладанні: індивідуальний стиль автора і перекладача, лексичні

та граматичні параметри, контекст культури, типовий формат тексту, очікування передбачуваної читачької аудиторії та ін. (Там само: 5).

Німецькі дослідники Г. Фермеєр і К. Райс, автори скопос-теорії (теорії мети), розуміли переклад як цілеспрямовану діяльність, що виконує функцію посередника між членами різних культурних спільнот, успіх якої залежить від задоволення попиту замовника. Відповідно, текст перекладу постає як пропозиція інформації для носіїв цільової культури, з якої вони обирають одиниці, потрібні для своєї культурно-специфічної ситуації (Reiß, Vermeer 1984).

Представники дескриптивної теорії перекладу – ізраїльський учений Г. Турі й американсько-данський дослідник Дж. С. Голмз вважали, що перекладений текст потрібно розглядати із урахуванням макрорівневих та мікрорівневих даних на тлі мовної контекстуальності, літературної інтертекстуальності та соціокультурної ситуативності (Holmes 1988). Крім того, Г. Турі запропонував поняття припустимого, або ймовірного (assumed) перекладу, що позначає «будь-яке висловлювання мовою перекладу, яке видається чи сприймається як переклад у межах цільової культури на будь-якій підставі» (Toury 1995: 32–33). За такого бачення нівелюється якість перекладеного тексту, головне, щоби він відповідав запитам споживачів.

Переклад як явище соціокультурного контенту розглядають засновники «культурного повороту» (cultural turn) – британська літературознавиця С. Басснетт (S. Bassnet) та французький соціолог А. Лефевр (A. Lefevere), зміщуючи акценти із власне мовних ознак ТП на культурологічні та ідеологічні якості в цільовій культурі та на особу перекладача – творця нового тексту (Translation 1990).

Зазначимо, що в кінці ХХ ст. – на поч. ХХІ ст. у теорії та практиці українського перекладознавства поширені три підходи до розгляду перекладу: 1) мовоцентричний (враховує якість відтворення мовних одиниць вихідного тексту на рівнях мовної системи); 2) текстоцентричний (зосереджується на еквівалентному відбитті ключових рис тексту-оригіналу в його жанрово-стилістичних різновидах);

3) комунікативно-функціональний чи діяльнісний (розглядає перекладений текст і працю перекладача як ланки міжмовної та міжкультурної комунікації). Головним методом дослідження був і залишається «аналіз форми та змісту тексту перекладу порівняно з формою та змістом тексту оригіналу. Ці тексти становлять собою об'єктивні факти, доступні для спостереження та аналізу» (Ребрій 2016: 39). Зіставлення мовно-текстових рис важливе для навчального процесу, а також для створення систем машинного аналізу текстів, оцінювання якості перекладів та напрямів їх редагування. Це теж зумовлює потребу опрацювання терміна *текст перекладу*, при визначенні якого варто враховувати досягнення українських та зарубіжних учених.

Для конкретизації терміна *текст перекладу* в лінгвістичному перекладознавстві звернемося до дефініції ключового поняття «текст» в авторитетних лексикографічних працях. Із погляду традиційної лінгвістики текст перекладу, так само, як і текст оригіналу, «становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і форм[ально]-грамат[ичними] зв'язками, а в загальнокомпозиц[ійному], дистантному плані — спільною тем[атичною] і сюжетною заданістю (Д. Баранник) (Українська мова 2004: 456). На думку сучасних дослідників, текст, крім названих власне мовних ознак, є знаковою системою, результатом психоментальної діяльності людини, когнітивно-комунікативною одиницею (Селіванова 2006: 599–600). За словами А. П. Загнітка, *текст* — «цілісна семіотична форма психомовленнєвомисленнєвої людської діяльності, концептуально та структурно організована, діалогічно вмонтована в інтеріоризоване буття, семіотичний універсум етносу або цивілізації, що є прагматично спрямованим посередником комунікації [...]; структура, у яку втілено дискурс після свого завершення; усний чи письмовий твір мовотворчого процесу» (Загнітко 2020: 793).

Пропонуємо робоче визначення терміна *текст перекладу*, спираючись на розглянуті тлумачення його складників. На нашу думку, *текст перекладу* — це цілісна одиниця мови-рецептора, аналог тексту оригіналу, що становить

єдність знаків однієї або кількох семіотичних систем, характеризується відносною змістовою і структурною завершеністю, виникає в результаті психомисленнєвої та мовленнєвої діяльності перекладача внаслідок адекватного відображення й перетворення вихідного тексту певного жанрово-стилістичного різновиду в усній або письмовій формі відповідно до іншої мовної, суспільно-культурної реальності та комунікативно-прагматичної спрямованості.

Певно, що майже неможливо створити визначення, яке би відображало всі риси тексту перекладу як об'єкта вивчення багатьох сучасних наук. Зокрема, із погляду лінгвистилістики ТП характеризують крізь призму функціонального та жанрово-стильового різновиду ТО, еквівалентного відбиття його мовно-виразових рис (С. Я. Єрмоленко, В. І. Карабан, А. Кисіль, О. Шуменко); із погляду міжмовної та міжкультурної комунікації ТП постає як результат мовленнєвої діяльності, спілкування носіїв різних мов і культур через перекладача (Е. Гатт, Т. Дрідзе, О. Білецька, М. Ткачівська); семіотики — як наслідок перекодування повідомлення засобами іншої мовної системи (Б. Бредфілд, С. С. Єрмоленко); прагматики — як відображення інтенції, закладеної у вихідний текст (А. Вежбицька, Т. Голі-Оглу, А. Нойберт); когнітології — як відбиття основних концептів, концептосфери загалом (Т. П. Андрієнко, Г. Браун, С. Гаверсон, Д. Джіл, Дж. Лакофф); лінгвокультурології та етнолінгвістики — як відображення загальнолюдської культури та національно-мовної картини світу (Ш. О'Браєн, В. Віллс, А. Лефевр, В.В. Жайворонок); дискурсології — як текст-дискурс, тобто текст у єдності з екстралінгвальними чинниками (Т. Дейк, В. Кінч, В. Кох); психолінгвістики — як психолінгвістична модель творчої діяльності перекладача (С. В. Засекін, О. В. Ребрій, А. Хатзідакі); лінгвоперсонології — як відтворення рис мовної особистості автора і перекладача (А. П. Загнітко, Т. А. Космеда) та ін.

У зв'язку з розумінням тексту перекладу через бачення сучасних наук у працях українських дослідників натрапляємо на «галузеві» тлумачення. Зокрема, у когнітології переклад розглядають «як процес та результат професійної

когнітивно-комунікативної діяльності перекладача, у ході якої породжується і набуває мовного оформлення нова когнітивна сутність — концепт цільового тексту» (Андрієнко 2016: 23). Семіотики оцінюють ТП як систему кодів: «Будь яке повідомлення може бути закодоване за допомогою даного коду або перекодоване, тобто передане за допомогою елементів іншої мовної системи. Операція перекодування і являє собою власне переклад» (Ребрій 2016: 52). Варто зауважити, що сучасний ТП (реклама, інтернет-текст, екранізований текст тощо) може бути полікодовим, тобто сукупністю кодів різних семіотичних систем (інтерсеміотичним перекладом).

Психолінгвісти оперують терміном *модель перекладу*, який враховує лінгвістичні та психологічні чинники організації та цілісного відтворення ТО, їхню «взаємодію з особливостями когнітивного стилю перекладача (аналітичний — синтетичний), а також пріоритетних каналів (аудіальний, візуальний, кінестетичний) його сприйняття та перероблення інформації» (Засекін 2012: 69). У галузі машинного перекладу (передусім науково-технічного) ТП — це вихідна ланка в системі програми (платформи) перекладу, що містить автоматизовані засоби розпізнавання ТО, програмне забезпечення для керування термінологією, засоби для узгодження одиниць різних мовних рівнів, бази перекладів, програми аналізу якості цільового тексту (Башманівський 2025: 129 та ін.). Тут використовують термін *модель перекладу*, що базується на статистичних та імовірнісних принципах, вироблених на основі даних двомовних корпусів, та допомагає системі машинного перекладу приймати обґрунтовані рішення для найкращого перекладання одиниць мови.

Попри численні підходи до розуміння тексту перекладу вчені зазначають, що переклад виконує важливі функції як «особливий вид міжмов[ної] діяльності, спрямований на взаєморозуміння носіїв різних мов, на взаємозбагачення нац[іональних] культур, створення і збагачення світового фонду найцінніших надбань науки, гуманіт[арної] культури, насамперед худож[ньої] л-ри[літератури]» (Українська мова 2004: 316).

Висновки. Отже, огляд наукової, науково-навчальної літератури та лексикографічних праць засвідчив неоднакове розуміння процесу перекладу і його результату — тексту перекладу в українському та зарубіжному перекладознавстві представниками різних напрямів. У статті запропоновано лінгвістичне визначення терміна *текст перекладу* як цілісної одиниці мови-рецептора, аналога тексту оригіналу, а також здійснено огляд дефініцій, що відбивають його осмислення крізь призму когнітології, семіотики, психолінгвістики, машинного перекладу.

Перспективи дослідження вбачаємо в уточненні терміна *текст перекладу* залежно від функціональної та жанрово-стильової належності, вивченні його різновидів, зіставленні конкретних текстів оригіналів і перекладів, виробленні рекомендацій для їх редагування та покращення.

ЛІТЕРАТУРА

Андрієнко Т. Когнітивний аспект перекладацького дискурсу. *Східноєвропейський журнал психолінгвістики*. 2016. 3(1). С. 23–33.

Башманівський О. Історія розробки і систем машинного перекладу у XX ст. *Наукові записки кафедри слов'янської і германської філології та перекладу*: кол. монографія / [за ред. Т. Є. Недашківської]. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. С. 110–145.

Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : Твори, 2020. Х, 920 с.

Засекін С. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 272 с.

Кальниченко О. А. Теорія перекладу. Ч. 1: для студ. 3-4 курсів факультету «Референт-перекладач». Харків : Вид-во НУА, 2017. 64 с.

Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу: навч. посібник. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.

Кундзіч О. Творчі проблеми перекладу. Київ : Дніпро, 1973. 264 с.

Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с. URL: <https://foreign-languages.karazin.ua/resources/df8048d597ab4174434ed96e9c8ee59b.pdf>

Рильський М. Мистецтво перекладу. Статті, виступи, нотатки / [упоряд. і комент. Г. Колесника]. Київ : Рад. письменник, 1975. 344 с.

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля ; Київ, 2006. 716 с. URL: <https://pdfcoffee.com/cpdf-9-pdf-free.html>

Українська мова: енциклопедія / [ред. кол. В. М. Русанівський (співгол.), О. О. Тараненко (співгол.)]. Вид. 2-е, випр. і доп. Київ : Вид-во Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.

Bell R. T. Translation and Translating: Theory and Practice. London ; New York : Longman, 1991. 162 p.

Catford J. A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics. London : Oxford University Press, 1965. 103 p.

Holmes J. S. Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies. Amsterdam : Rodopi, 1988. 177 p.

Korunets' I. V. Theory and practice of translation. Vinnytsia : Nova knyha, 2003. 448 p.

Nida E. A., Taber C. The Theory and Practice of Translation. Leiden : E. J. Brill, 1969. 218 p.

Newmark P. A Textbook of Translation. Prentice Hall International, 1988. 311 p.

Reiß K., Vermeer H. J. Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Tübingen : Niemeyer, 1984. 253 p.

Toury G. Descriptive Translation Studies and Beyond. Amsterdam : John Benjamins, 1995. 350 p.

Translation, History and Culture / [eds. S. Bassnet and A. Lefevere]. London ; New York : Pinter Publishers, 1990. 133 p.

TRANSLATED TEXT IN MODERN SCIENTIFIC DIMENSION

Nina Danylyuk

Doctor of Philology, Professor, Professor at the Department
of the Applied Linguistics

Lesya Ukrainka Volyn National University,

Lutsk, Ukraine

e-mail: nina.danylyuk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7373-2902>

Web of Science Research ID: rid41375

SUMMARY

The article is devoted to the problem of defining the term 'translated text' in modern translation studies. It examines scientific, scientific-educational literature and lexicographic works that reflect the views of Ukrainian and foreign scholars on the translation text and its varieties. Analysis of articles, lecture materials, textbooks, and dictionaries has revealed different approaches and understanding of the translation process and its outcome—the translated text—in Ukrainian and foreign translation studies among the representatives of various trends. The attention has been drawn to the fact that researchers understand the term 'translation' as the process of conveying a message or information by the means of another language, its result, as well as the oral or written activity of a translator in general, aimed at the reproduction of a source

text. There has been indicated the necessity of distinguishing these concepts in Ukrainian studies: translation as a process can be called translating, the product of this process – the translation text, the translated text, and the general term – translation. A linguistic definition of the term ‘translated text’ has been suggested. It is understood as a coherent unit of the target language, an analogue of the original text, which represents a unity of signs of one or several semiotic systems, characterized by relative semantic and structural completeness. It arises as a result of the translator’s cognitive and speech activities due to the adequate reflection and transformation of the source text of a particular genre-stylistic type in oral or written form, in accordance with another linguistic, socio-cultural reality and communicative-pragmatic orientation. A review of definitions reflecting the understanding of the translated text through the lens of cognitive science, semiotics, psycholinguistics, and machine translation has been carried out, and research prospects have been defined.

Key words: translation, translating, translator, source text, translated text.

REFERENCES

- Andriienko T. (2016). Kohnityvnyj aspekt perekladats'koho dyskursu [The Kohnitive Aspect of Translation Discourse]. *Skhidnoievropejs'kyj zhurnal psykholinhvistyky* [East European Journal of Psycholinguistics]. 3(1), pp. 23–33 [in Ukrainian].
- Bashmanivs'kyj O. (2025). Istoriia rozrobky i system mashynnoho perekladu u XX st. [History of development of machine translation systems in the 20th century]. *Naukovi zapysky kafedry slov'ians'koi i hermans'koi filolohii ta perekladu* [Scientific notes of the Department of Slavic and Germanic Philology and Translation]. Zhytomyr : vyd-vo ZhDU im. I. Franka, pp. 110–145 [in Ukrainian].
- Bell R. (1991). Translation and Translating: Theory and Practice. London ; New York : Longman.
- Catford J. (1965). A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics. London : Oxford University Press.
- Holmes J. S. (1988). Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies. Amsterdam : Rodopi.
- Kal'nychenko O. A. (2017). Teoriia perekladu [Translation theory]. P. 1. Kharkiv : Vyd-vo NUA [in Ukrainian].
- Koptilov V. V. (2003). Teoriia i praktyka perekladu [Theory and practice of translation]. Kyiv : Yunivers [in Ukrainian].
- Korunets' I. V. (2003). Theory and practice of translation. Vinnytsia : Nova knyha.
- Kundzich O. (1973). Tvorchy problemy perekladu [Creative translation problems]. Kyiv : Dnipro [in Ukrainian].
- Newmark P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall International.
- Nida E., Taber C. (1969). The Theory and Practice of Translation. Leiden : E. J. Brill.

Reiß K., Vermeer H. J. (1984). Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie. Tübingen : Niemeyer [in German].

Rebrij O.V. (2016). Vstup do perekladoznavstva [Entry into translation studies]. Kharkiv : KhNU imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].

Ryl's'kyj M. (1975) Mystetstvo perekladu. Statti, vystupy, notatky [The art of translation. Articles, speeches, notes]. Kyiv : Rad. pys'mennyk [in Ukrainian].

Selivanova O. O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia]. Poltava : Dovkillia ; Kyiv [in Ukrainian].

Toury G. (1995). Descriptive Translation Studies and Beyond. Amsterdam: John Benjamins.

Translation, History and Culture (1990) / [eds. S. Bassnet and A. Lefevere]. London ; New York : Pinter Publishers.

Ukrains'ka mova: entsyklopediia [Ukrainian: encyclopedia] (2004) / [(reds) V. M. Rusanivs'kyj, O. O. Taranenko]. Kyiv : Vyd-vo Ukrains'ka entsyklopediia im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].

Zahnitko A. (2020). Suchasnyj linhvistychnyj slovnyk [Modern linguistic dictionary]. Vinnytsia : Tvory. X [in Ukrainian].

Zasiekin S. (2012). Psykholinhvistychni universalii perekladu khudozhn'oho tekstu [Psycholinguistic universals of literary text translation]. Luts'k: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 81'42:004.9:378.147

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.5>

КОГНІТИВНІ ДІЄСЛОВА ЯК ІНДИКАТОРИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ІНТЕНЦІЇ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

Наталія Денисова

старший викладач кафедри англійської мови та комунікації
факультету романо-германської філології

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна

e-mail: n.denysova@kubg.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9744-4553>

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена вивченню когнітивних дієслів як ключових засобів вираження пізнавальної інтенції автора в науковому дискурсі онлайн-навчання. У студії представлено результати корпусного аналізу 1400 англомовних статей із баз даних Scopus і Web of Science (2020–2023 рр.), що висвітлюють проблеми цифрової освіти, педагогічних технологій і дистанційного викладання. Метою дослідження є з'ясування семантико-прагматичного потенціалу когнітивних дієслів та визначення їхніх функцій як індикаторів аналітичного й оцінного мислення в сучасному академічному письмі. Теоретичну основу становлять принципи корпусної лінгвістики, прагматичної типології мовленнєвих актів і підхід Appraisal Theory, що забезпечують поєднання кількісної об'єктивності та якісного інтерпретативного аналізу. Застосування інструментів *SketchEngine* (вікно ± 5 слів, міра асоціації $\logDice \geq 5$) дало змогу визначити частотність і колокаційні профілі дієслів *understand*, *identify*, *recognize*, *analyze*, *assume*. Встановлено, що когнітивні дієслова формують трирівневу структуру академічного мислення: епістемічний рівень відображає процес осмислення фактів і понять; аналітичний – інтерпретацію даних і систематизацію знань; соціально-прагматичний – узгодження та легітимацію результатів у межах наукової спільноти. Колокаційний

аналіз показав, що *understand* реалізує інтенцію пізнавального осмислення, *identify* – діагностику та класифікацію, *recognize* – оцінне підтвердження, *analyze* – логічну систематизацію, а *assume* – гіпотетичне моделювання знання. Зроблено висновок, що когнітивні дієслова інтегрують аналітичну, оцінну та комунікативну діяльність дослідника, будучи мовними індикаторами нової парадигми академічного мислення в цифрову добу. Отримані результати розширюють уявлення про семантико-прагматичну організацію наукового дискурсу онлайн-освіти та можуть бути використані у викладанні академічного письма, дискурс-аналізі й автоматизованій лінгвістичній обробці наукових текстів.

Ключові слова: когнітивні дієслова, науковий дискурс, онлайн-навчання, корпусна лінгвістика, комунікативна інтенція, прагматика,

Вступ. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі цифрової комунікації у царині освіти та зміною способів наукового мислення в умовах онлайн-навчання. Наукові тексти, що відображають нову освітню парадигму, поєднують емпіричність, аналітичність і взаємодійність. У цьому контексті дієслово стає не лише граматичним центром висловлення, а й показником того, як автор пізнає, структурує та оцінює знання. Саме когнітивні дієслова забезпечують вербалізацію інтелектуальної діяльності дослідника, фіксуючи процес осмислення освітніх явищ і формування теоретичних понять у межах академічного дискурсу онлайн-навчання.

Критичний аналіз наукових джерел засвідчує, що у працях із функціональної та прагматичної лінгвістики (Austin 1962; Searle 1969; Halliday, Matthiessen 2014) дієслово розглядається як основний носій іллокутивної сили та смислової структури висловлення. Дж. Гайленд (Hyland 2005) і Д. Бібер (Biber et al. 1999) показали, що вибір дієслівних форм у науковому письмі корелює з функціями *stance* (позиціонування автора) та *engagement* (залучення читача), а також із типами дискурсу – описовим, аналітичним, оцінним. М. Чарльз (Charles 2007) і С. Ханстон (Hunston 2000) підкреслюють роль дієслів як засобів аргументації, що забезпечують наукову достовірність і комунікативну легітимацію знання. Водночас дослідження когнітивних дієслів

у спеціалізованих галузях знання, зокрема у сфері онлайн-освіти, залишаються поодинокими. Лише окремі автори (Hood 2010; Spencer-Oatey 2008) порушують питання взаємодії когнітивних і оцінних стратегій у сучасному академічному дискурсі.

Подальші дослідження у межах функціональної граматики, когнітивної лінгвістики й аналізу академічного дискурсу (Biber, Conrad 2009; Hyland, Jiang 2018; Martin, White 2005) розкривають дієслово як інструмент репрезентації мисленневих процесів і соціальної взаємодії у науковому тексті. У межах когнітивно-дискурсивного підходу (Langacker 2008; Croft, Cruse, 2004) дієслова розглядаються не лише як граматичні одиниці, а як концептуальні механізми, що кодують знання, припущення й інтерпретації автора. Саме через них відбувається інтеграція когнітивного й прагматичного рівнів — від формування понять до їх аргументативного обґрунтування. Таким чином, когнітивні дієслова — центральні маркери епістемічної активності у науковому дискурсі, що показують, як у мові фіксується процес пізнання, аналізу й оцінювання знань у цифрову добу.

Попри значну кількість праць, спрямованих на вивчення наукового письма загалом, проблема вербалізації пізнавальних дій у цифровому освітньому просторі не дістала системного опису. Зокрема, не з'ясовано, як у корпусі статей, присвячених онлайн-навчанню, реалізуються когнітивні інтенції авторів через дієслова на зразок *understand*, *identify*, *recognize*, *analyze*, *assume*; які семантичні поля вони утворюють і як корелюють із епістемічними, оцінними та соціально-прагматичними функціями. **Актуальність** дослідження полягає в необхідності виявити закономірності мовної репрезентації пізнавальної діяльності в умовах інституційної комунікації, де знання формується у взаємодії між дослідником, текстом і цифровим середовищем.

Метою статті є визначення семантико-прагматичного потенціалу когнітивних дієслів у науковому дискурсі онлайн-навчання та виявлення їхніх функцій як індикаторів пізнавальної інтенції авторів. Для досягнення мети передбачено такі **завдання**:

1) здійснити теоретичне узагальнення підходів до класифікації дієслів у науковому дискурсі;

2) проаналізувати частотність і колокаційне оточення когнітивних дієслів у корпусі наукових статей про онлайн-освіту;

3) визначити прагматичні ролі дієслів у структурі пізнавальної, оцінної та інтерперсональної комунікації.

Матеріалом дослідження слугує спеціально сформований корпус наукових статей англійською мовою обсягом близько 1400 текстів (джерела — бази даних *Scopus* і *Web of Science*, 2020–2023 рр.), які присвячені проблемам онлайн-навчання, педагогічних технологій та цифрової взаємодії у вищій освіті. Для корпусного аналізу застосовано програмне середовище **SketchEngine**, у якому проводилися частотні підрахунки, побудова колокаційних профілів (вікно ± 5 слів, міра асоціації $\log Dice \geq 5$), а також якісний аналіз контекстів уживання дієслів. **Методологічну основу** становлять принципи корпусної лінгвістики (Biber et al. 1999; Hunston, Francis, 2000), прагматичної типології мовленнєвих актів (Austin 1962; Searle 1969) і підхід *Appraisal Theory* (Hood 2010; Martin, White 2005), які у сукупності дають змогу поєднати кількісну об'єктивність і дискурсивно-інтерпретативний аналіз.

Таким чином, стаття спрямована на виявлення закономірностей функціонування когнітивних дієслів у науковому дискурсі онлайн-навчання як індикаторів аналітичного, оцінного та соціально-прагматичного мислення дослідників.

Результати дослідження. Корпусний аналіз наукових статей, присвячених онлайн-навчанню, дав змогу виокремити основні когнітивні тенденції в академічному письмі. Виявлено, що частка когнітивних дієслів становить у середньому 18–20 % від загальної кількості дієслів корпусу, поступаючись процедурним і репортивним, але відіграючи ключову роль у формуванні пізнавальної логіки тексту. Саме вони визначають інтелектуальну траєкторію дослідження: від постановки проблеми до інтерпретації результатів.

Порівняльний аналіз показав, що когнітивні дієслова переважають у вступних і дискусійних розділах статей, де домінують аналітичні, пояснювальні й інтерпретаційні

ходи. На початкових етапах тексту (*introduction, theoretical framework*) вони позначають формування проблемного поля через *understand, identify, define*; у розділах *discussion* і *conclusion* відображають інтелектуальне узагальнення (*analyze, interpret, recognize, assume*). Таким чином, когнітивні дієслова формують композиційно-прагматичну симетрію академічного дискурсу, де структура тексту відповідає послідовності мислення дослідника.

Колокаційна динаміка дієслова *understand*. Колокаційний аналіз продемонстрував, що *understand* функціонує як маркер концептуалізації змісту освіти. Найтиповіші об'єкти — *content, structure, material, concept, process, role, mechanism*. Це свідчить, що розуміння у дискурсі онлайн-навчання трактується не як пасивне сприйняття інформації, а як аналітична діяльність, спрямована на виявлення зв'язків між елементами освітньої системи.

На рисунку візуалізовано ключові зв'язки між лексемою *understand* і об'єктами, які утворюють семантичне поле

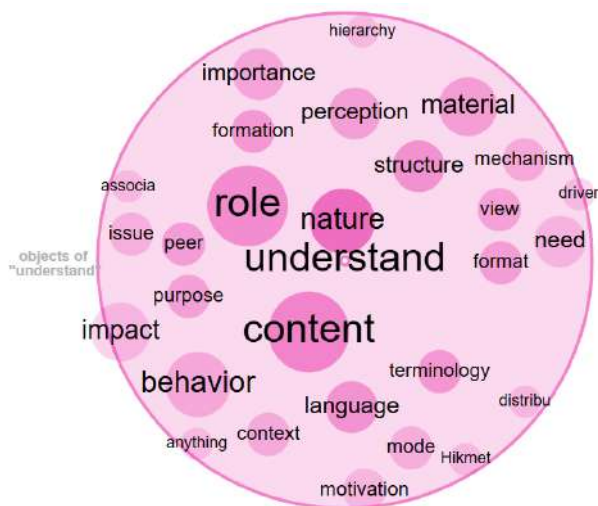

Рис. 1. Колокаційне оточення дієслова *understand* у корпусі наукових статей про онлайн-навчання

«осмислення змісту». Центральні вузли (*content, role, structure, behavior*) позначають когнітивний вимір навчального процесу, тоді як периферійні (*motivation, importance, perception*) вказують на інтеграцію психологічного аспекту. Таке оточення демонструє тенденцію до поєднання когнітивного й емоційно-ціннісного рівнів мислення, що відображає зміщення сучасної педагогічної парадигми у бік пізнання через рефлексію.

Аналітична функція дієслова *identify*. Дієслово *identify* виявилось одним із найчастотніших когнітивних маркерів (359 уживань). Його типові сполучення — *factor, challenge, problem, pattern, element, opportunity* — позначають етапи пізнавального аналізу: діагностику, класифікацію, визначення змінних і пошук рішень.

Як видно з рисунка, ядро колокаційного поля утворюють лексеми *factor* і *problem*, що засвідчує орієнтацію на аналітичну систематизацію. Поєднання типу *identify key challenges* або *identify barriers to participation* свідчить про діагностичний

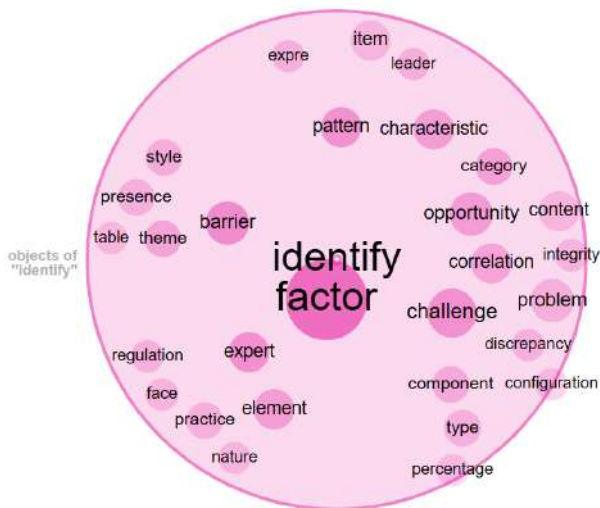

Рис. 2. Колокаційне оточення дієслова *identify* у корпусі наукових статей про онлайн-навчання

характер пізнання, тоді як *identify opportunity* чи *identify potential* вказують на прогностичну функцію. Таким чином, *identify* поєднує емпіричну та інтерпретаційну дії, фіксуючи рух від опису до прогнозу.

Порівняно з *understand*, яке репрезентує внутрішній процес осягнення, *identify* має більш зовнішню аналітичну спрямованість. Це дієслово часто супроводжується пасивними конструкціями (*factors were identified*), що свідчить про прагнення до об'єктивізації знання, типове для наукового стилю.

Оцінно-когнітивний потенціал дієслова *recognize*. Дієслово *recognize* посідає проміжну позицію між когнітивними та оцінними дієсловами. У більшості контекстів воно функціонує у структурах на зразок *researchers recognize the importance of...*, *students recognize the potential of...*, *institutions recognize online learning as...*

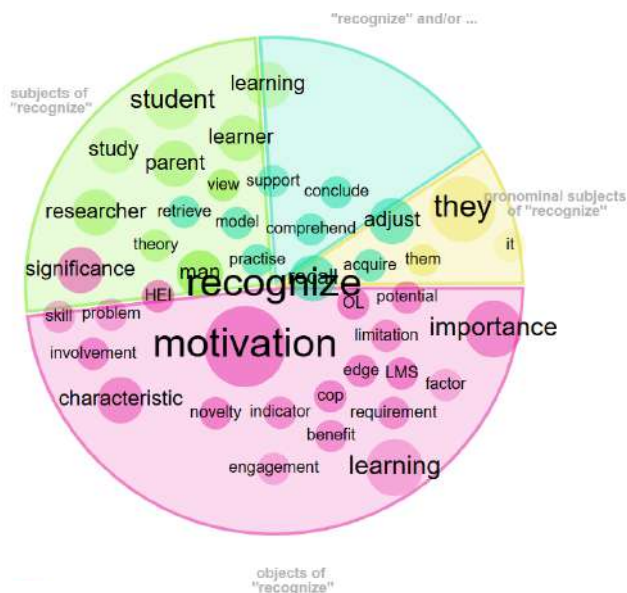

Рис. 3. Колокаційна мережа дієслова *recognize* у корпусі наукових статей про онлайн-навчання

Колокаційне оточення демонструє, що *recognize* формує семантичне поле оцінного прийняття знань: вузли *importance*, *motivation*, *engagement*, *limitation*, *significance* відображають процес інтелектуального узгодження фактів і цінностей. Таким чином, воно є показником переходу від аналітичного осмислення до соціального підтвердження істинності. У статтях останніх років простежується тенденція до зростання частотності *recognize*, що свідчить про гуманізацію наукового дискурсу, тобто прагнення інтегрувати емпіричну аргументацію з етичним і соціальним осмисленням знання.

Дієслова *analyze* та *assume*: аналітична глибина й гіпотетичність мислення. Дієслово *analyze* є базовим індикатором когнітивної дії у методологічних і результативних частинах тексту. Його найчастотніші об'єкти — *data*, *results*, *responses*, *factors*, *interaction*, *behavior* — демонструють зв'язок між мисленням та емпіричним спостереженням.

Згідно з отриманими даними, *analyze* часто поєднується з технічною лексикою (*log data*, *learning metrics*, *linguistic features*), що вказує на методологічну точність і обґрунтованість дослідження. Воно відображає когнітивний етап систематизації знання, який завершує цикл пізнавальних дій — від *understand* до *analyze*.

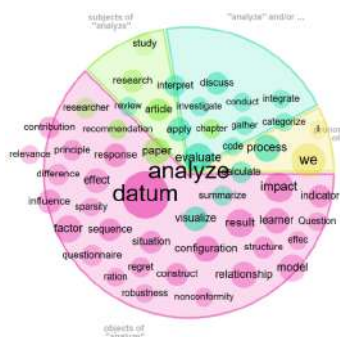

Рис. 4. Колокаційне оточення дієслова *analyze* у корпусі наукових статей про онлайн-навчання

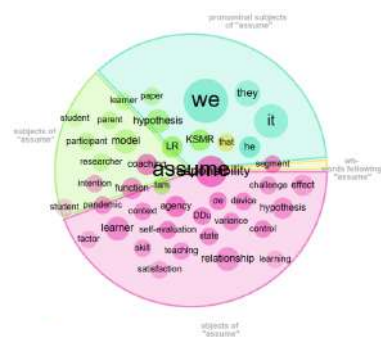

Рис. 5. Колокаційна структура дієслова *assume* у корпусі наукових статей про онлайн-навчання

На відміну від нього *assume* функціонує переважно в теоретичних контекстах (*we assume that..., it is assumed that...*), позначаючи гіпотетичність і попередню логічну модель явища.

Типові колокації (*model, hypothesis, relationship, agency, skill, satisfaction*) свідчать про роль *assume* у побудові концептуальних рамок і формулюванні припущень, що задають напрям подальшої інтерпретації. Таке функціонування підтверджує тезу про когнітивно-прагматичну природу дієслів, які одночасно відображають мислення й етичну відповідальність автора за точність узагальнень.

Порівняльне співвідношення частотності когнітивних дієслів у корпусі дає змогу окреслити їхні основні функціональні зони:

Таблиця 1

**Семантико-прагматичні функції когнітивних дієслів
у науковому дискурсі онлайн-навчання**

Функція	Типові дієслова	Прагматична роль
Епістемічна	<i>understand, identify</i>	Осмислення й систематизація знань
Аналітична	<i>analyze, define</i>	Інтерпретація даних, побудова логічних зв'язків
Оцінна	<i>recognize, confirm</i>	Прийняття або оцінювання результатів
Прагматична	<i>assume, argue</i>	Моделювання і позиціонування автора у науковій спільноті

Такий розподіл свідчить, що когнітивні дієслова в дискурсі онлайн-освіти виконують інтеграційну функцію: вони об'єднують раціональне, оцінне й соціальне мислення. Це узгоджується з моделлю *stance* та *engagement* (Hyland 2005), у якій пізнання розглядається як комунікативний процес між автором і науковою спільнотою.

У сучасних англомовних статтях із освітньої тематики дедалі частіше спостерігається тенденція до посилення

діалогічності через уживання когнітивних і модально-пом'якшувальних структур (*may indicate, could suggest, might reveal*). Це свідчить про зрушення від декларативного до інтерпретативного стилю наукового письма, де автор прагне не лише повідомити результати, а й запросити читача до спільного тлумачення.

Загалом отримані дані демонструють подвійний характер когнітивної прагматики:

1. Лінгвістичний аспект — відображення мислення через граматичні структури дієслова.

2. Дискурсивний аспект — поєднання знання, оцінки та взаємодії в межах академічної комунікації.

Ця багатовимірність підтверджує, що когнітивні дієслова становлять не лише частину лексико-граматичного інвентаря, а й систему інтелектуальних стратегій, які формують когерентність, аргументативність і етичну збалансованість наукового тексту. Їхня поведінка у корпусі онлайн-досліджень репрезентує нову норму академічного мислення — інтерпретаційне, рефлексивне, соціально відповідальне.

Висновки. Отримані результати засвідчили, що когнітивні дієслова становлять системоутворювальний елемент наукового дискурсу онлайн-навчання, адже саме вони вербалізують інтелектуальні стратегії автора та формують логіку побудови знання. Їхнє функціонування охоплює три взаємопов'язані рівні: епістемічний (осмислення фактів і понять), аналітичний (інтерпретація даних) і соціально-прагматичний (визнання і передавання знання у межах наукової спільноти). Кожен із цих рівнів реалізується через специфічні лексико-граматичні засоби, які забезпечують когерентність, аргументативність і наукову етику академічного письма.

Доведено, що дієслова *understand, identify, recognize, analyze* та *assume* утворюють концептуальне ядро когнітивного поля сучасної англomовної наукової комунікації. Вони задають траєкторію дослідницького мислення — від розуміння та класифікації до осмислення, оцінки та моделювання. У корпусі статей про онлайн-освіту когнітивні дієслова переважають у вступних, теоретичних і дискусійних розділах,

відображаючи процес побудови наукової аргументації, що поєднує раціональний і гуманістичний аспекти. Їхня колокаційна поведінка підтверджує зміщення сучасного академічного письма від декларативного до інтерпретативного типу мислення, заснованого на діалозі між автором і читачем.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у розширенні корпусу за рахунок текстів із суміжних галузей (педагогічної психології, когнітивної лінгвістики та штучного інтелекту в освіті), що дозволить виявити трансдисциплінарні закономірності наукового дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

Austin J. L. *How to Do Things with Words*. Oxford : Clarendon Press, 1962. 168 p.

Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London : Longman, 1999. 1204 p.

Biber D., Conrad S. *Register, Genre, and Style*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 295 p.

Charles M. Argument or evidence? Disciplinary variation in the use of the noun that pattern in stance construction. *English for Specific Purposes*. 2007. Vol. 26, No.2. P. 203–218.

Croft W., Cruse D. A. *Cognitive Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 356 p.

Halliday M. A. K., Matthiessen C. M. I. M. *Halliday's Introduction to Functional Grammar*. 4th ed. London : Routledge, 2014. 808 p.

Hood S. *Appraising Research: Evaluation in Academic Writing*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2010. 210 p.

Hunston S. Evaluation and the planes of discourse: Status and value in persuasive texts. *Evaluation in Text* [editors Hunston S., Thompson G.]. Oxford : Oxford University Press, 2000. P. 176–207.

Hyland K. *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London : Continuum, 2005. 240 p.

Hyland K., Jiang F. “In this paper we suggest”: Changing patterns of disciplinary metadiscourse. *English for Specific Purposes*. 2018. Vol. 51. P. 18–30.

Langacker R. W. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford : Oxford University Press, 2008. 562 p.

Martin J. R., White P. R. R. *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2005. 266 p.

Searle J. R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 1969. 203 p.

Spencer-Oatey H. *Culturally Speaking: Culture, Communication and Politeness Theory*. 2nd ed. London : Continuum, 2008. 367 p.

COGNITIVE VERBS AS INDICATORS OF EPISTEMIC INTENTION IN THE SCIENTIFIC DISCOURSE OF ONLINE LEARNING

Nataliia Denysova

Senior Lecturer at the Department of English Language and Communication
Faculty of Romano-Germanic Philology
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine
e-mail: n.denysova@kubg.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9744-4553>

SUMMARY

The study aims to explore how cognitive verbs express epistemic and analytical intentions in research articles on online education. The analysis draws on a self-compiled corpus of 1,400 English-language papers published in Scopus and Web of Science journals between 2020 and 2023. These publications reflect how digital learning reshapes both pedagogical practice and the language used to describe it. The research focuses on the semantic and pragmatic behaviour of cognitive verbs, explaining how they operate as signals of analytical thought and academic evaluation. The theoretical background combines corpus linguistic methods, speech-act pragmatics, and the framework of Appraisal Theory. This combination enables the examination of frequency data alongside contextual interpretation. Using SketchEngine (window ± 5 words, logDice ≥ 5), the study analyses how verbs such as understand, identify, recognize, analyze and assume function within scientific writing. Results show that these verbs shape three interrelated layers of academic reasoning. The epistemic layer involves comprehension and conceptual clarification; the analytical one concerns data interpretation and logical organisation; the socio-pragmatic layer expresses acknowledgment and validation of shared knowledge. Each verb fulfils its own communicative role: understand conveys insight, identify marks diagnostic activity, recognize reflects acceptance of value, analyze signals methodical thinking, and assume introduces a hypothetical view. Together, they reveal the movement from understanding toward evaluation and collective meaning-making. The findings highlight how language choices embody intellectual process in scholarly writing and may help refine both the teaching of academic English and computational approaches to discourse study.

Key words: cognitive verbs, academic discourse, online learning, corpus linguistics, pragmatics

REFERENCES

- Austin J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. Oxford : Clarendon Press.
- Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. (1999). *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London : Longman.
- Biber D., Conrad S. (2009). *Register, Genre, and Style*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Charles M. (2007). Argument or evidence? Disciplinary variation in the use of the noun that pattern in stance construction. *English for Specific Purposes*, 26(2), pp. 203–218.
- Croft W., Cruse D. A. (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Halliday M. A. K., Matthiessen C. M. I. M. (2014). *Halliday's Introduction to Functional Grammar* (4th ed.). London : Routledge.
- Hood S. (2010). *Appraising Research: Evaluation in Academic Writing*. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Hunston S. (2000). Evaluation and the planes of discourse: Status and value in persuasive texts. *Evaluation in Text* [editors S. Hunston, G. Thompson]. Oxford : Oxford University Press, pp. 176–207.
- Hyland K. (2005). *Metadiscourse: Exploring Interaction in Writing*. London : Continuum.
- Hyland K., Jiang F. (2018). “In this paper we suggest”: Changing patterns of disciplinary metadiscourse. *English for Specific Purposes*, 51, pp. 18–30.
- Langacker R. W. (2008). *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford : Oxford University Press.
- Martin J. R., White P. R. R. (2005). *The Language of Evaluation: Appraisal in English*. Basingstoke : Palgrave Macmillan.
- Searle J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Spencer-Oatey H. (2008). *Culturally Speaking: Culture, Communication and Politeness Theory* (2nd ed.). London : Continuum.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК [811+821].161'371'373.4:159.923.2/942

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.6>

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ СИНКРЕТИЗМ ЕМОЦІЙНИХ МАРКЕРІВ ТІЛЕСНОСТІ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ

Галина Є. Фатех

аспірантка Інституту іноземних мов
Хунанського педагогічного університету
Чанша, Китай

E-mail: galongalon2605@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4501-0099>

АНОТАЦІЯ

Метою цієї статті є визначення функціонально-семантичного синкретизму маркерів емоційного стану, які виконують функцію подвійного маркування певної емоції та тілесної поведінки, яка цю емоцію супроводжує. Об'єктом вивчення слугують вислови в художніх текстах, які описують емоційний стан персонажів. Предмет дослідження – механізми прямого і непрямого маркування емоційно-тілесних ознак людини, які представлено у художніх творах як вияви внутрішніх переживань персонажів. Основними методами наукового дослідження обрано універсальні методи аналізу й синтезу, класифікації, типологічний і кількісний методи. Застосовано також спеціальні методи когнітивного, лінгвокультурного, соціально-історичного, компаративного аналізу, описовий метод у філології. Результатом проведеної розвідки є визначення трьох способів маркування емоційно-тілесних ознак художнього персонажа і типів синкретичних маркерів, за допомогою яких ці способи маркування реалізують автори. У висновках вони зафіксовані як мовні вислови із суміщеним вираженням емоційного стану персонажа та поведінкою його тіла: 1) з емотивами без соматизмів; 2) із соматизмами без емотивів; 3) з емотивами і соматизмами. Найчастішим способом у художніх творах є пряме маркування емоцій при непрямому маркуванню поведінки тіла.

Ключові слова: тілесність, синкретичний, емоція, емоційно-тілесна ознака, картина світу, персонаж, прямий маркер, непрямий маркер, художній текст, автор, читач.

Вступ. Із кожним роком домінування антропоцентричної наукової парадигми у сучасному гуманітарному просторі примножується розуміння людської тілесності як одного з провідних феноменів усіх життєвих процесів людини: її особистого життя, мови, культури, літератури, наукової діяльності тощо. Донедавна тілесність людини вивчалася, здебільшого, у прикладному аспекті психологією, антропологією, біологією, соціологією, деякими іншими науками. Проте мало уваги приділялося ролі тілесної поведінки персонажів у художній літературі. Художня ж література відображає все розмаїття та багатство тілесної культури людини, яку підмічає і виводить на сторінках своїх творів автор: визнаний авторитетний письменник-класик, слабовісний початківець, який ще тільки шукає свій авторський ідіостиль, а також невідомий автор усного народного твору. Дослідження тілесної поведінки персонажів художнього твору як засобів художньої виразності стає корисним для розуміння специфіки багатьох видів суспільних відносин — сімейних, службових, професійних, корпоративних, міжгрупових тощо — та сприятиме розширенню фундаментальних досліджень феномена тілесності та його вербальних, паравербальних і невербальних виявів у літературознавстві та суміжних із ним мистецтвознавстві, фольклористиці, етнографії, психології, когнітивній лінгвістиці, комунікативістиці. Цим пояснюємо **актуальність** і теоретичну значимість обраної проблематики. Її практична цінність полягає у можливості подальшого використання результатів дослідження у комунікативних технологіях різного спрямування, у виховній роботі, у психологічних тренінгах, у практиці нейролінгвістичного програмування й інших соціальних практиках. Навіть прикладна лінгвістика, розглядаючи тілесну поведінку як один із механізмів комунікації, ставить перед собою завдання інвентаризації мовних і мовленнєвих засобів, притаманних певній тілесній поведінці, та її кодифікації у словниках та інших жанрах довідкової літератури.

Історія проблеми і наші оцінки деяких її положень. Поняття «синкретизм» було прийняте літературознавством на противагу абстрактно-теоретичним рішенням проблеми

походження поетичних родів (лірики, епосу і драми) у їх нібито послідовному виникненні. У широкому розумінні «синкретизм» — це нерозчленованість різних видів культурної творчості, властива раннім стадіям його розвитку. Найчастіше цей термін застосовують у мистецтвознавстві для пояснення фактів історичного розвитку музики, танцю, драми та поезії. За визначенням автора теорії первісного синкретизму О. М. Веселовського, синкретизм являє поєднання ритмованих, орхестичних рухів із піснею-музикою та елементами слова. Ми ж використовуємо поняття *синкретизму* стосовно прямих і непрямих емоційно-тілесних маркерів, розглядаючи його як **функціонально-семантичну суміжність мовних висловів із емотивами без соматизмів, із соматизмами без емотивів або з емотивами і соматизмами у вираженні певної емоції та її тілесних корелятивів**. Синкретизм емоційно-тілесних маркерів важливо бачити та розуміти, оскільки за допомогою художнього прийому маркування емоцій читач може досконаліше зрозуміти художній текст, переживання виведених у ньому персонажів. По суті, читач розвиває навички читання «між рядків», які безпосередньо впливають на формування його художнього мислення завдяки віртуальному баченню внутрішньої картини світу персонажа через його емоційно-тілесну поведінку.

У вітчизняній філології з вивченням феномена тілесності пов'язані ймена Д. М. Овсянико-Куликовського, О. О. Потебні, В. Фашенка, М. Кодака, Н. Астрахан, М. Миколайчик, Л. Новиченка, Л. Каневської, О. Січкара і деяких інших дослідників психологізму (Каневська 2004; Мусій 2019; Фашенко 1981; Vakhtin 1984 та ін.). Сучасний інтерес до вивчення феномена тілесності філологи пов'язують із розвитком психолінгвістики, комунікативної та когнітивної лінгвістики, зі зростанням інтересу до ролі, форм невербальної та паравербальної комунікативної діяльності, а також із глобалізацією суспільства. Наприкінці ХХ ст. у європейських і американській наукових школах усе частіше було чути тезу про першопричину фізичного стану людського тіла у всіх соціальних процесах. Так, у 1991 р. вийшла друком колективна наукова праця «The Body :

Social Process and Cultural Theory» («Тіло : соціальний процес і теорія культури») за редакцією М. Фітерстоуна (М. Featherstone), М. Хепворта (М. Hephworth) і Б. Тернера (B. S. Turner), де обговорювалося питання необхідності практичного вивчення ролі тілесності у психосоціокультурних процесах (Featherstone, Hephworth, Turner 1991). Спираючись на «тілесний канон», запропонований М. М. Бахтіним ще у середині 1960-х років (Bakhtin 1984), у сучасній теорії літературознавства думку про невід'ємність феномена тілесності від характеристики вигаданих автором художніх персонажів активно досліджують Т. Крпич (Krpіč 2009), В. Мусій (Мусій 2019), Д. Фэй (Fei 2020).

Доцільною у зв'язку із вивченням емоційної поведінки людини є згадка про праці Анни Вежбицької, яка досліджувала лінгвістичну природу емоцій: емоційну семантику слова, емоційну прагматику, емоційні концепти, проблему їх інвентаризації та перекладу в різних мовах. А. Вежбицька торкалася досі не вирішеної лінгвістами проблеми співвідношення мови та мислення, універсального та культурно специфічного, раціонального й емоційного у мовній репрезентації світу (Wierzbicka 1986; 1988).

Оскільки в студії досліджено, крім прямих, непрямі маркери, якими бувають не лише вербальні, а й паравербальні та невербальні свідчення емоційного стану людини та поведінки її тіла, ми приділили увагу вивченню питань співвідношення цих трьох типів маркерів щодо синкретичного вираження емоцій, у тому числі в гендерному аспекті, спираючись на результати досліджень Л. Солошук, Х. Трач, А. Теняєвої, С. Степанової, Т. Сукаленко, Е. Холла, Т. Крпича, деяких інших (Солошук, Трач 2024; Солошук, Теняєва 2022; Степанова 2023а; Степанова 2023б; Сукаленко 2021; Hall 1968; 1969). Так, Едвард Холл, американський антрополог, який розпочав наукові студії з проксемики, описав проксемічну поведінку людей різних культур у певному колі особистого простору. Вчений стверджував, що тілесна поведінка людини регулюється особистим простором і дистанцією між комунікантами під час спілкування. Він визначив основні зони міжособистісного простору,

які різняться за рівнем фізичної й емоційної близькості, та дослідив, як ці зони впливають на міжкультурну комунікацію (Hall 1968; Hall 1969). Про надзвичайне значення літератури у дослідженні феномена тілесності для соціальної психології вдало висловився словенський соціолог Томаж Крпич: «Тіло — це простір, де суспільство літературно відбиває свої структурні властивості на поверхні та всередині свідомості індивідів. Це засіб, за допомогою якого людина емоційно та когнітивно позиціонує себе в суспільстві» (Крпич 2009: 187).

Формулювання завдань. З огляду на сказане ми вважаємо системне дослідження проблеми феномена тілесності у літературознавстві та лінгвістиці об'єктивною потребою. У цій статті ми досліджуємо роль тілесної поведінки художніх персонажів, спираючись на розроблену нами на основі дихотомії праксіологічних категорій безпосереднього (прямого) та опосередкованого (непрямого) типологію маркерів феномена тілесності: вербальних, паравербальних і невербальних. **Метою** дослідження є визначення синкретизму маркерів емоційного стану, які виконують подвійне функціонально-семантичне завдання, будучи також маркерами поведінки тіла персонажів художнього тексту. **Об'єктом** вивчення слугують прямі та непрямі соматичні вислови в художніх текстах, що описуються автором через емоційні стани персонажів. **Предмет** дослідження — механізми вираження емоційними маркерами тілесних ознак, а маркерами поведінки тіла — емоційного стану персонажа на підставі зовнішніх виявів внутрішніх переживань художнього персонажа. Основними **методами** наукового дослідження обрано універсальні *методи аналізу та синтезу, класифікації, типологічний і кількісний методи*. Застосовано також спеціальні методи когнітивного, лінгвокультурного, соціально-історичного, компаративного аналізу, описовий метод у філології. Основний науковий підхід — антропоцентричний з елементами системно-структурної та порівняльно-історичної наукових парадигм, що засвідчує комплексний характер дослідженого нами феномена тілесності як засобу художньої виразності. **Матеріалом дослідження** слугують тексти повістей

Ольги Кобилянської «Людина» (1891), «З юних літ Марії» й оповідання Володимира Винниченка «Контрасти» (1904).

Виклад основного матеріалу. У наших попередніх працях ми визначали, що в основу типології засобів тілесної поведінки персонажа покладено праксіологічну дихотомію «пряме (безпосереднє) / непряме (опосередковане)». Засобами прямого вираження феномена тілесності у художньому мовленні слугують вислови із соматизмами. Це переважно маркери кінесичної (жестової, мімічної, окулісичної, такесичної) поведінки тіла, його фізіогномічного опису та проксемічного стану. Засобами **прямого** вираження емоцій найчастіше слугують вислови з емотивами. Засоби ж **непрямого** вираження емоцій — соматичні вислови, що вказують на поведінку тіла, яка традиційно відбувається під впливом певних емоцій. У цілому, вислови, які містять емоційно-тілесні маркери, називають факти, явища, дії, ознаки, що складають поведінкову практику людини, передбачаючи певний зовнішній і внутрішній стан тіла і/або його складників. Непряме вираження емоцій може відбуватися суміжно із прямим маркуванням ментальних дій людини, її сенсмічного простору (вживання ольфактем і гастем), соціального статусу, паравербальної дії, артефактного простору тощо (Фатех 2025а; Фатех 2025б). Крім того, непрямі маркери феномена тілесності позначають явища, дії, факти, традиційно або рефлекторно зумовлені певною тілесною поведінкою персонажа. Оскільки непрямі соматичні вислови як маркери тілесної поведінки не містять конкретних соматизмів, у більшості ситуацій їх уживання когнітивно усвідомлюється синкретизм у позначенні феномена тілесності з різною варіативністю суміщення виражених відносин.

У художньому тексті одним із найважливіших інструментів оживлення персонажа і надання йому індивідуальних рис є виявлення та подання автором емоцій персонажів. Одну з провідних ролей у цьому відіграють маркери емоційної поведінки тіла (емоційно-тілесні маркери). Зазвичай емоційний стан людини вербалізують словами і/або словосполученнями, які вказують на такий стан. Фізіологічно і/або традиційно певну емоцію супроводжує певна тілесна поведінка

або варіанти тілесної поведінки. Покажемо це на деяких прикладах зі складеної нами картотеки.

1) ... Глиkerії щось до болю, до муки душить серце; дихати важко *од жалю, і хочеться скажено, голосно ридати* (Винниченко, «Контрасти»). Емоція жалю (маркери *дихати важко од жалю і хочеться скажено, голосно ридати*) виникає у Глиkerії від побаченої нею поведінки голодних заробітчан, які накиннулися на даровану їм їжу. Зазначені маркери — це непрямі соматичні вислови, оскільки не містять соматизмів, лише передбачають фізичний стан тіла, який буває реакцією на емоції (дихальні органи людини — *ніс, рот, ковтка, гортань, трахея, легені*; голосно ридать за участі *очей, щік*, перелічених вище органів дихання). Однак у реченні є і прямий кінесичний емоційний маркер із соматизмом: *душити серце*. Автор описує наявність у героїні емоції жалю і водночас її фізичний стан: ускладнене дихання. Однак читач має право припустити, що такий стан супроводжує звичайна в цій ситуації міміка і жести: рухливість носа, стогін, посмикування руками, хапання руками за груди тощо. Непрямий емоційний маркер жалю поєднано із прямим кінесичним маркером поведінки тіла.

У прикладі (1) виділено також емоційно-ментальний маркер *хочеться скажено* й емоційно-паравербальний маркер *голосно ридати*. Останній із зазначених маркерів поєднує вираження емоції страху або нездатності через стан пригніченості та шоку висловити свої справжні емоції. Отже, Глиkerії ридати лише хочеться, але вона стримує ридання. Життєвий досвід читача допомагає змоделювати стан її тілесних органів.

2) *Якесь незнане доти, упряме, дике чувство обгорнуло її — одне лише чувство. Вона ненавидить. Ненавидить з цілої глибини своєї душі! Вбивала б, проклинала б, затоптувала б, як ту гадюку... Чи — його? — Адже вона винувата!! Сама, саміська вона... І чим вона оправдається? Що вона людина?..* (Кобилянська, «Людина»). Емоція ненависті є однією з найсильніших емоцій людини, яка в пориві люті може затуманити свідомість і призвести до невиправних наслідків. Автор не надає повідомляє про подальші події після запланованого

небажаного Оленою весілля, але очевидно, що стан героїні підкріплено емоційним маркером ненависті. Досвідчені читачі уявляють стан і поведінку її тіла: сльози на очах, надмірна слабкість або, як варіант, навпаки, бажання швидко кудись бігти від особистого горя. Автор же залишає прихованим те, що читач вправі домислити, виходячи з власного уявлення про стан тіла під час емоції ненависті, глибоко поглинаючи художній текст і втручаючись у внутрішню картину світу героїні.

3) – *Ні. В присяги не вірю. Ти се знаєш. Вірю лише в силу любові. А ти ж мене любиш... ти!* – **сказав він з утіхою, з тремещущим щастям у голосі.** – *Скажи! Я хотів би ще раз се почути!* (Кобилянська, «Людина»). Паравербальна поведінка Стефана розкриває його справжню емоцію стосовно кохання Олени до нього. **Сказати з утіхою, тремтяче щастя у голосі** – синкретичні паравербально-емоційні маркери, що вказують на емоції втіхи, блаженства, ошадливості, трепету, щастя й радості у спробі знов і знов почути слова кохання з вуст коханої. Автор висвітлює складну позитивну емоцію через паравербаліку героя, проте залишає право читачеві самому домислити стан його тіла, надаючи можливість самостійно відчувати тілом описану емоцію.

4) *Стефане, – почулось трохи згодом докірливо, – думаю, що ти повинен мати нині для мене інші слова, а не себе і мене мучити сумнівами* (Кобилянська, «Людина»). Тут емоційний стан героїні передано за допомогою паравербального маркера, який вказує на докору в голосі. Отже, є емоція і повинні бути певна поза тіла і міміка, які супроводжують вираження докори. Олена Ляуфлер, мовлення якої стосується наведений приклад, вважала себе досить незалежною дівчиною того часу й вірила, що зможе протистояти тиску патріархального суспільства та його жорстоких правил щодо права жінки самостійно вибирати собі чоловіка та ролі жінки в сім'ї та суспільстві. Думка Стефана про те, що обставини можуть вплинути на вибір чоловіка не на його користь, засмутила її. Це вилилося в емоції невдоволення й агресії. А з нашого досвіду, такий емоційний стан жінки зазвичай виражають жестами рук (руки на поясі /

розмахування руками / активна жестикуляція в різні боки), мімікою обличчя (стискання рота / підняття губ тощо). Можна говорити, що в цьому прикладі паравербальний маркер синкретичний із непрямим емоційним маркером.

5) *Марію обняло морозячою штивністю, в грудях забилося серце, і дикий переляк і сором обняли її. Але не лиш те, – а й радість. Та сама шалена радість, що тоді при читанні його малого, фіолетовим атраментом писаного письма* (Кобилянська, «З юних літ Марії»). Марія була закохана в юнака на ім'я Карло вже близько року, але ніколи не говорила з ним – лише дивилася на нього нишком. І коли у передчутті першої зустрічі вона його побачила, емоції переповнили її. Її *обняло морозячою штивністю*, тобто зовні награною холодністю та байдужістю, така поведінка часто несвідомо змінює нашу фізіологію: губи стуляються, погляд зосереджується і стає недружнім. Потім *дикий переляк і сором обійняли її* – емоції, відчуття яких має на увазі почервоніння шкіри обличчя, прискорене серцебиття (що, до речі, автор зазначає прямим маркером *в грудях забилося серце*), міміка переляканого обличчя і, нарешті, *шалена радість*, яка могла би супроводжуватися посмішкою на обличчі та сміхом. Усі ці різнопланові емоції Марія переживає в синкретичному поєднанні, передчуваючи зустріч із тим, у кого закохана. Як ми читаємо далі, сильні мікшовані емоції не дають дівчині проконтролювати себе, і вона тікає.

б) *Коли (Марія) звернулась до товаришки, її негарне личко було поважне і строге. Уста лежали замкнені, але за залізними дверми товклося серце* (Кобилянська, «З юних літ Марії»). Автор характеризує індивідуальні риси характеру Марії через її емоції співчуття й жалю до чужої біди. Незважаючи на те, що біда не зовсім своя, Марія могла б і не замислюватися про стан матері її коханого Карла, але вона це робить. Не вперше автор вказує на зімкнутість вуст у період емоційного збудження. У наведеному уривку непрямому емоційному маркеру тілесної поведінки (тілесності) передують кілька прямих маркерів: фізіогномічний (*негарне личко*), синкретичні мімічно-емоційні (*личко поважне і строге, уста замкнені*), синкретичний кінесично-емоційний

(*товклося серце*). Автор цим готує читача до його уявлення про те, який зовні можуть проявлятися у Марії емоції жалю і співчуття горю.

7) ... *«Царівна»...*, сказавши це розніжненим, розбещеним голосом, *опустила, мов в розпуці, голову на його груди*, мов для охорони перед якимсь страшним видом... (Кобилянська, «3 юних літ Марії»). У цьому вислові синкретизовано пряме маркування емоції та поведінки тіла. Подібних емоційно-тілесних маркерів ми зустріли небагато, здебільшого, у випадках поєднання феномена тілесності як художньо-виразного засобу з іншими художньо-виразними засобами. У наведеному прикладі – з порівняльним зворотом.

Обговорення результатів. На сторінках статті ми змогли показати лише малу частку виявів синкретизму емоційно-тілесних маркерів. Для повного викладу всіх типів синкретичного маркування емоційного стану людини потрібне більш об'ємне дослідження. Проте навіть такий обсяг досліджень виявив певні закономірності, визначення яких у цій статті відбувається вперше у філологічних студіях. Наше дослідження емоційно-тілесних маркерів свідчить про те, що вони, по-перше, бувають прямими маркерами вираження емоцій, бо прямо називають певну емоцію. Таких випадків у проаналізованих нами творах виявлено більше двох третин (69 %, 92 висл.) серед маркерів тілесної поведінки персонажів, визначених нами як емоційні (усього 133 висл.). У половини з них функціонально-семантичний синкретизм виявляється як емоційно-паравербальний. По-друге, емоційне маркування тілесності може синкретизуватися у функційно-семантичному сенсі із прямим її маркуванням: фізіогномічним, мімічним, кінесичним, окулістичним, такесичним тощо. Майже кожний четвертий вислів із непрямым емоційним маркером ми відносимо до такої групи синкретичних маркерів (24 %, 32 висл.), бо вони містять певний соматизм, стан якого опосередковано свідчить про емоційний стан персонажа. По-третє, пряме маркування емоції зрідка суміщено з прямим маркуванням поведінки тіла (7 %, 9 висл.). Думаємо, що цей варіант емоційно-тілесного синкретичного маркування автори рідко обирають, бо

вважають його найменш художнім, таким, який не дає можливості читачеві самотійно домислити емоційний стан або поведінку тіла персонажа.

Зіставлення цих трьох груп синкретичних маркерів потребує додаткового вивчення, однак уже зараз можна говорити про їхнє функціонування в художньому тексті для характеристики персонажів. Автори, використовуючи емоційно-тілесні маркери у характеристиці поведінки персонажів, здебільшого дають читачеві можливість домислити, виходячи з власного досвіду і картини світу, приховану таким маркером тілесну поведінку. Якщо автор використовує прямі маркери тілесності, функціонально синкретизовані з непрямыми емоційними маркерами, він спирається на фізіологічні чинники, які впливають на набуття тілом певного стану, і на життєвий досвід читача, який має уявити описане і «прожити» разом із героєм показану емоцію, проникнути у його внутрішній світ, зіставити його зі своїм. Тим самим автор робить читача пасивним співучасником дійства, виховуючи у нього навички поводження в аналогічних життєвих ситуаціях, змушуючи ставити себе на місце героя, коригувати власні погляди на описану ситуацію, збагачувати власний досвід, по суті, когнітивним тренінгом. Синкретизм виявляють такі маркери поведінки тіла: емоційно-паравербальні (артикуляційні, просодичні та інші фонетичні особливості звучання голосу), емоційно-фізіогномічні маркери (вигляд тіла або його складників, статура і зміни у статурі, колір шкіри та його зміни), емоційно-окулістичні маркери (рухи очима, підморгування, зміни у формі очей, повне закриття очей тощо), емоційно-мімічні маркери (посмішка, надування щік, стискання губ, відкривання рота тощо), емоційно-жестові маркери (розмахування руками, качання голови, витягування того чи іншого пальця тощо), емоційно-артефактні маркери (застосування певних предметів, одягу, головних уборів тощо для вираження емоцій), емоційно-сенсемічні маркери (застосування гасем і ольфактем у вираженні емоцій ностальгії, щастя, біди, задоволеності, тощо), емоційно-проксемічні, емоційно-соціальні та деякі інші синкретичні маркери.

Висновки. Наше дослідження **синкретизму** прямих і непрямих емоційно-тілесних маркерів як засобів художнього вираження емоцій персонажа за допомогою його тілесної поведінки дає підстави розглянути цей феномен як **функціонально-семантичну суміжність мовних висловів з емотивами без соматизмів, із соматизмами без емотивів або з емотивами і соматизмами у вираженні певної емоції та її тілесних корелятів**. Найбільший інтерес становлять два перших способи маркування, де один із суміжних маркерів є непрямим. Першим способом є пряме маркування емоцій, яке водночас є непрямим маркером поведінки тіла (тілесності). Стосовно феномена тілесності такі конструкції можна вважати непрямими соматичними висловами, бо в них на певну поведінку тіла вказують не соматизми, а емотиви. Поведінку тіла домислює читач на підставі свого життєвого досвіду і знань про фізіологію людини. Другим способом є пряме маркування поведінки тіла персонажа (фізіогномічне, жестове, мімічне, окулісичне, такесичне, артефактне тощо), яка є наслідком певного емоційного стану. Прямий маркер, яким є соматичний вислів, є водночас непрямим емоційним маркером тілесної поведінки. Читач домислює емоційний стан персонажа, який є причиною певного тілесного стану. У творах О. Кобилянської та В. Винниченка більш поширеним виявився перший спосіб.

Перспективи дослідження заявленої проблематики вбачаємо у поглибленні вивчення механізмів художнього відображення емоційного стану персонажа у його тілесній поведінці на матеріалі, представленому більшим авторським представництвом, більшою кількістю, жанровим і мовним різноманіттям художніх текстів.

ЛІТЕРАТУРА

Винниченко В. К. Контрасти. *Укрліб* : сайт. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2932/>

Каневська Л. В. Психологізм романів Івана Франка середини 80-х – 90-х років : Автореф. дис. ... канд. філол. н. Київ : Ін-т літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ, 2004. 20 с.

Кобилянська О. Ю. Людина. *Укрліб* : сайт. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1029/>

Кобилянська О. Ю. 3 юних літ Марії. *Укрліб* : сайт. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2461/>

Кодак М. П. Психологізм соціальної прози. Київ : Наукова думка, 1980. 162 с.

Мусій В. Б. Тілесність як ключ до прочитання роману Сильві Жермен «Погляд Медузи» («L'Enfant Mïduse»). *Вісник Одеського національного університету. Філологія*. 2019. Т. 24. Вип. 2(20). С. 48–61.

Солошук Л. В., Трач Х. В. Вплив культурних стереотипів на функціонування вербальних та невербальних компонентів комунікації у міжкультурному родинному дискурсі. *Лінгвістичні дослідження*. Харків : ХДПІ, 2024. № 61. С. 193–207.

Солошук Л., Теняєва А. Вербальні і невербальні аспекти сучасного англомовного дискурсу закоханих. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. Харків, 2022. № 96. С. 41–51.

Степанова С. Вербальні й невербальні маркери соціально-статусної характеристики персонажів у художніх текстах В. Винниченка і А. Чехова. *International independent scientific journal* (Kraków). 2023a. No. 54. С. 150–162.

Степанова С. Є. Соціальний статус у мовній картині світу художнього персонажа: Дис. ... докт. філос. : 035 Філологія / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2023б. 228 с.

Сукаленко Т. Мовні одиниці у формуванні концепту «жінка» у сучасній українській лінгвокультурі. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Філологія*. 2021. Вип. 47. С. 199–205.

Теорія первісного синкретизму О. М. Веселовського як виявлення першоджерел всієї світової літератури. *StudFiles*. Київ : Київський ун-т ім. Б. Грінченка. URL : <https://studfile.net/preview/7158029/> [Дата доступу : 30.10.2025].

Фатех Г. Є. Фразеологізми із соматизмами в художній картині світу Антона Чехова : універсальне і специфічне. *Мова*. Одеса : Астропринт, 2025а. № 43. С. 76–83.

Фатех Г., Гао Ж. Пряме та непряме маркування феномену тілесності (на матеріалі творів Ольги Кобилянської). *Collection of Scientific Papers «ΙΟΓΟΣ»*. Cambridge (UK), 2025б. Р. 394–399.

Фашенко В. В. У глибинах людського буття. Етюди про психологізм літератури. Київ : Дніпро, 1981. 279 с.

Bakhtin M. M. *Rabelais and His World* / translated by Helene Iswolsky. Bloomington, IN : Indiana University Press, 1984. 484 p.

Featherstone M., Hepworth M., Turner B. S. (eds.). *The Body : Social Process and Cultural Theory*. London : Sage, 1991. 352 p.

Fei D. From 'the mind isolated with the body' to 'the mind being embodied' : Contemporary approaches to the philosophy of the body. *Cultures of Science*. 2020. Vol. 3, Issue 3. P. 206–219.

Hall E. Proxemics [and Comments and Replies]. *Current Anthropology*. Chicago : The University of Chicago Press, 1968. Vol. 9, No. 2/3. P. 83–108.

Hall E. T. *The Hidden Dimension : Man's Use of Space in Public and Private*. London : Bodley Head, 1969. 201 p.

Krpič T. Joint Reviews of Alan Petersen's 'The Body in Question : A SocioCultural Approach' and Chris Shilling's 'The Body in Culture, Technology and Society'. *Sociology*. 2009. Vol. 43, Issue 1. P. 186–188.

Wierzbicka A. Human Emotions : Universal or Culture-Specific? *American Anthropologist. New Series*. 1986. Vol. 88 (3 Sep.). P. 584–594.

Wierzbicka A. L'amour, la colere, la joie, l'ennui : La semantique des emotions dans une perspective transculturelle. *Langages*. 1988. P. 97–107.

FUNCTIONAL-SEMANTIC SYNCRETISM OF EMOTIONAL MARKERS OF CORPOREALITY IN ARTISTIC SPEECH

Halyna Ie. Fateh

PhD student of the Institute of Foreign Languages of Hunan Normal University,
Changsha, China

E-mail: galongalon2605@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4501-0099>

SUMMARY

The aim of this scholarly article is to determine the functional-semantic syncretism of markers of emotional states, which perform the function of double marking—indicating both a specific emotion and the bodily behavior that accompanies this emotion. The object of study consists of expressions in literary texts that describe the emotional states of characters. The subject of the research is the mechanisms of direct and indirect marking of emotional-bodily features of a person, represented in literary works as manifestations of a character's inner experiences. The principal research methods chosen include universal methods of analysis and synthesis, classification, as well as typological and quantitative methods. Additionally, special methods of cognitive, linguocultural, socio-historical, and comparative analysis were applied, along with the descriptive method in philology.

The result of the conducted investigation is the identification of two ways of marking the emotional-bodily features of a literary character and the types of syncretic markers through which authors implement these marking strategies. The conclusions establish three types of syncretic emotional-bodily markers as means of artistic expression of a character's emotions through their bodily behavior, where we observe the functional-semantic fusion of linguistic expressions: with emotives without somatisms; with somatisms without emotives; with both emotives and somatisms. The most frequent method in literary works is direct marking of emotions combined with indirect marking of bodily behavior.

Key words: corporeality, syncretic, emotion, emotional-bodily feature, worldview, character, direct marker, indirect marker, literary text, author, reader.

REFERENCES

- Bakhtin M. M. (1984). *Rabelais and His World* / [Transl. by H. Iswolsky]. Bloomington, IN : Indiana University Press.
- Fashchenko V. V. (1981). U hlybynakh liudskoho buttia. Etiudy pro psykholohizm literary [In the Depths of Human Being. Studies on the Psychologism of Literature]. Kyiv : Dnipro [in Ukrainian].
- Fateh H. Ie. (2025). Frazеологізми із соматизмів у художній картині світу Антона Чехова: універсальне і специфічне [Phraseological units with somatisms in the Chekov's artistic picture of the world: universal and specific features]. *Mova : naukovyi chasopys z movoznavstva* [Language : Scientific journal of linguistics], No. 43, pp. 76–83 [in Ukrainian].
- Fateh H. Ie., Gao R. (2025). Priame ta nepriame merkeruvannya fenomenu tilesnosti (na materialі tvoriv Olhy Kobylіanskoi) [Direct and indirect marking of the phenomenon of bodilyness (based on the works of Olga Kobylіanska)]. *Collection of Scientific Papers «ΑΙΟΓΟΣ»*, (May 9, 2025; Cambridge, UK. 2025). Cambridge-Vinnitsia : P. C. Publishing House & Ukrlogos Group LLC, pp. 394–399 [in Ukrainian].
- Featherstone M., Hepworth M., Turner B. S. (eds.). (1991). *The Body : Social Process and Cultural Theory*. London : Sage.
- Fei D. (2020). From ‘the mind isolated with the body’ to ‘the mind being embodied’ : Contemporary approaches to the philosophy of the body. *Cultures of Science*. Vol. 3, Issue 3, pp. 206–219.
- Hall E. (1968). Proxemics [and Comments and Replies]. *Current Anthropology*. Chicago : The University of Chicago Press. Vol. 9, No. 2/3, pp. 83–108.
- Hall E. T. (1969). *The Hidden Dimension : Man's Use of Space in Public and Private*. London : Bodley Head.
- Kanevska L. (2004). *Psykhologizm romaniv Ivana Franka seredyny 80-kh – 90-kh rokiv* [Psychologism of Ivan Franko's novels of the middle of 80th – 90th]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv : In-t literary im. T. H. Shevchenka NANU [in Ukrainian].
- Kobylіanska O. *Liudyna* [The Human]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1029/> [in Ukrainian].
- Kobylіanska O. *Z yunykhit Marii* [From Maria's Young Years]. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2461/> [in Ukrainian].
- Kodak M. P. (1980). *Psykhologizm sotsialnoi prozy* [Psychologism of social prose]. Kyiv : Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Krpič T. (2009). Joint Reviews of Alan Petersen's ‘The Body in Question : A SocioCultural Approach’ and Chris Shilling's ‘The Body in Culture, Technology and Society’. *Sociology*. Vol. 43, Issue 1, pp. 186–188.
- Musiy V. (2019). Tilesnist yak kliuch do prochyttannia romanu Sylvi Zhhermen «Pohliad Meduzy» («L'Enfant Mïduse») [Corporeality as a key to interpretation of Sylvie German's novel (“L'Enfant Mïduse”)]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Filolohiia* [Odesa National University Herald. Philology], Vol. 24, No. 2 (20), pp. 48–61 [in Ukrainian].
- Soloshchuk L., Tieniaieva A. (2022). Verbalni i neverbalni aspekty suchasnoho anhlomovnoho dyskursu zakokhanykh [Verbal and non-verbal aspects of the love strategy implementation in modern English discourse].

Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina [The journal of V. N. Karazin Kharkiv National University], No. 96, pp. 41–51 [in Ukrainian].

Soloshchuk L., Trach K. (2024). Vplyv kulturnykh stereotypiv na funktsionuvannia verbalnykh ta neverbalnykh komponentiv komunikatsii u mizhkulturnomu rodyynnomu dyskursi [The influence of cultural stereotypes on the functioning of verbal and non-verbal components of communication in intercultural family discourse]. *Linhvistychni doslidzhennia* [Linguistic research], No. 61, pp. 193–207 [in Ukrainian].

Stepanova S. Ie. (2023a). Verbalni i neverbalni markery sotsialno-statusnoi kharakterystyky personazhiv u khudozhnikh tekstakh V. Vynnychenka i A. Chekhova [Verbal and non-verbal markers of social status characteristics of characters in the literary texts of V. Vynnychenko and A. Chekhov]. *International independent scientific journal* (Krakyyw), No. 54, pp. 150–162 [in Ukrainian].

Stepanova S. Ie. (2023b). Sotsialnyi status u movnii kartyni svitu khudozhnioho personazha [Social status in the language picture of the world of a literary character] : Dys. ... dokt. filos., 035 Filolohiia, Odesa I. I. Mechnikov National Univ. [in Ukrainian].

Sukalenko T. (2021). Movni odynytsi u formuvanni kontseptu “zhinka” u suchasnyi ukrayinskiy lingvokulturi [Lingual Units in the Formation of the Concept “Women” in the Modern Ukrainian Lingual Culture]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seria: Filologia* [Problems of Humanitarian Sciences. Series: Philology], Vol. 47, pp. 199–205.

Teoriia pervisnoho synkretyzmu O. M. Veselovskoho yak vyivlennia pershodzherel vsiiei svitovoi literatury [O. M. Veselovsky’s theory of primordial syncretism as the discovery of the primary sources of all world literature]. URL : <https://studfile.net/preview/7158029/page:19/> [in Ukrainian].

Vynnychenko V. K. Kontrasty [Contrasts]. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2932/> [in Ukrainian].

Wierzbicka A. (1986). Human Emotions : Universal or Culture-Specific? *American Anthropologist. New Series*, Vol. 88 (3 Sep.), pp. 584–594.

Wierzbicka A. (1988). L’amour, la colere, la joie, l’ennui : La semantique des emotions dans une perspective transculturelle. *Langages*, pp. 97–107 [in French].

Стаття надійшла до редакції 21.11.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 811.161

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.7>

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В РОМАНІ І. БАГРЯНОГО «САД ГЕТСИМАНСЬКИЙ»: СТИЛІСТИЧНО-ЕКСПРЕСИВНІ ФУНКЦІЇ

Світлана В. Форманова

доктор філологічних наук, професор кафедри «Іноземні мови та переклад»

Одеський національний морський університет,

Одеса, Україна

E-mail: svetlanaformanova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9434-1903>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено функціональним особливостям фразеологізмів у романі Івана Багряного «Сад Гетсиманський». Подано огляд теоретичних засад вивчення української фразеології; зосереджено увагу на семантиці й експресії українських фразеологізмів, використаних автором роману; проаналізовано фразеологічні засоби вираження страху в романі; схарактеризовано функції фразеологізмів у романі.

Вивчення фразеологічних одиниць — це дослідження скарбниці спектру національних конотацій, а також специфіки відображення у фразеології національного менталітету, що становить одну з малодосліджених проблем українського мовознавства.

Ключові слова: українська фразеологія, фразеологізм, стилістика, семантика, експресія.

Вступ. Дослідження фразеології в лінгвокультурологічному аспекті, а саме на матеріалі роману Івана Багряного «Сад Гетсиманський», дозволяє виявити специфічні риси менталітету українського народу, що зумовлені особливостями світосприйняття, системою моральних вимог, норм, цінностей, релігійними уподобаннями та принципами виховання.

Цінні зауваження для розвитку фразеологічної теорії знаходимо у працях Ф. І. Буслаєва, В. В. Виноградова, М. В. Ломоносова, О. О. Потебні, І. І. Срезневського, П. Ф. Фортунатова, О. О. Шахматова, Ш. Баллі та ін.

В Україні дослідженню фразеології присвятили свої праці такі корифеї лінгвістики, як І. К. Білодід, Л. А. Булаховській, П. І. Горецький, М. І. Плющ, І. Т. Чередниченко та ін. Заслужують на увагу зібрання загальномовної національної фразеології, її практична й теоретична розробка тощо: Л. Г. Авксентьев, М. Ф. Алевфєренко, В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, М. П. Коломієць, Ф. П. Медведєв, І. С. Олійник, М. М. Пилинський, Є. С. Регушевський, М. М. Сидоренко, Г. М. Удовиченко, В. Д. Ужченко, О. С. Юрченко.

В українському мовознавстві активно досліджується вживання фразеологічних одиниць (далі – ФО) у текстах письменників: А. П. Супрун (1999), Л. Ф. Щербачук (2000), у зарубіжному мовознавстві ФО досліджує Н. А. Ковальова (2000), на матеріалі української фразеології – О. В. Назаренко (2001), на матеріалі ЗМІ – А. А. Смерчко (1991) та ін. Особливо продуктивні дослідження в галузі безеквівалентної фразеології та лексики, особливостей її перекладу (Ж. В. Куліш, О. П. Левченко та ін.). Ж. Краснобаєва-Чорна (2018) здійснила комплексне дослідження специфіки чотирнадцяти фраземних класифікацій із погляду переосмислення компонентів фразем, за сферою вживання, за лексичним складом, за контекстом (оточенням), за характером оцінки, на основі методу фраземної аплікації. В. Калько (2019) комплексно досліджує український паремійний фонд із огляду на семантику, синтактику й прагматику.

Мета статті полягає в аналізі здійснення стилістично-експресивної функції ФО в романі І. Багряного «Сад Гетсиманський». Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) дослідити національно-культурну семантику фразеопростору роману Івана Багряного «Сад Гетсиманський»; 2) виокремити й проаналізувати найбільшу за кількісним складом групу ФО в романі, а саме – фразеологізми, що виражають емоційний стан страху; 3) з'ясувати

стилістичну функцію фразеологізмів у романі І. Багряного «Сад Гетсиманський».

Об'єктом дослідження слугують фразеологізми в українській мові. **Предметом** — семантична, стилістична й експресивна функція фразеологізмів у романі І. Багряного «Сад Гетсиманський».

Виклад матеріалу. Зародження фразеологічної науки справедливо пов'язують із працями мовознавців Ф. І. Буслаєва, О. О. Потебні, І. І. Срезневського, О. О. Шахматова. Сучасна семантична фразеологічна школа мала певним чином свого попередника і в особі швейцарського лінгвіста Шарля Баллі, думки якого викладені в книгах «Нарис стилістики» (1905) і «Французька стилістика» (1909).

Сутність об'єкта фразеологічних одиниць Ш. Баллі вбачає в семантичних ознаках: «якщо в якому-небудь словосполученні кожна графічна одиниця втрачає частково або повністю своє значення, і тільки словосполучення в цілому зберігає чіткий смисл, — читаємо у «Французькій стилістиці», — ми можемо стверджувати, що маємо справу з фразеологічним виразом» (Баллі 1961: 234).

У 40-х роках розробив свою класифікацію В. В. Виноградов, спираючись на синтаксичні ідеї академіка О. О. Шахматова та Ш. Баллі (Виноградов, 1977). В. В. Виноградов виділив три типи фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності, фразеологічні сполучення. Втім, фразеологічна класифікація В. В. Виноградова має недоліки. Так, окремі підгрупи в середині типів виділяються на основі різних критеріїв; часом важко визначити межу між фразеологічними єдностями й фразеологічними зрощеннями (а тому їх інколи об'єднують в одну групу — ідіоми); зрощення / єдності різко протиставлені сполученням як цілісно аналітичним; багато фразеологічних одиниць залишилися неохопленими). Саме тому М. М. Шанський узяв основу концепцію В. В. Виноградова, доповнив її четвертим класом — фразеологічними виразами (Шанський 1969: 37–48). Г. М. Удовиченко, розглядаючи семантико-синтаксичну структуру фразеологізмів та їхні емоційно-експресивні відтінки, фраземов'язані словосполучення поділяє на три

типи: 1) ідіоми (об'єднують фразеологічні єдності та фразеологічні зрощення); 2) фразеологічні вирази; 3) фразеологічні сполучення (Удовиченко 1968: 20–24). Л. Г. Авксентьев класифікує фраземний матеріал на ідіоми та фразеологічні сполучення. Учений вважає, що звороти зразка прислів'їв, літературних цитат, штампів, кліше, назв установ і т. ін. залишаються поза предметом фраземіки (Авксентьев 1983: 51).

Класифікацію Виноградова-Шанського розширили Л. І. Ройзензон та І. В. Абрамєць, виділивши V тип – фразеологічно суміщені омоніми (*махнути рукою, зустрічати хлібом-сіллю, викинути білий прапор*). У таких фразеологічних одиниць переносне значення може співіснувати з його прямим значенням (Алефіренко 1987: 112).

У фразеологічних одиниць *на живу (скору) руку; на живу нитку; білі мухи (про сніг)* смислові центри – це слова *живий (скорий) і білий*, які відповідно співвідносяться з системою їхніх значень у вільному вживанні.

Українські мовознавці до фразеологізмів за ознакою відтворюваності в мовленні та усталеності компонентного складу відносять прислів'я, приказки, крилаті слова й вирази (Сучасна українська літературна мова 2001: 139).

Критерієм синтаксичного принципу класифікації фразеологічних одиниць (або структурної класифікації) є врахування їхньої синтаксичної функції в реченні. Незважаючи на те, що ті чи ті категорії та фразеологічні одиниці виконують саме певну, типову для них синтаксичну функцію, спостерігаються факти їхньої багатофункціональності, що теж унеможливорює послідовне проведення цього принципу (Білодід 1969: 263).

Семантична концепція В. В. Виноградова має чи не найбільшу кількість прихильників у сучасній лінгвістиці. Названа концепція базується на зіставленні слова й фразеологічної одиниці, вільного та фразеологічного сполучень, а також враховує ступінь переродження окремих компонентів. Різною мірою їх розробляли й українські дослідники, зокрема, М. Ф. Алефіренко, Н. Г. Ареф'єва, І. К. Білодід, Л. А. Булаховський, М. А. Жовтобрюх, Н. А. Москаленко, В. М. Русанівський, Л. Г. Скрипник Г. М. Удовиченко та ін.

Г. М. Удовиченко поділяє словосполучення на три основні групи: *вільні* (відносно вільні); *фразеологічно зв'язані* (синтаксично обмежені); *сталі* (синтаксично обмежені). Автор справедливо вважає, що фразеологічно зв'язані словосполучення об'єднують фразеологізми різного ступеня їхньої лексикації, а межі між змінним і постійним контекстом у словосполученнях рухомі (Удовиченко 1968: 72).

У процесі вивчення фразеології називалися різні ознаки фразеологічних одиниць: *семантична цілісність* (В. В. Виноградов, Г. М. Удовиченко, І. С. Торопцев); *відтворюваність* (М. М. Шаховський, О. І. Федоров, С. Г. Гаврін; у Л. І. Ройзензона — *фразеологічна відтворюваність*); *метафоричність* (Б. О. Ларін, О. В. Кунін, О. М. Бабкін); *стійкість* (В. П. Жуков, П. О. Лекант, Л. А. Юрчук); *еквівалентність слову* (О. О. Реформаторський, А. С. Аксамітов, В. М. Нікітін); *наявність не лише двох повнозначних слів* (М. М. Шанський, С. Г. Гаврін, Б. С. Шварукопф).

Як зазначає В. Д. Ужченко, незважаючи на різнобій у поглядах на природу фразеологічних одиниць, можна констатувати, що в останні роки визначилася тенденція: 1) виділяти як категоріальні декілька ознак фразеологічних одиниць; 2) розуміти відносність цих ознак; 3) усвідомлювати природу фразеологічних одиниць залежно від аспекту дослідження (синхронічного чи діяхронічного); 4) постійно зіставляти вільне словосполучення (речення) і фразеологічне, особливо у плані змісту, з одного боку, і слово та фразеологічну одиницю (у плані змісту й у плані вираження), з другого боку; 5) інтерпретувати властивості фразеологічної одиниці як антонімічні, діалектичні, константні, варіантні; лінгвістично абстрактні й екстралінгвістично конкретні (Ужченко 1990: 36). Фразеологізм, як і словам, поряд з історичною змінністю «певною мірою притаманна певна гнучкість і діалектичність, що виявляється в живому функціонуванні» (Алефіренко 1987: 27). Тому слово й фразеологізм — якісно різні одиниці.

Крім системних відношень синонімії, омонімії, паронімії, що виділяють традиційно, увагу мовознавців усе частіше привертають тематичні, семантичні поля, в які групуються

фразеологічні одиниці (ФО) на позначення людських почуттів та емоцій.

Однак дослідження фразеологічних засобів вираження емоцій ускладнюються тим, що в психологічній науці й досі є дискусійною низка проблем, пов'язаних із дослідженням емоційних процесів. Деякі психологи (Б. Г. Додонов та ін.) вважають, що принципової різниці між емоціями й почуттями взагалі не існує. На думку польського психолога Я. Рейковського, терміни *емоція* й *почуття* часто вживаються як синоніми, однак їх треба розрізняти. Прості емоції забезпечують біологічну рівновагу між організмом і середовищем. Але людині властиві й вищі емоції, які виникають у результаті дій психологічних утворень вищого порядку, при задоволенні не біологічних, а соціальних потреб. Із розвитком розуму й вищих людських потреб на базі апарату емоцій сформувалися людські почуття (О. М. Лук). Що ж до терміна *емоційний стан*, то він стосується і почуттів, і емоцій. Загальноприйнятної класифікації емоційних процесів психологічна наука ще не виробила. Але щодо існування емоції страху як окремої у фахівців немає сумнівів, бо страх у першу чергу діє на органи слуху та зору (Ч. Дарвін). Це відбувається тому, що серце б'ється значно частіше, порушується кровообіг і обличчя блідне. Тому й кажуть: *лиця немає (не було на кому)* 'у когось змінився звичайний вираз обличчя від страху' і т. ін. (Фразеологічний словник української мови 1993).

Почуття сильного страху впливає на виділення поту, хоча поверхня шкіри при цьому холодна. Волосся на шкірі стає дибки: *холодний (циганський) піт проймає (пройняв кого)* 'хтось дрижить від нервового збудження, страху' (Фразеологічний словник української мови 1993). Одним із найхарактерніших симптомів страху є тремтіння всіх м'язів тіла, дрижання, пересихання в роті, а іноді й пропадання голосу, мовлення. Тоді треба *тримати язика за зубами* – 'виявляти стриманість у розмовах, змусити себе промовчати' (Фразеологічний словник української мови 1993). Синонімом тут є фразеологізм *клеїти дурня* – 'приховувати істинну сутність чого-небудь і видавати себе за дурня' (Фразеологічний

словник української мови 1993). Коли страх виростає до агонії жаху, ми маємо нову картину емоційних реакцій. Серце б'ється безладно, зупиняється, і настає непритомність, обличчя вкривається мертвою блідістю, дихання утруднене, вирячені очі так само видають переляк людини: *серце стискується, мліє, замирає (стиснулося) у кого, чиє, кому* — 'когось охоплює жах' (Фразеологічний словник української мови 1993).

Отже, семантичний ряд фразеологізмів, що позначає емоційний стан страху людини, досить великий. Так, більшості ФО властиві варіантні форми фонетичного, словотвірного, граматичного й лексичного характеру. Вони допомагають наявними в мові синонімічними засобами передавати різні емоційні стани людини.

Фразеологізми в романі Івана Багряного «Сад Гетсиманський», в основному біблійного походження, це «окремі слова, словосполучення й цілі речення, які відірвались від біблійного тексту, вживаються як усталені одиниці мови — в узагальненому, переносному або образному значенні...» (Коваль 2001: 17).

Вислів *випити гірку чашу* перегукується і власне розвиває інший вислів зі старого заповіду *випити гірку чашу до дна* (про долю людини): *Хоч би хтось знав, яку він гірку чашу випив. Хоч би хтось коли передав братам, яку він гірку чашу за них випив!* (Багрянний 2001: 2).

В основу класифікації представлених у монологах Андрія Чумака фразеологічних єдностей і сполучень нами був покладений семантичний принцип (табл. 1).

У складі перелічених фразеологічних одиниць виділяють мінімальні структури: *світ за очі; в зрячку; на волосині*, які мовознавиця Н. О. Зубець визначила як мінімальні ідіоми. «Не самостійними одиницями, а частками інших фразеологізмів такі конструкції вважаються на тій підставі, що своє особливе значення вони одержують лише у сполученні з певними словами, що пояснюється наявністю спільної з ними семи» (Зубець 1997: 17).

Майстерність Івана Багряного у використанні фразеологізмів виявляється також у переосмисленні їхнього змісту.

Таблиця 1

Семантичні групи	Фразеологічні єдності	Фразеологічні сполучення
1. Мисленнєва й мовленнєва діяльність та психологічні процеси	<i>Молоти нісенітницю; на здогад буряків; не пускати пари з вуст; з їжджати з глузду; спадати на думку; впасти в око; не вкладатися в голову</i>	<i>Сприймати в «зрячку»; впізнати справжнє обличчя</i>
2. Поведінка й спосіб життя	<i>Не знати, на яку ступити; клеїти дурня; кинутись сторч головою</i>	<i>Нести тяжкий хрест; повзати на колінах; підставляти за себе чужі голови; піти по лінії найменшого опору; плисти за течією</i>
3. Діяльність і спосіб діяльності	<i>Дати маху; налагодити справу на здоровий розум; звести всю справу нанівець; звести всю справу на пси; перевести справу з головного шляху на дріб'язкові манівці; покласти край</i>	<i>Віддавати на розтерзання</i>

Наприклад, вислів *летіти сторч головою* у «Фразеологічному словнику» має значення ‘дуже швидко пересуватись, поспішати куди-небудь’ (Фразеологічний словник української мови 1993: 66). Автор же використовує його зі значенням «*покінчити життя самогубством*». Нерідко для опису схожих ситуацій письменник використовує не однакові, а синонімічні фразеологічні звороти, при чому один з них може бути усталеним, а інший – новаторським: *Лише зятятість і бажання поглумитись над своїми мучителями тим, що звести всю їхню диявольську працю на пси і тиш плюнути їм в обличчя* (Багрянний 2001: 99).

Фразеологізм є також засобом зображення інших персонажів. Так, характеризуючи підступні методи слідчих, які, перш ніж почати фізичні катування, намагаються морально знищити людину, письменник вживає зворот *налагодити*

справу на «здоровий» розум. Цей вислів має іронічний відтінок, бо штучність слідства й обвинувачень виключають можливість будь-якого порозуміння, як-от: *Йому не хотілося так зразу сваритися зі слідчим, може ж, вдасться налагодити з ним усю справу на «здоровий» розум. Але тут же відключився від цього... чим більше дивився на слідчого, тим більше переконалив, що тут ніякий «здоровий» розум не допоможе* (Багрянний 2001: 99).

Як слушно зауважує І. К. Білодід, «Окремі стійкі словосполучення вводяться в текст з метою його своєрідної інтимізації» (Білодід 1969:175). Так, братська дружба й щирість стосунків підкреслюється каламбурним висловом *«на здогад буряків, щоб дали капусту»*, який у творі наведений у скороченому вигляді: *Старші брати кепкують з Андрія «на здогад буряків» тільки для того, щоб їх підбадьорити* (Багрянний 2001: 89).

Важливим експресивним засобом монологів Андрія вважаються фразеологічні вирази, що «об'єднують такі стійкі у своєму складі і часто вживані фразеологічні звороти, які не тільки є семантично неподільними, але й складаються цілком із слів з вільним значенням...» (Алефіренко 1987: 125).

Виявлені у монологах Андрія фразеологічні вирази можна поділити на дві групи. До першої належать вирази комунікативного характеру, які становлять собою предикативні словосполучення, рівноцінні речення, є цілим відтворенням, виражають те чи те судження (Алефіренко 1987: 127), наприклад, *мурий зробив своє діло – мурий може йти геть; хто підняв палку, нехай спробує її на собі; карти на стіл; жорстоко, але справедливо*.

До другої групи належать фразеологічні вирази номінативного характеру, вони є словесною формою того чи іншого поняття так само, як і слова, які виконують номінативну функцію (Алефіренко 1987: 129), як-от: *сизифова праця; милість фортуни; сон праведника; ідея-фікс; ходіння по муках*.

Іван Багрянний стилістично підвищує експресію фразеологізмів *«нести тяжкий (важкий) хрест»* і *«пити гірку чашу»*. Порівняймо: *... і на серце від того всього ліг тяжкий-претяжкий камінь...* (Багрянний 2001: 28); *...пити гірку чашу; нести*

тяжкий хрест... (Багрянний 2001: 99); *...гірка чаша...* (Багрянний 2001: 449); *Яку ж гірку чашу вона випила!..* (Багрянний, 2001: 493); *...погодився нести свій тяжкий хрест...* (Багрянний 2001: 503); *розібрати душу до решти* (Багрянний 2001: 252); *Не митьєм, так катаньєм* (Багрянний 2001: 298); *не схочеш по-доброму, так поповзеш рачки* (Багрянний 2001: 298); *коли ворог не здається, його знищують* (Багрянний 2001: 298); *розпроклята епоха і проклятий її диявольський геній* (Багрянний 2001: 313); *лазня на екзекуцію* (Багрянний 2001: 323); *ходіння по муках* (Багрянний 2001: 327); *чортове колесо* (Багрянний 2001: 327); *залізна діалектика* (Багрянний 2001: 364); *посміхатися по-міфестофільські* (Багрянний 2001: 435); *Таємничий Пінкертон* (Багрянний 2001: 436); *грати битим королем* (Багрянний 2001: 436); *ключ до розмикання найтвердіших душ і сердець* (Багрянний 2001: 437); *наламати великих дров* (Багрянний 2001: 439); *злостивий геній* (Багрянний 2001: 440); *забити кілка в душу* (Багрянний, 2001: 443); *диявольський ворожий хід* (Багрянний, 2001: 446); *причесати під одну спільну гребінку* (Багрянний 2001: 450); *Пройшов Крим, і Рим, і Сибір без палки* (Багрянний 2001: 453); *закручують гайки «до отказу»* (Багрянний 2001: 479); *пропхати крізь пельку молоха* (Багрянний 2001: 480); *кам'яний мішок* (Багрянний 2001: 503); *впіймати на гачок* (Багрянний 2001: 506); *всі шляхи тобі вже одрізані* (Багрянний 2001: 506); *лежиш на всіх лопатках* (Багрянний 2001: 506); *бити з насолодою, з сатанинським захопленням* (Багрянний 2001: 532); *шемякін суд* (Багрянний 2001: 543).

Мистецтво Івана Багряного як письменника полягає не лише у виразній наочності зображення, у психологічній насиченості епізоду, а й у майстерності використання художньо-образних засобів, зокрема фразеологізмів, які яскраво відтворюють емоційний, психічний стан головного героя Андрія Чумака.

Розглянемо фактичний матеріал: *ні в огні не згорів, ні в воді не втонув* (Багрянний 2001: 11); *...Андрій сидів і ні пари з уст* (Багрянний 2001: 16); *збожеволів, дістав бзика на кольоровому ґрунті* (Багрянний 2001: 41); *стати в позу героя* (Багрянний 2001: 166); *закусив зумбела* (Багрянний 2001: 166); *клеїти дурня* (Багрянний 2001: 166); *бавитися з вогнем*

(Багряний 2001: 166); *грати в піжмурки* (Багряний 2001: 187); *триматися на волосині* (Багряний, 2001: 200); *полетіти в безодню позорища* (Багряний, 2001: 200); *загнуздати нерви, пекельну злобу, закусити губи* (Багряний 2001: 209); *котитися в чорну безодню* (Багряний 2001: 209); *викрикувати нісенітниці* (Багряний 2001: 209); *платити Кесареві* (Багряний 2001: 224); *загравати з лукавим* (Багряний 2001: 224); *не ламати з себе святош* (Багряний 2001: 225); *твердий горішок* (Багряний 2001: 233); *утекти від себе й від усього* (Багряний 2001: 251); *згаяти час* (Багряний 2001: 251); *нудитися, тіпатися душею від жаху* (Багряний 2001: 264); *твердо все обміркувати* (Багряний 2001: 266); *битися головою об стіну* (Багряний 2001: 324); *наламати великих дров* (Багряний 2001: 439); *є ще порох в порохівницях* (Багряний 2001: 438); *пиляти грати та одстоювати свою честь* (Багряний 2001: 447); *бути по-«хахляцьки» хитрим* (Багряний 2001: 485); *пружина його душі розкрутилася з шаленою швидкістю* (Багряний 2001: 496).

Андрій — надто сильна людина у психологічному плані. Він ставиться до Системи так, як вважає за потрібне, як-от: *клеїти дурня* (Багряний 2001: 149, 150); *глузливо посміхатися* (Багряний 2001: 163); *стати в позу героя* (Багряний 2001: 166); *бавитися з вогнем* (Багряний 2001: 166); *валяти дурня* (Багряний, 2001: 177); *грати в піжмурки* (Багряний 2001: 187); *триматися на волосині* (Багряний 2001: 200); *твердий горішок* (Багряний 2001: 233); *утримати язика за зубами* (Багряний 2001: 243); *згаяти час* (Багряний 2001: 251); *нудитися, тіпатися душею від жаху* (Багряний 2001: 264); *сходити потом* (Багряний 2001: 264); *твердо все обміркувати* (Багряний 2001: 266); *приготуйся до останньої тури твого божевільного гонору* (Багряний 2001: 300); *хитрий з біса* (Багряний 2001: 300); *гнити живцем* (Багряний 2001: 306); *вкритий болячками з маківки до п'ят* (Багряний 2001: 307); *битися головою об стіну* (Багряний 2001: 324); *засмучена душа* (Багряний 2001: 410); *закипілі сльози стояли йому в серці каменем* (Багряний 2001: 426); *не давав волі язикові* (Багряний 2001: 430); *наламати великих дров* (Багряний 2001: 439); *мати своє на меті* (Багряний 2001: 440); *урвався терпець* (Багряний 2001: 449); *дати ляпаса* (Багряний

2001: 463); *дати маху* (Багрянний 2001: 468); *велетенська сила* (Багрянний 2001: 481); *по-звірячому живучий організм* (Багрянний 2001: 518).

Явище фразеологізації є універсальним у лінгвістиці, тому що фразеологізми наявні в усіх мовах і в кожній мові мають особливу зовнішню та внутрішню форми. Багато фразеологізмів етимологічно пов'язані з різними сферами народної духовної культури, уявленнями про певні предмети, явища та ін. Таким чином, у фразеології закодовано інформацію про своєрідну мовну картину світу, яка постає в процесі розгляду національно-культурних особливостей семантики українських ідіом, зокрема і в тексті роману І. Багряного.

Висновки. Фразеопростір роману І. Багряного представлено як сукупність ідіоматики, пареміології, перифразів, тавтологічних словосполучень, усталених порівнянь, традиційних формул припрошення, побажання, клятв, божби, прокльонів, каламбурних словосполучень, виразів, розмовних кліше тощо.

Семантичний ряд фразеологізмів, що позначають емоційний стан страху людини, досить великий. Так, більшості ФО властиві варіантні форми фонетичного, словотвірного, граматичного й лексичного характеру. Вони допомагають наявними в мові синонімічними засобами передавати різні емоційні стани людини, зокрема й страху: *гомерично реготати*; *корчми сміху*; *шибеничний сміх*; *глузливо посміхатися*; *саркастична посмішка*; *блаженная посмішка*; *посміхатися по-міфістофельські*; *гомеричний регіт*; *зареготався гомерично*.

Як і більшість лексичних одиниць мови, ФО виконують кумулятивну функцію. В основному вона зводиться до добору, накопичення та збереження найрізноманітнішої інформації: флора й фауна, побут і звичай: *Сини-соколи*; *дістати бзика*; *мішком прибитий*; *дати дуба*; *апетит приходить під час обіду*; *клеїти дурня*; *до лампочки*; *здоровий глузд*; *лізти в душу*; *заскочила клепка за клепку*; *наступати на п'яти*; *гірка чаша*.

Однією з важливих експресивних функцій стійких словесних сполук в романі І. Багряного є їхнє використання

як назв художніх творів. Фразеологізм у функції заголовка є своєрідною увертюрою до художнього твору, або ж експресивним виразником його ідеї. Зміст назви «Сад Гетсиманський» виражає і загальнолюдську проблему зради, і проблему професійного підходу до своїх обов'язків.

Крім вищезазначених прийомів творення експресії (ведення новотворів, переосмислення значення вислову), Іван Багряний вдається і до творчої трансформації існуючих у мові фразеологізмів. Так, фраза *«хто підняв палку, нехай спробує її на собі»* за змістом нагадує вислів *хто взяв меч, від меча і загине*, який звучить як пересторога агресорам.

Особливістю роману «Сад Гетсиманський» є й те, що на тлі подій 30-х років, повністю зденаціоналізованої системи НКВС постає образ ідеального українця, створений, зокрема, і вдало дібраними фразеологізмами, що мають назву характеристичних.

Процес розуміння й аналізу фразеологізмів у романі І. Багряного як мовних знаків національної культури — це шлях до пізнання менталітету народу. Специфічні обставини життя народу створюють свої, властиві лише одній мові, вислови, приказки, прислів'я, що разом з іншими нормативними чинниками зумовлюють дух цієї мови, її національну самобутність.

ЛІТЕРАТУРА

Авксентьев Л. Сучасна українська мова. Фразеологія. Харків : Вища школа, 1983. 136 с.

Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1987. 134 с.

Багряний І. Сад Гетсиманський. Київ : Наукова думка, 2001. 544 с.

Баллі Ш. Французька стилістика. [Б. в.], 1961. 394 с.

Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова. Кн. 4. Київ : Наукова думка, 1969. 569 с.

Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография. Наука, 1977. 312 с.

Зубець Н. О. Мінімальні ідіоми в українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук /10.02.01 — українська мова. Дніпропетровськ, 1997. 25 с.

Коваль А. П. Спочатку було слово. Крилаті вислови біблійного походження в українській мові: Київ : Освіта, 2001. 186 с.

Сучасна українська літературна мова: Підручник / [М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін.; за ред. М. Я. Плющ]. 3-тє вид., стер. Київ : Вища школа, 2001. 430 с.

Удовиченко Г. М. Предмет фразеології та семантичні типи фразеологізмів. *Українська мова і література в школі*. 1965. № 2. С. 20–24.

Удовиченко Г. М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові. Київ : Наукова думка, 1968. 224 с.

Ужченко В. М., Ужченко В. Д., Авксентьев Л. Г. Фразеологізми і слово. Українська фразеологія. Харків : Основа, 1990. 186 с.

Фразеологічний словник української мови: В 2-х т.т. Київ : Наук. думка, 1993. 980 с.

Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. Изд. 2-е, испр. и доп. Высшая школа, 1969. 232 с.

PHRASEOLOGISMS IN I. BAGRIAN'S NOVEL 'THE GARDEN OF GETHSEMANE': STYLISTIC AND EXPRESSIVE FUNCTIONS

Svitlana V. Formanova

Doctor of Philology, Professor, Department of Foreign Languages and Translation
Odessa National Maritime University,
Odessa, Ukraine

E-mail: svetlanaformanova@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9434-1903>

SUMMARY

The article is devoted to the functional features of phraseological units in Ivan Bagryany's novel 'The Garden of Gethsemane'. It provides an overview of the theoretical foundations of Ukrainian phraseology studies; focuses on the semantics and expressiveness of Ukrainian phraseological units used by the author of the novel; analyses phraseological means of expressing fear in the novel; and characterises the functions of phraseological units in the novel.

The study of phraseological units is an exploration of the treasure trove of national connotations, as well as the specifics of the reflection of the national mentality in phraseology, which is one of the understudied problems of Ukrainian linguistics.

Key words: *Ukrainian phraseology, phraseological unit, stylistics, semantics, expression.*

REFERENCES

- Avksent'yev L. (1983). Suchasna ukrayins'ka mova. Frazeholohiya [The Modern Ukrainian Language]. Kharkiv : Vyscha shkola, pp. 42–53.
- Alefirenko M. F. (1987). Teoretychni pytannya frazeolohiyi [Theoretical Issues of Phraseology]. Kharkiv : Vyscha shkola [in Ukrainian].

Bahryanyy I. (2001). Sad Hetsymans'kyy [The Gethsemane Garden]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

Balli Sh. (1961). Frantsuz'ka stylistyka [French Stylistics]. [b.v.].

Bilodid I. K. (1969). Suchasna ukayins'ka literaturna mova [The Modern Ukrainian Literary Language]. Kn. 4. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

Koval' A. P. (2001). Spochatku bulo slovo. Krylati vyslovy bibliynoho pokhodzhennya v ukayins'kiy movi [First there was the word. Catch phrases of Biblical origin in the Ukrainian Language]. Kyiv : Osvita [in Ukrainian].

Frazeolohichnyy slovnyk ukayins'koyi movy (1993). [A Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]. T. 1–2. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

Shanskii N.M. (1969). Frazeologia sovremennogo russkogo yazyka [Phraseology of the Modern Russian Language]. Vysshaja shkola.

Suchasna ukayins'ka literaturna mova (2001). Pidruchnyk [The Modern Ukrainian Literary Language]. Kyiv : Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Udovychenko H. M. (1965). Predmet frazeolohiyi ta semantychni typy frazeolohizmiv [The Subject of Phraseology and Semantic Types of Phraseologisms]. *Ukayins'ka mova i literatura v shkoli [Ukrainian Language and Literature in School]*, № 2, pp. 20–24.

Udovychenko H. M. (1968). Slovospoluchennya v suchasniy ukayins'kiy literaturniy movi [Word Compositions in the Modern Ukrainian Literary Language]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

Uzhchenko V. M., Uzhchenko V. D., Avksent'yev L. H. (1990). Frazeolohizmy i slovo. Ukayins'ka frazeolohiya [Phraseologisms and Word. Ukrainian Phraseology]. Kharkiv : Osnova [in Ukrainian].

Vinogradov V. V. (1977). Izbrannye trudy. Leksikologiya y leksikografiya [Selected Works. Lexicology and Lexicography]. Nauka.

Zubets' N. O. (1997). Minimal'ni idiomy v ukayins'kiy movi: Atoref. dys... kand... filol. nauk /10.02.01 [Minimal Idioms: Dissertation abstract]. Dnipropetrovs'k [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.11.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 81'276.6:336.2(410+430)

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.8>

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ПОДАТКОВИХ ТЕКСТІВ У АНГЛОМОВНОМУ ТА НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ПРОСТОРАХ

Тетяна Гарбуза

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри сучасних європейських мов
Державний торговельно-економічний університет,
Київ, Україна
e-mail: tanya.garbuza@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-5156>

Олена Охріменко

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри сучасних європейських мов
Державний торговельно-економічний університет,
Київ, Україна
e-mail: o.okhrimenko@knute.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4428-8777>

Юлія Радченко

старший викладач кафедри сучасних європейських мов
Державний торговельно-економічний університет,
Київ, Україна
e-mail: y.radchenko@knute.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6534-4360>

АНОТАЦІЯ

Податкові тексти як складова частина правового дискурсу — важливий інструмент реалізації державної фінансової політики. Вони створюються відповідно до норм законодавчого стилю, основні ознаки якого — точність, однозначність, офіційність і логічна послідовність викладу.

Саме через текст податкове право виконує свою регулятивну функцію, адже він слугує засобом передавання обов'язкових до виконання норм і приписів.

У податкових документах, укладених англійською та німецькою мовами, спостерігається висока термінологічна насиченість. Використання вузькоспеціалізованих понять, юридичних і фінансових термінів є неминучим, оскільки саме вони формують семантичне ядро тексту. Наприклад, такі терміни, як *tax liability* (податкове зобов'язання) або *Steuervergünstigung* (податкова пільга), часто не мають повних відповідників в українській мові, що ускладнює їх адекватне тлумачення. Тому для перекладача важливим є не лише володіння термінологічним апаратом, а й глибоке розуміння правових і культурних реалій мов оригіналу.

З лінгвостилістичного погляду податкові тексти характеризуються нейтральністю лексики, прямим значенням слів і відсутністю емоційно забарвлених виразів. У таких текстах свідомо уникають метафор, гіпербол і риторичних прийомів. Переважають безособові конструкції, інфінітивні та дієприкметникові звороти, а також складні речення з чіткою логічною підпорядкованістю. Подібні синтаксичні особливості сприяють однозначності сприйняття змісту та мінімізують ризик двозначного тлумачення правових положень.

Крім того, податкові тексти відзначаються стандартизованою структурою та широким використанням кліше й сталих мовних формул, наприклад: *according to the provisions of the Act* або *gemäß § 34 EStG*. Відсутність емоційності, зваженість тону та формалізованість мовлення забезпечують неупередженість подачі інформації й відповідність тексту вимогам юридичної точності.

Отже, лінгвостилістичні характеристики податкових текстів англійською та німецькою мовами зумовлені потребою у максимально точному, логічному та зрозумілому формулюванні законодавчих норм, що регулюють податкові правовідносини у межах відповідних правових систем.

Ключові слова: податкові тексти, лінгвостилістичний, термін, терміносистема, формалізованість.

Вступ. Формування податкових текстів має глибоке історичне підґрунтя, що дає змогу простежити етапи їхнього становлення та розвитку в межах англійської та німецької мовних систем. У сучасних умовах глобалізаційні процеси та міжкультурні взаємодії чинять істотний вплив на податкову терміносистему, сприяючи активному запозиченню іншомовних елементів і появі нових лексичних одиниць. Така динаміка зумовлює зростання складності

термінологічного апарату податкових текстів, що зі свого боку породжує ряд труднощів у визначенні та тлумаченні податкових понять в англійській і німецькій мовах.

Проблематика лінгвостилістичних особливостей податкових текстів, насамперед англомовних, посідає помітне місце у вітчизняних лінгвістичних дослідженнях. Це підтверджується значною кількістю наукових розвідок, монографій і статей, присвячених питанням перекладу та відтворення галузевої термінології. У центрі наукової уваги перебувають такі аспекти, як багатозначність податкової лексики, структурна організація податкових текстів і пошук адекватних перекладацьких рішень для термінів, що не мають повних українських відповідників. Вагомий внесок у розроблення зазначених питань зробили О. Кобзар, О. Сніговська, Л. Савицька та Н. Тимошук. У своїх працях дослідники аналізують фахові лексичні одиниці, здійснюють класифікацію податкових текстів за структурними та функціональними ознаками, а також пропонують лінгвістичні підходи, спрямовані на точне й послідовне відтворення змісту податкових понять у перекладі.

Вивчення податкових текстів англійською та німецькою мовами становить складний і багатовимірний аспект філологічної діяльності, що поєднує елементи лінгвістики, права та міжкультурної комунікації. Основні труднощі зумовлені специфікою фахової термінології, яка не лише має вузьке галузеве значення, а й відображає особливості правової системи та культурного контексту країни-джерела. Багато понять, поширених у податковому дискурсі англомовних і німецькомовних країн, не мають прямих відповідників в українській мові, що ускладнює процес їхнього точного перекладу. Саме тому **актуальним** є виявлення лінгвостилістичних характеристик таких текстів і аналіз ефективних стратегій перекладу спеціалізованої термінології з урахуванням мовних і культурних відмінностей.

Мета дослідження — виявлення та опис лінгвостилістичних особливостей податкових текстів англійською та німецькою мовами, а також аналіз труднощів і способів передачі галузевої термінології українською мовою. Особливу увагу

приділено вивченню мовної специфіки податкових текстів, аналізу стилістичних засобів офіційно-ділового стилю та встановленню міжмовних відповідників фахових термінів.

Завдання дослідження — комплексне вивчення лінгвостилістичних особливостей податкових текстів як різновиду правового дискурсу з метою визначення їхніх структурних, термінологічних і стилістичних характеристик. Окрема увага зосереджується на аналізі рівня термінологічної насиченості, стандартизованості викладу, формалізованих мовних моделей і прагматичної спрямованості текстів, які в сукупності визначають їхню комунікативну специфіку.

Методика дослідження. У процесі дослідження було застосовано комплекс методів, що дали змогу всебічно розглянути об'єкт вивчення, а саме: *метод лінгвістичного аналізу* (вивчення лексичних, морфологічних та синтаксичних особливостей податкових текстів), *зіставний метод* (встановлення подібностей і відмінностей між англійськими та німецькими податковими текстами з урахуванням мовних норм української мови).

Виклад основного матеріалу. З огляду на активне розширення міжнародних економічних зв'язків і глобалізацію фінансових ринків, податкові тексти набувають дедалі більшої актуальності, а тому як складова економіко-правової комунікації вони потребують точного й послідовного передавання спеціалізованої термінології, яка не лише характеризується вузькою галузевою спрямованістю, але й часто відображає специфіку національних правових систем (Мельник 2015).

У галузі міжнародного ділового спілкування податкові тексти (зокрема звіти, договори, інструкції, декларації) становлять важливий інструментом міжкультурної комунікації і, таким чином, зараховуються до підвидів фахового (галузевого) спілкування, що вимагає не лише володіння мовами, а й глибокого розуміння структури юридичного податкового тексту, що властивий англійській та німецькій податковій практиці (Чорна 2009).

Однією з головних лексичних труднощів є робота з термінами, які можуть бути відсутні в українській мові або мати

інше функціональне навантаження. У таких випадках необхідно вдаватися до фахових термінологічних джерел – словників, глосаріїв, баз даних та офіційних сайтів податкових органів.

Складність посилюється також наявністю великої кількості аббревіатур і скорочень, значення яких варіюється залежно від національного законодавства; транслітерацією власних назв, найменувань установ, посад та документів; численими лексичними пастками: паронімами, омонімами, числівниками й датами, які вимагають максимальної точності, зокрема в податковому обліку (Eichhoff-Cyrus, Strobel 2009).

На граматичному рівні податкові тексти англійською та німецькою мовами часто характеризуються використанням:

- **пасивних конструкцій**, що дозволяють уникнути вказування на виконавця дії, зберігаючи офіційно-нейтральний стиль;
- **теперішнього часу**, який використовується для констатації чинних норм і положень;
- **номінативних конструкцій** і складних речень, що забезпечують нормативність і чіткість викладення.

Граматичні труднощі можуть полягати у порушенні відповідності часових форм, структури речення, а також у неправильному передаванні логічних зв'язків. Особливо це стосується причинно-наслідкових конструкцій і умовних речень, що часто вживаються в нормативних актах податкової сфери (Муравйова 2013).

До **лінгвостилістичних рис** податкових текстів, притаманних як англійській, так і німецькій мовам, належать:

- 1) висока концентрація фахової термінології, що часто не має прямих відповідників в українській мові;
- 2) формально-ділова тональність і уникнення емоційно-оцінної лексики;
- 3) використання аббревіатур, які функціонують лише в межах економіко-правового дискурсу;
- 4) мінімізація синонімії, щоб уникнути багатозначності;
- 5) перевага пасивних конструкцій та інфінітивних зворотів (Мельник 2015).

Податкові тексти охоплюють широкий спектр жанрів – від офіційних листів і податкових декларацій до законодавчих актів, рахунків, договорів, інструкцій, розрахунків і звітів, що потребують зваженого підходу на кожному рівні, тобто: від ідентифікації термінів до стилістичної адаптації з урахуванням норм українського офіційного стилю.

Процес аналізу податкових текстів передбачає кілька основних етапів:

1) аналіз вихідного тексту – виявлення ключових термінів, граматичних структур, логічних зв'язків;

2) поглиблене розуміння змісту з урахуванням контексту та юридично-економічного значення;

3) визначення потенційно складних елементів у текстах;

4) пошук адекватних відповідників і формування понять зі збереженням термінологічної точності та стилістичної нейтральності;

5) завершальна редакція текстів із акцентом на відповідність нормам цільової мови та професійної галузі (Леміш 2017).

Таким чином, податкові тексти як об'єкт лінгвістичної діяльності вимагають міждисциплінарного підходу – поєднання мовної компетенції, знань у галузі оподаткування та стилістичної чутливості до норм і структур фахового тексту англійською, німецькою та українською мовами. Ще одним викликом у процесі аналізу податкових текстів є наявність лексичних пар. До таких випадків належать, зокрема, слова, які на перший погляд мають очевидний відповідник, проте їхнє буквальне тлумачення може суттєво спотворювати зміст. Наприклад, англійське *figure* часто хибно розуміється як *фігура*, хоча в економічному контексті йдеться про *цифру*; *data* – не *дата*, а *дані*; *interest* – не *інтерес*, а *відсоток*. У податкових текстах неправильне осмислення таких лексем може спричинити серйозні змістові похибки, особливо під час роботи з податковими ставками, фінансовими показниками або звітною документацією (Чорна 2009).

Крім того, значні труднощі викликає відтворення лексичних одиниць – сталих словосполучень або ідіоматичних

виразів, які мають специфічне значення, що не завжди є очевидним із позицій загальнолітературної мови. У податкових текстах такі мовні конструкції використовуються для лаконічного опису складних юридично-економічних процесів. Наприклад, англійські вирази на зразок *file a return*, *tax haven*, *withholding tax*, *double taxation relief* та німецькі *Steuereroase* (податковий притулок), *Steuerhinterziehung* (ухилення від сплати податків), *Steuerfreibetrag* (неоподатковуваний мінімум), *Abgeltungsteuer* (податок на прибутки з капіталу) не піддаються дослівному тлумаченню й потребують фахового осмислення. Основна складність полягає в тому, що словники не завжди містять усі можливі варіанти тлумачення таких одиниць у межах податково-економічної тематики, тому фахівець має орієнтуватися на контекстуальний аналіз та спеціалізовані джерела (Дуднік 2013).

Висока точність передачі змісту є основною вимогою при роботі з податковими текстами. Це потребує не лише глибокого знання мов, а й професійної обізнаності в галузі оподаткування, фінансів та правових норм. Спеціаліст, який працює з такими матеріалами, повинен орієнтуватися в актуальних податкових системах, бухгалтерському обліку, а також вміти аналізувати термінологію з урахуванням контексту (Карабан 2004).

Зі смислового погляду податкову лексику можна умовно поділити на дві категорії. До першої належать однозначні терміни з усталеним відповідником в українській мові, які не змінюють свого значення залежно від контексту. Наприклад, англійське *deficit* (дефіцит), німецьке *Defizit*, *devaluation* (девальвація), *Abwertung* у німецькій. Друга група — це лексеми з варіативним тлумаченням, які вимагають урахування контексту для точного відтворення: англійські *charge*, *credit*, *rate* відповідно до ситуації можуть позначати *збір*, *зарахування*, *ставку* або інше. У німецькій мові аналогічні за складністю — *Gebühr* (збір або мито), *Gutschrift* (зарахування або кредит), *Satz* (ставка, тариф, норма) (Муравйова 2013).

Серед термінів із чітко визначеним значенням виокремлюють лексику іншомовного походження, яка увійшла в українське та німецьке мовне середовище майже без

змін (наприклад, *deficit* – *Defizit* з латини; *devaluation* – *Devaluierung/Abwertung* з англійської). Окрім цього, існує значний пласт складних одиниць: складених слів (*taxpayer* – платник податків, *Steuerzahler*; *infrastructure* – інфраструктура, *Infrastruktur*), простих словосполучень (*letter of credit* – акредитив, *Kreditbrief*), а також багатокомпонентних термінів на кшталт *interest-bearing deposit* (депозит, що приносить відсотки, *verzinsliche Einlage*). Такі конструкції потребують точного розуміння змістових зв'язків між компонентами та їх правильної інтерпретації відповідно до предметного поля (Eichhoff-Cyrus 2009).

Як правило, терміни з однозначним змістом не викликають суттєвих труднощів у відтворенні, адже їхнє значення є стабільним і не залежить від контексту. Натомість, складні багатокомпонентні лексичні одиниці, що репрезентують цілісні поняття або процеси у сфері оподаткування, зазвичай більш складні для адекватного відтворення. Саме такі конструкції переважають у податковій термінології англійської (*taxable income*, *withholding tax*) та німецької мов (*steuerpflichtiges Einkommen*, *Kapitalertragsteuer*) порівняно з українською. Це зумовлює потребу в ретельному доборі мовних засобів для досягнення максимальної точності та відповідності професійному стилю (Чорна 2009).

У процесі передачі змісту багатокомпонентних термінів, які використовуються у сфері оподаткування, важливо насамперед визначити основний елемент терміна (зазвичай це іменник), який репрезентує загальну категорію об'єкта або процесу. Саме від нього варто починати побудову цільового мовного відповідника. Інші складники терміна послідовно додаються у зворотному порядку (тобто з кінця на початок), що дозволяє досягти логічної та семантичної узгодженості. Наприклад, у виразі *tax refund policy* логіка побудови українського варіанту передбачає спершу вживання слова *політика*, далі – *відшкодування*, і лише потім – *податковий*, і у підсумку утворюється словосполучення *політика податкового відшкодування*. Подібним чином у німецькій мові *Steuerrückerstattungsrichtlinie* передбачає аналогічну внутрішню структуру (Мельник 2015).

Залежно від ступеня відповідності між мовними системами при передачі таких термінів прийнято орієнтуватися на три базові підходи:

- використання повного еквівалента, коли в мові-реципієнті вже існує фаховий відповідник, усталений у практиці (наприклад, *taxpayer* – *платник податків*, *Steuerpflichtiger*);
- добір функціонального аналога, коли застосовується близьке за змістом поняття, що виконує подібну функцію (наприклад, *tax allowance* – *податкова пільга*, *Steuerfreibetrag*);
- описова передача, коли відповідник відсутній, і термін потребує роз'яснення шляхом розгортання змісту в кількох словах (наприклад, *withholding tax* – *податок, що утримується при виплаті доходу*, *Quellensteuer*) (Дуднік 2013).

У випадках, коли застосовується описовий підхід, важливо дотримуватися принципу лаконічності, оскільки зайва громіздкість формулювань може знизити функціональну ефективність тексту. Оптимальна форма викладення інформації є важливою умовою збереження точності, ясності та відповідності жанру податкових текстів.

Окрім коректного відтворення внутрішньої структури терміна, фахівець, що працює з податковими текстами, має також виконати послідовність лінгвістичних дій:

- визначити основний (родовий) компонент, який позначає загальну категорію явища чи об'єкта (*Grundbegriff*, *Oberbegriff*);
- виокремити уточнювальні ознаки (*Differenzierungsmerkmale*), які звужують або конкретизують поняття;
- забезпечити семантичну цілісність усього терміна, тобто зберегти єдність значення та внутрішню логіку структури.

Проілюструємо:

- *assets revaluation reserve* – резерв дооцінки активів (*Rücklage aus der Neubewertung von Vermögenswerten*);
- *capital gains tax return* – декларація з податку на приріст капіталу (*Erklärung zur Kapitalertragssteuer*);
- *withholding tax rate* – ставка податку на джерелі виплати доходу (*Quellensteuersatz*);

– *cross-border tax agreement* – міжнародна податкова угода (*grenzüberschreitendes Steuerabkommen*) (Карабан 2004).

Ці приклади демонструють, що для ефективного опрацювання податкової термінології недостатньо обмежуватися лише вузькопрофільною лексикою. Необхідним є також глибоке розуміння проміжного лексичного фонду – таких мовних одиниць, які формально належать до загальнозовживаної лексики, проте у фінансово-правовому контексті набувають спеціального значення. Саме ці одиниці (з. *B. return, agreement, reserve, rate; Rücklage, Erklärung, Abkommen, Satz*) найчастіше спричиняють труднощі в опрацюванні тексту, оскільки їхнє значення значною мірою залежить від контексту і професійної галузі використання (Леміш 2017).

Таким чином, *контекстуальний аналіз*, поряд із володінням *термінологічною структурою* і знанням мовних закономірностей, є ключем до адекватної інтерпретації багатоконпонентних термінів у податкових текстах англійською та німецькою мовами.

Щоб уникнути суттєвих змістових помилок під час роботи з податковими текстами, фахівцеві необхідно чітко розрізняти загальнозовживане та спеціалізоване значення лексичних одиниць. Багато термінів мають подвійне тлумачення: у повсякденній мові вони означають одне, а в економіко-правовому контексті – зовсім інше. Відповідно, правильна інтерпретація залежить від контексту й професійної галузі (Чорна 2009).

Наприклад, слово *allowance* у загальному розумінні може сприйматись як дозвіл або схвалення, однак у податковій площині воно трактується як пільга, відрахування або регулярна грошова сума, що надається згідно з нормами податкового законодавства. Прикладом є конструкція *personal allowance* – особисте податкове вирахування (нім. *steuerfreier Betrag* або *persönlicher Freibetrag*).

Цей приклад демонструє, наскільки важливим є врахування галузевої специфіки та контекстуального значення терміна. Механічне застосування буквального значення без урахування економіко-юридичного середовища призводить до перекручень у змісті, особливо при роботі

з нормативно-правовими актами або звітними текстами (Мельник 2009).

Ще одним лінгвістичним викликом є метафоричний компонент мови, властивий податковому тексту. У фінансовій та правовій галузях активно вживаються образні вислови, які слугують для опису складних процесів. Такі конструкції, як *tax shelter*, *fiscal cliff*, *tax burden*, *golden handshake* або в німецькій мові *Steueroase* (податковий рай), *Steuerschlupfloch* (лазівка в оподаткуванні), не можна трактувати буквально. Вони потребують еквівалентного лексичного або стилістичного відтворення, яке забезпечує правильне розуміння змісту носієм цільової мови. Отже, успішне опрацювання податкових текстів передбачає не лише знання термінології, а й здатність до аналітичної інтерпретації мовних одиниць із урахуванням контексту і професійного середовища (Eichhoff-Cyrgus, 2009).

У податково-фінансовому тексті широко використовуються метафоричні конструкції, які дозволяють образно передавати складні юридико-економічні поняття. Такі вирази не мають буквального значення і вимагають глибокого розуміння їх змісту та функції у тексті. Наприклад:

- *Golden parachute* (нім. *goldener Fallschirm*) — золотий парашут, що означає значну компенсацію, яка виплачується топменеджерам у разі їх звільнення;

- *Road map* (нім. *Fahrplan* або *Fahrplan zur Steuerreform*) — дорожня карта, тобто стратегічний план упровадження податкових або бюджетних змін;

- *Tax shelter* (нім. *Steueroase* або *Steuerschutzmodell*) — податковий притулок, що вказує на легальні способи зниження податкових зобов'язань.

Опрацювання подібних мовних одиниць вимагає не лише пошуку функціонального відповідника, але й за потреби надання короткого тлумачення, особливо якщо термін маловідомий або спеціалізований. Це дозволяє уникнути непорозумінь і зберегти точність передавання значення (Чорна, 2009).

Окремо варто зупинитися на скороченнях і аббревіатурах, що є невіддільною частиною податкових текстів. Робота

з такими формами вимагає дотримання певних принципів відтворення. До основних стратегій належать:

1. Розшифрування зі збереженням основного змісту:

- GDP (*Gross Domestic Product*) – ВВП (валовий внутрішній продукт), нім. *BIP (Bruttoinlandsprodukt)*;
- VAT (*Value Added Tax*) – ПДВ (податок на додану вартість), нім. *MwSt. (Mehrwertsteuer)*.

2. Транслітерація або калькування з адаптацією до мовної системи:

- *Brexit* – брекзит (нім. також *Brexit*);
- *FATCA (Foreign Account Tax Compliance Act)* – ЗПЗІР (із поясненням: Закон про податкову звітність іноземних рахунків; нім. *FATCA-Gesetz*).

3. Використання загальновизнаних відповідників:

- G7 – Група семи / Велика сімка (нім. *G7-Staaten*);
- *OECD* – Організація економічного співробітництва та розвитку (нім. *OECD – Organisation für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung*) (Дуднік 2013).

Таким чином, робота з податковими текстами вимагає не лише знання професійної термінології, а й умінь працювати з багатозначною лексикою, сталими виразами, метафоричними структурами та міжнародними абрєвіатурами. Точність і зрозумілість фінального документа мають вирішальне значення, оскільки навіть незначне зміщення змісту може спричинити юридичні або фінансові ризики.

У податкових і фінансово-економічних текстах, крім фахової термінології, широко використовується й загальновживана лексика, яка, однак, не завжди зберігає своє пряме або звичне значення. Це створює додаткові труднощі для інтерпретації, особливо якщо слово має кілька смислових варіантів, що реалізуються лише залежно від контексту (Муравйова 2013).

Загальновживану лексику в податкових текстах можна умовно поділити на такі групи:

У податково-економічному тексті окрему складність становлять службові слова, зокрема *before*, *since*, *as*, *after*, *for*, які можуть виконувати різні граматичні функції: бути сполучниками, прийменниками або прислівниками. Їхній зміст

варіюється відповідно до синтаксичного оточення та контексту (Чорна 2009). Наприклад:

— *since 2018* — з 2018 року (як прийменник часу; нім. *seit 2018*);

— *since the taxpayer failed to comply* — оскільки платник податків не виконав вимог (як сполучник причини; нім. *da der Steuerpflichtige nicht nachkam*).

Додаткові труднощі виникають із загальновживаними словами, які в межах спеціалізованого контексту набувають термінологічного значення. У таких випадках необхідне чітке розмежування загального і фахового вживання. Наприклад:

— *provision* — у загальному вжитку означає забезпечення (нім. *Vorsorge*), а в бухгалтерському — резерв (нім. *Rückstellung*);

— *discount* — може означати знижку (нім. *Rabatt*) або дисконт, тобто різницю між номінальною та реальною вартістю цінного папера (нім. *Disagio*);

— *patent* — в юридичному сенсі патент (нім. *Patent*), а в податковому контексті — ліцензія на ведення певного виду діяльності (нім. *Gewerbeschein* або *Steuerpatent*).

Крім того, в податкових текстах поширені ідіоматичні звороти, які не можна тлумачити буквально, а слід передавати їхній зміст у стилістично доречній формі. Наприклад:

— *to be in the red* — мати борги, працювати зі збитками (нім. *rote Zahlen schreiben*);

— *black economy* — тіньова економіка (нім. *Schattenwirtschaft*) (Eichhoff-Cyrus 2009).

Такі випадки демонструють, що робота з термінами загального вжитку у професійному контексті вимагає не лише глибокого знання галузевої лексики, а й чутливості до контексту та здатності інтерпретувати зміст залежно від мовної ситуації. Семантична гнучкість і стилістична точність стають ключовими умовами адекватного відтворення змісту в податкових текстах англійською, німецькою та українською мовами.

Висновки. Фінансово-економічна документація, зокрема податкові тексти, має ряд характерних мовних та стилістичних рис. Її відзначають стабільність мовних формулювань,

стандартизованість викладу, відсутність емоційно-експресивних елементів, чітка логіко-синтаксична структура з переважанням складнопідрядних конструкцій, а також широке використання термінології, шаблонних мовних зворотів, абревіатур та вузькоспеціалізованих позначень.

Робота з такими текстами вимагає чітко вибудованого процесу, що включає глибоке аналізування синтаксичних структур, точне розуміння змістового наповнення та грамотне відтворення інформації з дотриманням норм мови-оригіналу. У цьому контексті визначальну роль відіграють два основні критерії: еквівалентність, що передбачає смислову точність переданого змісту, й адекватність, яка забезпечує відповідність стилістичним та жанровим характеристикам оригіналу.

Результативність роботи з податковим текстом значною мірою зумовлена професійною компетентністю фахівця, зокрема його знанням у галузі економіки, фінансів, бухгалтерського обліку, банківської діяльності та міжнародних стандартів фінансової звітності. Для якісного відтворення змісту таких текстів необхідне володіння не лише тематичною термінологією, а й граматичними та стилістичними особливостями фахового дискурсу.

На рівні лексики складність становлять багатозначні слова, лексичні одиниці з вторинними або вузькоспеціалізованими значеннями, а також передавання скорочень, назв установ і корпоративних структур. Основні труднощі виникають через порушення лексичної сполучуваності, неправильне використання синонімів, спотворення значень окремих термінів або неточне відтворення показників.

На граматичному рівні необхідно враховувати трансформацію синтаксичних моделей, адаптацію заголовків, зміни структури речень, а також перегрупування частин мови задля досягнення жанрово-стилістичної узгодженості з текстом оригіналу. Це дозволяє забезпечити не лише змістову коректність, а й відповідність нормам функціонального стилю.

На стилістичному рівні особливу увагу слід приділяти дотриманню термінологічної точності та уникненню будь-яких відступів від професійної номенклатури. Недоцільним

є використання розмовної лексики, сленгу чи стилістично маркованих виразів, які не відповідають офіційному характеру податкового тексту. Важливим аспектом також є коректне відтворення фразеологізмів, стандартних мовних зворотів (Kollokationen) і метафоричних конструкцій (z. B. *Steueroase* — податковий притулок, *schwarze Zahlen schreiben* — мати прибуток, *Fiskalpolitik auf Kurs bringen* — налагодити фіскальну політику).

У випадках, коли пряме лексичне відтворення неможливе або недоречне, доцільно застосовувати компенсаторні стратегії, зокрема:

- *семантичний розвиток* (Sinnentfaltung) — розширене пояснення значення;

- *узагальнення* (Verallgemeinerung) — підбір ширшого за значенням відповідника;

- *функціональна заміна* (funktionale Substitution) — підбір виразів, які виконують ту саму комунікативну функцію в мові цільового тексту.

Отже, провідною метою роботи з податково-економічними текстами є забезпечення не лише лексичної та граматичної точності, але й стилістичної відповідності та прагматичної еквівалентності (pragmatische Äquivalenz). Це вимагає від філолога високого рівня фахової підготовки, глибокого знання термінології та здатності адаптувати текст до професійних і культурних очікувань цільової аудиторії, не втрачаючи при цьому юридичної строгості й економічної достовірності.

ЛІТЕРАТУРА

Дуднік Т. Англомовні запозичення в українській фінансово-економічній термінології та особливості їх перекладу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. № 20. С. 245–248.

Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.

Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. Київ, 2010. № 1. С. 719–727.

Леміш Н. Є. Корпусна метарозмітка спеціальних текстів з лінгвоантропології. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*. 2017. Т. 15. С. 139–152.

Мельник А. А. Правова лінгвістика: основні риси та особливості. *Адміністративне право і процес*. 2015. 1 (11). С. 365–373.

Муравйова О. М., Кравцова Т. А., Обозна О. В. Особливості перекладу фінансово-економічних термінів іншомовного походження. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2013. № 2 (1). С. 246–253.

Структурні особливості перекладу складних термінів фінансової лексики з англійської мови на українську. URL: http://files/image/konf_13/doklad_13_5_40.pdf

Чорна О. В. Українська термінологія податкової сфери: структура, функціонування, формування: Дис. ... канд. філол. наук / Інститут української мови НАН України. Київ, 2009. 21 с.

Eichhoff-Cyrus K. M., Strobel T. Einstellungen der Justiz zur Rechts- und Verwaltungssprache. Eine Trendumfrage. *Der Sprachdienst*. 2009. 53. S. 133–151.

LINGUISTIC AND STYLISTIC SPECIFICS OF TAX TEXTS IN ENGLISH- AND GERMAN-SPEAKING REGIONS

Tetyana Garbuza

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Modern European Languages
State University of Trade and Economics,
Kyiv, Ukraine

e-mail: tanya.garbuza@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-5156>

Olena Ohrimenko

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor, Department of Modern European Languages
Kyiv State University of Trade and Economics,
Kyiv, Ukraine

e-mail: o.okhrimenko@knute.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4428-8777>

Yulia Radchenko

Senior Lecturer, Department of Modern European Languages
State University of Trade and Economics,
Kyiv, Ukraine

e-mail: y.radchenko@knute.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6534-4360>

SUMMARY

Tax texts, as an integral part of legal discourse, are an important tool for the implementation of the state fiscal policy. They are created in accordance with the norms of the legislative style, the main features of which are accuracy, unambiguity, formality and logical consistency. Tax law performs its regulatory function through the text, as it is the text that is the means of transmitting binding rules and regulations.

*Tax documents in English and German are highly terminologically dense. The use of highly specialized concepts, legal and financial terms is inevitable, as they form the semantic core of the text. Terms such as tax liability or *Steuervergünstigung* often do not have full equivalents in Ukrainian, which makes it difficult to interpret them adequately. That is why it is important not only to know the terms, but also to understand the legal and cultural realities of the source languages.*

Linguistically, tax texts are distinguished by neutral vocabulary, direct meaning of words, and the absence of emotionally colored expressions. The use of metaphors, hyperbole, and rhetorical devices is avoided. Impersonal constructions, infinitive and participial phrases, and complex sentences with logical subordination prevail. Such syntactic features ensure clarity of presentation and minimize the risk of ambiguous interpretation.

*In addition, tax texts are characterized by a standardized structure, widespread use of clichés, formulas such as according to the provisions of the Act or *gemäß § 34 EStG*. The absence of emotionality, balanced tone, and formalized language ensure that the information is presented impartially and in compliance with legal norms.*

Thus, the linguistic and stylistic features of tax texts in English and German are due to the need for accurate, logical and understandable formulation of legislative provisions governing tax legal relations within the respective legal systems.

Key words: *tax texts, linguistic, term, term system, formalization.*

REFERENCES

- Dudnik T. (2013). Anhlomovni zapozychennia v ukrainskii finansovo-ekonomichnii terminolohii ta osoblyvosti yikh perekladu [English-language borrowings in Ukrainian financial and economic terminology and peculiarities of their translation]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University], №20, pp. 245–248 [in Ukrainian].
- Karaban V. I. (2004). Pereklad anhliiskoi naukovoï i tekhnichnoi literatury: hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature: grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia : Nova knyha [in Ukrainian].
- Lemish N. Ye. (2017). Korpusna metarozmitka spetsialnykh tekstiv z linhvoantropohenezu [Corpus meta-markup of special texts on linguistic anthropogenesis]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*

imeni M. P. Dragomanova. Serii 9: Suchasni tendentsii rozvytku mov [Scientific Journal of the National Pedagogical University Named After M. P. Dragomanov. Series 9: Modern Trends in Language Development], 15, pp. 139–152 [in Ukrainian].

Melnyk A. A. (2015). Pravova linhvistyka: osnovni rysy ta osoblyvosti [Legal linguistics: main features and peculiarities]. *Administrativne pravo i protses* [Administrative law and process], 1 (11), pp. 365–373 [in Ukrainian].

Muraviova O. M., Kravtsova T. A., Obozna O. V. (2013). Osoblyvosti perekladu finansovo-ekonomichnykh terminiv inshomovnoho pokhodzhennia [Features of translation of financial and economic terms of foreign origin]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh* [Economic strategy and prospects for the development of trade and services], № 2 (1), pp. 246–253 [in Ukrainian].

Strukturni osoblyvosti perekladu skladnykh terminiv finansovoi leksyky z anhliiskoi movy na ukrainsku [Structural features of translation of complex financial vocabulary terms from English into Ukrainian]. URL: http://files/image/konf_13/doklad_13_5_40.pdf

Eichhoff-Cyrus K. M., Strobel T. (2009). Einstellungen der Justiz zur Rechts- und Verwaltungssprache. Eine Trendumfrage. *Der Sprachdienst*, 53, pp. 133–151.

Chorna O. V. (2009). Ukrainska terminolohiia podatkovoi sfery: struktura, funktsionuvannia, formuvannia [Ukrainian tax terminology: structure, functioning, formation]: Thesis for the degree of Candidate of Sciences. Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

UDC 811.161.2'0 + 811.161.1'0

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.9>

COMPARATIVE-HISTORICAL METHOD: CONTENT, STRUCTURE, HISTORY

Volodymyr A. Glushchenko

Doctor of Science (Linguistics), Professor at the Department
of Germanic and Slavonic Linguistics
Donbas State Pedagogical University,
Sloviansk – Dnipro, Ukraine
e-mail: sdpunauka@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2394-4966>

Viktoriia V. Roman

Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor at the Department
of Germanic and Slavonic Linguistics
Donbas State Pedagogical University
Sloviansk – Dnipro, Ukraine
e-mail: roman.victoriya2016@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3468-1062>

Maryna Yu. Rudenko

Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor at the Department
of Linguistics and European Languages
Horlivka Institute of Foreign Languages
Donbas State Pedagogical University,
Horlivka – Dnipro, Ukraine
e-mail: marinarudenko2016@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6587-3860>

SUMMARY

The authors of the article reveal the content of the comparative-historical method as a means of understanding linguistic history. By means of the comparative-historical method, comparativists uncover the laws that governed the development of related languages in the past, trace the evolution of these languages on the basis of their common origin from the proto-language (the basic language). This proto-language is reconstructed and hypothetically restored by scholars.

The structure of the comparative-historical method is characterized in the context of a broad interpretation of the linguistic method as a heterogeneous unit. Within the structure of the linguistic method three heterogeneous components are distinguished: ontological, teleological, and operational. The authors characterize such means within the ontological component as principle and approach. The teleological component of the linguistic method includes the aim of the research. The operational component consists of certain techniques and procedures.

Within the ontological component of the comparative-historical method are included the principles of historicism, causality, and systemicity as concretizations and manifestations of the principle of general connection of the phenomena, as well as historical, causal, and systemic approaches. Within the teleological component, the purpose of the research is interpreted in factual and methodological aspects. First, this is the reproduction of models of proto-linguistic states of families and groups of related languages, their further development and division into independent languages, as well as the creation of comparative-historical descriptions (grammars and dictionaries) of related languages. Second, the purpose of comparative-historical research may be presented as the disclosure of historical, causal, and systemic connections of linguistic facts, that is, as the realization of the principle of general connection of the phenomena on specific historical-linguistic material.

Considering the genesis and evolution of the comparative-historical method, the authors distinguish three stages of its history. Regarding the first stage (1820s–1860s), it is appropriate to speak of the emergence and formation of the comparative-historical method. The content of the second (classical) stage (the 1870s – the 1910s) is the development of the comparative-historical method and the systematization of comparative-historical material. The third stage (the 1920s – the 2020s) is characterized by the study of new languages, the incorporation of newly discovered ancient manuscripts (and, with the advent of printing, printed works), as well as the application of new research methods that complement the comparative-historical method.

The authors emphasize that during the 19th century and the early 20th century, the comparative-historical method was the leading method in linguistics. It remains relevant today.

Key words: *comparative-historical method, comparative-historical linguistics (comparativistics), content, structure, genesis, evolution, ontological, operational and teleological components, ontological, operational and teleological components, genesis, evolution, stages.*

Introduction. The comparative-historical method has played, and continues to play, a significant role in linguistics. According to a number of scholars, linguistics as an independent discipline emerged in the 1820s with the advent

of the comparative-historical method. Undoubtedly, this method has repeatedly been the subject of investigation in both theoretical and historiographic perspectives. It has been characterized in a range of studies with varying degrees of detail. However, since the publication of those works, a considerable period of time has passed. Over the past half century, the comparative-historical method has made significant advances in its development; however, we find almost no books or articles in which these changes have been theoretically conceptualized. The works of V. A. Glushchenko may be noted, although the author focuses primarily on the problem of the structure of the comparative-historical method, concentrating attention on its ontological component (reference).

The **purpose** of the proposed study is to reveal the substantive dimension, the structure, the genesis, and the evolution of the comparative-historical method over the two centuries of its existence.

This purpose is specified in the following **tasks**: 1. To clarify the structure of the comparative-historical method. 2. To determine the most important aspects of its substantive dimension. 3. To demonstrate the particular features of the origin of the comparative-historical method; 4. To refine the periodization of the development of this method; 5. To identify the specific features of the evolution of the comparative-historical method; 6. To establish the contribution of comparativists of different epochs to the development of the comparative-historical method and comparative-historical linguistics.

The **research material** consists of linguistic texts, specifically works by linguists from the 19th to the 21st centuries, focusing on language history and the comparison of languages.

The study employs the actualist **method** as a tool for linguistic-historiographical research (Глущенко, Роман, Руденко 2020).

Results and discussion. The problem of linguistic methods is one of the most important in linguistics.

First of all, it should be noted that linguists use the term method in different senses. Most often, it is interpreted in a narrow sense, as “a set of techniques employed in the study of language” (Ахманова 1966: 232).

However, such an interpretation does not fully correspond to the meaning of the word *method* as a certain way of approaching reality and its cognition, and it impoverishes the very concept of the linguistic method. The interpretation of the method as a complex logical unit with a certain structure appears promising (Глущенко 1998: 12; Глущенко 2010: 34–36; Глущенко 2017: 12).

The most elaborated conceptual frameworks and tools for adequately characterizing the linguistic method have been developed within the approach that views the method as a complex entity comprising three distinct components: ontological, operational, and teleological (Постовалова 1978: 24; Глущенко 1998: 12; Глущенко 2010: 41). The ensemble of scientific techniques and procedures, along with the methodology of their application, represents only one component of the method — the operational dimension. The inclusion of the teleological component in the structure of the method is justified by the fact that any method is inherently linked to the research objective.

We shall characterize the ontological component of the method in greater detail. Ontology functions as the way which helps the researcher to perceive the world as a kind of extended integrity given in the system of philosophic categories. Thus, such cognition means as principle and approach should be regarded as belonging to the ontological component of the scientific method (Глущенко 1998: 12; Глущенко 2010: 42; Глущенко 2017: 12).

The scientific principle is a major methodological means, a basis of cognition, a theoretical-methodological basis of method. Global statements with a wide range of action having a strategic meaning act as principles.

The scientific approach closely linked with the principle is interpreted as a research methodological orientation, as a position from which the study subject, i. e. a notion directing the research general strategy, is viewed. The approach determines the research direction, but in contrast to the principle, it doesn't act as a direct cognition instrument; the approach is reflected in principles, techniques and procedures of this method (Глущенко 1998: 12; Глущенко 2010: 42; Глущенко 2023).

Let us turn to the comparative-historical method. It has been, and continues to be, the most important means of establishing the genetic relationship of languages and of uncovering their history.

There exist various definitions of this method. Among comparativists, a well-known definition was presented in the collective monograph *Вопросы методики сравнительно-исторического изучения индоевропейских языков*: the comparative-historical method is “a system of research techniques employed in the study of related languages in order to reconstruct the picture of their historical past with the aim of revealing the regularities of their development, beginning from the proto-language” (Десницкая, Серебренников 1956: 58).

But this definition proves to be both too narrow and too broad. It is too narrow when considered from the perspective of the structure of the method, since it equates the method with its techniques. At the same time, it is too broad in terms of characterizing the techniques of the comparative-historical method: in the proposed interpretation, the method encompasses any procedures employed by scholars in the study of language history. Commenting on such an approach, G. A. Klimov emphasized its inadequacy (КЛИМОВ 1973: 9). And we concur. As is well known, in contemporary linguogenetic research scholars widely employ, alongside the comparative-historical method, other methods such as quantitative approaches and linguistic geography. In this context, the comparative-historical method remains the principal one, while other scientific methods serve to complement it. Naturally, each of these methods has its own techniques. If we were to follow the logic of the cited definition, we would have to regard these techniques as part of the comparative-historical method, which is, of course, incorrect.

Linguistics of the 19th through the early 21st century allows us to qualify the comparative-historical method as the most important means of comprehending linguistic history, which possesses, first, certain distinctive features and, second, definite limits of applicability.

By means of the comparative-historical method, comparativists uncover the laws that governed the development

of related languages in the past and trace their evolution on the basis of their common origin in a proto-language. Thus, many of the world's languages (for example, Ancient Greek, Modern Greek, Latin, Italian, French, Gothic, German, English, Swedish, Ukrainian, Polish, Czech, Bulgarian, Serbian, Sanskrit, Hindi, Bengali, Marathi, Avestan, Persian, Tajik) derive from Proto-Indo-European, which existed several millennia ago. This proto-language is reconstructed by scholars through hypothetical restoration.

Linguists posit the existence of a proto-language in the past on the basis of comparing words and forms in related languages. The leading sources for the study of linguistic history are the materials of ancient manuscripts (and, with the advent of printing, printed works) together with contemporary dialectal data.

The comparative-historical method rests upon the following fundamental premise: related languages, which emerged as a result of the “splitting” of a proto-language (we use this term in a sufficiently conventional sense, recognizing in A. Schleicher's “family-tree” model a simplified but convenient scheme of linguistic genesis), share numerous commonalities at all levels of the linguistic system. They are connected by phonological, morphonological, and morphological correspondences and develop unevenly, which makes them amenable to comparison. Within languages, certain strata of elements (phonemes, morphemes, words, and so forth) of differing chronology coexist simultaneously. A language cannot change all of its elements at once. The analysis of “sound” (in essence, phonemic) correspondences has made it possible to advance the hypothesis of a series of phonetic laws operating in the past, which produced regular alternations of individual “sounds” (sound-types, phonemes) and their combinations.

According to the comparative-historical method, the differences among related languages can be explained by their continuous development. Sound changes in related languages follow strictly regular patterns, which is why roots and affixes (including inflections) have been preserved over the course of millennia; this makes it possible to reconstruct archetypes (proto-forms).

Thus, the word *мату* (in the genitive *матері*) in the Slavic languages and in the Indo-European family as a whole exhibits a closely similar phonetic form. Compare in the Slavic languages: Russian *мать* (genitive *матери*), Belarusian *маці*; Bulgarian *майка*, *маму*; Macedonian *мајка*; Slovene *māti* (genitive *matere*); Polabian *motei*; Polish *matka*; Czech *māti*, and so forth. In other Indo-European languages: Latin *māter*, Ancient Greek *μήτηρ*, Avestan *mātar-*, Tocharian A *mācar*, Tocharian B *mācer*, Old High German *muoter*, English *mother*, Latvian *māte*, Armenian *mair*, and others (Мельничук 1989, 3: 413–414).

Comparativists reconstructed for Proto-Slavic the form **mati* (genitive **matere*), while for Proto-Indo-European the form **māter-* is considered the archetype.

Scholars see in these forms not only a genetically common root but also a genetically common kinship suffix; compare, in particular, Latin *pater*, Old Icelandic *fadīr*, Old English *fāther*, Gothic *fadar*.

Compare the genetically related roots and inflections in Ukrainian *стежка*, Russian *стѣжка*, Serbian *staza*, Slovene *stūza*, Old Church Slavonic *stьsa*, Polabian *stadza* (Proto-Slavic had the form **stьga*), Latvian *stiga*, Gothic *staiga* (Мельничук 2006, 5: 406).

Thus, in establishing genetic relationships among languages, comparison often involves not words but morphemes (since words are comparatively easily borrowed from one language into another). In related languages, common morphemes are far more numerous than common words.

In the examples of genetic relatedness cited, one also observes the phonemic (consonantal) correspondence *p : f*. Analyzing such phenomena, Germanic scholars formulated the law of the first Germanic consonant shift, a landmark discovery in the field of historical phonetics of the Germanic languages. As noted by historiographers of linguistics, this law was independently discovered by three scholars: J. Grimm, R. Rask, and J. Bredsdorf.

What, then, is the essence of this law (the law of Grimm, or the Rask – Grimm law)?

When comparing words of various Germanic languages with lexemes from other Indo-European languages (Ancient

Greek, Latin, Sanskrit, Ukrainian, and so forth), clear regular correspondences emerge, which can be formulated as follows: Indo-European voiceless stops *p*, *t*, *k* correspond to Germanic voiceless fricatives *f*, *þ*, *h*: Latin *plenus*, Ancient Greek *πλεός* – Gothic *fulls*, Old English *full*; Latin *pater*, Ancient Greek *πατήρ* – Gothic *fadar*, Old English *father*; Latin *tu*, Ukrainian *mu* – Gothic *þu*; Latin *tres*, Ukrainian *mpu* – Gothic *þreis*, Old English *þreo*; Latin *canis* – Gothic *hunds*, Old English *hund*; Latin *cor*, *cordis* – Gothic *hairto*, Old English *heort*; Indo-European voiced stops *b*, *d*, *g* correspond to Germanic voiceless *p*, *t*, *k*: Ukrainian *болото*, Lithuanian *bala* – Old English *pōl*; Latin *decem*, Ukrainian *десять* – Gothic *taihun*, Old English *tien*; Latin *ego* – Dutch *ik*; Indo-European voiced aspirated stops *bh*, *dh*, *gh* correspond to Germanic voiced unaspirated *b*, *d*, *g*: Sanskrit *bhrata*, Ukrainian *брат* – Gothic *broþar*, Old English *broþor*; Sanskrit *vidhava*, Ukrainian *вдова* – Old English *widwe*; Sanskrit *lagh*, Ukrainian *лягати* – Old English *licgean*.

Thus, the concept of a phonetic law as a sound shift emerged already in the works of the first comparativists. F. Bopp introduced the term *phonetic law* into linguistic science. This term became established in linguistics to denote the fixation of a sound change that occurred in the past under specific conditions. The studies of scholars of the Leipzig linguistic school (the Neogrammarians) played a significant role in this regard. The Neogrammarians substantiated the thesis of the exceptionlessness of phonetic laws (A. Schleicher had written earlier than the Neogrammarians about the possible exceptionlessness of phonetic laws).

Let us characterize the structure of the comparative-historical method on the basis of the assertion that it comprises three heterogeneous components: the ontological, the teleological, and the operational.

The ontological component of the comparative-historical method includes certain principles and approaches. The leading principle of this method is the principle of historicism. It presupposes the study of language in its development, in diachrony, the identification of stages in this development, and the differentiation of linguistic elements of varying

chronology (for example, *небо* of Indo-European origin; *літо* of Proto-Slavic origin; *снігур* of East Slavic origin; *хлопчик* of specifically Ukrainian origin).

However, this is not the only principle within the ontological component of the comparative-historical method. Linguists also address the causes of the emergence and development of linguistic phenomena in the historical study of language. Thus, the principle of historicism is closely connected with the principle of causality. The study of the history of linguistic phenomena and the investigation of their causes necessitate a systematic examination of linguistic facts. From this it follows that the principles of historicism and causality are closely linked to the principle of systemicity. This principle consists in the fact that historians of language consider the development of linguistic phenomena not in isolation but in systemic relations with groups of homogeneous phenomena. Accordingly, the principles of historicism, causality, and systemicity make it possible to reveal the historical, causal, and systemic connections among linguistic facts. This provides grounds for viewing these principles as a concretization and manifestation the principle of general connection of the phenomena (Журавлев 1986: 39–40; Глущенко 1998: 22). These principles correspond to certain approaches (historical, causal, systemic).

The teleological component of the comparative-historical method is its purpose. In contemporary comparative-historical linguistics, this purpose is interpreted quite broadly: it is the reconstruction of models of proto-language states of families and groups of related languages, their subsequent development and division into independent languages, as well as the creation of comparative-historical descriptions (grammars and dictionaries) of related languages (Нерознак, 1990: 485).

This purpose is realized in the following tasks: 1) establishing the genetic relatedness of certain languages on the basis of the postulate of their origin from a common source (a proto-language); 2) explaining the causes and conditions of the disintegration of the proto-language and the emergence of independent languages; 3) uncovering the regularities of the evolution of related languages, identifying secondary

convergences and divergences among them, and distinguishing archaisms and innovations within the languages of a given family (group, subgroup).

Simultaneously, as V. A. Glushchenko notes, comparative-historical research may be directed not only toward obtaining specific facts from the history of particular languages, that is, of an exclusively factual character. Concrete linguistic facts may be understood as manifestations of general regularities within the “subsystem” of ontology, while the purpose of research may be seen as the disclosure of the historical, causal, and systemic connections among linguistic facts — that is, as the realization of the principle of general connection of the phenomena on specific historical-linguistic material. Scholars of the Kharkiv and Moscow linguistic schools interpreted the purpose of comparative-historical research precisely in this way (Глущенко 1998: 99, 175).

The operational component of the comparative-historical method includes such techniques and procedures as 1) genetic identification of facts, 2) linguistic reconstruction of the archetype and the phonetic law, and 3) the dating and localization of linguistic phenomena and their systemically related complexes (Климов 1973: 9, 29; Климов 1990: 84).

1. The technique of genetic identification of facts constitutes the foundation of the comparative-historical method. The existence of this method is possible only if the genetic identity of a large number of heterogeneous linguistic elements can be demonstrated. For comparison, only the most stable linguistic material may be used: certain thematic groups of vocabulary from the basic lexical stock (terms of kinship, words denoting vital objects such as *земля*, *небо*, *вода*, *дерево*, and others; personal pronouns; numerals of the first ten; the numeral *сто*), inflectional forms, and means of word formation. Thus, genetically identical are Ukrainian *лиц*, Belarusian, Russian, and Bulgarian *лес*, Polish *las*, Czech and Slovak *les*, Upper and Lower Sorbian *lěs*, Polabian *l'os*, Old Church Slavonic *лѣсъ*. Comparativists reconstruct Proto-Slavic **lěsъ* on the basis of this genetic identity (Мельничук 1989, 3: 266).

In applying the technique of genetic identification of facts, one must exercise great caution. Accidental similarities cannot

be interpreted as genetically identical (for example, one cannot etymologically associate Russian *ском* with Scottish *Scott*, as some scholars of the 18th century attempted to do).

2. The most essential part of the comparative-historical method is the procedure of linguistic reconstruction. Scholars distinguish three types of reconstruction: external, internal, and the “philological method”. In external reconstruction, researchers operate with facts from two or more related languages. Internal reconstruction involves the recovery of the past exclusively on the basis of the material of a single language. The “philological method” is based on the study of ancient manuscripts (and, with the advent of printing, printed works); in this case, the facts of one language or of several related languages may be analyzed. Traditionally, however, external reconstruction is regarded as a hallmark of the comparative-historical method, while internal reconstruction and the “philological method” are considered features of the so-called historical method. At the same time, it should be noted that in linguistic-genetic studies these types of reconstruction may be combined within a single scholarly work.

It is appropriate here to indicate the questions that come to the forefront in connection with linguistic reconstruction: its external and internal character, its retrospective and prospective orientation, its systemic nature, its literalness or conventionality (abstractness), the balance between divergent and convergent interpretations, the orientation of linguists toward the “family-tree” model, the “wave” model, the model of divergent-convergent language evolution, the substratum model (or possibly a combination of these models), the attitude of comparativists toward the reconstruction of the proto-language as such and of “intermediate proto-languages”, the orientation of researchers toward the reconstruction of synchronic cross-sections of proto-languages and the depth of reconstruction associated with this, and the attitude of linguists toward reconstructed phonetic laws and the manner in which they take the factor of analogy into account.

Linguistic facts from periods not documented by ancient manuscripts (and, with the advent of printing, printed works)

are recovered precisely through linguistic reconstruction. For example, researchers have identified Ukrainian *гiсть* (genitive *гостя*) with corresponding words in other Slavic and, more broadly, Indo-European languages: Russian *гость*, Belarusian *госць*, Bulgarian and Macedonian *гост*, Slovene *góst*, Polish *gość*, Czech *host*, Slovak *host'*, Lower Sorbian *gosć*, Upper Sorbian *hósć*, Latin *hostis* (in Latin originally meaning 'foreigner, guest,' later 'hostile foreigner, enemy [especially of the homeland]'), Gothic *gasts* 'foreigner, stranger,' Old High German *gast* 'foreigner, stranger,' and New High German *Gast* 'guest, foreigner, newcomer' (Melnychuk 2012, 1: 517).

On the basis of this identification, comparativists reconstructed the Proto-Slavic form **gostь* and the Proto-Indo-European form **ghōstīs* 'stranger,' where **gh* represents an aspirated consonant phoneme.

3. The techniques of chronology and localization of linguistic phenomena are indispensable, for without taking the factor of time into account it is impossible to construct the history of a language.

For example, ancient manuscripts attest that in Ukrainian (in Proto-Ukrainian dialects) the shift *e > o* occurred in the 12th–13th centuries. During this period, the change *e > o* took place before all hard consonants and independently of stress (*чоловік, чотири, жолудь*). It should be noted that in modern Russian literary language the pronunciation *o* in place of etymological *e* is observed only in stressed syllables (*нёс, лёд, похлёбка, чёрный, жёлудь*), whereas originally the change *e > o* was probably not connected with stress. Evidence of the process of unstressed *e > o* is provided by contemporary northern Russian dialects ([н'осу], [в'осна], [в-л'осу]).

Chronologization may be absolute or relative.

In giving absolute chronology, researchers rely on the testimony of ancient manuscripts. For instance, Old Ukrainian and Old Belarusian texts attest the change of *l* to non-syllabic *u* in the cluster *tol̥t* from the 15th century (*повнейше, не вдовзе*). But there is no doubt that the pronunciation of non-syllabic *u* was known much earlier, already from the 13th century. The relatively late fixation is due to the absence in the alphabet

of a letter to denote non-syllabic **u**. From the 16th century the letter **в** is increasingly used; by the 17th century such orthography becomes standard (**товста, стовб, довгии, мовчу, повно, жовта**, etc.).

Relative chronologization makes it possible to establish which of several linguistic phenomena preceded others. An example is provided by the first, second, and third Slavic palatalizations. Prior to the first palatalization in Proto-Slavic, profound phonetic transformations had already taken place: the loss of aspirated stops, the disappearance of labialized velars, the change of palatal **g', k'** to **z, s**, the emergence of a new consonant **x** from aspirated **kh** as well as from **s** after **i, u, r, k**, and so forth.

Significant chronological depth has been revealed in the reconstruction not only of linguistic facts connected with language families but also of facts connected with macrofamilies. The Nostratic hypothesis, which has gained considerable currency in comparative studies, may serve as an example.

The spatial distribution of linguistic facts is likewise of great importance. For this reason comparativists devote much attention to the technique of localization. For instance, linguists have established that the clusters **гы, кы, хы** were transformed into **г'і, к'і, х'і** (**секира, великии, небескімъ**) not throughout the entire territory of East Slavic, but only in those dialects on the basis of which Russian and Belarusian later developed.

The recognition by linguists of the relatedness of languages and their establishment of regular correspondences among related languages at various levels (lexical, phonological, derivational, morphological, and syntactic) led to the emergence of the comparative-historical method.

The comparative-historical method emerged gradually. In the 11th century, Mahmud al-Kashgari proposed the idea of linguistic relatedness (based on the study of Turkic languages), which was grounded in a historical approach to linguistic phenomena.

In the early 14th century, Dante composed the treatise *De vulgari eloquentia*, in which he advanced the idea that the Romance languages derive from a common source. Similar ideas regarding various languages were later expressed by

scholars such as G. Postellus (1538), A. Bogorych (1584), E. Guichard (1606), J. J. Scaligeri (1610), M. Lithuanus (1615), G. W. Leibniz (1646–1716), L. ten Kate (1723), P.-J. Strahlenberg (1730), Ph. Ruhig (1747), M. Lomonosov (1755), J. Dobrovský (1792), S. Gyarmathi (1799), F. Schlegel (1808), among others (Glushchenko 2024: 21–22).

Scholars quite reasonably regard the 1820s as the time of the emergence of the comparative-historical method.

1. First stage: discovery and formation of the comparative-historical method and comparative-historical linguistics (comparativistics) (1820s–1860s). F. Bopp, R. Rask, J. Grimm, and A. Vostokov became the founders of the comparative-historical method and comparativistics.

The assertion of linguistic relatedness became generally recognized. The principle of relatedness was developed in close connection with the principle of historicism. Language emerges as a dynamic phenomenon. The idea arose of the uneven development of units at different linguistic levels. The process of language development came to be understood as continuous, successive, and gradual. The method of genetic identification of linguistic facts acquired a systematic character, with identification carried out primarily at the phonetic (phonological), derivational, and morphological levels. The purpose of comparative-historical research was interpreted as the reconstruction of proto-languages.

W. von Humboldt provided the theoretical justification for the status of comparative-historical linguistics as a specific linguistic discipline, whose conclusions are of primary importance for the study of culture, intellectual activity, and folk psychology.

The comparative-historical method was applied in Germanic studies (F. Bopp, R. Rask, J. Grimm, A. Schleicher, G. Curtius), Romance studies (F. Renou, F. Diez), Slavic studies (A. Vostokov, F. Miklosich, F. Buslaev, I. Sreznevskiy, P. Lavrovskiy, M. Maksymovych, Y. Holovatskyi), and others. A. Schleicher, the author of the “family-tree” model, identified the principal phonetic and morphological correspondences of the Indo-European languages, reconstructed

the Proto-Indo-European language, and produced a genealogical classification of the Indo-European languages.

Comparativists began to study not only the Indo-European languages but also languages of other families (Afroasiatic, Finno-Ugric).

Almost simultaneously with comparativistics, scientific etymology arose (the theory of etymology was set forth in the works of A. F. Pott), and etymological dictionaries were compiled.

2. Second (classical) stage: the development of the comparative-historical method and the systematization of comparative-historical material (1870s–1910s). The assertion that language develops through the interaction of the individual and the social was elaborated. Considerable explanatory power in revealing the regularities of linguistic development characterized the theory of divergent-convergent language evolution (F. F. Fortunatov), which was based on A. Schleicher's "family-tree" theory. In explaining certain linguistic changes, some scholars turned to the "wave" model of J. Schmidt and H. Schuchardt. The negative attitude toward the "wave" model some linguists was connected with the fact that it did not fully take into account specific historical facts of the life of particular peoples.

Comparativists carried out a detailed phonological and morphological reconstruction.

Neogrammarians, the scholars of the Leipzig school of linguistics (A. Leskien, B. Delbrück, K. Brugmann, H. Osthoff, H. Paul) formulated the principle of the regularity of sound changes (the thesis of the exceptionlessness of phonetic laws).

Linguists thoroughly investigated, from a linguogenetic perspective, the vocalic, consonantal, and accentual subsystems of the phonological systems of Indo-European and other languages, as well as the units of the morphonological, morphological, syntactic, and lexical levels.

The comparative-historical method has become a universal means of investigating languages of different families.

Indo-European languages and the languages of other families in their history (beginning with reconstructed proto-languages)

were systematically described in the works of scholars of the Kharkiv, Moscow, and Kazan linguistic schools led by A. A. Potebnia, F. F. Fortunatov, and J. A. Baudouin de Courtenay (we have in mind the works of P. Zhytetskyi, A. A. Shakhmatov, N. N. Durnovo, B. M. Lyapunov, N. V. Krushevskyi, V. A. Bogoroditskyi, and others); in the books and articles of scholars of the Leipzig school; in the works of F. de Saussure, K. Verner, E. Sievers, F. Edgerton, M. Bréal, H. Hirt, V. Jagić, W. Whitney, A. I. Sobolevskyi, O. Ohonovskyi, S. Smal-Stotskyi, A. Ye. Krymskyi, A. M. Selishchev, G. A. Ilinskyi, N. van Wijk, A. Martinet, J. Kuryłowicz, N. S. Trubetzkoy, M. Vasmer, Ye. F. Karskyi, J. Vovk-Leonovych, P. Buzuk, Ye. Tymchenko, J. Endzelins, and others (compare, in this connection, the widespread thesis about the “atomism” of most comparative-historical studies of the 19th century; Glushchenko 2017: 34).

At the end of the 19th and the beginning of the 20th century, several ancient extinct languages of the Balkans and Asia Minor (Illyrian, Thracian, Phrygian, Lycian, and others) became the object of scholarly investigation. Newly discovered Indo-European languages also came to light — Hittite (B. Hrozný) and Tocharian (E. Sieg, W. Siegling, A. Meillet). This made it possible to model the Hittite-Luwian (Anatolian), Tocharian, and Illyrian branches of the Indo-European family, as well as to identify “isolated” languages such as Phrygian, Thracian, and Venetic. The decipherment and reconstruction of extinct languages became one of the most striking demonstrations of the effectiveness of comparative-historical research. The very fact of decipherment and reconstruction of dead languages served as proof of the power of the comparative-historical method: even with minimal data, it was possible to recover phonology, morphology, and, to some extent, vocabulary.

The considerable depth of linguistic reconstruction also made it possible to advance and substantiate the hypothesis of macrofamilies.

3. Third stage: expansion to the global level (the 1920s — the 2020s). The study of new languages,

the incorporation of newly discovered ancient manuscripts (and, with the advent of printing, printed works), and the application of new methodologies constitute the content of this stage. Discussions are being conducted regarding the limits of application of the comparative-historical method (whether it is possible to reconstruct more than 10–12 thousand years into the past). Substrate and superstrate phenomena are being studied. Historical accentology reaches a high level of development. The most intensive work on comparative-historical research and the refinement of the genealogical classification of the languages of Southeast Asia, Africa, North and South America was carried out in the mid and latter half of the 20th century. To this same period belongs the beginning of systematic investigations aimed at uniting language families into macrofamilies. Alongside the comparative-historical method, structural linguistics, areal typology, linguistic paleontology, and computer modeling are employed (L. A. Bulakhovskiy, M. M. Gukhman, I. M. Tronskiy, A. S. Melnychuk, H. Pedersen, E. H. Sturtevant, A. Furdal, V. Mareš, V. M. Illich-Svitych, Vyach. Vs. Ivanov, T. V. Gamkrelidze, A. V. Desnitskaya, F. Maurer, A. I. Smirnitskiy, V. M. Zhirmunskiy, M. I. Steblin-Kamenskiy, Yu. Shevelov, V. V. Kolesov, V. N. Yartseva, V. K. Zhuravlev, A. A. Zaliznyak, V. N. Toporov, Ye. A. Khelimskiy, O. B. Tkachenko, V. G. Skliarenko, V. V. Levytsky, D. Q. Adams, L. Campbell, and others). Linguists deepened the study of the Hittite-Luwian (Anatolian) group, establishing genetic connections between the ancient Hittite-Luwian languages (cuneiform Hittite, Luwian, Palaic, and Hieroglyphic Hittite) and the Hittite-Luwian languages of the classical era (Lydian, Lycian, Carian, etc.).

Further decipherment of “dead” languages is taking place. Knowledge of the newly discovered ancient Greek language, the language of the Cretan-Mycenaean tablets from Pylos, Knossos, Mycenae, and other sites, was significantly enriched. O. Trubachov studied the Sindian-Meotian and Taurian relics of the Indo-Aryan language in southern Russia. É. Benveniste, H. W. Bailey, I. M. Dyakonov, L. G. Gerzenberg, and others

introduced into scholarly circulation a large and diverse body of material from the Middle Iranian languages. V. I. Abaev, J. Harmatta, and others investigated the Scythian language. The study of the Dardic languages should also be noted. Indo-European studies were enriched with new information about such languages as Illyrian, Messapic, Venetic, Thracian, Phrygian, and others (J. Pokorny, G. Bonfante, V. Pisani, V. Georgiev, I. Duridanov, V. P. Neroznak, and others). The problem of the classification of the Etruscan language arose.

During the 19th century and the early 20th century, the comparative-historical method was the leading method in linguistics. It remains relevant today.

The discovery of laws governing the development of related languages in the past became the principal result of the comparative-historical method. This method has yielded significant results in the study of linguistic relatedness and in the investigation of the regularities of phonological and morphological development.

At the same time, certain limitations in the use of the comparative-historical method became evident. Within its framework, it is often difficult: 1) to identify lost distinctions in related languages; 2) to differentiate between genetically identical and “borrowed” facts; 3) to study “non-related” phenomena within related languages.

The comparative-historical method produced relatively few results in the study of lexicon and syntax. It was not always possible to establish the chronology of reconstructed archetypes or to localize them. But, in our view, this does not indicate that the potential of the comparative-historical method has been exhausted.

Conclusions and prospects for further research. Our study has demonstrated that the content of the comparative-historical method as a means of understanding linguistic history. By means of the comparative-historical method, comparativists uncover the laws that governed the development of related languages in the past, trace the evolution of these languages on the basis of their common origin from the proto-language. This proto-language is reconstructed and hypothetically restored by scholars.

The structure of the comparative-historical method is characterized in the context of a broad interpretation of the linguistic method as a heterogeneous unit. Within the structure of the linguistic method three heterogeneous components are distinguished: ontological, teleological, and operational. Within the ontological component are included the principles of historicism, causality, and systemicity as concretizations and manifestations of the principle of general connection of the phenomena, as well as historical, causal, and systemic approaches. Within the teleological component, the purpose of the research is interpreted in factual and methodological aspects. First, this is the reproduction of models of proto-linguistic states of families and groups of related languages, their further development and division into independent languages, as well as the creation of comparative-historical descriptions of related languages. Second, the purpose of comparative-historical research may be presented as the disclosure of historical, causal, and systemic connections of linguistic facts, that is, as the realization of the principle of general connection of the phenomena on specific historical-linguistic material.

Three stages in the history of the comparative-historical method can be distinguished. Regarding the first stage (1820s–1860s), it is appropriate to speak of the emergence and formation of the comparative-historical method. The content of the second stage (the 1870s – the 1910s) is the development of the comparative-historical method and the systematization of comparative-historical material. The third stage (the 1920s – the 2020s) is characterized by the study of new languages, the incorporation of newly discovered ancient manuscripts (and, with the advent of printing, printed works), as well as the application of new research methods that complement the comparative-historical method.

The linguistic-historiographical aspect of comparative-historical research on “dead” languages offers promising perspectives for further investigation.

REFERENCES

- Akhmanova O. S. (1966). Slovar' lingvisticheskikh terminov [Dictionary of Linguistic Terms]. Moscow : Sovetskaya entsiklopediya.
- Desnitskaya A. V., Serebrennikov B. A. (eds.). (1956). Voprosy metodiki sravnitel'no-istoricheskogo izucheniya indoevropeyskikh yazykov [Issues of Methodology of Comparative-Historical Study of Indo-European Languages]. Moscow : Izd-vo AN SSSR.
- Glushchenko V. A. (1998). Pryntsypy porivnialno-istorychnoho doslidzhennia v ukrains'komu i rosiis'komu movoznavstvi (70-i rr. XIX st. – 20-i rr. XX st.) [Principles of Comparative-Historical Research in Ukrainian and Russian Linguistics (1870s – 1920s)]. Donetsk [in Ukrainian].
- Glushchenko V. A. (2010). Lihvistychnyi metod i yoho struktura [The Linguistic Method and its Structure]. *Movoznavstvo [Linguistics]*, № 6, P. 32–44 [in Ukrainian].
- Glushchenko V. A. (2017). Porivnialno-istorychnyi metod v ukrainskomu ta rosiiskomu movoznavstvi XIX st. – 30-kh rr. XX st. [The comparative-historical Method in Ukrainian and Russian Linguistics of the 19th Century – 30s of the 20th Century]: monograph. Sloviansk : Vyd-vo B. I. Matorina [in Ukrainian].
- Glushchenko V. A., Roman V. V., Rudenko M. Yu. (2020). Do pytannia pro aktualistychnyi metod yak metod studii iz lihvistychnoi istoriografii [On the Actualistic Method as a Method of Studies in Linguistic Historiography]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Filolohiia [International Humanitarian University Herald. Philology]*, № 45, Vol. 1, P. 90–93 [in Ukrainian].
- Glushchenko V. A. (2023). Pryntsypy y pidkhody u strukturi porivnialno-istorychnoho metodu [Principles and Approaches in the Structure of the Comparative-Historical Method]. *Naukovyi visnyk Pivdennoukraiinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. K. D. Ushynskoho. Lihvistychni nauky: zbirnyk naukovykh prats [Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University Named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences]* / [ed. A. I. Iliadi], № 36, P. 70–82 [in Ukrainian].
- Glushchenko V. A. (2024). The Principle of Historicism and the Origins of the Comparative-Historical Method. *Naukovyi visnyk Pivdennoukraiinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. K. D. Ushynskoho. Lihvistychni nauky: zbirnyk naukovykh prats [Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University Named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences]* / [ed. A. I. Iliadi], № 39, P. 18–34 [in English].
- Klimov G. A. (1973). Metodika lingvogeneticheskikh issledovaniy (Vvedenie) [Methodology of Linguogenetic Researches (Introduction)]. *Obshchee yazykoznanie: metody lingvisticheskikh issledovaniy [General Linguistics: Methodology of Linguistic Researches]*. Moscow : Nauka, P. 9–33.
- Klimov G. A. (1990). Osnovy lingvisticheskoy komparativistiki [Foundations of Linguistic Comparative Studies]. Moscow : Nauka.
- Kovalyk I. I., Samiilenko S. P. (1985). Zahal'ne movoznavstvo: istoriia lihvistychnoi dumky [General Linguistics: The History of Linguistic Thought]. Kyiv : Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Melnychuk O. S. (ed.). (1982–2012). *Etymologichnyi slovnyk ukrayinskoi movy* [An Etymological Dictionary of Ukrainian Language]. T. 1–6. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

Neroznak V. P. (1990). *Sravnitelno-istoricheskii metod* [Comparative-Historical Method]. *Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar'* [Linguistic Encyclopedic Dictionary] / [editor-in-chief V. N. Yartseva]. Moscow : Sovetskaya entsiklopediya, P. 485–486.

Postovalova V. I. (1978). *Istoricheskaia fonologii i eio osnovaniia: opyt logiko-metodologicheskogo analiza* [Historical Phonology and its Grounds: Experience of Logical and Methodological Analysis]. Moscow : Nauka.

Zhuravlev V. K. (1986). *Diakhronicheskaia fonologia* [Diachronic Phonology]. Moscow : Nauka.

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ МЕТОД: ЗМІСТ, СТРУКТУРА, ІСТОРІЯ

Володимир А. Глущенко

доктор філологічних наук, професор кафедри
германської та слов'янської філології
Донбаський державний педагогічний університет,
Слов'янськ – Дніпро, Україна
e-mail: sdpunauka@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2394-4966>

Вікторія В. Роман

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
германської та слов'янської філології
Донбаський державний педагогічний університет,
Слов'янськ – Дніпро, Україна
e-mail: roman.victoriya2016@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3468-1062>

Марина Ю. Руденко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
мовознавства та європейських мов
Горлівський інститут іноземних мов,
Донбаський державний педагогічний університет»,
Горлівка – Дніпро, Україна
e-mail: marinarudenko2016@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6587-3860>

АНОТАЦІЯ

Автори статті розкривають зміст порівняльно-історичного методу як засобу пізнання мовної історії. За допомогою порівняльно-історичного методу компаративісти відкривають закони, що керували розвитком споріднених мов у минулому, простежують еволюцію цих мов на основі спільності їхнього походження з прамови (мови-основи). Цю мову-основу вчені реконструюють, відновлюють гіпотетично.

Структура порівняльно-історичного методу схарактеризована в статті з погляду широкого трактування лінгвістичного методу як одиниці гетерогенного характеру. У структурі лінгвістичного методу виділено три різні компоненти: онтологічний, телеологічний, операційний. Автори характеризують такі засоби в межах онтологічного компонента, як принцип і підхід. В телеологічний компонент лінгвістичного методу входить мета дослідження. Операційний компонент становлять певні прийоми й процедури.

В онтологічний компонент порівняльно-історичного методу входять принципи історизму, причиновості, системності як конкретизація та вияв принципу загального зв'язку явищ, а також історичний, причиновий, системний підходи. У межах телеологічного компонента мета дослідження інтерпретується у фактологічному й методологічному аспектах. По-перше, це відтворення моделей прамовних станів сімей і груп споріднених мов, їхнього подальшого розвитку та членування на самостійні мови, а також створення порівняльно-історичного опису (граматик і словників) споріднених мов. По-друге, мета порівняльно-історичного дослідження може бути представлена як розкриття історичних, причинових, системних зв'язків фактів мови, тобто як реалізація принципу загального зв'язку явищ на конкретному історико-мовному матеріалі.

Розглядаючи генезис і еволюцію порівняльно-історичного методу, автори виділяють три етапи його історії. Щодо першого етапу (20-і – 60-і рр. XIX ст.) доцільно говорити про виникнення й формування порівняльно-історичного методу. Змістом другого (класичного) етапу (70-і рр. XIX ст. – 10-і рр. XX ст.) є розвиток порівняльно-історичного методу та систематизація порівняльно-історичного матеріалу. Третій етап (20-і рр. XX ст. – 20-і рр. XXI ст.) характеризується вивченням нових мов, залученням нововідкритих давніх рукописів (а з появою друку – друкованих творів), а також застосуванням нових методів дослідження, які доповнюють порівняльно-історичний метод.

Автори підкреслюють, що впродовж XIX ст. та на початку XX ст. порівняльно-історичний метод був провідним методом у мовознавстві. Він зберігає актуальність і сьогодні.

Ключові слова: порівняльно-історичний метод, порівняльно-історичне мовознавство (компаративістика), зміст, структура, онтологічний, операційний і телеологічний компоненти, генезис, еволюція, етапи.

ЛІТЕРАТУРА

Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва : Сов. энциклопедия, 1966. 608 с.

Глушенко В. А. Принципи порівняльно-історичного дослідження в українському і російському мовознавстві (70-і рр. XIX ст. – 20-і рр. XX ст.). Донецьк, 1998. 222 с.

Глушенко В. Лінгвістичний метод і його структура. *Мовознавство*. 2010. № 6. С. 32–44.

Глушенко В. А. Порівняльно-історичний метод в українському та російському мовознавстві XIX ст. 30-х рр. XX ст. : монографія. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. 255 с.

Глушенко В. А., Роман В. В., Руденко М. Ю. До питання про актуалістичний метод як метод студій із лінгвістичної історіографії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2020. № 45. Т. 1. С. 90–93.

Глушенко В. А. Принципи й підходи у структурі порівняльно-історичного методу. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки : збірник наукових праць* / [гол. ред. О. І. Іліаді]. 2023. № 36. С. 70–82.

Десницкая А. В., Серебренников Б. А. (ред.). Вопросы методики сравнительно-исторического изучения индоевропейских языков / [отв. А. В. Десницкая]. Москва : Изд-во АН СССР, 1956. 323 с.

Журавлев В. К. Диахроническая фонология. Москва : Наука, 1986. 232 с.

Климов Г. А. Методика лингвогенетических исследований (Введение). *Общее языкознание : методы лингвистических исследований*. Москва : Наука, 1973. С. 9–33.

Климов Г. А. Основы лингвистической компаративистики. Москва : Наука, 1990. 168 с.

Ковалик І. І., Самійленко С. П. Загальне мовознавство : історія лінгвістичної думки. Київ : Вища школа, 1985. 216 с.

Мельничук О. С. (ред.). Етимологічний словник української мови. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.

Нерознак В. П. Сравнительно-исторический метод. *Лингвистический энциклопедический словарь* / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. Москва : Советская энциклопедия, 1990. С. 485–486.

Постовалова В. И. Историческая фонология и ее основания: опыт логико-методологического анализа. Москва : Наука, 1978. 203 с.

Glushchenko V. A. The Principle of Historicism and the Origins of the Comparative-Historical Method. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки : збірник наукових праць* / [гол. ред. О. І. Іліаді]. 2024. № 39. С. 18–34.

Стаття надійшла до редакції 05.12.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 81'42:81'255.4:784.3

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.10>

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ПІСЕННОГО ТЕКСТУ «HALLELUJAH» ЛЕОНАРДА КОЕНА

Тетяна В. Громко

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри англійської філології та перекладу
Українсько-німецький навчально-науковий інститут,
Національний університет «Одеська політехніка»,
Одеса, Україна
e-mail: hromkot@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4661-4302>
Scopus ID: 59660485900

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано лінгвостилістичні аспекти перекладу пісенного тексту «Hallelujah» Леонарда Коена як поліфункціонального мовного утворення, що поєднує поетичну структуру, музичну ритміку та культурно-семіотичний код. Метою є виявлення механізмів, які забезпечують емоційну, просодичну та семантичну еквівалентність у міжмовній адаптації. Теоретично дослідження спирається на типологію пісенного перекладу (source-/transfer-/target-oriented підходи) та принципи інтертекстуального, семіотичного й прагматичного аналізу. Емпірично окреслено ключові зони перекладацьких рішень: відтворення ритмомелодики і рефренності; передача біблійних алюзій та символічних опозицій «сакральне/профанне»; баланс між буквальною точністю й емоційною компенсацією; керована компресія та синтаксична перебудова для досягнення «співабельності». Показано, що запорукою успішної адаптації є збереження ритмічної інтенції, інтонаційного малюнка та когнітивно-афективного ефекту, тоді як лексична еквівалентність набуває функціонального характеру. Обґрунтовано роль просодії як тригера сугестивної дії та носія емоційної модальності, яка моделює рецептивні сценарії слухача. Доведено, що варіативність авторського корпусу строф створює відкриту текстову архітектоніку, у межах якої переклад постає як співтворчість і культурна медіація. Наукова новизна полягає в узгодженні параметрів ритмічної відповідності

з прагматичною та символічною еквівалентністю; практична значимість — у формулюванні критеріїв перекладацької якості для пісенного дискурсу (ритмічна узгодженість, емоційна аутентичність, інтертекстуальна прозорість). Отримані висновки поглиблюють розуміння перекладу пісні як когнітивно-естетичного процесу, де вербальні й акустичні коди інтегруються в цілісний механізм міжкультурної комунікації.

Ключові слова: пісенний переклад, лінгвостилістична адаптація, ритмомелодика, біблійні алюзії, емоційна еквівалентність, Леонард Коен, «Hallelujah».

Вступ. У сучасному перекладознавстві спостерігається зростання інтересу до пісенного тексту як до поліфункціонального мовного утворення, що інтегрує поетичну структуру, музичну форму, культурний код і стилістичну організацію вислову. Пісенний текст поєднує вербальне й акустичне, раціональне й афективне, створюючи особливу форму мовлення, яка підпорядковується не лише семантичним, а й просодичним, ритмомелодичним законам. У цьому аспекті переклад пісень постає не лише як передача змісту, а як складний акт стилістичної адаптації, що передбачає збереження емоційного тону, ритмічної пульсації та естетичного ефекту оригіналу.

Пісня «Hallelujah» Леонарда Коена є одним із найрепрезентативніших прикладів такого феномена. У ній поєднуються біблійні алюзії, релігійна лексика, сповідальний ліризм, філософська рефлексія й тілесна метафорика, що створюють семантично багатозарову художню структуру. У тексті взаємодіють коди сакрального й профанного, піднесеного й буденного, що, за визначенням самого Коена, є «спробою віднайти святість у недосконалому світі» (Light 2013). Саме ця смислова і стилістична амбівалентність зумовила появу десятків перекладів і адаптацій, у яких кожен перекладач намагається знайти власний баланс між збереженням метафізичного підтексту й музичною співзвучністю тексту.

Проблематика перекладу пісенних текстів, зокрема творів Леонарда Коена, неодноразово ставала предметом лінгвостилістичних і міжкультурних досліджень (Low 2005; Franzon 2008; Kaindl 2020; Lefevere 1992). У межах *song translation studies* пісенний переклад розглядають як окремий тип

трансляції, що вимагає одночасного володіння поетичною технікою, музичною ритмікою та культурною рефлексією. Як зазначає П. Франзон (Franzon 2008), ефективність перекладу пісні залежить від поєднання трьох факторів – *singability* (співабельності), *sense* (змістової точності) і *naturalness* (природності звучання), які у випадку «Hallelujah» стають полем для лінгвостилістичних компромісів.

У перекладах Коенової пісні спостерігаються різні стратегії адаптації – від буквальної семантичної точності до глибокої інтерпретативності. Так, рядок “*It’s a cold and it’s a broken Hallelujah*” передається українськими перекладачами у варіантах: «*Це холодне, зламане Алілуя*» (Б. Базим) чи «*Це лиш тіль, це лиш плач – моє Алілуя*» (В. Тимчук), що свідчить про варіативність відтворення емоційного та метафізичного змісту. На наше переконання, у перекладі пісень особливо важливо зберігати «ритмічну інтенцію» автора, адже саме вона створює той афективний зв’язок між текстом і слухачем, який робить твір упізнаваним попри мовну трансформацію.

Вибір лексичних і стилістичних засобів у перекладах безпосередньо корелює з культурною нормативністю та прагматикою цільового дискурсу: частина адаптацій редукує еротичну складову оригіналу, натомість підсилює його духовно-філософський компонент, перетворюючи пісню на майже літургійну композицію. Як наголошує Г. Кайндль (Kaindl 2020), «пісенний переклад є актом культурної медіації, де кожна зміна стилістичного регістру – це вибір між національними уявленнями про сакральне та естетичне». А відтак, **актуальність** дослідження полягає у необхідності виявлення лінгвостилістичних аспектів, які забезпечують збереження або трансформацію семантичного й прагматичного потенціалу оригіналу під час перекладу.

Актуальність дослідження перекладу пісенних текстів визначається глобальними тенденціями розширення меж перекладознавства, зокрема в межах *song translation studies* – міждисциплінарного напрямку, що сформувався на перетині лінгвістики, літературознавства, музикознавства та культурології (Franzon 2008; Kaindl 2005). Як зазначає П. Франзон, переклад пісень слід аналізувати з позицій функціональності

та «співанності» як окремий тип перекладацьких завдань (Franzon 2008: 373–375), а у новіших узагальненнях цей напрям уже описують як підполе перекладознавства (Greenall, Franzon, Kvam, Parianou 2021: 16). Подібний підхід розвивається й у вітчизняному науковому полі, де аналіз лінгвостилістичних аспектів музично-поетичних текстів поєднується з вивченням мовної варіативності та культурної толерантності у пісенних перекладах (Громко, Мітіна 2024). Власне, пісенний переклад передбачає не лише трансфер значень, а й відтворення ритмічної, інтонаційної та стилістичної структури тексту, що взаємодіє з музичним фоном і виконавською інтерпретацією.

Метою статті є лінгвостилістичний аналіз перекладів пісні «Hallelujah» Леонарда Коена з виявленням особливостей відтворення її поетичних образів, ритмомелодичної структури, інтонаційного малюнка, символіки та емоційного тону в різних лінгвокультурних контекстах. Особлива увага приділяється стратегіям перекладачів щодо збереження чи трансформації стилістичних, культурних і поетичних домінант оригіналу. **Об'єктом дослідження** є пісенний текст Леонарда Коена, **предметом** — мовні, стилістичні та просодичні трансформації, що виникають у процесі міжмовної адаптації.

Матеріали та методи дослідження. У теоретичній площині *методологічну* основу дослідження становить типологія, запропонована П. Францоном, що передбачає три орієнтири: *source-oriented*, *transfer-oriented* та *target-oriented* підходи (Franzon 2008). Вони дозволяють структурувати аналітичну процедуру, охоплюючи аналіз оригінального тексту з погляду його лексико-семантичної організації, символічного навантаження, біблійної інтертекстуальності та ритмомелодики; вивчення особливостей перекладацьких трансформацій, адаптацій, засобів ритмізації, відтворення емоційної напруги, компресії чи експлікації змісту; а також аналіз рецепції перекладів у цільових аудиторіях, впливу виконавських інтерпретацій на сприйняття та функціонування тексту в межах певної культури. Такий рамковий підхід дозволяє комплексно дослідити динаміку культурно-мовної трансформації тексту пісні, осмислити не лише

вербальні аспекти перекладу, а й його прагматико-комунікативну дію в рецептивному просторі. У цьому контексті аналіз «Hallelujah» постає репрезентативним прикладом взаємодії перекладацьких стратегій із багатозоровою поетичною структурою оригіналу, а також відображенням ідеї інтеркультурного діалогу як однієї з ключових парадигм сучасного перекладознавства. У цілому, методологічну основу дослідження становлять принципи стилістичного, інтертекстуального, семіотичного й прагматичного аналізу, застосовані для комплексного осмислення перекладеного тексту як цілісного лінгвокультурного феномену.

Результати дослідження. Пісенний текст як особлива форма художнього мовлення поєднує ліричну поезію, музику та сценічну інтерпретацію, що робить його переклад складним лінгвістичним і культурологічним завданням. Такий текст функціонує на межі між поетичним і музичним дискурсами, поєднуючи вербальний та акустичний канали комунікації, а отже, перекладач має одночасно враховувати семантичну точність, ритмомелодичну сумісність і культурно-стилістичну адекватність.

У цьому контексті пісня «Hallelujah» Леонарда Коена, вперше представлена в альбомі *Various Positions* (1984), є знаковим прикладом багатозорової, інтертекстуально насиченої композиції, що набуває статусу універсального культурного символу. Незважаючи на первинну відсутність комерційного успіху, композиція отримала світове визнання після адаптацій Джона Кейла (1991), Джеффа Баклі (1994) та після включення до саундтреку фільму «Shrek» (2001). Саме ці версії зумовили відродження інтересу до пісні у глобальному музичному просторі та забезпечили її повторний вихід у міжнародні чарти, включно з «Billboard Hot 100» після смерті автора в 2016 році (*Trust G. Leonard Cohen's 'Hallelujah' Hits Hot 100 for First Time*).

Особливістю «Hallelujah» є поєднання сакральної, філософської та інтимної поетики. Текст одночасно апелює до біблійних мотивів (історії Давида, Вірсавії, Самсона й Далили) та до екзистенційного досвіду втрати, пошуку сенсу, тілесного потягу й болю. Символічна формула “cold

and broken Hallelujah” постає як концепт внутрішньої недо-сконалості, яку все ж варто проголосити — не як триумф, а як акт віри попри страждання. За визнанням самого Коена, ця пісня є спробою «підтвердити віру в життя не у формальному релігійному сенсі, а з ентузіазмом і емоцією» (Light 2013: 117).

Показовою є і продукційна історія твору: Леонард Коен створив понад 80 варіантів куплетів, які змінювалися під час живих виступів, що зумовило поліверсійність і відкритість тексту до адаптацій. У різних перекладах і переспівах окремі фрагменти комбінуються довільно, формуючи численні варіанти з різною тематичною домінантою — від еротично-чуттєвої до сакрально-медитативної. Різні виконавці (Джефф Баклі, Руфус Вейнрайт, Александра Берк, Бон Джові) надають перевагу власним інтерпретаційним акцентам: хтось підкреслює духовний вимір, хтось — чуттєвий або філософський. Така варіативність виявляє відкриту структуру тексту, що існує у просторі між авторським задумом і рецепцією слухача.

Документальний фільм «Hallelujah: Leonard Cohen, A Journey, A Song» (реж. Д. Геллер, Д. Голдфайн) надає цінний матеріал для розуміння еволюції цього твору: у ньому відображено рукописи, нотатки, чернетки й аудіозаписи з архіву *Cohen Trust*, які демонструють, як змінювалася композиційна логіка, ритмічна структура й поетична інтонація пісні (Hallelujah 2022). Розуміння історії її створення важливе для перекладознавчого аналізу, адже дозволяє простежити, як авторська варіативність впливає на вибір перекладацьких рішень і визначає гнучкість лінгвостилістичної структури.

У перекладах пісні спостерігається виразний зсув між тілесно-еротичним і духовно-метафізичним виміром, що ілюструє глибину міжкультурної адаптації. Зокрема, у рядку *“It’s a cold and it’s a broken Hallelujah”* спостерігаємо різні варіанти перекладу: від дослівного «*Це холодне, зламане Аллілужа*» (Б. Базим) до метафоричного «*Це лиш тінь, це лиш плач — моє Аллілужа*» (В. Тимчук). Такі трансформації демонструють дію механізмів лінгвостилістичної адаптації — інверсії, ритмічної компенсації, семантичної компресії та прагматичного переосмислення, які забезпечують не лише

смыслову, а й емоційну еквівалентність у межах пісенного дискурсу. Саме на цьому рівні відбувається перетворення художнього образу з текстуального на виконавсько-звуковий, де переклад виконує роль стилістичного і культурного медіатора.

У різних мовних інтерпретаціях «Hallelujah» (у перекладах Джона Кейла англійською, Марка Алмонда французькою, Ільдико фон Кюрті угорською, Б. Базима, В. Тимчука українською, Андреа Деші італійською) зберігається контрастність образів і коєнівська метафорика — поєднання сакрального та інтимного, духовного й тілесного, що визначає особливу поетичну атмосферу пісні. Перекладач має передати цей баланс, адаптуючи ритмічну структуру до фонетичних можливостей мови перекладу, не втрачаючи при цьому внутрішньої музикальності оригіналу. Вибір лексичних засобів у перекладах часто корелює з культурними моделями сприйняття: одні адаптації схильні редукувати еротичні алюзії, інші — підкреслювати духовну медитативність, формуючи нову рецептивну домінанту.

Отже, «Hallelujah» постає як міжкультурний текст, у якому поєднуються мовна, музична й символічна реальності, а переклад виявляє не лише механізми мовної трансформації, а й динаміку художнього осмислення твору в іншій культурі. Усвідомлення цієї багатовимірності особливо важливе для розуміння історії створення самої пісні, адже її авторська еволюція — від численних чернеток до канонічних і сценічних версій — безпосередньо зумовила відкритість тексту до перекладацьких і виконавських інтерпретацій.

Історія створення пісні. Пісня «Hallelujah», написана Леонардом Коєном у 1984 році та вперше представлена в альбомі «Various Positions», є феноменом авторської варіативності, що зумовила її подальшу багатоголосну перекладацьку й виконавську історію. Коєн сприймав процес написання не як акт фіксації тексту, а як духовно-поетичне шукання, у якому слово постійно оновлюється у пошуку істини. У документальному фільмі «Hallelujah: Leonard Cohen, A Journey, A Song» (Hallelujah 2022) наголошується, що композитор створив від 80 до 180 (!) варіантів куплетів, прагнучи

знайти «той єдиний тон, у якому людська слабкість могла би звучати як молитва». Така кількість версій свідчить про динамічність тексту, де кожна строфа може бути замінена іншою без втрати цілісності — властивість, що згодом стала визначальною і для перекладачів.

У щоденникових нотатках Л. Коен описував стан, у якому народжувався текст: *«Я сидів на підлозі в готелі, голова торкалася каменю, і я повторював слова, доки не почув у них правду»* (цит. за: Zuel 2022). Це «шукування правди у слові» стає ключовою рисою його поезики і водночас передбачає відкритість до інтерпретацій: якщо для автора слово — процес, то й для перекладача воно ніколи не є остаточним. Саме ця відкрита структура тексту зумовлює лінгвостилістичну багатоваріантність перекладів, які відтворюють не тільки зміст, а й авторську інтонацію сумніву, віри та сповіді.

Попри те, що компанія «Columbia Records» відмовилася від випуску альбому через сумніви у його комерційній перспективності, Коен наполіг на публікації пісні. Спочатку «Hallelujah» залишилася непоміченою, але згодом її інтерпретація Джона Кейла (1991) започаткувала хвилю перекладів і адаптацій. Кейлів варіант складався з вибраних куплетів, які Л. Коен передав йому факсом — 15 сторінок чернеток, із яких виконавець уклав власну версію, змінивши порядок строф і ритмічний малюнок. Цей акт редагування іншого автора фактично став першим прикладом перекладацької стратегії *всередині тієї самої мови* — «англо-англійського» перекладу, що передбачає перетлумачення оригіналу через відбір і композиційну трансформацію.

Надалі версія Джеффа Баклі (1994) стала канонічною саме завдяки її інтерпретативній ритмізації та просодійній реконструкції. Д. Баклі використав тексти Д. Кейла, але змістив акценти: сакральне *holy* набуло еротичного підтексту, а темпоритм став елегійно-медитативним. Як зазначає Алан Лайт, «Баклі перетворив молитву на сповідь, а слово «Hallelujah» — із символу хвали на крик у тиші» (Light 2013: 142). Це зміщення від сакрального до інтимного в подальшому стало центральним орієнтиром для перекладачів інших мов — воно визначило межі, у яких

кожна культура відчитує «святе» і «профанне». Власне, сам Коен у своїх живих виступах продовжував переосмислювати власний текст. Під час концертних турів 1985–1993 рр. він неодноразово змінював строфи, комбінуючи їх або вводячи нові. Зокрема, у версії 1988 року він вживає рядок “*I did my best, it wasn’t much*”, який раніше не входив до студійного запису. Це автоадаптаційне оновлення засвідчує, що Коен сам був першим перекладачем власного твору, щоразу здійснюючи лінгвостилістичну ревізію. У цьому виявляється принципова риса його творчості – поетична непостійність як джерело універсальності, що дозволила «Hallelujah» стати відкритим текстом для перекладу.

Подальші інтерпретації в різних культурах повторюють цей авторський принцип. Так, Руфус Вейнрайт у своїй версії (2001) змінив образ *holy dove* на *holy dark*, посиливши метафізичну символіку, тоді як Алессандра Кроу (A. Crowe) уживає *holy ghost*, зміщуючи фокус до християнської містики. Подібні зміни не випадкові – вони ілюструють лінгвостилістичну адаптацію як інтерпретаційний механізм, де заміна епітета або метафори є засобом культурного перетлумачення. В українських версіях Б. Базим («*Це холодне, зламане Аллілуя*»), В. Тимчука («*Це лиш тінь, це лиш плач – моє Аллілуя*») чи «*І з попелу співає Аллілуя*») відтворюється ця ж дихотомія сакрального і тілесного через відмінні стилістичні домінанти: одні прагнуть до буквалізму, інші – до емоційної компенсації.

Таким чином, історія створення «Hallelujah» є не лише фактологічною, а й методологічною основою для розуміння перекладу як процесу варіативності. Текст Л. Коена, який з самого початку не мав фіксованої форми, передбачає переклад як інтерпретаційне продовження, а не як відтворення. У цьому сенсі перекладацькі стратегії різних авторів – від Джона Кейла до українських інтерпретаторів – повторюють саму логіку Коенового письма: пошук рівноваги між мовною формою, музичною ритмікою і духовним змістом. Пісня «Hallelujah» тому й залишається унікальним культурним феноменом, що її багатоваріантність стала системоутворювальним принципом її існування. Авторська відкрита

структура, що допускає зміну строф, ритміки, метафор і навіть інтонаційної домінанти, виявляється прямим образом перекладацької адаптації, у якій кожна мова творить власну версію «зламаного» чи «виправленого» *hallelujah* — свого, але співзвучного з оригіналом.

Біблійні алюзії та сакральна образність. Однією з ключових художніх стратегій Леонарда Коена в композиції «Hallelujah» є використання біблійних алюзій як інструменту глибинного сенсового насичення тексту. Автор не просто послуговується релігійною лексикою чи церковною стилістикою — він занурює слухача в інтертекстуальний простір, де біблійні історії постають як метафори людських переживань, сумнівів і духовного пошуку. Саме ця особливість робить пісню відкритою до різноспрямованих інтерпретацій і перекладів, у яких сакральне значення переосмислюється крізь призму сучасного ліризму (Cohen 1984).

Зокрема, рядок *“She broke your throne and she cut your hair”* є алюзією на біблійну історію Самсона і Далили (Біблія 1992: 4–22), де втрата волосся символізує втрату сили. У контексті пісні ця алюзія набуває інтимно-психологічного звучання: сила героя стає метафорою творчої або духовної енергії, знищеної зрадою. В українських перекладах спостерігається семантична варіативність цього фрагмента: Б. Базим відтворює його як *«Вона зламала трон твій і обрізала волосся»* або більш емоційним *«Зламала владу й серце розтином»*, що свідчить про прагнення перекладачів не лише передати фактологічний підтекст, а й адаптувати метафору під сучасну образність. Інша алюзія — *“You saw her bathing on the roof, her beauty and the moonlight overthrew you”* — відсилає до сцени спокуси царя Давида, який побачив Вірсавію (Біблія 1992: 2). У Л. Коена цей епізод позбавлений дидактичного осуду: він подається як естетизоване переживання слабкості перед красою, момент духовного падіння, що водночас відкриває шлях до покаяння. В інтерпретації Джеффа Баклі інтонаційно підкреслюється саме ця двоїстість: спів переходить від майже молитвенного *piano* до емоційного зламу — *forte*, що передає контраст між гріхом і благодаттю (Light 2013). Українська версія В. Тимчука *«Ти бачив, як*

купалась на даху, і місяць в її тіло світло лив» акцентує саме естетичне, а не моральне начало — поєднання гріховного з божественним (Тимчук 2015).

Сакральна образність у пісні Л. Коена не є декларативною чи догматичною. Це — мова метафор, у якій релігійні сюжети трансформуються в особистісні філософські роздуми. Як зазначає сам автор, «Слово “Hallelujah” — єврейське, воно означає “Слава Господу”. Але ця пісня не про релігію, а про прагнення зберегти віру в життя — щиро, емоційно, без ідеології» (цит. за: Light 2013: 56). Саме ця позиція пояснює, чому у перекладах слово «Hallelujah» часто зберігається в оригінальній формі, стаючи універсальним знаком духовного досвіду, спільним для всіх мов (Low 2005).

Особливе місце посідає рядок “*There’s a blaze of light in every word*”, який демонструє метафізичне злиття поетичного й сакрального. В українських адаптаціях він варіюється як «У кожному слові світло є» (Базим 2022) чи «В кожному слові спалах світла» (Тимчук 2015), де зберігається релігійна семантика, але структура метафори підпорядковується милозвучності та ритмічній симетрії. Такі перекладацькі рішення ілюструють механізм лінгвостилістичної адаптації, коли формальна компресія (скорочення синтаксичної побудови) компенсується емоційною експресією.

Крім семантики, надзвичайно важливою є ритмомелодійна організація пісні. Постійний рефрен «Hallelujah» виконує не лише музичну, а й семіотичну функцію — це своєрідна інтонаційна домінанта, яка перетворює пісню на молитву незалежно від мови виконання. В українських версіях ця повторюваність відтворюється інтонаційно: замість прямого перекладу («Алилуя») деякі виконавці залишають оригінальне звучання, зберігаючи його як універсальний знак духовного піднесення.

Отже, біблійні алюзії у пісні «Hallelujah» функціонують як транслятори духовного досвіду — від тексту Святого Письма до особистої ліричної сповіді, а переклад стає актом культурного посередництва, у якому релігійні символи переосмислюються через національну мову, ритміку та стилістику. Такий підхід дозволяє зберегти поетичну енергію Коенового

тексту, не руйнуючи його сакрального звучання, а навпаки – розширюючи його інтерпретаційний горизонт у межах нових культурних контекстів.

Сенсові зміщення та символіка в перекладах. Перекладацький аналіз пісні «Hallelujah» свідчить, що кожна інтерпретація неминуче модифікує структуру символів і смислових домінант оригіналу. У різних перекладах простежується тенденція до пом'якшення або, навпаки, радикалізації релігійних та тілесно-еротичних конотацій – залежно від культурного коду, поетичної традиції та цільового слухача. Ці зміщення зумовлені не лише лексико-граматичними особливостями мови перекладу, а й рецептивними умовами: перекладач завжди балансує між сакральністю тексту й потребою зберегти його емоційно-естетичну виразність.

У ряді версій редукується контраст між святим і профанним – той контрапункт, який у Коена формує головний художній ефект. Наприклад, біблійна алюзія на історію Давида й Вірсавії (*“You saw her bathing on the roof / Her beauty and the moonlight overthrew you”*) втрачає у перекладах чуттєво-деструктивний підтекст. Так, у перекладі Бориса Базима рядки звучать як *«Ти бачив, як купалась на даху, / І місяць ніжно тіло огорнув»*, що передає сцену спокуси як м'яку, естетизовану картину. Натомість, у версії В. Тимчука (*«Ти бачив, як купалась на даху, / І місяць в неї світло пролив»*) зберігається метафора гріхопадіння, але ослаблюється драматизм. В оригіналі ж, за словами самого Л. Коена, ця сцена символізує «зустріч святого і грішного, де жоден не перемагає» (цит. за: Light 2013: 162).

Семантична багатозначність слова *hallelujah* є центральною проблемою перекладу. У Л. Коена цей знак функціонує як модус прийняття, а не радості: у ньому звучить подяка, біль і покора водночас. Рядок *“It's a cold and it's a broken Hallelujah”* став символом цієї амбівалентності. В українських адаптаціях він інтерпретується по-різному: Б. Базим: *«Це холодне, зламане Аллілуя»* – варіант, близький до дослівного перекладу, зберігає логічну ясність і суворий ритм; В. Тимчук: *«Це лиш плач, це лиш тінь – моє Аллілуя»* – відходить від буквального змісту, але посилює

афективну насиченість; «*I з попелу співає Аллілуя*» – метафорично розширює смисл, перетворюючи втрату на відродження. Тобто кожен із варіантів демонструє індивідуальну перекладацьку стратегію: від буквальної точності до емоційно-символічної компенсації. Такий вибір пов'язаний із лінгвостилістичними механізмами інверсії, семантичного зсуву та прагматичної адаптації, що дозволяють відтворити духовну напругу тексту засобами іншої мови.

У перекладах українською, польською, французькою та італійською мовами також простежуються відмінності у трактуванні рефрену *hallelujah*. Наприклад, у польській версії Лешека Вільдера («*Alleluja w smutku i w śnie*») (Wilder 2016) ключовий мотив зберігає духовну домінанту, тоді як у французькій адаптації Марка Алмонда («*C'est un froid hallelujah brisé*») (Almond 2017) звучить елегійна інтонація, близька до Коенового трагізму. В українських варіантах, навпаки, спостерігається тяжіння до мелодійного розгортання рефрену: перекладачі зберігають повтори як ритмічні імпульси молитви, що водночас відповідають фонетичним закономірностям української мови.

Показові відмінності у переданні початкової строфи: «*Now I've heard there was a secret chord / That David played, and it pleased the Lord*» в українських адаптаціях набуває кількох варіантів: «*Я чув акорд, таємний, святий, / Що Давид грав, і Господь був з ним*» (Б. Базим); «*Колись звучав акорд з небес, / Що Богові до серця припав*» (В. Тимчук). Перша версія тяжіє до буквалізму та ритмічної симетрії, друга – до поетичного узагальнення, де «акорд із небес» замінює конкретну алюзію на Давидів псалом метафорою натхнення. У цьому простежується закономірність: чим більш ритмічно вивірений переклад, тим вільніше він поводить себе зі змістом.

Проблема ритмомелодичної структури стає однією з головних у процесі адаптації. Кожен перекладач вимушений шукати компроміс між ритмічною відповідністю музиці та семантичною точністю. Наприклад, В. Тимчук у своїй версії розширює деякі рядки, додаючи вигук або синкоповані паузи, щоби зберегти «співаність» фрази, тоді як Б. Базим дотримується метричної чіткості, жертвуючи

інтонаційною плавністю. Подібна різниця стратегій показує, що пісенний переклад — це не лише літературний, а й просодичний акт (Low 2005), який вимагає від перекладача музичного відчуття.

У тексті Коена поєднуються символи сили, зради, покаяння, кохання і смерті, що корелюють із біблійними архетипами, але набувають сучасного екзистенційного змісту. Цей символічний синтез у перекладі часто потребує переосмислення: український рядок «*І з попелу співає Аллілуя*» можна розглядати як відгук на Коєнівський мотив «розбитого хваління» — спробу зробити віру живою в умовах втрати. Залежно від перекладацької ідеології — «сакралізуючої» чи раціонально-естетичної — версії пісні коливаються від літургійної піднесеності («*Благословенний будь, Аллілуя!*») до філософсько-трагічного звучання («*І з попелу співає Аллілуя*»). Таким чином, переклад «Hallelujah» стає формою культурного посередництва, у якому духовна аура оригіналу зберігається через інтонаційну, ритмічну та метафоричну еквівалентність.

Отже, успішність перекладу визначається не лише мовною точністю, а насамперед емоційним резонансом, який здатен викликати у слухача той самий відгук, що й у носія оригінальної культури. У цьому сенсі перекладач «Hallelujah» є не репродуктором, а співавтором духовного досвіду, що надає тексту нового звучання, не порушуючи його сакрального ритму.

Принципи лінгвостилістичної адаптації. У процесі перекладу пісенного тексту «Hallelujah» Леонарда Коена перекладач стикається з необхідністю одночасно зберегти поетичну організацію, семантичну багатозначність та емоційну експресивність. Лінгвостилістична адаптація у цьому контексті є не лише технікою передачі змісту, а й формою співтворчості, у якій відтворюється стильова глибина Коєнового письма в іншій мовній системі.

Передача багатозарової поетики пісні вимагає інтерпретації функціонального навантаження образів, а не буквального перекладу лексем. Наприклад, рядок “*You saw her bathing on the roof*” є водночас алюзією на біблійну сцену

спокуси царя Давида та Вірсавії (Біблія 1992: 2) і метафорою втрати духовного контролю через красу. У перекладі Б. Базима («*Ти бачив, як купалась на даху, / І місяць ніжно тіло огорнув*») алюзія зберігається, проте з'являється естетизація, що посилює інтимну складову. У версії В. Тимчук («*Ти бачив, як купалась на даху, / І місяць світло лив на неї*») наголос зміщується на поетичну візуальність, а біблійний підтекст подається через емоційний образ. У цьому полягає сутність стилістичної багатозначності: перекладач не калькує сюжет, а реконструює семантичну функцію образу — від морального до ліричного виміру.

Оскільки «Hallelujah» — це пісня, а не вірш, її переклад вимагає точного узгодження вербального тексту з музичним ритмом і темпом. Кожен рядок Коена має синтаксичну ритмічність та інтонаційну пульсацію, що підсилюється повтором рефрену. Початкова строфа “*Now I’ve heard there was a secret chord / That David played, and it pleased the Lord*” в українських версіях передається по-різному. Б. Базим пропонує «*Я чув акорд, таємний, святий, / Що Давид грав, і Господь був з ним*» — формально точну версію зі збереженням біблійної алюзії та рими. Натомість, у перекладі В. Тимчука «*Колись звучав акорд з небес, / Що Богові до серця припав*» переважає ритмічна плавність і духовна метафорика. Перший варіант тяжіє до синтаксичної еквівалентності, другий — до просодичної компенсації, коли милозвучність і вокальна природність стають важливішими за буквальну точність.

Ключовим орієнтиром лінгвостилістичної адаптації є досягнення емоційної еквівалентності. Слово *hallelujah* у пісні набуває багатозначної емоційної функції — це не лише вигук хвали, а й формула болю, прийняття й духовного очищення. Рядок “*It’s a cold and it’s a broken Hallelujah*” Коен будує на парадоксі віри, що виявляється через зруйнованість. У перекладі Б. Базим («*Це холодне, зламане Аллілуя*») зберігається суворі, стримані тональність, у В. Тимчука («*Це лиш плач, це лиш тінь — моє Аллілуя*») — підсилюється ліризм і афективність («*І з попелу співає Аллілуя*») надає образу значення відродження. Кожна інтерпретація виявляє різні механізми емоційної компенсації: там, де буквальна

точність відступає, постає символічний еквівалент, який відтворює почуттєву атмосферу оригіналу.

Зважаючи на музичну форму пісні, перекладачеві доводиться вдаватися до семантичної компресії та синтаксичних трансформацій для збереження ритміко-мелодійної структури. Фраза *“She tied you to a kitchen chair / She broke your throne, and she cut your hair”* ілюструє необхідність балансування між буквальністю і метафорою. Б. Базим перекладає: *«Вона зв'язала тебе до стільця / І зрізала волосся твоє»*, і це точний переклад, але без підтексту еротичного підкорення. У В. Тимчука цей фрагмент звучить як *«Вона тебе зв'язала в сні / І зрізала твій трон і мрію»*, де буквальне “волосся” замінюється на метафоричне “трон і мрію”, що розширює смислове поле й водночас зберігає внутрішню напругу. Така стратегія виявляє принцип функціональної адаптації: синтаксичне відхилення стає інструментом ритмічної та емоційної гармонізації.

Важливо також дотримуватися балансу між культурною релевантністю й авторською інтенцією. Коєнова поетика поєднує сакральне і побутове, старозавітну символіку та сучасну чуттєвість, тому перекладач має знайти образи, зрозумілі цільовій аудиторії, не руйнуючи при цьому художню систему. У перекладі Б. Базима *«І птаха біла, наче дух, злетіла з темряви в мій дім»* біблійна *“holy dove”* передається через знайомий українській традиції архетип світла, що створює ефект культурного узгодження та зберігає духовну ауру тексту без надмірного буквалізму.

Зрештою, лінгвостилістична адаптація *«Hallelujah»* постає як акт співтворення, у якому перекладач є співавтором, здатним вловити інтонаційну мелодику й філософський резонанс пісні. Українські інтерпретації Б. Базима та В. Тимчука демонструють два різні, але взаємодоповнювальні вектори адаптації: іронічно-філософський і лірично-медитативний. Обидва підходи реалізують головну мету — збереження поетичної енергії Коєнового тексту через мовну, ритмічну та культурну реконфігурацію.

Таким чином, лінгвостилістична адаптація *«Hallelujah»* передбачає синтез семантичної глибини, ритмічної точності та емоційної достовірності. Успішний переклад зберігає

духовну ауру Коенового тексту, але водночас дозволяє іншій культурі «проспівати» його власним голосом. У цьому полягає подвійна сутність пісенного перекладу – мовне посередництво й естетичне співтворення, що перетворює переклад на форму інтерпретаційного мистецтва.

Висновки. Пісенний текст є особливим типом художнього мовлення, у якому поєднуються поетична структура, музичний ритм та інтонаційна організація, що створює гібридну систему знаків – одночасно лінгвістичних і акустичних. У перекладі такого тексту відбувається взаємодія трьох кодів – вербального, музичного та культурного, що ускладнює завдання перекладача і перетворює процес трансляції на форму художнього співтворення.

У дослідженні пісні «Hallelujah» простежено, що її інтерпретаційна відкритість і текстова варіативність зумовлюють багатовекторність перекладацьких стратегій. Варіювання версій демонструє, як зміна мовного та культурного контекстів зумовлює різні ступені сакралізації або десакралізації образів, зміщення емоційного фокусу та відмінності у просодичному моделюванні. У перекладацькому вимірі пісня постає як текст із багаторівневою семантикою, у якому біблійні алюзії, філософські категорії та тілесно-еротичні мотиви утворюють складну систему контрастів, що вимагає від перекладача високої культурної компетенції та інтерпретаційної гнучкості.

Лінгвостилістична адаптація пісенного тексту передбачає не буквальне відтворення, а функціонально-прагматичну реконструкцію змісту з урахуванням просодичної, ритмічної та семантичної відповідності. У процесі адаптації здійснюється компресія або розгортання синтаксичних структур, заміна стилістичних фігур, перебудова ритмічних акцентів і добір культурно релевантних еквівалентів. Такі трансформації зумовлюють відхід від формальної точності на користь емоційної та інтонаційної адекватності, що забезпечує відтворення афективного потенціалу пісні в іншій мовній системі.

Переклад пісенного тексту постає як когнітивно-комунікативний процес, спрямований не лише на передачу змісту, а й на відтворення прагматичної сили мовлення. Просодичні

особливості, інтонаційна динаміка, темп і ритмічні варіації стають носіями емоційної сугестії, які формують рецептивну модель сприйняття. Саме через поєднання вербальних і паралінгвістичних засобів відтворюється інтонаційно-семантичний симбіоз, що активує когнітивні механізми співпереживання. Така взаємодія лінгвістичного й акустичного рівнів створює ефект духовного резонансу – внутрішнього узгодження між поетичним змістом і музичною інтонацією.

Пісенний переклад можна розглядати як семіотичну подію, у якій вербальна, просодична та культурна системи утворюють єдине поле смислів. Успішність такого перекладу визначається не стільки лексичною точністю, скільки здатністю відтворити поетичну ауру, інтонаційно-комунікативну напругу та емоційний рельєф оригіналу. У цьому контексті перекладач постає як медіатор між культурами, що не лише передає текст, а й відновлює його духовну енергію через засоби іншої мови.

Таким чином, аналіз лінгвостилістичної адаптації пісні «Hallelujah» дозволяє визначити переклад пісенного тексту як комплексний когнітивно-естетичний процес, де мовна, музична та емоційна системи співпрацюють задля створення багаторівневого художнього ефекту. Переклад такого типу є актом інтерпретаційного синтезу – взаємодією поетичного мислення, музичної структури та культурної свідомості, що розкриває глибинну природу пісенного слова як універсальної форми міжмовної і міжкультурної комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

Базим Б. Аلیلія (Hallelujah by Leonard Cohen) / Українська лірика: Борис Базима. 2022. *YouTube* [відеоресурс]. URL: <https://youtu.be/NaQl4C888Wg> (дата звернення: 01.11.2025).

Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / [пер. І. Огієнка]. Львів : Українське Біблійне Товариство, 1992. 1376 с.

Громко Т. В., Мітіна О. М. Лінгвістичні уроки сприйняття та толерування мовних варіацій (за піснею Ірвінга та Джорджа Гершвінів “Let’s Call the Whole Thing Off”). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. Одеса : Гельветика, 2024. № 39. С. 90–109.

Тимчук В. Аллілія (переклад пісні Леонарда Коена). *LyricsTranslate*. 2015. URL: <https://lyricstranslate.com/uk/hallelujah-алилия.html> (дата звернення: 01.11.2025).

Almond M. C'est un froid hallelujah brisé. *French Adaptations of Leonard Cohen Songs*. Paris : Gallimard, 2017. P. 52–54.

Cohen L. Hallelujah. *Various Positions* : музичний альбом. New York : Columbia Records, 1984. 3 c.

Franzon P. Choices in Song Translation: Singability in Translating for the Stage. *The Translator*. 2008. Vol. 14 (2). P. 373–399.

Hallelujah: Leonard Cohen, A Journey, A Song [Documentary Film] / Directed by Dan Geller, Dayna Goldfine. New York : Icarus Films, 2022. URL: <https://www.hallelujahfilm.com/> (дата звернення: 07.11.2025).

Kaindl K. Multimodality in the Translation of Songs. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*. 2005. Vol. 13 (2). P. 99–106. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2005.9961499>

Kaindl K. Translating Songs: Linguistic, Musical, and Cultural Dimensions. *The Routledge Handbook of Translation and Culture* / [Ed. by S. Bassnett, D. Johnston]. London : Routledge, 2020. P. 396–410.

Lefevere A. Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context. New York : Modern Language Association, 1992. 220 p.

Light A. The Holy or the Broken: Leonard Cohen, Jeff Buckley and the Unlikely Ascent of “Hallelujah”. New York : Atria Books, 2013. 304 p.

Low P. Translating Song: Lyrics and Texts. London : Routledge, 2017. 222 p.

Low P. Translating Songs: Lyrics and Texts. *Perspectives: Studies in Translatology*. 2005. Vol. 13 (4). P. 233–247.

Song Translation Studies: Lyrics in Contexts / [Eds. A. K. Greenall, J. Franzon, S. Kvam, A. Parianou]. Berlin : Peter Lang, 2021. 272 p.

Trust G. Leonard Cohen's ‘Hallelujah’ Hits Hot 100 for First Time. *Billboard*. URL: <https://www.billboard.com/pro/leonard-cohen-hallelujah-hot-100-first-time/> (дата звернення: 07.11.2025).

Wilder L. Alleluja w smutku i w śnie. *Polskie tłumaczenia piosenek Leonarda Cohena*. Warszawa : MUZA, 2016. P. 45–47.

Zuel B. Leonard Cohen: Hallelujah and the Agony of Creation. *Sydney Morning Herald*, 2022, September 10. URL: <https://www.smh.com.au/culture/music/leonard-cohen-hallelujah-and-the-agony-of-creation-20220908-p5bfz4.html> (дата звернення: 01.11.2025).

LINGUOSTYLISTIC ASPECTS OF TRANSLATING LEONARD COHEN'S SONG “HALLELUJAH”

Tetiana V. Hromko

Doctor of Philology, Associate Professor,
Professor at the Department of English Philology and Translation
Ukrainian-German Educational and Scientific Institute,
National University “Odessa Polytechnic”,
Odessa, Ukraine
e-mail: hromkot@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4661-4302>
Scopus ID: 59660485900

SUMMARY

The article analyzes the linguostylistic aspects of translating Leonard Cohen's song "Hallelujah" as a polyfunctional linguistic construct that integrates poetic structure, musical rhythm, and cultural-semiotic codes. The aim is to identify the mechanisms that ensure emotional, prosodic, and semantic equivalence in cross-linguistic adaptation. Theoretically, the study draws on the typology of song translation (source- / transfer- / target-oriented approaches) and on the principles of intertextual, semiotic, and pragmatic analysis. Empirically, it outlines key zones of translational decision-making: rendering rhythm-melody patterns and refrains; transmitting biblical allusions and the symbolic opposition "sacred or profane"; balancing literal precision and emotional compensation; controlled compression and syntactic restructuring required for singability. It is demonstrated that successful adaptation depends on preserving rhythmic intention, intonational contour, and cognitive-affective impact, while lexical equivalence becomes functional rather than strictly denotative. The study substantiates the role of prosody as a trigger of suggestive force and as a carrier of emotional modality that shapes the listener's receptive scenarios. It is shown that the variability of Cohen's authorial strophe corpus generates open textual architectonics within which translation emerges as co-creation and cultural mediation. The scientific novelty lies in harmonizing rhythmic correspondence with pragmatic and symbolic equivalence; the practical significance is in formulating translation-quality criteria for song discourse (rhythmic coherence, emotional authenticity, intertextual transparency). The findings deepen the understanding of song translation as a cognitive-aesthetic process in which verbal and acoustic codes integrate into an unified mechanism of intercultural communication.

Key words: song translation, linguostylistic adaptation, rhythm-melody structure, biblical allusions, emotional equivalence, Leonard Cohen, "Hallelujah".

REFERENCES

- Almond M. (2017). C'est un froid hallelujah bris . In: French Adaptations of Leonard Cohen Songs. Paris: Gallimard, pp. 52–54 [in French].
- Bazym B. (2022). Alilui  (Hallelujah by Leonard Cohen) / Ukrainian lyrics by B. Bazym. YouTube video. Available at: <https://youtu.be/HaQl4C888Wg> (Accessed: 01 November 2025) [in Ukrainian].
- Bible (1992). The Holy Scriptures of the Old and New Testaments / [transl. by I. Ohienko]. Lviv : Ukrainian Bible Society [in Ukrainian].
- Cohen, L. (1984). Hallelujah. *Various Positions* [music album]. New York : Columbia Records.
- Franzon P. (2008). Choices in song translation: Singability in translating for the stage. *The Translator*, 14(2), pp. 373–399.
- Hallelujah (2022). Leonard Cohen, A Journey, A Song [Documentary Film] / Directed by Dan Geller, Dayna Goldfine. New York : Icarus Films. Available at: <https://www.hallelujahfilm.com/> (Accessed: 07 November 2025).

Hromko T. V, Mitina O. M. (2024). Lingvistychni uroky spryynyattia ta toleruvannia movnykh variatsii (za pisennoiu H. ta D. Hershvyniv *Let's Call the Whole Thing Off*) [Linguistic Lessons in Perception and Tolerance of Language Variations (To the Song of Irving and George Gershwin «Let's Call the Whole Thing off»)]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrayinskogo natsionalnogo pedagogichnogo universytetu imeni K. D. Ushynskogo: Lingvistychni nauky* [Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences], 39, pp. 90–109 [in Ukrainian].

Kaindl K. (2005). Multimodality in the translation of songs. *Perspectives: Studies in Translation Theory and Practice*, 13(2), pp. 99–106.

Kaindl K. (2020). Translating songs: Linguistic, musical, and cultural dimensions. *The Routledge Handbook of Translation and Culture* [Eds S. Bassnett, D. Johnston]. London : Routledge, pp. 396–410.

Lefevere A. (1992). *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context*. New York : Modern Language Association.

Light A. (2013). *The Holy or the Broken: Leonard Cohen, Jeff Buckley and the Unlikely Ascent of “Hallelujah”*. New York : Atria Books.

Low P. (2005). Translating songs: Lyrics and texts. *Perspectives: Studies in Translatology*, 13(4), pp. 233–247.

Low P. (2017). *Translating Song: Lyrics and Texts*. London : Routledge.

Song Translation Studies: Lyrics in Contexts (2021). A. K. Greenall, J. Franzon, S. Kvam, A. Parianou (Eds.). Berlin : Peter Lang.

Tymchuk V. (2015). *Alliliuia (Ukrainian translation of Leonard Cohen's “Hallelujah”)*. LyricsTranslate. Available at: <https://lyricstranslate.com/uk/hallelujah-алилуя.html> (Accessed: 01 November 2025). [in Ukrainian]

Trust, G. (2025). Leonard Cohen's ‘Hallelujah’ hits Hot 100 for first time. *Billboard*. Available at: <https://www.billboard.com/pro/leonard-cohen-hallelujah-hot-100-first-time/> (Accessed: 07 November 2025). [in English]

Wilder L. (2016). Alleluja w smutku i w śnie. *Polskie tłumaczenia piosenek Leonarda Cohena*. Warszawa : MUZA, pp. 45–47 [in Polish].

Zuel B. (2022). Leonard Cohen: Hallelujah and the agony of creation. *Sydney Morning Herald*, 10 September. Available at: <https://www.smh.com.au/culture/music/leonard-cohen-hallelujah-and-the-agony-of-creation-20220908-p5bfz4.html> (Accessed: 01 November 2025).

Стаття надійшла до редакції 13.11.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

UDC 81'25:81'373.46:355.01

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.11>

PRAGMATIC ASPECT OF REPRODUCING ENGLISH MILITARY VOCABULARY IN UKRAINIAN

Svitlana Fedorenko

Doctor of Science in Pedagogy, Professor, Professor of the Philology
and Translation Department

Kyiv National University of Technologies and Design,
Kyiv, Ukraine

e-mail: s.fedorenko297@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8517-9975>

Volodymyr Doroshenko

Candidate of Historical Sciences, Doctor of Science in Public Administration,

Associate Professor of the Philology and Translation Department,

Kyiv National University of Technologies and Design
Kyiv, Ukraine

e-mail: doroshenko.vs@knutd.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9951-3241>

Svitlana Honcharenko

Senior Lecturer of the Philology and Translation Department

Kyiv National University of Technologies and Design,
Kyiv, Ukraine

e-mail: honcharenko.sm@knutd.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7740-4658>

SUMMARY

The article focuses on the results of the translation analysis of English-language lexical units of the military sphere, selected by the method of continuous sampling from different types of texts, and the study of the pragmatic aspect of their translation into Ukrainian. It is emphasized that the problem of the functioning military vocabulary in texts of various genres is becoming increasingly relevant with the growing role of functional and anthropocentric approaches to the study of linguistic phenomena. It is stated that

research on military vocabulary is increasingly characterized by interdisciplinary (linguocultural, sociolinguistic, semiotic directions, etc.), which is associated with the modern trend towards the interaction of different fields of knowledge and the search for new ways of deeper understanding linguistic phenomena. Military vocabulary is viewed as a specific layer of lexical units that serve a special branch of human activity – military affairs, covering military-applied terminology and emotionally colored lexical units. It is characterized by clarity, brevity and functions to serve the sphere of military activity, being actualized in intraprofessional genres (military journalism, military-scientific communication, military-didactic communication and documents of a regulatory nature) and performing a nominative, informative, representative, manipulative and emotionally-expressive function. The study showed that the reproduction of English-language military vocabulary in Ukrainian is a complex multi-level process, which involves not only the formal recoding of lexical units, but also taking into account their pragmatic potential. It is outlined that the pragmatic aspect of the translation of the studied vocabulary consists in ensuring adequate perception, accuracy of content transfer, compliance with communicative intentions and functional features of the text. The choice of translation strategy is determined by such pragmatic factors as: the context of use of the lexical unit, the genre of the text, the level of specialized knowledge of the recipient and the communicative goal.

Key words: *military vocabulary, specialized language of the military branch, morphological method of word formation, syntactic method of word formation, military translation, translation transformations, pragmatic aspect of translation.*

Introduction. In the current conditions of military-political conflicts and reforms against the background of global instability caused by various military interventions in the world, which are being tried to be regulated by coalitions of Western states led by the USA, interest in the armed forces of the USA and their allies, primarily the United Kingdom, is growing. In this regard, the problem of studying the development and translation of the English-language military vocabulary of the specialized language of the military sphere is relevant. Interest in this problem is also caused by the fact that military realities penetrate into everyday life and they are present in the communication not only of the military, but also of ordinary citizens, permeating the language of many spheres of social life and reflecting urgent issues related to defense activities.

The above ensures the undeniable **relevance of the analyzed problem**, which is caused by the rapid militarization of society

against the background of military-political reforms caused by the aggravation of armed confrontations on a global scale, which serves as an impetus for the emergence of English-language lexical innovations and the widespread use of lexical units. This, in turn, requires special attention when translating, and therefore is an interesting material for scientific research. At the same time, the problem of the functioning of military vocabulary in texts of various genres is becoming increasingly relevant with the growing role of functional and anthropocentric approaches to the study of linguistic phenomena.

Today, military vocabulary ceases to function only in highly specialized contexts; it is present in the everyday use of politicians, journalists, diplomats, and ordinary people thanks to the globalized information space, in which one of the main roles in disseminating information belongs to the mass media around the world (Fedorenko, Tsepkalo, Maltseva 2021: 132). It is considered in the language of works of fiction, in the language of journalism, in advertising texts, and in political discourse. All this, in turn, requires more and more linguistic research into the modern technical language of the military sphere.

The article aims to highlight the results of the translation analysis of English-language lexical units of the military sphere, selected by the method of continuous sampling from different types of texts, and the study of the pragmatic aspect of their translation into Ukrainian.

The research material was a corpus of English-language military vocabulary, which includes 410 lexical units, selected by continuous sampling from lexicographic sources, Internet resources, Internet magazines, and popular science literature.

To achieve the set goal, **the following research methods were exploited:** *general scientific methods* (induction, deduction, analysis and synthesis – to clarify the theoretical foundations and form the conclusions of the study) and *special linguistic methods* (the method of distributive analysis – for text segmentation and identification of lexical units; the method of analysis of dictionary definitions – to determine the primary meaning of linguistic units of the military sphere; the method of structural

and word-formation analysis – to identify the methods and mechanisms of formation of the vocabulary of the military sphere; the method of translation analysis – for the analysis of the original texts and their translations and a detailed study of linguistic issues related to the reproduction of English-language military vocabulary; the method of quantitative analysis – to determine the frequency (in %) of use of translation transformations for each type of lexical units under study).

Results and discussion. Today's research on military vocabulary is increasingly characterized by interdisciplinary (linguocultural, sociolinguistic, semiotic directions, etc.), which is associated with the modern trend towards the interaction of different fields of knowledge and the search for new ways of understanding and studying linguistic phenomena.

Military vocabulary is viewed as a specific layer of lexical units that serve a special branch of human activity – military affairs, covering military-applied terminology and emotionally colored lexical units. Military lexical items are characterized by clarity, brevity and functions to serve the sphere of military activity, being actualized in intraprofessional genres (military journalism, military-scientific communication, military-didactic communication and documents of a regulatory nature) and performing a nominative, informative, representative, manipulative and emotionally-expressive function (Vasylenko 2009; Fedorenko, Bernadina 2021). In general, military vocabulary reflects the influence of extralingual and linguistic factors that must be taken into account when translating (Bailo 2013).

Specialized military language serves various aspects of the military industry, is standardized and functions to ensure the military security of a particular state. This area is interconnected with other areas, such as political, scientific and technical, socio-cultural areas (Fedorenko, Bernadina 2021). Specialized military language has repeatedly been the subject of research by Ukrainian and foreign linguists who studied issues related to the ways, methods of its creation, and linguistic and extralingual aspects of its functioning (I. Matiushyn, T. Mykhailenko, V. Kondrashov, L. Tkachova, V. Shevchuk, N. Fomina, etc.), the definition of military slang and its

translation (G. Sudzylovsky, P. Dixon, etc.), cognitive factors of the functioning of military vocabulary (I. Andrusiak, G. Buchyna, etc.), and the multifaceted issues of military translation (V. Balabin, O. Kovtun, L. Neliubin, etc.).

Ukrainian scholar V. Balabin defines military translation as: a special type of language mediation carried out in the armed forces in order to implement the tasks of linguistic support for the troops; “a special type of intercultural bilateral and bilingual communication, which has as its object texts on military topics and is carried out in normal and extreme conditions of military service in the military-political, military-technical and military-special spheres of activity of the armed forces through the language mediation of a military translator” (Balabin 2018: 12).

Due to its specific communicative and functional orientation, the specialized language of the military sphere operates within three functional styles of language – official-business, journalistic and scientific (Fedorenko, Bernadina 2021). The preference of one of these styles changes depending on the topic of communication. In general, as L. Turovska claims, the development of specialized military language is influenced by such extralinguistic factors as socio-economic, socio-communicative (aesthetic, intellectual) and historical-political (Turovska 2007: 35). Another Ukrainian philologist I. Lytovchenko notes that these extralinguistic factors are: the level of development of science and technology in the language environment, socio-political conditions in the linguistic society, the terminological policy of the state, the functional status of the state language and the international status of the national language (Lytovchenko 2014: 77–78).

As for the translation aspect, a translator working with military documents must have deep knowledge of linguistic and cultural nature, since the approach to military affairs of English-speaking countries has significant differences, which is manifested both in the structure of military lexical units of documents in which they are found, and in the style of presentation of the material. In addition, military translation reflects in the most concentrated form the characteristic features and properties of all subspecies of translation in various spheres of professional communication:

scientific and technical, legal, medical, pedagogical, etc., but, in addition, journalistic and even artistic translation (Fedorenko, Bernadina 2021: 258).

Comparative translation analysis of English-language lexical items of the military sphere and their Ukrainian translation units led to the consideration of translation transformations. In a narrow sense, translation transformation is a transformation, modification of form, or content and form, in particular, in order to preserve the correspondence of the communicative impact on the addressees of the original and the translated text (Selivanova 2012). Such transformations are carried out both on the basis of systemic differences between the two languages and are systemic transformations, and due to the difference in cultures, ontologies of the two peoples, and the interpretation programs of the readers of the original and the translation. Such a definition and justification of translation transformations gives

Furthermore, translation transformations can be considered interlingual transformations, restructuring of the source text or replacing its elements in order to achieve translation adequacy and equivalence. The main characteristic features of translation transformations are their interlingual nature and focus on achieving translation adequacy.

As noted in the works of Ukrainian linguists, lexical units formed by morphological means are considered as modifications at the word-formation level, since they arise as a result of formal and semantic changes of basic lexemes (Kochergan 2006; Selivanova 2010). This explains the need for adequate rendering of English-language lexemes of the military sphere, taking into account the peculiarities of the structure and forms of a particular lexeme.

It has been found out that English-language military lexemes formed by syntactic method make up 34% of the total amount of the material under study. It has been established that the noun model $N + N$, being dominant in the process of formation of complex military lexical units (e.g., *microwave weapon* – *мікрохвильова зброя*, that may vary as follows $(N + N) + N = N$ (*bunker-buster bomb* – *протибункерна авіабомба*), $N + (N + N) = N$ (*stealth fighter jet* – *реактивний винищувач із низьким рівнем демаскувальних ознак*), $N + \text{Ner} = N$ (*al-Qaeda*

fighter – *боєць аль-Каїди*), N's + N = N (*Maggie's drawers* – червоний прапорець на позначення невдалого тренувального пострілу). The last of the listed types is the most characteristic for the formation of military slang. The first element of the binomial can be represented by a noun denoting a living being (*eagles' nest* – аеродром), inanimate object (*hell's acres* – гаряча точка) (Vasylenko 2008: 43).

Also, among military complex two-component lexemes, lexical units formed according to the Adj + N = N model are common; however, the number of adjectives that participate in this method of word formation is limited. These are mostly monosyllabic adjectives *cold*, *fast*, *heavy*, *hot*, *light*, *slow* (*hot line* – прямий зв'язок, *heavy arty* – важка артилерія) etc. (Vasylenko 2008: 44). In turn, multicomponent lexical formations, in turn, are more characteristic of military terminology with an indication of the specification of specialization (*intermediate range ballistic missile* – балістична ракета проміжної дальності) (Vasylenko 2008: 45).

The translation of sound-letter abbreviations and acronyms is associated with significant difficulties. These difficulties are also due to the fact that almost all parts of speech are subject to abbreviation. Both single-component and multi-component terms can be abbreviated. Individual abbreviations have dozens of registered meanings. Additionally, there are unregistered and unofficial meanings of these abbreviations. The main method of reproducing abbreviations is translation by dictionary equivalent. However, no dictionary can contain all the abbreviations that occur in materials of this content. This necessitates the mastery of the basic methods and techniques of translating abbreviations. First of all, it is necessary to carefully study the context, from which one should try to determine the general meaning of the abbreviation. Sometimes its first use in the text may be accompanied by decoding. It is also necessary to conduct a thorough analysis of the structure of the abbreviation and decipher its components (Vasylenko 2009: 81). For instance: *J DAM* (*Joint Direct Attack Munition* – бомби зі звичайною системою наведення); *FEBA* (*Forward Edge of the Battle Area* – лінія вогню); *MO UT* (*Military operations in urban terrain* – військові операції у межах міста).

It should be noted that there are certain semantic regularities of combining the bases of nouns as components of a compound word. The problem of establishing such regularities is that a compound word has greater informativeness than a simple one. At the same time, the total meaning of a compound word is not the sum of the meanings of its components, but is equal to the logical product of the features that the semantic structure of the constituent components contains. Among the methods of translating morphologically formed lexemes of the military sphere, explication dominates with an indicator of 32% of the volume of all explicated units: *overwatch* – *військовий підрозділ, який здійснює прикриття дій інших підрозділів* → *підрозділ вогневого прикриття*; *fireteam* – *найменше тактичне військове формування, що входить до складу відділення (мала бойова група)*; *airstrike* – *напад із використанням літальних апаратів (удар із повітря)*; *countermeasure* – *дії, спрямовані на нейтралізацію загрози (заходи протидії)*; *stronghold* – *укріплена позиція, що має оборонне значення (укріплений опорний пункт)*; *commandership* – *здатність керувати військовими підрозділами (здатність до командування військами)*; *warlordism* – *політико-військова система влади місцевих воєначальників (панування воєначальників)*; *minefield* – *територія, замінована для оборони або стримування противника (замінована ділянка / мінне поле)*. The use of the explication technique is due to the lack of direct Ukrainian equivalents to complex derived units denoting specialized concepts of military activity. Explication allows preserving not only semantic but also pragmatic equivalence, since the translator adapts the term to the linguistic and communicative norms of the Ukrainian military terminological system. This method of translation contributes to increasing the informative richness of the text, reduces the risk of ambiguity and ensures the adequacy of the recipient's perception of specialized concepts.

The second most common method is to provide a dictionary equivalent (27%): *demobbed* – *демобілізований*; *camouflaged* – *замаскований (покритий камуфляжем для зниження помітності на місцевості)*; *armored vehicle* – *броньована машина*; *aircraft carrier* – *авіаносець*; *mine detector* – *мінодетектор / пристрій для виявлення мін*. The method of calque in the case

of morphologically formed lexemes accounts for 13% of the total volume of units translated using this method: *counteroffensive* – контрнаступ. The calque method in the translation of military terminology is used in cases where the structure of the English term is transparent and allows preserving semantic and morphological correspondence in the target language. This method ensures brevity and accuracy of the translation, contributes to the standardization of terminology, and facilitates its integration into the Ukrainian military terminological system. In turn, 9% of demetaphorized units are morphologically formed lexemes: *debriefing* – підбиття підсумків після виконання операції.

The logical development of the concept (i.e. through expansion or narrowing of meaning, semantic concretization or generalization of the basic content) worked with a rate of 11%: *fortification* – укріплення (спорудження оборонних позицій); *breakthrough* – прорив оборони противника; *deployment* – розгортання військ (передислокація підрозділів). In these cases, semantic adaptation is observed – the term loses a certain part of its formal structure, but retains the key conceptual core. For example, *deployment* in the literal meaning of “placement” is specified as “deployment of troops”, and breakthrough in the translation “breakthrough of the enemy’s defense” clarifies the situational meaning. This method of translation is aimed at achieving accuracy and naturalness of the use of the term in the context of Ukrainian military discourse, ensuring the adequacy of pragmatic interpretation.

Another method of translating morphologically formed English military terms is transcoding, which includes transliteration and transcription. The share of this method in the overall structure of translation solutions is 8%. Its use is due to the desire to preserve the external form of the term and ensure the recognition of the foreign-language concept in professional discourse. The group of terms transmitted by transcoding includes such units as: *drone* – дрон, *radar* – радар, *monitor* – монітор, *launcher* – ланчер, *sniper* – снайпер. In most cases, transcribed lexemes are gradually integrated into the Ukrainian military terminological system, acquiring the characteristics of specific units. This technique is especially appropriate for

the names of technical means, types of weapons or concepts that do not have an exact national equivalent. From a pragmatic point of view, transcoding contributes to the unification of military terminology, facilitates communication in international contexts and ensures clarity for specialists who operate with English-language sources.

As far as the above indicators are concerned, we can conclude that explication is the most recurrent method of translating the studied lexical units formed by the morphological method. Since it provides a clear and detailed explanation for abbreviations and acronyms, which represent the lion's share of the material under consideration. Dictionary equivalents also make up a significant part of the total volume, which proves the clearly expressed terminological nature of military vocabulary. The calque method and logical development of the concept are at almost the same level for these lexemes. An interesting and, moreover, fair fact is the complete absence of remetaphorized units. The latter, although in small quantities, were found in the corpus of the studied lexemes formed by the lexical and semantic method.

Considering the identified lexical units of the military sphere, formed by the lexical and semantic method, they constitute 41% of the studied material and reflect a number of stylistic techniques designed to ensure the emotionality and expressiveness of military vocabulary. The translation of these units causes significant difficulties, as it requires a creative approach and mastery of the Ukrainian language. Thus, the explication of units formed by the lexical and semantic method is 34%, which is an advanced indicator for the adoption of descriptive translation, compared to other types of lexemes: *double-digit midget* – військово-службовці, яким залишилося менше 100 днів до закінчення контракту; *Taco* – оцінка «незадовільно» за бойові тренування військовослужбовців ВПС США. The tracing technique accounts for 11% of the total volume of units translated using this technique: *eye in the sky* – «око в небі» (літак-розвідник або безпілотник, що здійснює спостереження з повітря); *tagged* – помічений (внесений до списку цілей або осіб, що підлягають контролю). The dictionary equivalents of these

tokens account for 21% and thus have a quantitative advantage over other types of tokens: *bunker* – укриття, бліндаж.

The method of demetaphorization with an indicator of 17% relative to other translation techniques is a technique aimed specifically at the transmission of metaphorical lexemes formed in a lexical-semantic way: *bang-bang* – *вогнепальна зброя*; *dope on a rope* – *десантники*; *over the hill* – *дезертир*. 2% of units translated through remetaphorization are semantic lexemes: *back on the block* – *згадала баба, як дівкою була* (зустрічатися з друзями, які були ще до вступу на військову службу). Units translated by the logical development tool account for 11%: *a good piece of gear* – *професіонал*; *kill box* – *заборонена зона* (тактика ведення бою), and for transcoding – 4%: *Jawa* – *Джава* (військовослужбовець, дислокований у пустельному регіоні).

Consequently, among the techniques for translating lexical units of the military sphere formed in a lexical and semantic way, explication, dictionary equivalents, and demetaphorization are recurrent, which is explained by the nature of these lexical units. Explication is often employed to convey complex or culturally specific concepts that lack direct equivalents in the target language, ensuring that the functional and pragmatic aspects of the lexical unit are preserved. Dictionary equivalents, on the other hand, provide concise, standardized renderings that facilitate clarity and consistency across texts. Demetaphorization allows translators to neutralize figurative or metaphorical elements inherent in some military terms, thereby creating semantically precise and contextually appropriate renderings in the target language.

Overall, the choice of translation strategy is closely linked to the semantic density, structural complexity, and communicative function of the lexical unit, highlighting the importance of a pragmatically informed approach in the translation of specialized military vocabulary. Such a strategy not only ensures lexical accuracy but also maintains comprehensibility and usability for the target audience, which is critical in military communication.

Conclusions. Therefore, it should be noted that translation, as a complex multi-faceted phenomenon, does not occur without losses, both at the lexical and semantic level and in the functional aspect, which is a consequence of the first.

Through the translation analysis of English-language lexical units of the military sphere, formed by morphological and lexical and semantic methods, certain functional changes were revealed. First of all, the translation of semantic and phraseological units by explication and demetaphorization caused the loss of the emotionality and expressiveness characteristic of them in the language of translation by lexical units. A similar situation is observed in the case of the use of calque and remetaphorization, in which, due to linguistic and cultural differences, it is necessary to provide a translation explanation in brackets, which spoils the impression and effect of a particular military joke, swear word, etc. Morphological lexical units, on the contrary, have in a certain way acquired a stylistic coloring, and at the same time an emotional and expressive load due to the emotionality of the Ukrainian language, invested in the technique of logical development of the concept.

Since translation is a creative process, and translation transformations are aimed not only at analyzing the relationship between the units of the original and target languages, but also at achieving translation equivalence, translators often resort to excessive simplification or complication in an attempt to convey the essence of concepts. In such cases, a process occurs in which terms and substandard vocabulary go beyond their functions and acquire new ones, depending on how creatively the translator approached the problem of transmitting the corresponding lexical material.

Observation of the actual material and transformational analysis prove the fact that the translators vary the functional characteristics of the vocabulary with which they work, due to the translation methods exploited in order to transmit individual lexemes as accurately as possible. Translation transformations generally provide a direct impact on the functional characteristics of the lexical material. The correct and advantageous placement of accents depends on the translator and the translation plan, taking into account the one hundred percent achievement of the pragmatic effect.

Thus, the study found that the reproduction of English-language military vocabulary in Ukrainian is

a complex multi-level process that involves not only the formal recoding of lexical units, but also taking into account their pragmatic potential. The pragmatic aspect of the translation of the vocabulary under study is to ensure adequate perception, accuracy of content transfer, compliance with communicative intentions and functional features of the text. The choice of translation strategy is determined by pragmatic factors – in particular, the context of use of the lexical unit, the genre of the text, the level of specialized knowledge of the recipient and the communicative purpose. Successful translation requires a balance between terminological accuracy and clarity for the target audience.

We see the scope for further research in the study of linguocognitive aspects of English-language military terminology.

REFERENCES

Bailo Yu. V. (2013). Osoblyvosti ponyattya “viyskovyy termin” (semantychnyy aspekt) [Peculiarities of the concept of “military term” (semantic aspect)]. *Scientific notes of the Nizhyn State University named after Nikolai Gogol. Series “Philological Sciences”*, 3, pp. 62–65 [in Ukrainian].

Balabin V. V. (2018). Vyznachennya ponyattya “viyskovyy pereklad” [Definition of the concept of “military translation”]. *Philological Treatises*, 10(3), pp. 7–14 [in Ukrainian].

Fedorenko S. V., Bernadina A. V. (2021). Zahalna kharakterystyka fakhovoyi movy viyskovoyi sfery (na materiali anhliyskoyi movy) [General characteristics of the professional language of the military sphere (based on English language material)]. *Nova philologia*, 83, pp. 257–363 [in Ukrainian].

Fedorenko S., Sheremeta K. (2021). Studiyuvannya fakhovoyi movy v lnhvodydaktychnomu ta vlasne lnhvistychnomu aspektakh [Studying professional language in linguodidactic and linguistic aspects]. *Scientific notes of the National University “Ostroh Academy”. Series “Philology”*, 11(79), pp. 42–45 [in Ukrainian].

Fedorenko S., Tsepka O., Maltseva I. (2021). Pereklad anhlovovnoyi stylistychno markovanoyi leksyky viyskovoyi haluzi [Translation of English-language stylistically marked vocabulary of the military branch]. *Transcarpathian Philological Studies*, 19, pp. 131–135 [in Ukrainian].

Kocherhan I. P. (2006). Zahalne movoznavstvo [General Linguistics]. Kyiv : Publishing Center “Academy” [in Ukrainian].

Kovtun O. V. (2014). Vidtvorennya anhlovovnoyi viyskovoyi leksyky ukrayinskoyu movoyu (na materiali dokumentiv NATO) [Reproduction of English-language military vocabulary in Ukrainian (based on NATO documents)]. *Bulletin of the Kyiv National Linguistic University. Series “Philology”*, 17(2), pp. 77–85 [in Ukrainian].

Lytovchenko I. O. (2014). Uplyv ekstra- ta intralinhvalnykh chynnykiv na rozvytok viyskovoyi leksyky ukrayinskoyi movy [The influence of extra- and intralingual factors on the development of military vocabulary of the Ukrainian language]. *Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University "Philological Studies"*, 10, pp. 75–83 [in Ukrainian].

Selivanova O. O. (2010). Linhvistychna entsyklopediya [Linguistic Encyclopedia]. Poltava : Dovkilya-K. [in Ukrainian].

Selivanova O. O. (2012). Problema dyferentsiatsiyi perekladatskykh transformatsiy [The problem of differentiation of translation transformations]. *Nova philologia*, 50, pp. 201–208 [in Ukrainian].

Turovska L. V. (2007). Deshcho pro henezys suchasnoyi ukrayinskoyi viyskovoyi terminolohiyi [Something about the genesis of modern Ukrainian military terminology]. *Scientific works*, 54, pp. 79–84 [in Ukrainian].

Vasylenko D. V. (2008). Anhlo movni leksychni innovatsiyi viyskovoyi sfery, utvoreni shlyakhom slovoskladannya [English-language lexical innovations of the military sphere formed by word compounding]. *Bulletin of the Zaporizhzhia National University. Series "Philological Sciences"*, 1, pp. 41–47. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-06/004.pdf [in Ukrainian].

Vasylenko D. V. (2009). Viyskova leksyka anhliyskoyi movy XX – pochatku XXI stolittya [Military vocabulary of the English language of the 20th – early 21st centuries]. Horlivka : Publishing house of the State Military Institute of the Interior [in Ukrainian].

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ ВІЙСЬКОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Світлана Федоренко

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри філології
та перекладу

Київський національний університет технологій та дизайну,
Київ, Україна

e-mail: s.fedorenko297@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8517-9975>

Володимир Дорошенко

кандидат історичних наук, доктор наук із державного управління,
доцент кафедри філології та перекладу

Київський національний університет технологій та дизайну,
Київ, Україна

e-mail: doroshenko.vs@knutd.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9951-3241>

Світлана Гончаренко

старший викладач кафедри філології та перекладу
Київський національний університет технологій та дизайну,
Київ, Україна

e-mail: honcharenko.sm@knuatd.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7740-4658>

АНОТАЦІЯ

У статті зосереджено увагу на результатах перекладацького аналізу англomовних лексичних одиниць військової сфери, відібраних методом суцільної вибірки з різних типів текстів, та дослідженні прагматичного аспекту їх відтворення українською мовою. Наголошено, що проблема функціонування військової лексики в текстах різних жанрів стає дедалі актуальнішою зі зростанням ролі функціонального й антропоцентричного підходів до вивчення лінгвістичних явищ. Зазначено, що дослідження військової лексики дедалі більше характеризуються міждисциплінарністю (лінгвокультурний, соціолінгвістичний, семіотичний напрями тощо), зумовленою сучасною тенденцією до взаємодії різних галузей знань і пошуку нових шляхів глибшого розуміння мовних явищ. Військова лексика розглядається як специфічний прошарок лексичних одиниць, що обслуговують особливу галузь людської діяльності — військову справу, охоплюючи військово-ужиткову термінологію та емоційно забарвлені лексичні одиниці. Вона характеризується чіткістю, стислістю та функціями обслуговування сфери військової діяльності, актуалізуючись у внутрішніх професійних жанрах (військова журналістика, військово-наукова комунікація, військово-дидактична комунікація та документи нормативного характеру) і виконуючи номінативну, інформативну, репрезентативну, маніпулятивну та емоційно-експресивну функції. Дослідження засвідчило, що відтворення англomовної військової лексики українською мовою є складним багаторівневим процесом, який передбачає не лише формальне перекодування лексичних одиниць, а й урахування їхнього прагматичного потенціалу. Окреслено, що прагматичний аспект перекладу досліджуваної лексики полягає у забезпеченні адекватного сприйняття, точності передачі змісту, відповідності комунікативним намірам та функційним особливостям тексту. Вибір стратегії перекладу визначається такими прагматичними факторами, як: контекст використання лексичної одиниці, жанр тексту, рівень спеціалізованих знань реципієнта та комунікативна мета.

Ключові слова: військова лексика, фахова мова військової галузі, морфологічний спосіб словотвору, синтаксичний спосіб словотвору, військовий переклад, перекладацькі трансформації, прагматичний аспект перекладу.

ЛІТЕРАТУРА

Байло Ю. В. Особливості поняття «військовий термін» (семантичний аспект). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія «Філологічні науки»*. 2013. Вип. 3. С. 62–65.

Балабін В. В. Визначення поняття «військовий переклад». *Філологічні трактати*. 2018. Т. 10, № 3. С. 7–14.

Василенко Д. В. Англomовні лексичні інновації військової сфери, утворені шляхом словоскладання. *Вісник Запорізького національного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2008. Вип. 1. С. 41–47. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2008/fil_2008_1_2/2008-26-06/004.pdf

Василенко Д. В. Військова лексика англійської мови XX – початку XXI століття. Горлівка : Вид-во ГДПІМ, 2009. 220 с.

Ковтун О. В. Відтворення англomовної військової лексики українською мовою (на матеріалі документів НАТО). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. 2014. Вип. 17, № 2. С. 77–85.

Кочерган І. П. Загальне мовознавство. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.

Литовченко І. О. Уплив екстра- та інтралінгвальних чинників на розвиток військової лексики української мови. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету «Філологічні студії»*. 2014. Вип. 10. С. 75–83.

Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.

Селіванова О. О. Проблема диференціації перекладацьких трансформацій. *Нова філологія*. 2012. № 50. С. 201–208.

Туровська Л. В. Дещо про генезис сучасної української військової термінології. *Наукові праці*. 2007. Вип. 54. С. 79–84.

Федоренко С. В., Бернадіна А. В. Загальна характеристика фахової мови військової сфери (на матеріалі англійської мови). *Нова філологія*. 2021. № 83. С. 257–363.

Федоренко С., Цепкало О., Мальцева І. Переклад англomовної стилістично маркованої лексики військової галузі. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. №19. С. 131–135.

Федоренко С., Шеремета К. Студіювання фахової мови в лінгводидактичному та власне лінгвістичному аспектах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2021. № 11 (79). С. 42–45.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 37.018.43:004.738.5(100+477):81

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.12>

ЛІНГВОПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН *EDUTUBER / EDUTUBING* У ГЛОБАЛЬНОМУ ТА УКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТАХ: ФУНКЦІОНАЛЬНІ ДОМІНАНТИ

Наталія Г. Іванова

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Одеса, Україна

e-mail: nat-iva@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9614-9587>

Наталія Коваль

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов
Українсько-німецький навчально-науковий інститут,
Національний університет «Одеська політехніка»,
Одеса, Україна

e-mail: koval0605@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3976-8503>

Ірина Марчук

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Національний університет «Одеська юридична академія»,
Одеса, Україна

e-mail: imarchuk6@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7278-8664>

Оксана Присяжнюк

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов

Українсько-німецький навчально-науковий інститут

Національний університет «Одеська політехніка»,

Одеса, Україна

e-mail: o.ya.prysiashniuk@op.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7357-5516>

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено комплексний міждисциплінарний аналіз термінів *EduTuber* та *EduTubing*, які відображають глибинні зміни в освітній комунікації та становлення нових форм педагогічної взаємодії в умовах цифрової трансформації. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю термінологічного унормування цих понять в українському академічному дискурсі попри їхнє активне функціонування у світовому освітньому просторі. З цією метою вперше в український науковий обіг вводяться результати досліджень, опублікованих англійською, французькою та іспанською мовами, що створює основу для інтеграції вітчизняної науки до міжнародного контексту цифрової педагогіки. Виокремлено ключові характеристики діяльності *EduTubers*, зокрема педагогічну ефективність, комунікативну стратегію, інтерактивність і гнучкість контенту. Визначено параметри їх професіоналізації як нової групи учасників освітнього процесу, які поєднують викладацькі, цифрові та медіа-компетентності. Досліджено зазначені терміни як телескопічні лексичні новоутворення англомовного походження, що активно функціонують у цифровому освітньому дискурсі. Проаналізовано у трьох європейських мовах (англійській, іспанській та французькій) морфологічну структуру, семантичні компоненти та варіативність графічних форм термінів (напр., англ. *edutuber*, *EduTuber*, *eduTuber*, *EdUTuber*), що свідчить про активну стадію їхнього становлення. Обґрунтовано використання телескопії як способу словотворення та виявлено вплив соціолінгвістичних чинників на збереження англомовної форми в іншомовному середовищі. Особливу увагу приділено функціонуванню термінів як хештегів у YouTube-просторі. Акцентовано на частотності використання термінів у цифровому просторі YouTube, де переважає форма *edutuber* в однині, що вказує на тенденцію до персоналізації освітньої діяльності. В українському академічному просторі ці терміни залишаються неунормованими, тому вперше запропоновано кілька перекладацьких рішень, адаптованих до контекстів формальної та неформальної освіти. Дослідження має прикладне значення для цифрової педагогіки, лексикології, перекладознавства; його результати сприятимуть термінографічному упорядкуванню новітніх лексичних одиниць.

Ключові слова: *EduTuber*, *EduTubing*, цифрова педагогіка, персоналізація контенту, неологізми, телескопія, український науковий дискурс, термінологічне унормування.

Вступ. У сучасних умовах цифровізації освіти дедалі більшої актуальності набувають нестандартні форми подання навчального матеріалу, зокрема через відеоплатформи. YouTube у сучасному світі трансформувався з відеохостингу у потужний інструмент неформальної освіти, який щодня використовується мільйонами людей з метою саморозвитку, отримання нових знань та навичок. Завдяки технологічним можливостям та творчому підходу контент-мейкерів YouTube забезпечує відкритий доступ до різноманітної інформації незалежно від походження чи соціального середовища користувачів (ÉduTubeurs 2020: 3). Саме на платформі YouTube каталізується поява й активне використання нових термінів, що відображають інтеграцію освітнього контенту та медіатехнологій.

Особливе місце в цьому цифровому освітньому середовищі займають освітні відеоблогери, які в умовах щоразу більшої діджиталізації освіти відіграють роль альтернативних педагогічних суб'єктів. Це можуть бути професійні викладачі, ентузіасти-аматори чи популяризатори науки, які регулярно створюють навчальні матеріали, орієнтовані на широку аудиторію. Їхню діяльність вирізняє не лише глибока мотивація до поширення знань, до інтелектуального просвітництва, а й реальний освітній вплив на користувачів, які долучаються до навчального процесу через платформи, передусім YouTube. Йдеться про формування спільноти творців освітнього контенту, що попри відсутність традиційної академічної рамки демонструють здатність до глибокого педагогічного впливу, стаючи своєрідними медіапедагогами нового покоління (ÉduTubeurs 2020: 3). Вивчення специфіки зазначеного явища є **актуальним** як для лінгвістики, так і для суміжних галузей і насамперед для цифрової педагогіки, медіаосвіти та інтернет-комунікації. Попри активне функціонування термінів *EduTUBER* / *EduTUBING* у зарубіжному науковому обігу в українському академічному дискурсі відсутні їхні усталені дефініції та термінологічне унормування, що ускладнює інтеграцію цих понять у сучасну педагогічну, медіалінгвістичну та перекладознавчу практику. Тому **метою дослідження** є комплексний аналіз термінів

EduTUBER / *EduTUBING*, характеристика їхньої структури, семантичного наповнення та обґрунтування можливих варіантів перекладу й унормування в українській терміносистемі. Мета роботи досягається шляхом вирішення таких **завдань**: описати соціолінгвістичні та прагматичні особливості цифрової освітньої комунікації; встановити функціональні доміанти *EduTUBING*-діяльності у цифровому освітньому середовищі; визначити комунікативно-прагматичні характеристики діяльності *EduTUBERS* як суб'єктів неформальної освіти; дослідити історію становлення термінів *EduTUBER* / *EduTUBING*, їхню семантичну, структурну та словотвірну специфіку у європейських мовах; оцінити моделі варіативного написання термінів у контексті мовних норм різних країн; схарактеризувати перекладацькі стратегії й адаптацію термінів в українському науковому й освітньому дискурсі.

Матеріалом дослідження слугують приклади реального вживання термінів *EduTUBER* / *EduTUBING* в авторитетних англомовних, франкомовних та іспаномовних джерелах з цифрової педагогіки, а також у цифровому європейському освітньому середовищі.

У дослідженні застосовано комплекс **методів**, зокрема: *описовий метод* (для систематизації наукових підходів до визначення термінів *EduTUBER* та *EduTUBING* та для узагальнення наукових позицій щодо лінгвістичної природи телескопізмів); *порівняльний метод* (для зіставлення мовних реалізацій і функціонування термінів у європейських наукових джерелах; а також для аналізу перекладацьких стратегій і мовної адаптації в українському, англомовному, франкомовному й іспаномовному контекстах); *метод компонентного аналізу* (для дослідження семантичної структури зазначених телескопізмів, зокрема, для визначення морфемної структури; виявлення ролі базисного компонента у визначенні граматичних характеристик); *метод контекстуального аналізу* (для вивчення особливостей функціонування термінів *EduTUBER* / *EduTUBING* в освітньому цифровому та академічному середовищі).

Результати дослідження. Проблема впровадження інноваційних технологій у навчання англійської мови активно

досліджується методичною наукою. В численних працях І. Романишина, Г. Баценко, І. Безуглої, А. Дубчака, Я. Литвиненко, Ю. Перучка, Т. Косової розглядаються питання цифрової трансформації освітнього середовища та модернізації методик викладання іноземних мов. Зокрема, акцентується на персоналізації навчального процесу й адаптивному навчанні, що можливе завдяки сучасним цифровим платформам. Серед дослідників простежується інтенсивний інтерес до штучного інтелекту як інструмента освітньої аналітики, оцінювання та підвищення ефективності навчання. Наприклад, Л. Сабатюк, І. Козубай, О. Бондаренко вивчають переваги та ризики викори стання генеративного ШІ в освітньому процесі, В. Дроздова, К. Рудніцька, І. Росквас стежать за інтеграцією штучного інтелекту в методики викладання іноземних мов. В. Краснопольський, Т. Пахомова, Ю. Курилова аналізують навчальний потенціал штучного інтелекту для організації самостійної роботи студентів у процесі вивчення іноземної мови тощо (Бойчук 2023).

У сучасному педагогічному дискурсі термінологічне означення осіб, які створюють освітній відеоконтент на платформі YouTube, варіюється залежно від мовного простору. В англomовній академічній традиції вживається термін *EDUTUBER*, який, за даними Наталії Крамар, виник у 2012 році (Крамар 2022: 45), після чого він фіксується в цифрових спільнотах, а в науковому обігу набув поширення в публікаціях Даніеля Паттьє 2021 року (Pattier 2021a; Pattier 2021b; Pattier 2021c) та функціонує як самостійна лексична одиниця, закріплена у багатьох назвах досліджень (Amorós-Poveda, Bernárdez-Gómez 2024; Gil-Quintana et al. 2022; Pasquel-López, Valerio-Ureña 2024; Li et al. 2025). Отже, *EDUTUBER* розглядається як представник нової генерації педагогів, який поєднує традиційні професійні компетентності із цифровими навичками та медіакультурою. Інакше кажучи, *EDUTUBERS* — «вчителі» на YouTube, творці дидактичних матеріалів, а користувачі, які переглядають їхні відео, їхні учні (Dabellonio 2022: 141–142).

Характеристика *EDUTUBER* стала предметом підвищеної наукової уваги в контексті цифрової освіти, демонструючи

зростання масштабів і впливу упродовж останніх років. На думку екваторських дослідників із Мачальського технічного університету, *EDUTUBER* — це новий феномен цифрової освіти, що уособлює альтернативну модель автономного навчання, яка синтезує педагогічні практики та інформаційно-комунікаційні технології в умовах дистанційного, імерсивного та убіквітарного навчання (López-Aguilar et al. 2020: 188). Пабло Ордон'ес Карабахаль та Хімена Ротундо розглядають *EDUTUBER* як педагога, що створює та адмініструє YouTube-канал із чітко вираженою освітньою метою та навчальною функцією (Ordoñez-Carvajal, Rotundo 2019). Відомий мексиканський викладач математики Андалон (Andalón) через інтерв'ю з освітніми ютуберами (зокрема з каналів Física Total, Matemática Río, JulioProfe) з різних країн Латинської Америки реконструює процес становлення вказаного неологізму. У ході опитування з'ясовано, що у Бразилії термін почав активно вживатися приблизно з 2017 року під час *Encontro de YouTubers Educativos* та згодом закріпився у латиноамериканській спільноті після конференцій EDUCON у Мехіко в 2018–2019 рр. Так, поняття *EDUTUBER* виокремлює категорію ютуберів, які поєднують освітню мету з цифровим форматом YouTube, формуючи новий тип популяризаторів знань у цифровій педагогіці (Qué es un Edutuber 19.09.2019).

Як підкреслюють Хосе Анхель Мачадо Альварадо, Ніколас Хав'єр Родрігес Партідас, Ноелія Янет Альфонсо Війєгас, термін *EDUTUBER* означає творця освітнього відео-контенту на платформі YouTube, який поєднує функції цифрового медіапедагога, міждисциплінарного куратора знань та т'ютора-інфлюенсера, інтегруючи елементи неформальної освіти, цифрової кооперації та трансдисциплінарного підходу задля трансформації освітнього процесу відповідно до вимог XXI століття (Alfonzo Villegas et al. 2022). Горизонтальна комунікація з аудиторією, що виявляється у безпосередній участі глядачів у вдосконаленні освітнього контенту, є ключовим чинником підвищення якості навчальних матеріалів і каталізатором професійного зростання *EDUTUBER*, забезпечуючи постійне оновлення й вдосконалення освітніх практик шляхом інтеграції

користувачького фідбеку (Pasquel-López, Valerio-Ureña 2024: 10).

За дослідженням Данієля Паттє, аналіз стилістичних і візуальних характеристик наукових *EDUTUBER* показує, що більшість із них активно використовують особисту присутність у відео, поєднуючи академічну й молодіжну лексику для залучення аудиторії. Вони уникають ненормативної лексики, демонструють обмежене використання гумору як засіб підвищення привабливості контенту. Їм притаманна перевага безособових назв каналів і відсутність персоналізованих звернень і візуальної ідентичності (Pattier 2021b: 5–6).

Комунікативна стратегія *EDUTUBER* розглядається дослідниками як інноваційна форма цифрової педагогіки, що поєднує вербальні, невербальні та наративні складники у процесі взаємодії з аудиторією (López-Aguilar et al. 2020: 189). Важливою характеристикою є відмова від суворості формалізованого академічного стилю на користь емоційно включеного, людського спілкування. Такий підхід відповідає очікуванням сучасного покоління здобувачів освіти й трансформує традиційні освітні практики в більш відкриті та динамічні.

У сучасній освітній практиці діяльність *EDUTUBER* охоплює не лише платформу YouTube, а й інші цифрові медіа, що підтримують поширення відеоконтенту, зокрема Instagram, TikTok, Vimeo, Dailymotion та Twitch. Формат подання навчальної інформації залежить від технічних характеристик кожної платформи, тобто зміст і тривалість навчальних відео можуть істотно варіюватися: короткі відео домінують на TikTok та Instagram, тоді як платформи на кшталт YouTube чи Vimeo забезпечують умови для створення більш розгорнутого та структурованого відеоконтенту.

Ефективна діяльність *EDUTUBER* залежить від гармонійного поєднання чотирьох основних складових: фахової предметної підготовки, володіння цифровими технологіями, педагогічної майстерності та комунікативної компетентності. Попри те, що саме комунікація сприймається аудиторією як провідна риса, лише комплексна наявність усіх компонентів забезпечує цілісність і результативність освітнього процесу (Pasquel-López, Valerio-Ureña 2024: 10–11).

Дослідження Даніеля Паттьє поглиблює розуміння чинників успіху *EDUTUBERS* в іспанському цифровому освітньому середовищі. Автор виокремлює ключові характеристики, що сприяють популярності зазначених каналів: регулярність публікацій, стислість та тематична конкретність відео, постійна фізична присутність автора у кадрі, а також використання розмовної та прямої мови. Паттьє наголошує на важливості форматування контенту, підтримання контакту з аудиторією та гнучкості у відповідях на її потреби. *EDUTUBER*, на думку дослідника, постає як нова професійна фігура, що формується в умовах цифрової трансформації освіти й має потенціал стати сталим елементом повсякденного навчального процесу (Pattier 2021a; Pattier 2021b; Pattier 2021c).

У рамках дослідження діяльності *EDUTUBERS* було розроблено комплексний інструментарій, що охоплює 40 параметрів аналізу. Він поєднує як загальні метадані каналів (статистика, типологія контенту, структура аудиторії), так і характеристики відеоматеріалів (формат, мова, наративна побудова, візуальні ефекти) та форми педагогічної взаємодії і зовнішньої інтеграції (соціальні мережі, спонсорство тощо). Зазначена деталізація дозволяє здійснити багатовимірне вивчення освітньої активності на платформі YouTube (Pattier 2021c: 316–317). У працях Pattier (2021) виокремлено демографічні аспекти спільноти *EDUTUBERS*, де переважають чоловіки (76%) у віці до 35 років (Pattier 2021a: 537). Аурора Фортеса Мартінес (2021) відзначає домінування гуманітарно-культурної тематики (Martínez 2021: 83) в освітніх матеріалах відеохостингу.

У методологічному плані значний внесок належить вченим Севільського університету Росалії Ромеро Тені, Агустіну Р. Ріосу Васкесу, Педро Роману Гравану (Romero Tena et al. 2017), які запропонували аналітичну матрицю для оцінювання педагогічної ефективності відеоконтенту, що дозволило іншим вченим звернути увагу на трансформацію освітнього середовища в межах YouTube: поєднання традиційних і цифрових форматів створює нову якість навчального простору, відкритого до інновацій та самостійного пізнання.

Цікаво, що виявлений дослідниками «el cybersalón de clases» як змішаний формат навчання об'єднує традиційні та цифрові інструменти (дошки, анімації, AR-елементи), що свідчить про потребу сучасних здобувачів освіти у гібридному досвіді навчання, в інтеграції обох моделей для досягнення практичних і значимих результатів навчання (López-Aguilar et al. 2020: 189).

Неологізми *EduTUBER* / *EDUTUBERS* активно інкорпоровані у цифровий комунікативний простір як хештеги на платформі YouTube, слугуючи для пошуку та класифікації тематичного відеоматеріалу. Частотний аналіз хештегів показує переважання форми в однині (*#EDUTUBER*), яка охоплює 13 тис. відео і 607 каналів, тоді як форма у множині (*#EDUTUBERS*) – 10 тис. відео та 353 канали (на 20 жовтня 2025 року). Таке співвідношення засвідчує пріоритет індивідуального освітнього бренду й акцент на персоніфікованому контенті. Перевага однини інтерпретується як комунікативна тенденція до виокремлення окремого суб'єкта цифрової педагогіки, творця унікального авторського продукту.

На початку ХХІ століття спостерігається інтенсивна активізація процесів творення нових лексем, що зумовлено домінуванням медіакультури, посиленням глобалізації, стрімким розвитком цифрових платформ та вільної циркуляцією інформації у транснаціональному просторі. Особливе місце у цьому контексті посідає англійська мова, яка, виконуючи функцію ключового каналу інтернаціонального впливу, сприяє активному запозиченню іншомовних лексем та слугує джерелом поширення новітніх словотвірних моделей.

Терміни *EduTUBER* та похідний від нього *EDUTUBING* – лексичні новотвори англomовного походження, репрезентативні приклади телескопічних неологізмів, утворених шляхом контамінації двох елементів: *education* + *YouTUBER* / *YouTUBING*. Як відомо, телескопія – це спосіб словотворення, при якому складаються початковий елемент одного слова з кінцем іншого. Отже, необхідною умовою словотворення шляхом телескопії є семантичний зв'язок обох контамінованих складових. У даному випадку йдеться про зрощення слів *education* (освіта) та *YouTuber* (користувач відеоплатформи

YouTube, що створює відеоконтент), що об'єднуються в єдиний концепт – *цифрового освітнього відеоблогера* з позначенням особи, яка професійно чи аматорськи створює навчальний відеоконтент та поширює його на платформі YouTube або інших подібних цифрових відеоплатформах. З погляду морфологічної структури це утворення відповідає моделі **ab + cd = ad**, де **a** – усічена початкова частина першого компонента (*edu-*), а **d** – скорочена фінальна частина другого (*-tuber*) (Демченко 2020) та відображає сучасні тенденції мовної економії та когнітивної компресії.

У випадку з *EDUTUBER* базисом, який задає лексико-граматичні характеристики новоутвореного слова, є другий компонент (*YouTuber*), що зберігає морфологічну природу утворення (частину мови (іменник), складову структуру та акцентуацію) та утримує категоріальне значення (позначення особи, яка продукує контент). Ініціальний компонент *edu-* виконує функцію уточнення, вказуючи на галузь застосування (освіта). Термін *EDUTUBER* є семантично насиченим та термінологічно точним, що дозволяє ефективно інтегрувати його до сучасних терміносистем цифрової педагогіки, освітньої комунікації та медіалінгвістики (Демченко 2020). Семантична насиченість терміна *EDUTUBER* зумовлена його здатністю концентрувати багаторівневу інформацію (діяльність, канал поширення, професійний статус) у межах одного слова, що є типовою ознакою телескопічних неологізмів. Аналогічні характеристики притаманні й терміну *EDUTUBING*, який позначає сам процес створення й поширення освітнього контенту на відеоплатформах і функціонує як деріват від *EDUTUBER*.

Відомо, що телескопічні неологізми англomовного походження демонструють здатність до міжмовної інтеграції, зокрема через запозичення та національну адаптацію, як це спостерігається з терміном *EDUTUBER*. Аналог терміна *EDUTUBING* у романських мовах поки не виявлений.

Помічено, що у зазначених мовах, у різних контекстах це поняття має варіативне написання, що викликає потребу в його лексикографічній унормованості. Виявлено наявність чотирьох графічних форм в англійській мові: зафіксовано

варіанти зі внутрішньою капіталізацією з різним регістром першої літери (*EDuTUBER* (Pattier 2021c; Li et al. 2025; Kuru Gönen, Kizilay 2023)), *EDUTUBER* (Pasquel-López, Valerio-Ureña 2024), повною капіталізацією першого компонента (*EDUTuber* (Exploring EDU 2017: 6)) та традиційною малою літерою (*EDUTUBER* (Amorós-Poveda, Bernárdez-Gómez 2024; Gil-Quintana et al. 2022; Pattier 2021a; Castaceda Rosales et al. 2024: 420)), що свідчить про фазу термінологічного становлення, у межах якої ще не сформована домінантна орфографічна модель.

Гібридна орфографія (*EDuTUBER*, *EDUTUBER*, *EDUTuber*), яка використовує велику літеру в середині та/або на початку слова, свідчить про збереження морфологічного зв'язку з базисним компонентом (*YouTuber*) та його графічною ідентичністю. Перелічені варіанти утворені за принципом CamelCase-писемності (напр., YouTube, eBay, iPhone), що візуально розмежовує компоненти терміна та забезпечує його зручну ідентифікацію як складної, але цілісної одиниці в цифровому середовищі. На відміну від цього варіант *EDUTUBER* репрезентує прагнення повної асиміляції лексеми згідно із загальними орфографічними правилами, перетворюючи її на звичайний іменник-термін. Отже, унормування написання має відбуватися з урахуванням як стандартів професійної комунікації, так і усталених практик цифрової ідентичності в онлайн-середовищі.

В іспаномовній традиції написання новітніх термінів, зокрема таких, як *EDUTUBER*, орієнтується на орфографічні норми Real Academia Española. Як зазначено в офіційних джерелах RAE, хоча внутрішня капіталізація (CamelCase) поширена в комерційній назвах (*IntraCredit*, *QualityNet*, *iBanesto*), вона не вважається нормативною в академічному письмі (Mayúsculas, RAE). Тому в іспанській мові форма *EDUTUBER* (без великої літери в середині) вважається стилістично та орфографічно коректною (Ortografía, RAE 2010), хоча трапляються також *EDuTUBER* (Dabellonío 2022: 140, Sánchez Gutiérrez et al. 2021) та *EDUTUBER* (Vera Balderas et al. 2021: 5; Alfonso Villegas 2022; Mario Corrales-Serrano 2024: 10; Martínez 2021: 71 та ін.).

В іспанській мові іменники, що закінчуються на приголосний *-r*, утворюють множину за допомогою закінчення *-es* (наприклад: *profesor* → *profesores*). Проте термін *EduTUBER* / *EDUTUBER* демонструє відхилення від цього правила, зберігаючи англломовну форму множини *EduTUBERS* / *EDUTUBERS* (*EduTUBERS* (Dabellonio 2022: 143), *EDUTUBERS* (Cervantes-González et al. 2022: 317; Alba Villar García 2024: 8; Anzola-Gomez et al. 2022: 3; Anzola-Gomez 2024: 23; Cordero-Arroyo et al. 2021: 25), *EDUTUBERS* (Corrales-Serrano 2024; Cordoba et al. 2021: 1036; Córdova-Tapia et al. 2022: 29; Dughera, Bordignon 2024: 99). Таке вживання зумовлене сумою соціолінгвістичних чинників, передусім активним поширенням англломовної термінології у цифровому середовищі, де простежується тенденція дотримуватися оригінальної графіки запозичених термінів із метою збереження їх міжнародної впізнаваності. З огляду на це множинна форма *EduTUBERS* / *EDUTUBERS* не адаптується до норм іспанської мови, а зберігається у своєму первісному вигляді. У цьому випадку *EduTUBERS* функціонує із закріпленою графічною формою, яку іспаномовна аудиторія сприймає як ту, що не потребує морфологічної адаптації.

Французька мова демонструє адаптацію терміна до її орфографічних норм: *ÉduTUBEURS* (*ÉduTubeurs* 2020), *EDUTUBEUR* (*Bécet* 2020; *Niclas* 2021; *Patri* 2020), *ÉDUTUBEUR* (*Passot* 2025), *EDUTUBEUR* (*Bignolas McVicker* 2024: 65). У деяких випадках *ÉduTUBEUR* (*ÉduTubeurs* 2020), *ÉDUTUBEUR* (*Passot* 2025) формується із дотриманням усталених орфографічних норм щодо використання діакритичних правил та морфології французької лексики. Однак поки термін демонструє обмежене розповсюдження та не є закріпленим у термінологічній системі французької мови. У статті Алексиса Патрі «*“EduTubers” : YouTube fait sa rentrée en valorisant ses vidéastes pédagogues*» (*Patri* 2020) простежується типовий для неологізації міжмовний механізм: у заголовку використано англломовну форму *EduTUBERS* як маркер глобального тренду, що забезпечує терміну впізнаваність у міжнародному контексті, тоді як у тексті функціонує адаптований варіант *ÉduTUBEURS*, наближений до морфологічних і фонетичних норм французької мови. Існування лексем двох

мов *EDUTUBERS* та *ÉduTUBEURS* у межах одного тексту свідчить про когнітивну стратегію подвійної орієнтації — на зовнішню (глобальну) та внутрішню (локальну) аудиторії. У термінознавчому аспекті йдеться про поетапну модель інтеграції запозичення: від прямого запровадження іншомовної лексики до її поступової мовної адаптації й унормування в національному дискурсі. Динаміка міжмовного перенесення термінів підтверджує тезу про функціональну двоформність термінів на ранніх етапах входження в нову терміносистему.

Отже, варіативність написання термінів відображає активний процес становлення терміна, пошуку його універсального вигляду у всіх досліджуваних мовах. Уживання різних написань пов'язане з поєднанням двох кодів — академічного та цифрового — в одному комунікативному просторі. Це засвідчує міждисциплінарну природу терміна, що одночасно належить до галузей освітньої термінології, цифрової педагогіки, інтернет-комунікації та медіалінгвістики. Уніфікація написання зазначеного терміна є необхідною передумовою його визнання в академічному та професійному дискурсі. Наукова спільнота потребує унормування, особливо у словниках неологізмів, термінологічних довідниках і класифікаторах цифрової педагогіки.

У зв'язку з відсутністю усталеного україномовного відповідника терміна *EDUTUBER* / *EduTUBER* виникає необхідність у його перекладацькому та термінологічному опрацюванні. Згідно зі «Словником англomовних неологізмів ХХІ століття», лексема *EDUTUBER* / *EduTUBER* визначається як «людина, яка публікує навчальні відео на платформі YouTube» (Крамар 2022: 44). Враховуючи неунормованість цього терміна в українському лінгвістичному та педагогічному дискурсі, подальший виклад присвячено аналізу варіантів його перекладу. Далі пропонується ряд варіантів перекладу:

Освітній ютубер: у цьому варіанті поєднано український прикметник *освітній* та запозичене слово *ютубер*. Відзначається прозорістю, семантичною відповідністю оригіналу й придатністю до вживання в публіцистичному та популярно-науковому дискурсі.

ЮТУБ-ВИКЛАДАЧ (*YOUTUBE-ВИКЛАДАЧ*), **ЮТУБ-ПЕДАГОГ** (*YOUTUBE-ПЕДАГОГ*) або **ЮТУБ-ОСВІТЯНИН** (*YOUTUBE-ОСВІТЯНИН*): ці варіанти з акцентом на дидактичному аспекті та на зв'язках з формальним навчанням підкреслюють роль творця (викладача, педагога, освітянина), який поширює знання через платформу YouTube.

ВІДЕООСВІТЯНИН (*МЕДІАОСВІТЯНИН*): варіант, який більше фокусується на ролі відеоформату в педагогічному процесі. Термін, придатний до узагальнення, оскільки може відсилати не лише до YouTube, а й до інших платформ, що робить його більш універсальним, хоча менш точним у випадках вузької спеціалізації.

ЦИФРОВИЙ ПРОСВІТНИК: концептуалізований варіант, що тяжіє до філософського осмислення освітнього процесу у цифрову добу, відображаючи ціннісну та місійну складову діяльності *edutubers* як агентів просвіти у віртуальному середовищі.

ЕД'ЮТУБЕР: транслітерована форма англомовного терміна, що демонструє характерну для раннього етапу термінологічного запозичення стратегію прямої інкорпорації, забезпечуючи високу міжмовну впізнаваність у цифровому глобалізованому дискурсі і зберігаючи фонетичну наближеність до оригіналу. Апостроф (') використовується для збереження правильної вимови, хоча його застосування, на наш погляд, може бути дискусійним. Слід зазначити, що опорний компонент *-ЮТУБЕР* вже функціонує в сучасному українському мовленні як самостійна лексема, тоді як ініціальний елемент *ЕД-* (від англ. *education*) є новим, що зумовлює необхідність додаткового семантичного осмислення. Серед переваг запропонованої форми *ЕД'ЮТУБЕР* — лаконічність, відповідність міжнародному інформаційному середовищу, відсутність потреби в додатковому поясненні в молодіжному/медійно-активному просторі, зручність уживання у хештегах та цифрових маркерах, стилістична нейтральність (можливість уживання як у науковому, так і в публіцистичному чи освітньо-популярному дискурсі без втрати семантичної сприйнятності). Водночас її недоліком є часткова невідповідність традиційним моделям українського словотворення,

що може ускладнювати термінологічне унормування в академічному дискурсі. Отже, форма *ЕД'ЮТУБЕР* розглядається як перехідна одиниця з перспективою подальшої лексикографічної фіксації.

У процесі осмислення новітніх форм цифрової освіти англomовний термін *EduTUBING* трактується як форма педагогічної діяльності, що реалізується через платформу YouTube. На основі наведених варіантів перекладу терміна *EduTUBER* логічним є формування відповідних українських відповідників і для пов'язаного з ним терміна *EduTUBING*: *ОСВІТНІЙ ЮТУБІНГ*; *ЮТУБ-ОСВІТА (YouTube-освіта)*; *ЦИФРОВЕ ПРОСВІТНИЦТВО НА ПЛАТФОРМІ YouTube*; *СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОНТЕНТУ НА YouTube*; *ВІДЕОПЕДАГОГІКА НА YouTube*; *ОСВІТНІЙ ВІДЕОБЛОГІНГ*; *ЕД'ЮТУБІНГ*. Зокрема, варіант *ЮТУБ-ОСВІТА (YouTube-освіта)* є лаконічнішим і підходить для масових форматів, орієнтованих на широку аудиторію. Сполучення *ОСВІТНІЙ ЮТУБІНГ* рекомендується використовувати в публіцистичних чи популярно-освітніх джерелах. У контексті академічного письма перевага може надаватися конструкціям *СТВОРЕННЯ ОСВІТНЬОГО КОНТЕНТУ НА YouTube* або *РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧЕРЕЗ ВІДЕОХОСТИНГ YouTube* як точнішим аналітичним описам явища і моделей навчання у діджитальному середовищі. Водночас терміни *YouTube-педагогіка* або *ВІДЕОПЕДАГОГІКА НА YouTube* акцентують на методологічному аспекті та функціонують у рамках педагогічного дискурсу. Універсальним еквівалентом є також *ОСВІТНІЙ ВІДЕОБЛОГІНГ*, що охоплює ширший спектр соціальних медіа (TikTok, Instagram, Vimeo тощо). Термін *ЕД'ЮТУБІНГ* утворено за допомогою запозичення та часткової транслітерації. З огляду на його морфологічну структуру термін *ЕД'ЮТУБІНГ* адаптується за моделлю інших англо-українських гібридів (напр., *стримінг*, *блогінг*). Його поширення в англomовному середовищі сприяє закономірному впровадженню в сучасну українську терміносистему, враховуючи умови глобалізації та цифровізації освітнього процесу.

EduTUBING розглядається як інноваційна форма цифрової педагогічної діяльності, що полягає у створенні публікації та поширенні освітнього відеоконтенту (зокрема, авторських

відеоуроків, пояснень, лекцій, мікрокурсів тощо) на платформі YouTube з метою забезпечення відкритого доступу до знань, залучення широкої аудиторії, формування ключових компетентностей, підтримки навчального процесу, а також розвитку неформальної освіти в цифровому середовищі. Освітній ютубінг інтегрує елементи відеодизайну, медіаграмотності, педагогічного проектування та інтерактивної взаємодії з користувачами. *EDUTUBING* сприяє розширенню освітнього простору за межі традиційної аудиторії, стимулює розвиток цифрових компетентностей усіх учасників освітнього процесу та трансформує усталені ролі викладача в умовах цифровізації сучасної освіти. У контексті інноваційної освіти *EDUTUBING* розглядається як ефективний засіб індивідуалізації та гнучкої організації навчального процесу, мотиваційного впливу, а також формування інформаційної та комунікативної культури здобувачів освіти. В українському контексті його можна передати кількома способами залежно від стилістики (науковий, публіцистичний, побутовий стилі).

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що терміни *EDUTUBER* / *EDUTUBING* відображають глибинні зміни в освітній комунікації та становлення нових форм педагогічної взаємодії у цифровому середовищі, репрезентуючи нову реальність у цифровій педагогіці, пов'язану з трансформацією освітніх моделей під впливом технологій та медіа. Вони — маркери інституціалізації нових форм неформального навчання та цифрової взаємодії. Лексико-семантична структура цих одиниць, утворених шляхом телескопії, демонструє високу когнітивну щільність, здатність до продуктивного словотвору та міжмовної інтеграції. Виявлена варіативність графічних форм у різних мовних системах (англійській, іспанській, французькій) свідчить про активну стадію становлення терміна в науковому обігу. Превалювання в інтернет-дискурсі хештегів #edutuber (однина) над #edutubers (множина) свідчить про усвідомлену персоналізацію освітньої діяльності. Це дозволяє розглядати дані терміни як соціолінгвістичні індикатори становлення нових ролей у медіапросторі. Український

академічний простір нині не має усталеного еквівалента для зазначених термінів, що зумовлює потребу в їх перекладацькому й термінологічному унормуванні. Запропоновані вище перекладацькі моделі – перший крок до унормування цих одиниць у межах україномовної терміносистеми цифрової освіти. Результати дослідження можуть бути корисними для подальших лексикографічних, термінознавчих і педагогічних розвідок у галузі цифрової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

Бойчук Н. Вплив інструментів штучного інтелекту на вивчення англійської мови у ЗВО України. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки*. 2025. № 40. С. 63.

Демченко Н. С. Структурно-семантичні особливості англійських телескопізмів. *International journal of philology*. 2020. Vol. 11. № 1. С. 77–84.

Крамар Н. А. Словник англомовних неологізмів XXI століття. Київ : НВП «Інтерсервіс», 2022. 240 с. URL: https://langcenter.kiev.ua/Kramar_dictionary_2022.pdf (дата звернення: 25.10.2025).

Alba Villar García. Redes sociales y educación: pensamiento crítico en la enseñanza de las Ciencias Experimentales de Educación Primaria. Trabajo fin de grado. Universidad de Valladolid, 2024. 61 p. URL: <https://uvadoc.uva.es/bitstream/handle/10324/47200/TFG-B.%201634.pdf;jsessionid=F0777C20B994737C63AD138CECE1D00A?sequence=1> (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Alfonzo Villegas N. Y., Rodríguez Partidas N. J., Machado Alvarado J. A. Desafíos Del EduTuber En El Contexto De La Educación Transcompleja Universitaria, 2022. 8 p.

Amorós-Poveda L., Bernárdez-Gómez A. Edutuber and Gender in STEM. *Education Sciences*. December 2024. № 14(1). P. 40.

Anzola-Gomez J., Rivera-Rogel D., Aguaded I. Interacción social e Interacción discursiva de un canal de Youtube educativo. *Fonseca, Journal of Communication*. 2022. № 25. P. 115–132. Ediciones Universidad de Salamanca.

Anzola-Gomez J. Análisis del factor dialógico en las producciones audiovisuales de los edutubers latinoamericanos. *Tesis doctoral*. Universidad de Huelva. 2024. 444 p. URL: https://www.doctorado-comunicacion.es/ficheros/doctorandos/dr-john_C_495.pdf. (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Bécet J. 5 “EduTubers”, ces YouTubeurs de l’éducation, à suivre pour cette rentrée. *Les Echos*. Publié le 11 sept. 2020. URL: <https://www.lesechos.fr/travailler-mieux/vie-au-travail/5-edutubeurs-ces-youtubeurs-de-leducation-a-suivre-pour-entree-1241679> (Consulté: le 25 octobre 2025).

Bignolas McVicker V. MovieTalk et courts-métrages d’animation : un outil d’input compréhensible en classe de langue. *Linguistique*. 2024. 140 p. URL: <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-04723353v1/> (Consulté: le 25 octobre 2025).

Castañeda Rosales T. J., Vite Leon V. O., Poggi Parodi C. A. The Contribution of Music Video Tutorials in the Musical Education

of YouTube Subscribers Between the Ages of 20 and 25 in Lima. *Proceedings of the International Conference on Communication and Applied Technologies*. 2024 (ICOMTA 2024). Atlantis Highlights in Social Sciences, Education and Humanities. 17 December 2024. Atlantis Press. P. 416–425.

Cervantes-González E., Hernández López S., Chaparro Sánchez R. El emprendimiento de edutubers hispanos y su aportación al aprendizaje: Clasificación de videos Youtube y análisis de comentarios durante el COVID-19. *EDU REVIEW. International Education and Learning Review Revista Internacional De Educación Y Aprendizaje*. 2022. № 10 (4). P. 317–344.

Corrales-Serrano M. Edutubers y ensecanza de las ciencias sociales. Un estudio de casos. *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*. 2024. № 99 (38.2). P. 261–282.

Cordero-Arroyo D. G., Murillo-Peralta S., Valenzuela-Lugo I. Estudio de caso de los canales de edutubers especializados en contenidos para profesores. *Revista Electrónica de Investigación e Innovación Docente*. 2021. № 6 (2). P. 25–37. URL: <https://zenodo.org/record/4701807/files/Art-2.pdf> (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Cordoba R., Celly-Alvarado S., Rivera-Rogel D. Edutubers ecuatorianos: Impacto y mejoras en los contenidos de aprendizaje. *Metodologías activas con TIC en la educación del siglo XXI: INNTEd 2021 – Congreso Internacional de Innovación y Tendencias*. 2021. P. 1036–1055. URL: <https://innted.org/ponencia/edutubers-ecuatorianos-impacto-y-mejoras-en-los-contenidos-de-aprendizaje/> (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Córdova-Tapia R. A., Forteza-Martínez A., Rivera-Rogel D. Edutubers. Estudio comparativo de la Comunidad Andina y Espaca. *Index.comunicación: Revista científica en el ámbito de la Comunicación Aplicada*. 2022. Vol. 12. №2. P. 29–53.

Dabellonio R. Enseñanza/aprendizaje de ELE en las TIC: YouTube como herramienta educativa. *Revista ForLingua 3 de Alcalingua*. 2022. № 3. P. 137–159. URL: <https://www.alcalingua.com/sites/default/files/2022-11/Forlingua%202022.pdf>. (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Dughera L., Bordignon F. R. A. Edutubers, entre traducciones y atajos. *Textos Y Contextos*. 2024. № 1. (29). P. 99–107.

ÉduTubeurs à vos côtés pour la rentrée. Paris, 2020. 19 p. URL: https://www.thinkwithgoogle.com/_qs/documents/10454/crea_youtube_DP_F.pdf. (Consulté: le 25 octobre 2025).

Exploring EDU: creating enriching content. February 2017. 23 c. URL: https://services.google.com/fh/files/misc/exploring_edu_2_external.pdf?utm_source.com (дата звернення: 25.10.2025).

Gil-Quintana J., Vida de León E., Osuna-Acedo S., Marta-Lazo C. Nano-Influencers Edutubers: Perspective of Centennial Generation Families in Spain. *Media and Communication*. 2022. № 10 (1). P. 247–258.

Kuru Gönen S. İ., Kızılay Y. A Treasure Chest: Digital Sources for Informal Digital Learning of English (IDLE). *3rd International Conference on Educational Technology and Online Learning – ICETOL*. 2023. P. 29–35. URL: https://www.icetol.com/wp-content/uploads/2023/09/icetol2023_full_paper_proceedings.pdf?2.

Li B., Hikmatilla U. Getting viral on social media: exploring Chinese language EduTubers' perceptions and practices. *Innovation in Language Learning and Teaching*. 26 May 2025. P. 1–25.

López-Aguilar J. L., Maza-Córdova J., Tusa F. Educar en el contexto digital: el reto de ser edutuber. *RISTI, Revista Ibérica de Sistemas y Tecnologías de la Información*. 2020. №25. P. 188–200. URL: <https://www.proquest.com/openview/315b0c751c2d04cfffdb63c50ebf6c287/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=1006393> (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Martínez M. A. La educación a través de YouTube: análisis de los canales de EduTubers Españoles. *Docencia, ciencia y humanidades: hacia una enseñanza integral en la universidad del siglo XXI*. 2021. P. 71–87. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8018054> (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Mayúsculas. Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española: *Diccionario panhispánico de dudas (DPD)*. 2.ª edición (versión provisional) [en línea]. URL: <https://www.rae.es/dpd/mayusculas> (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Niclas C. “Savoir et cultures”, un partenariat inédit entre Arte, le Centre national du cinéma et de l'image animée (CNC) et Youtube qui marque un tournant pour la culture. *Le portail “Savoirs et Cultures”*. 31.01.2021. URL: <https://digitalmediaknowledge.com/medias/savoir-et-cultures-un-partenariat-inedit-entre-arte-le-centre-national-du-cinema-et-de-limage-animee-cnc-et-youtube-qui-marque-un-tournant-pour-la-culture/> (Consulté: le 25 octobre 2025).

Ordóñez-Carabajal P., Rotundo J. EduTubers: Lo complejo hecho simple y entretenido. *XXI Congreso de La Red de Carreras de Comunicación Social y Periodismo. Escuela de Ciencias de la Comunicación, Facultad de Humanidades*. 2019. URL: <https://www.aacademica.org/21redcom/199> (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Ortografía de la lengua española. Uso de mayúsculas y minúsculas en ámbitos especiales. Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española: *Ortografía de la lengua española* [en línea]. 2010. URL: <https://www.rae.es/ortografia/marcas-comerciales>. (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Pasquel-López C., Valerio-Ureña G. Theoretical principles underlying the practices of eduTubers. *Heliyon*. 2024. July 30, Vol. 10. Issue 14. P. 1–12.

Passot E. Yvan Monka, “l'édutubeur” des maths. *Le Figaro*. 3 février 2025. URL: <https://www.lefigaro.fr/culture/yvan-monka-l-edutubeur-des-maths-20250203> (Consulté: le 25 octobre 2025).

Patri A. “EduTubers” : YouTube fait sa rentrée en valorisant ses vidéastes pédagogues. *Europe 1*. 2020. [mise en ligne 2 septembre 2020]. URL: <https://www.europe1.fr/medias-tele/edutubers-youtube-fait-sa-rentree-en-valorisant-ses-videastes-pedagogues-3989203> (Consulté: le 25 octobre 2025).

Pattier D. Referentes educativos durante la pandemia de la COVID-19: El éxito de los edutubers. *Publicaciones. Facultad de Educación y Humanidades del Campus de Melilla*. 2021a. Vol. 51. № 3. P. 533–563.

Pattier D. Science on YouTube: Successful EduTubers. *TECHNO Review. International Technology Science and Society Review. Revista Internacional de Tecnología Ciencia y Sociedad*. 2021b. Vol. 10. № 1. P. 1–15.

Pattier D. The Gender Gap Among EduTubers and the Factors Significantly Influencing It. *Journal of New Approaches in Educational Research*. 2021. Vol. 10. № 2. P. 313–329.

Qué es un EDUTUBER. *MATH2ME*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1BY2VaDNG0Y> (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Romero Tena R., Ríos Vázquez A. R., Román Gravan P. YouTube: evaluación de un catálogo social de vídeos didácticos de matemáticas de calidad. *Revista Prisma Social*. 2017. № 18. P. 515–539. URL: <https://revistaprismasocial.es/article/view/1387>. (Consulta: el 25 de octubre de 2025).

Sánchez Gutiérrez L. P. del Ángel Martínez R. M. Ser EduTuber: del aula a la pantalla. *Revista Digital Universitaria (RDU)*. Septiembre-octubre 2021. Vol. 22. № 5. P. 1–4.

Vera Balderas S., y Moreno Tapia J. Experiencias de aprendizaje en YouTube, un análisis durante la pandemia de COVID-19. *IE Revista de Investigación Educativa de la REDIECH*. 2021. 12.

LINGUOPEDAGOGICAL PHENOMENON EDUTUBER / EDUTUBING IN GLOBAL AND UKRAINIAN CONTEXT: FUNCTIONAL DOMINANTS

Nataliia G. Ivanova

PhD in Philology, Associate Professor
at the Department of Foreign Languages for Specific Purposes
I. I. Mechnykov Odessa National University,
Odessa, Ukraine
e-mail: nat-iva@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9614-9587>

Nataliia Koval

PhD in Philology, Associate Professor
Head of Foreign Languages Department
Ukrainian-German Institute
Odessa Polytechnic National University,
Odessa, Ukraine
e-mail: koval0605@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3976-8503>

Iryna Marchuk

PhD in Pedagogy, Associate Professor at Foreign Languages Department
National University “Odessa Law Academy”,
Odessa, Ukraine
e-mail: imarchuk6@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7278-8664>

Oksana Prysiazhnyuk

PhD in Philology, Associate Professor at Foreign Languages Department
Ukrainian-German Institute
Odessa Polytechnic National University,
Odessa, Ukraine
e-mail: o.ya.prysiashniuk@op.edu.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7357-5516>

SUMMARY

The article presents a comprehensive interdisciplinary analysis of the terms EDUTUBER / EDUTUBING, which reflect profound changes in educational communication and the emergence of new forms of pedagogical interaction in the context of digital transformation. The relevance of the study is due to the need for terminological normalization of these concepts in Ukrainian academic discourse, despite their active functioning in the global educational space. For this purpose, for the first time, the results of the research published in English, French and Spanish are introduced into Ukrainian academic space, which creates the basis for the integration of domestic science into the international context of digital pedagogy.

The authors highlighted the key characteristics of EDUTUBERS activities, in particular pedagogical effectiveness, communicative strategy, interactivity, and flexibility of content. The authors also determined some parameters of professionalization of the above-mentioned key characteristics as a new group of participants in educational process, combining teaching, digital and media competencies. The mentioned terms are studied as telescopic lexical neologisms of English origin, which actively function in digital educational discourse.

The morphological structure, semantic components and variability of graphic forms of terms (e.g., English edutuber, EduTuber, eduTuber, EDUTuber) are analyzed in three European languages (English, Spanish and French), which indicates an active stage of their formation. The authors substantiated the use of telescoping as a method of word formation and revealed the influence of sociolinguistic factors on the preservation of the English form in a foreign language environment.

Particular attention is paid to the functioning of terms as hashtags in YouTube space. The emphasis is on the frequency of the use of these terms in YouTube digital space, where the singular form EDUTUBER prevails, which indicates a tendency to personify educational activity. In the Ukrainian academic space, these terms remain unregulated, therefore, authors proposed several translation solutions adapted to the contexts of formal and informal education. The research has applied significance for digital pedagogy, lexicology, translation studies; its results will be useful in terminographic ordering of the newest lexical units.

Key words: *EduTuber, EduTubing, digital pedagogy, content personification, neologisms, telescoping, Ukrainian scientific discourse, terminological standardization.*

REFERENCES

- Baibakova O. O. (2019). Do problemy navchannya profesiynoho inshomovnoho spilkuvannya maybutnikh doslidnykiv [On the problem of teaching professional foreign language communication to future researchers]. *Naukovyy visnyk UzhNU. Seriya: Pedahohika. Sotsial'na robota*. Uzhhorod, №26, pp. 17–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_26_6 (Accessed: 25.10.2025) [in Ukrainian].
- Demchenko N. S. (2020). Strukturno-semantychni osoblyvosti anhliys'kykh teleskopizmiv [Structural and semantic features of English telescopings]. *International journal of philology*. Vol. 11, № 1, pp. 77–84 [in Ukrainian].
- Kramar N. A. (2022). Slovyk anhломovnykh neolohizmiv XXI stolittya [Dictionary of English-language neologisms of the 21st century]. K., TOV “NVP “Interservis”. URL: https://langcenter.kiev.ua/Kramar_dictionary_2022.pdf (Accessed: 25.10.2025) [in Ukrainian].
- Alba Villar García (2024). Redes sociales y educación: pensamiento crítico en la ensecanza de las Ciencias Experimentales de Educación Primaria [Social media and education: critical thinking in the teaching of experimental sciences in primary education]. *Trabajo fin de grado*. Universidad de Valladolid. URL: <https://uvadoc.uva.es/bitstream/handle/10324/47200/TFG-B.%201634.pdf;jsessionid=F0777C20B994737C63AD138CECE1D00A?sequence=1> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].
- Alfonzo Villegas N. Y., Rodríguez Partidas N. J., Machado Alvarado J. A. (2022). Desafios Del EduTuber En El Contexto De La Educación Transcompleja Universitaria [Challenges of EduTuber in the Context of Transcomplex University Education] [in Spanish].
- Amorós-Poveda L., Bernárdez Gómez A. (2023). Edutuber and Gender in STEM. *Education Sciences*. № 14(1), p. 40 [in English].
- Anzola-Gomez J., Rivera-Rogel D., Aguaded I. (2020). Interacción social e Interacción discursiva de un canal de Youtube educativo [Social interaction and discursive interaction on an educational YouTube channel]. *Fonseca, Journal of Communication*. № 25, pp. 115–132. Ediciones Universidad de Salamanca [in Spanish].
- Anzola-Gomez J. (2024). Análisis del factor dialógico en las producciones audiovisuales de los edutubers latinoamericanos [Analysis of the dialogic factor in the audiovisual productions of Latin American edutubers]. *Tesis doctoral*. Universidad de Huelva. URL: https://www.doctorado-comunicacion.es/ficheros/doctorandos/dr-john_C_495.pdf. (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].
- Bignolas McVicker V. (2024). MovieTalk et courts-métrages d’animation : un outil d’input compréhensible en classe de langue [MovieTalk and animated short films: an understandable input tool for language classes]. *Linguistique*. URL: <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-04723353v1/> (Accessed: 25.10.2025) [in French].
- Bécet J. (2020). 5 “EduTubers”, ces YouTubeurs de l’éducation, à suivre pour cette rentrée [5 “EduTubers”, educational YouTubeurs to follow this autumn]. *Les Echos*. URL: <https://www.lesechos.fr/travailler-mieux/vie-au-travail/5-edutubeurs-ces-youtubeurs-de-leducation-a-suivre-pour-cette-rentree-1241679> (Accessed: 25.10.2025) [in French].

Castañeda Rosales T. J., Vite Leon V. O., Poggi Parodi C. A. (December 2024). The Contribution of Music Video Tutorials in the Musical Education of YouTube Subscribers Between the Ages of 20 and 25 in Lima. *Proceedings of the International Conference on Communication and Applied Technologies 2024 (ICOMTA 2024). Atlantis Highlights in Social Sciences, Education and Humanities*. 17 Atlantis Press. pp. 416–425 [in English].

Cervantes-González E., Hernández López S., Chaparro Sánchez R. (2020). El emprendimiento de edutubers hispanos y su aportación al aprendizaje: Clasificación de videos Youtube y análisis de comentarios durante el COVID-19 [The entrepreneurship of Hispanic edutubers and their contribution to learning: Classification of YouTube videos and analysis of comments during COVID-19]. *EDU REVIEW. International Education and Learning Review Revista Internacional De Educación Y Aprendizaje*. № 10 (4), pp. 317–344 [in Spanish].

Corrales-Serrano M. (2024). Edutubers y enseñanza de las ciencias sociales. Un estudio de casos [Edutubers and social science teaching. A case study]. *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*. № 99 (38.2), pp. 261–282 [in Spanish].

Cordero-Arroyo D. G., Murillo-Peralta S., Valenzuela-Lugo I. (2021). Estudio de caso de los canales de edutubers especializados en contenidos para profesores [Case study of edutubers' channels specialising in content for teachers]. *Revista Electrónica de Investigación e Innovación Docente*. № 6 (2), pp. 25–37. URL: <https://zenodo.org/record/4701807/files/Art-2.pdf> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Cordoba R., Celly-Alvarado S., Rivera-Rogel D. (2021). Edutubers ecuatorianos: Impacto y mejoras en los contenidos de aprendizaje [Ecuadorian Edutubers: Impact and improvements in learning content]. *Metodologías activas con TIC en la educación del siglo XXI: INNTED 2021 – Congreso Internacional de Innovación y Tendencias*, pp. 1036–1055. URL: <https://innated.org/ponencia/edutubers-ecuatorianos-impacto-y-mejoras-en-los-contenidos-de-aprendizaje/> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Córdova-Tapia R. A., Forteza-Martínez A., Rivera-Rogel D. (2020). Edutubers. Estudio comparativo de la Comunidad Andina y España [Edutubers. Comparative study of the Andean Community and Spain]. *Index.comunicación: Revista científica en el ámbito de la Comunicación Aplicada*. Vol. 12, №2, pp. 29–53 [in Spanish].

Dabellonio R. (2020). Enseñanza/aprendizaje de ELE en las TIC: YouTube como herramienta educativa [Teaching/learning Spanish as a foreign language in ICT: YouTube as an educational tool]. *Revista ForLingua 3 de Alcalingua*. № 3, pp. 137–159. URL: <https://www.alcalingua.com/sites/default/files/2022-11/Forlingua%202022.pdf> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Dughera L., Bordignon F. R. A. (2024). Edutubers, entre traducciones y atajos [Edutubers, between translations and shortcuts]. *Textos Y Contextos*. № 1. (29), P. 99–107 [in Spanish].

ÉduTubeurs à vos côtés pour la rentrée [Edutubers by your side for the new school year]. (2020). Paris. URL: https://www.thinkwithgoogle.com/_qs/documents/10454/crea_youtube_DP_F.pdf (Accessed: 25.10.2025) [in French].

Exploring EDU: creating enriching content. Case Studies and Best Practices. YouTube. (2017). 23 p. URL: https://services.google.com/fh/files/misc/exploring_edu_2_external.pdf (Accessed: 25.10.2025).

Gil-Quintana J., Vida de León E., Osuna-Acedo S., Marta-Lazo C. (2022). Nano-Influencers Edutubers: Perspective of Centennial Generation Families in Spain. *Media and Communication*. № 10 (1), pp. 247–258.

Kuru Gönen S. İ., Kızılay Y. (2023). A Treasure Chest: Digital Sources for Informal Digital Learning of English (IDLE). *3rd International Conference on Educational Technology and Online Learning – ICETOL*, pp. 29–35. URL: https://www.icetol.com/wp-content/uploads/2023/09/icetol2023_full_paper_proceedings.pdf?2 (Accessed: 25.10.2025).

Li B., Hikmatilla U. (2025). Getting viral on social media: exploring Chinese language EduTubers' perceptions and practices. *Innovation in Language Learning and Teaching*, pp. 1–25.

López-Aguilar J. L., Maza-Córdova J., Tusa F. (2020). Educar en el contexto digital: el reto de ser edutuber [Educating in the digital context: the challenge of being an edutuber]. *RISTI, Revista Ibérica de Sistemas y Tecnologías de la Información*. №25. pp. 188–200. URL: <https://www.proquest.com/openview/315b0c751c2d04cffdb63c50ebf6c287/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=1006393> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Martínez M. A. (2021). La educación a través de YouTube: análisis de los canales de EduTubers Españoles [Education through YouTube: analysis of Spanish EduTubers' channels]. *Docencia, ciencia y humanidades: hacia una enseñanza integral en la universidad del siglo XXI*, P. 71–87. URL: <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=8018054> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Mayúsculas. Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española [Capital letters. Royal Spanish Academy and Association of Spanish Language Academies]: *Diccionario panhispánico de dudas (DPD)*. 2.ª edición (versión provisional) [en línea]. URL: <https://www.rae.es/dpd/mayusculas> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Niclas C. (2021). “Savoir et cultures”, un partenariat inédit entre Arte, le Centre national du cinéma et de l'image animée (CNC) et Youtube qui marque un tournant pour la culture [‘Knowledge and Cultures’, a unique partnership between Arte, the National Centre for Cinema and the Moving Image (CNC) and YouTube, marks a turning point for culture]. *Le portail “Savoirs et Cultures”*. URL: <https://digitalmediaknowledge.com/medias/savoir-et-cultures-un-partenariat-inedit-entre-arte-le-centre-national-du-cinema-et-de-limage-animee-cnc-et-youtube-qui-marque-un-tournant-pour-la-culture/> (Accessed: 25.10.2025) [in French].

Ordoñez-Carabajal P., Rotundo J. (2019). EduTubers: Lo complejo hecho simple y entretenido [Complexity made simple and entertaining]. *XXI Congreso de La Red de Carreras de Comunicación Social y Periodismo. Escuela de Ciencias de la Comunicación, Facultad de Humanidades*. URL: <https://www.aacademica.org/21redcom/199> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Ortografía de la lengua española (2010). Uso de mayúsculas y minúsculas en ámbitos especiales. Real Academia Española y Asociación de Academias de la Lengua Española [Orthography of the Spanish language. Use of upper and lower case letters in special contexts. Royal Spanish Academy and Association

of Spanish Language Academies]: *Ortografía de la lengua española* [en línea]. URL: <https://www.rae.es/ortografia/marcas-comerciales>. (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Pasquel-López C., Valerio-Ureña G. (2024). Theoretical principles underlying the practices of eduTubers. *Heliyon*. Vol. 10. Issue 14, P. 1–12.

Passot E. (3.02.2025). Yvan Monka, “l’édutubeur” des maths [Yvan Monka, the maths ‘edutuber’]. *Le Figaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/culture/yvan-monka-l-edutubeur-des-maths-20250203> (Accessed: 25.10.2025) [in French].

Patri A. (2020). “EduTubers” : YouTube fait sa rentrée en valorisant ses vidéastes pédagogues [“EduTubers” : YouTube kicks off the new season by promoting its educational video creators]. *Europe 1*. URL: <https://www.europe1.fr/medias-tele/edutubers-youtube-fait-sa-rentree-en-valorisant-ses-videastes-pedagogues-3989203>. (Accessed: 25.10.2025) [in French].

Pattier D. (2021a) Referentes educativos durante la pandemia de la COVID-19: El éxito de los edutubers [Educational role models during the COVID-19 pandemic: The success of edutubers]. *Publicaciones. Facultad de Educación y Humanidades del Campus de Melilla*. Vol. 51. № 3, P. 533–563 [in Spanish].

Pattier D. (2021b) Science on YouTube: Successful EduTubers. *TECHNO Review. International Technology Science and Society Review. Revista Internacional de Tecnología Ciencia y Sociedad*. Vol. 10, № 1, P. 1–15.

Pattier D. (2021c) The Gender Gap Among EduTubers and the Factors Significantly Influencing It. *Journal of New Approaches in Educational Research*. Vol. 10, №2, P. 313–329.

Qué es un EDUTUBER [What is an EDUTUBER?] *MATH2ME*. 19.09.2019. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1BY2VaDNG0Y> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Romero Tena R., Ríos Vázquez A. R., Román Graván P. (2017). YouTube: evaluación de un catálogo social de vídeos didácticos de matemáticas de calidad [YouTube: evaluation of a social catalogue of high-quality educational mathematics videos]. *Revista Prisma Social*. № 18, P. 515–539. URL: <https://revistaprismasocial.es/article/view/1387> (Accessed: 25.10.2025) [in Spanish].

Sánchez Gutiérrez L. P., del Ángel Martínez R. M. (Septiembre-octubre 2021). Ser EduTuber: del aula a la pantalla [Being an EduTuber: from the classroom to the screen]. *Revista Digital Universitaria (RDU)*. Vol. 22, № 5, P. 1–4 [in Spanish].

Vera Balderas S., Moreno Tapia J. (2021). Experiencias de aprendizaje en YouTube, un análisis durante la pandemia de COVID-19 [Learning experiences on YouTube: an analysis during the COVID-19 pandemic]. *IE Revista de Investigación Educativa de la REDIECH*. 12 [in Spanish].

Стаття надійшла до редакції 29.10.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

UDC 811.111=26

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.13>

MECHANISMS OF INTONATION PATTERNS VARIABILITY

Tetiana M. Korolova

Doctor of philology, Professor of Philology Department
of Odessa National Maritime University,

Odessa, Ukraine

e-mail: kortami863@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3441-196X>

SUMMARY

The mechanisms of intonation models variation while interpreting attitudes in English are under discussion. A complex analysis of attitudinal intonation patterns polysemy from the point of view of its semantics and functions has been carried out.

The phenomena of polysemy, synonymy, antonymy, etc. are analyzed in intonation means expressing modal meaning. This characteristic, typical to lexical units of the language, is the evidence of the isomorphism different means of speech. The parallelism is not regarded as a complete analogy in the degree of correlation of vocabulary and intonation with semantics. The nature of correlation in these two cases is fundamentally different in quality and quantity.

Firstly, the lexeme in itself, nominally within the framework of a given language system, carries information about the semiological unit it describes, and often serves as the formal name of this unit. The intoneme does not carry nominal information about the semiological unit; this connection can only be expressed indirectly with the help of lexical means.

Secondly, the degree of study of the relationship between lexical and semiological units, on the one hand (exhaustively complete dictionaries reflecting different aspects of these connections), and between intonation and semiological units, on the other (fragmentary, unsystematized and often contradictory data on the semantic information of individual intonation models, regardless of the constitutive conditions of their functioning), is incommensurate.

Thirdly, the lexeme in speech is realized with the help of segmental means of the phonological system, and the variability of suprasegmental means does not affect the semantics of these units. Intonation units are formed due to contrasts of suprasegmental means and their variability determines the semantics of intonemes.

Key words: attitudes, intonation, variation, polyfunctionality, polysemy.

Introduction. The problem of intonation variability in oral speech is one of the most complicated and relevant at the current stage of linguistic development. Despite a significant number of studies devoted to the study of this problem, it should be noted that there is no unambiguous opinion on the issue of intonation means correlation with semantic units of speech (Bagmut, Borysiuk, Olijnyk 1980; Kalita 2001; Korolova 1989).

The aim of this work is to study the causes of variability in the mechanism of intonation means correlation (expressive side) and semantic units (content side) when expressing modal-evaluative meanings in spontaneous English speech. To solve the problem, a complex analysis of the experimental material was carried out in two directions: from means to meanings and from meanings to means. While the analysis “from form to meaning” is conducted one gets the opportunity to consider the mechanism of semantic variation of a specific prosodic model, i.e. to study not only the conditions of invariance of an idealized intonation construction (Korolova 1989), but the nature of its polysemy at the same time. When carrying out the analysis “from meaning to form”, the possibility of conveying a given meaning with the help of various prosodic models can be considered, which in this case are regarded as intonation synonyms.

Discussion. Polysemy of modal intonation is manifested in two aspects – semantic and functional. The implementation of the first aspect is associated with three linguistic phenomena on connection to the object under study: homonymy, hypernymy and the transfer of modal meanings. The phenomenon of homonymy in the intonation system is manifested in the fact that prosodic constructions similar (but not necessarily completely identical) in form are used to express heterogeneous modal meanings that are not connected either thematically or associatively. Thus, a descending-ascending tone in the nucleus with constant or insignificant variation of the quantitative characteristics of the melodic, force and temporal components of intonation can convey the meaning of partial concession: *I don't think much of him as a painter.* – *You think so.* And as an insult: *I haven't had time to write to you.* – *You think so.*

Hypernymy (the “species-genus” relationship) is an expansion of the meaning conveyed by the intonation contour corresponding to the component of the field of the fifth level (Korolova 1989) to a semiological unit that is a component of the species and even gender field. Expansion of the meaning of the intonation construction usually occurs in those cases when the contour, which when be used in conditions of neutralization of other means conveys some specific modal meaning, in implementations where the modal meaning of a more general content is notified by other linguistic means and conveys this expanded meaning. For example, a contour with a high fall of tone in the nucleus (can be combined with a stepping scale) under conditions of lexical-grammatical and paralinguistic means neutralization is used to express a warm attitude, disposition to the interlocutor: *Thank you very much.* – *It’s **pleasure**,* and in the context: *Did you enjoy the concert?* – *It’s **pleasure*** – conveys a broader, generalized meaning – reflects the speaker’s good mood.

Note that the opposite phenomenon – hyponymy (narrowing) – is not realized in the sphere of modal intonation, since semiological units of species and gender ranks, the meanings of which could generally be narrowed to the sphere of the constituents of the fields of the fifth level, do not have their own intonation models. In this case, we can only speak of hyponymy of the mediated prosodic model of a sememe – a member of a specific or generic field – in the sense that in specific communicative conditions, it is possible to implement some contour from the set that constitutes the “group prosodic portrait” of a given sememe.

The transfer of meanings is the most diverse (in terms of the number of possible manifestations) type of change in meaning conveyed by an intonation model. In general, it is divided into homogeneous and associative. Homogeneous transfer reflects the variation of meanings within a thematic series. In this case, this contour conveys meanings that differ from the original (basic, inherent, usual), but remain within one thematic group. The mechanism of meaning transformation within the framework of homogeneous transfer is associated with the implementation of equipollent, privative, gradual or enantiosemic relations.

Privacy is associated with a minimal (one differential seme) expansion of the original meaning. Equipollence implements the principle of graduality in its elementary form. The gradual type of meaning transfer is typical for a situation where lexical and grammatical means convey a vaguely expressed modal meaning, and prosodic means (often together with non-linguistic markers) concretize the modal relationship in accordance with the conditions of the constitution. For example, a contour that includes an ascending-descending nuclear tone and a stepped scale is most common when expressing the speaker's critical attitude in English: *I don't like the man.* – *You've **never even spoken to him.*** However, in a corresponding situation, it is used to convey a gradually differentiated meaning of refusal to be involved in something: *You know he's a liar.* – *You've **never even spoken to him.*** Moreover, this concretization of meaning is carried out exclusively by intonation means, without the participation of lexical and grammatical determinants.

Enantiosemy is the least common type of transfer, associated with the ability of the same intonation model to convey directly opposite modal meanings. The four types of transfer indicated transform the modal meaning within one thematic group. In contrast to them, the second type of transfer – associativity – is the ability of an intonation model to convey one or another occasional (unusual for itself) meaning based on some similarity, analogy with the usual meaning of this model. This is demonstrated in the fact that a prosodic construction, which is widely used to convey a certain familiar range of meanings, in some cases expresses a completely different meaning, most often related to another thematic field, manifested by contingent conditions. For example, a widespread construction with a low fall, in the nuclear tone, usually conveying the meanings of calm, disinterest, coldness, etc.: *You must be joking. Do you really like it?* – *Yes, **I do.*** in the appropriate situation can express modesty and even shyness: *You must be joking. Do you really study at Oxford?* – *Yes, **I do.*** In this case, we are talking about the identity of melody characteristics together with dynamic and temporal ones. Mnemonic diagrams characterizing the main mechanisms of the implementation of polysemy

of prosodic constructions in the sphere of linguistic modality are shown in Fig. 1.

Along with the semantic aspect of modal intonation polysemy, its functional aspect is often realized in speech. Polyfunctionality is the ability of an intonation contour that conveys some inherent meaning of the class of SEM (self-evaluative meanings) or EEM (emotional-evaluative meanings) and thereby performs a subjective-modal function, to implement (indirectly) some objective-modal function.

If the analysis “from form to meaning” allows us to identify the polysemy of intonation units, then conducting a study in the opposite direction (“from meaning to form”) reveals that prosodic constructions exhibit the phenomenon of synonymy. Thus, the meaning of doubt in some cases can be conveyed both by an ascending-descending contour: *It is a faster car.* – **Definitely?** and by a descending-ascending contour: *Tell him that he’s fired.* – **Definitely.** Even under the conditions of a neutral nature of lexical-grammatical and paralinguistic means, such two contours are perceived by listeners as intonation synonyms. Absolute intonation synonyms (i.e. two different intonation contours that have the same common and occasional meanings) do not exist. Relative intonation synonyms can be classified by the degree of commonality of the meanings they convey (close, intermediate, distant).

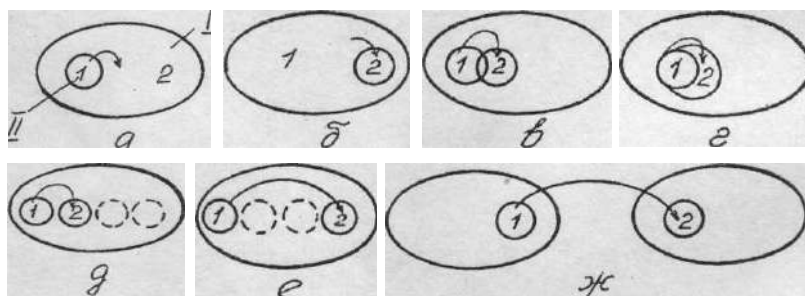

Fig. 1. Mechanisms manifesting polysemy of intonation patterns:

- a – hypernymy; b – hyponymy; c – equipolency;
- d – privativity; e – graduality; f – enantiosemy;
- g – associativity; 1,2 – interacting semantic units;
- I – archisememe; II – differential seme

In addition to synonymy, within the framework of the analysis “from meaning to form” in the sphere of modal intonation, the phenomenon of antonymy is found. In particular, the descending nuclear tone (*When did I see you last? – In the spring*) and the ascending tone (*When did I see you last? – In the spring*), expressing confidence and uncertainty, respectively, can in a certain sense be attributed to intonation antonyms.

Conclusion. All the above-described phenomena (polysemy, synonymy, antonymy, etc.), revealed in the analysis of intonation means expressing modal meanings, are fully characteristic to lexical units of the language, which is evidence of the isomorphism of diverse means of speech. This parallelism, naturally, does not give grounds to speak of a complete analogy in the degree of correlation of vocabulary with semantics and intonation with semantics. The nature of correlation in these two cases is fundamentally different, and the difference is both qualitative and quantitative. Firstly, the lexeme in itself, nominally within the framework of a given language system, carries information about the semiological unit it describes, and often serves as the formal name of this unit. The intoneme does not carry nominal information about the semiological unit; this connection can only be expressed indirectly with the help of lexical means. Secondly, the degree of study of the relationship between lexical and semiological units, on the one hand (exhaustively complete dictionaries reflecting different aspects of these connections), and between intonation and semiological units, on the other (fragmentary, unsystematized and often contradictory data on the semantic information of individual intonation models, regardless of the constitutive conditions of their functioning), is incommensurate. Thirdly, the lexeme in speech is realized with the help of segmental means of the phonological system, and the variability of suprasegmental means does not affect the semantics of these units. Intonation units are formed due to contrasts of suprasegmental means and their variability determines the semantics of intonemes.

The fact of violation of the invariance of intonation models in real speech acts is often incorrectly interpreted as evidence of the absence of a meaning-distinguishing function in intonation.

However, this is as illogical as refusing to recognize the meaning-distinguishing capabilities of lexical units on the grounds that they are characterized by the phenomena of polysemy, synonymy, etc. At the same time, there is no reason to assert that an isolated intonation construction can be unambiguously correlated with a certain semiological unit. This is caused by a number of phenomena that determine the polysemy and polyfunctionality of all (including intonation) linguistic units and the interaction of intonation means of expressing modality with other (non-intonation) markers. Here, both the principle of economy and the principle of redundancy in the language system are manifested.

REFERENCES

Bagmut A. J., Borysiuk I. V., Oliynyk G. P. (1980). *Intonaciya yak zasib movnoyi komunikaciyi* [Intonation as a mean of Lingual Communication]. Kyiv : Naukova dumka [in Ukrainian].

Kalita A. A. (2001). *Phonetic methods of updating the meaning of emotional expression*. Kiev : Vidavnychy Center of KDLU.

Korolova T. M. (1989). *Intonation of Modality in Sounding Speech*. Kiev : Vysshaia shkola.

МЕХАНІЗМИ ВАРІАТИВНОСТІ ІНТОНАЦІЙНИХ СТРУКТУР

Тетяна М. Корольова

доктор філологічних наук, професор кафедри філології
Одеського національного морського університету,

Одеса, Україна

e-mail: kortami863@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3441-196X>

АНОТАЦІЯ

У статті обговорюються механізми варіації інтонаційних моделей під час інтерпретації модальності в англійській мові. Проведено комплексний аналіз полісемії інтонаційних моделей ставлення з погляду її семантики та функцій.

Аналізуються явища полісемії, синонімії, антонімії в інтонаційних засобах, які виражають модальні значення. Використання просодії для диференціації зазначених лексичних явищ є свідченням ізоморфізму різноманітних засобів мови. Паралелізм не розглядається як повна аналогія ступеня

кореляції лексики та інтонації із семантикою. Характер кореляції в цих двох випадках принципово відрізняється за якістю та кількістю.

По-перше, лексема сама по собі, номінально в рамках даної мовної системи, несе інформацію про семіологічну одиницю, яку вона описує, і часто служить формальною назвою цієї одиниці. Інтонація не несе номінальної інформації про семіологічну одиницю; Цей зв'язок може бути виражений лише опосередковано за допомогою лексичних засобів.

По-друге, ступінь вивченості взаємозв'язку між лексичними та семіологічними одиницями, з одного боку (пор. вичерпно повні словники, що відображають різні аспекти цих зв'язків), і між інтонаційними та семіологічними одиницями, з іншого (пор. фрагментарні, несистематизовані та часто суперечливі дані про семантичну інформацію окремих інтонаційних моделей незалежно від конститутивних умов їх функціонування), є несутірним.

По-третє, лексема в мовленні реалізується за допомогою сегментних засобів фонологічної системи, а варіативність надсегментних засобів не впливає на семантику цих одиниць. Інтонаційні одиниці утворюються завдяки контрастам надсегментних засобів, а їхня варіативність визначає семантику інтоном.

Ключові слова: ставлення, інтонація, варіативність, поліфункціональність, полісемія.

ЛІТЕРАТУРА

Багмут А. Й., Борисюк І. В., Олійник Г. П. Інтонація як засіб мовної комунікації. Київ : Наукова думка, 1980. 243 с.

Kalita A. A. Phonetic methods of updating the meaning of emotional expression. Kiev : Vidavnychy Center of KDLU, 2001. 351 p.

Korolova T. M. Intonation of Modality in Sounding Speech. Kiev : Vysshaya shkola, 1989. 147 p.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 811.111'373.7:340

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.14>

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ КОНСТРУКЦІЇ В АНГЛІЙСЬКОМУ ПРАВОВОМУ ДИСКУРСІ

Тетяна І. Мись

старший викладач кафедри іноземних мов юридичного інституту
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана,
Київ, Україна
e-mail: tatyanamys@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-7582-8214>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено розгляду особливостей вживання англійських фразеологізмів у юридичній галузі, зокрема їхній ролі у побудові професійного мовлення та правового спілкування. Аналізується функціонування окремих фразеологічних одиниць, що активно використовуються в юридичному дискурсі, їхня семантична стійкість, варіативність і контекстуальні особливості. Звертається увага на експресивне забарвлення деяких зворотів, яке попри формалізовану природу юридичної англійської мови відіграє важливу роль у посиленні аргументації, вираженні правової оцінки та встановленні прагматичного впливу на адресата. У процесі дослідження використано метод лінгвістичного опису фразеологічних одиниць, що передбачає звернення до методів спостереження, інтерпретації, узагальнення, а також аналіз словникових джерел, контекстуальний, структурно-семантичний та компонентний аналіз. Для розкриття функціонального навантаження фразеологізмів у правовому спілкуванні застосовано метод функціонально-дискурсивного аналізу, який дає змогу встановити комунікативну цінність цих одиниць у реальному мовному середовищі. У результаті дослідження доведено, що англосаксонські юридичні фразеологізми не лише слугують інструментом професійної комунікації, а й репрезентують ментальні, культурні та історичні особливості англосаксонської правової традиції. Вони виконують роль посередника між учасниками юридичного дискурсу, сприяють точному вираженню юридичних понять і сенсів. Фразеологічні одиниці становлять невід'ємну складову правничого мовлення, а отже являють

цінний об'єкт для подальших досліджень у межах дискурсивного, когнітивного, семантичного й прагматичного підходів. На особливу увагу заслуговує також вивчення територіально-історичної варіативності фразеологізмів, яка відображає глибинні лінгвокультурологічні процеси в англомовному юридичному просторі.

Ключові слова: фразеологізми, фразеологічні одиниці, іноземна мова, галузь вживання.

Вступ. Фразеологізми — важлива частина багатьох юридичних текстів, наприклад, судових рішень. Англійські фразеологізми в юридичному дискурсі відіграють дуже важливу роль: вони позначають правові поняття, несуть інформацію культурно-правового змісту, істотно впливають на одержувача інформації. Вивчення фразеологізмів у цій галузі сприяє більш глибокому взаєморозумінню представників різних культур і носіїв різних мов. Фразеологізми — мовні посередники між представниками різних культур. **Матеріалом** дослідження слугують фразеологізми, відібрані з англомовного корпусу. Мова юридичного дискурсу досить своєрідна, і використання у ній фразеологічних одиниць визначається як лінгвістичними, так й екстралінгвістичними чинниками. Залежно від типу тексту та його стилістичного забарвлення фразеологізми виконують різні функції та несуть різне смислове навантаження.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз деяких фразеологізмів, які вживаються в юридичному дискурсі. Домінантні властивості юридичного дискурсу це інтерконтекстуальність, інституційність і перформативність. Юридичній мові властива формалізація, пов'язана із суворим дотриманням мовних форм і стандартів стилю. Тут потрібно виділити широке використання стійких мовних штампів і трафаретів, уніфікацію виразів у подібних ситуаціях і відсутність художніх засобів мови. На даному етапі завданням є довести наявність експресивного забарвлення у формалізованій юридичній англійській мові. Значимість дослідження полягає у вивченні функціонування фразеологічних одиниць, що використовуються у мові юриспруденції, їхньої стійкості та варіативності.

У сучасному англомовному юридичному дискурсі фразеологізми слугують важливим елементом терміносистеми, забезпечуючи її експресивність, точність і лаконічність. **Актуальність** теми зумовлена зростанням ролі англійської мови як мови міжнародного права, що вимагає глибшого осмислення особливостей фразеологічних конструкцій, які формують правове мислення та впливають на інтерпретацію нормативно-правових текстів. Аналіз таких одиниць сприяє кращому розумінню англомовного юридичного дискурсу, вдосконаленню фахового перекладу, а також розвитку міжмовної юридичної комунікації, зокрема в умовах адаптації українського законодавства до європейських стандартів.

Матеріал і методи дослідження. У процесі дослідження ми використали досвід попередників, викладений у методологічних і наукових статтях, дотичних до теми студії (пор., зокрема, Ророва, Krasniuk 2022). Було проаналізовано: а) вітчизняні двомовні та тлумачні словники різних видавництв, наприклад, сучасний українсько-англійський юридичний словник І. І. Борисенко, В. В. Саєнко, Н. М. Конончук, Т. І. Конончук (Борисенко, Саєнко, Конончук, Конончук: 2019), англо-український фразеологічний словник К. Т. Баранцева (Баранцев 2005); б) словники закордонного видавництва, зокрема, Merriam-Webster dictionary, Thesaurus of English Words and Phrases by Roget P. M., Legal Dictionary by Wangdi R., Dictionary of American Idioms by Boatner M. T. Крім того, ми аналізували статті таких авторів як Ibrahim Bashir, Kamariah Yunus і Aliyu Abdullahi (Ibrahim, Yunus, Abdullahi: 2018), які вивчали підходи до вивчення юридичних фразеологізмів. Ми також зверталися до досвіду таких науковців як Huertas Barros E. та Buendna Castro M (Huertas Barros, Buendna Castro 2017), які аналізували фразеологічні одиниці в юридичному перекладі.

Методи. У студії використано *описовий метод* для фіксації та характеристики фразеологічних конструкцій у юридичному дискурсі, *метод компонентного аналізу* для визначення структури та семантичного наповнення фразеологізмів, *контекстуальний метод* для встановлення значення фразеологічних одиниць у конкретному юридичному контексті, *метод*

класифікації та інтерпретації для узагальнення виявлених мовних явищ, а також *структурно-семантичний аналіз* для розкриття взаємозв'язку між формою і змістом фразеологічних конструкцій.

Результати дослідження. Юридичний дискурс є специфічним для кожної країни і складається у процесі взаємодії держави та правової системи у ході історичного розвитку. Національна мова англійського права характеризується терміном *legalese*, що відображає особливий стиль правової мови. Правова термінологія належить до інституційних підсистем мови, які активно взаємодіють із літературною мовою. Значне місце у такому дискурсі посідають фразеологізми. При цьому вони широко використовуються й у нормативних юридичних документах, наприклад: “to commit a crime” – «вчинити злочин», “to draw up a contract” – «укласти контракт», “to apply to the court” – «звернутися до суду» та ін. Фразеологізми в мові юриспруденції – це особлива група, яка реалізує спектр спеціальних концептів професійної правової сфери англomовних країн.

За походженням юридичні фразеологізми можна поділити на кілька груп (див. таблицю 1).

Слід зазначити, що такі фразеологізми несуть у собі риси традицій ангlosаксонської юридичної системи, які показує правові, історичні та культурні риси англійської культури (Barros, Castro 2017: 42). Часто такі фразеологізми асоціюються із монархією, соціальною ієрархією суспільства. Культурний компонент виразу може бути і територіальним, наприклад, в американській правовій терміносистемі існує “Organic Act” – ‘закон про утворення нової території або про перетворення території на штат’. В англійській терміносистемі існують “a Queen’s counsel” – ‘королівський адвокат’ (призначається урядом), “Courtesy of England” – ‘право вдівця (за наявності дітей) на довічне володіння майном померлої дружини’.

Ще одним важливим аспектом розвитку ангlosаксонської правової культури є питання впливу римського права. Існує думка про те, що включення кельтської Британії в орбіту римського світу з дуже розвиненою системою законодавства

Таблиця 1

Походження юридичних фразеологізмів

Походження	Приклади
Терміни латинського та грецького походження, що за звичай зберігають оригінальну форму	“punish” – ‘карати, нести покарання’, “Caesar’s wife” – ‘особа поза підозрою’, “the unwritten law” – ‘неписаний закон’, “in fragrant delict” – ‘на місці злочину’ (Biel 2014: 182). “fee simple” – ‘вільне володіння’ “contract” – ‘договір’ (у римському праві значення трохи інше, це не будь-який договір); “bona fide” – ‘сумлінно’ “veto” – ‘право вето’ (блокування прийняття рішення); “quorum” – ‘коло осіб, присутність яких є достатньою для прийняття рішення’
Фразеологізми, запозичені в ході свого історичного розвитку з різних мов	“forlorn hope” – ‘безнадійна справа’ (з гол. <i>Verloren hoop</i> – ‘загін, який приречений на загибель’), “a knight of industry” – ‘шахрай’ (із фр. <i>Chevalier d’industrie</i>), “the freedom of the rule” (з шотл. <i>Saorsa na riaghailt</i>) – ‘право виступати в англійських судах’
Фразеологізми питомо англійського походження	“Fools rush in where angels fear to tread” – «Дурням закон не писаний», “to put smb. in the cart” – «поставити когось у скрутне становище», “to take silk” – «стати королівським адвокатом» (Biel 2014: 190).

не призвело до внесення великої кількості латинських запозичень до валлійської юридичної термінології. Такі терміни, як *суд*, *суддя*, *позов*, *переслідування*, *покарання*, *порука*, *кредитор*, *боржник*, *адвокат*, *доказ*, *вирок* і т.д., були запозичені в мову англійського закону із франко-нормандського. Однак ці поняття представлені у валлійській та ірландській мовах споконвічними термінами.

Частотність вживання фразеологізмів у юридичній англійській залежить передусім від виду юридичної практики та стилістичного забарвлення. Частотність вживання фразеологізмів у юридичному дискурсі можна пояснити тим, що

вони закріпилися у свідомості носіїв як елементарні комунікативні одиниці (Bashir, Yunus, Abdullahi 2018: 53). При цьому фразеологізми відображають ставлення того, хто говорить, до змісту мови. Для мови закону, нормативної документації властиве вживання фразеологізмів, що мають конкретне термінологічне значення, тобто такі фразеологізми позначають поняття та об'єкти юридичної діяльності, наприклад: “presumption of innocence” – «презумпція невинності», “to cause a damage” – «завдати шкоди», “to give evidence” – «давати свідчення».

Фразеологізми правової сфери в англійській можна розділити на такі групи (див. таблицю 2).

Попри те, що мова права належить до офіційно-ділового стилю, фразеологічні одиниці юридичного дискурсу характеризуються емоційною забарвленістю. При цьому важливо підкреслити, що образність і виразність фразеологізмів юридичного дискурсу не завжди виявляються в розмовній мові. Стилiстичне забарвлення фразеологізмів права можна спостерігати на прикладі співвідносних із ними жаргонізмів та історизмів (див. таблицю 3).

Варто звернути увагу на те, що частина фразеологізмів юридичного дискурсу у своїй структурі містить власні імена: це імена відомих адвокатів, юристів, пор.: “Richard Roe” – ‘уявний відповідач у судовому процесі’, “John Doe” – ‘уявний позивач у судовому процесі’ (Merriam Webster 1993: 334).

Незважаючи на практичну орієнтованість юридичного дискурсу фразеологічні одиниці становлять його невіддільну частину. Проте вони не завжди однозначно перекладаються і тлумачаться, що спричинено наявністю культурного компонента. Юридична фразеологія є сукупністю слів і словосполучень, які відображають, з одного боку, правові поняття, з другого – унікальні правові явища, властиві певним правовим культурам. Вивчення культурного компоненту юридичної фразеології, а також дослідження її семантики може сприяти вирішенню правових колізій, спричинених неоднозначним тлумаченням їхнього змісту. Мова права є відображенням правової свідомості суспільства, тих процесів, які формують як професійну мовну картину світу

Таблиця 2

Види юридичних фразеологізмів

Вид	Приклад
Загальновживані фразеологічні одиниці (Barros Castro 2017: 52), які трапляються як у звичайних текстах, так і в текстах юридичного змісту	“to dismiss an application” – «відхилити скаргу», “a black tie event” – «ділова зустріч», “costs and expenses” – «судові витрати» (Wangdi 2007: 89) “dark horse” – «темна конячка (підозріла особа)», “see the red light” – «підозрювати небезпеку», “be in the red” – «працювати зі збитками, влізти в борги»
Специфічні юридичні фразеологізми, що утворилися шляхом переосмислення загальновживаних фразеологізмів	“exhaust domestic remedies” – «вичерпати внутрішні засоби захисту», “to exercise all the powers” – «здійснювати всі повноваження», “the bar and the bench” – «адвокати та судді».
Ідіоми, прислів'я та приказки, афоризми, в основу яких покладено поняття «закон» та «злочин»	“crime doesn't pay” – «злочин не має виправдання» (Boatner 1981: 198), “the arm of justice” – «сила закону», “necessity has no law” – «потреба не знає законів», “law-makers should not be law-breakers” – «законодавці не повинні самі порушувати закон», “a law unto (oneself)” – «той, хто робить все, що заманеться, нехтуючи правилами та приписами», “Murphy's law” – «якщо щось може піти не так, це станеться» (Ammer 1997: 697) “law and order” – «закон і порядок» (Ammer 1997: 601) “hard cases make bad laws” – «важкі справи породжують погані закони» (Farlex Dictionary of Idioms 2015: 1699) “law of the jungle” – «закон джунглів» (Farlex Dictionary of Idioms 2015: 1878) “new lords, new laws” – «нові лорди, нові закони» (Farlex Dictionary of Idioms 2015: 2005) “one law for the rich and another for the poor” – «один закон для багатих, інший для бідних» (Farlex Dictionary of Idioms 2015: 2088) “the law of the Medes and Persians” – «право мідян і персів» (Farlex Dictionary of Idioms 2015: 1880) “self-preservation is the first law of nature” – «самозбереження це перший закон природи» (Farlex Dictionary of Idioms 2015: 2266)

Таблиця 3

Стилістичне забарвлення юридичних фразеологізмів

Вид	Приклади
Розмовні вирази	“limb of the law” – «охоронець порядку», “the lightfingered gentry” – «кишенькові злодії» (Баранцев 2005: 609)
Жаргонізми	“rap sheet” – «досьє злочинця», “to crack a crib” – «здійснити крадіжку зі взломом» “plead the baby act” – «виправдовувати свої вчинки молодістю, недосвідченістю»
Застарілі вирази та історизми	“the wager of battle” – «Суд Божий» (Баранцев 2005: 987) “blue blood” – «блакитна кров», “mosstrooper” – «розбійник, правопорушник» (на кордоні із Шотландією у XVII столітті)
Метафоризми та метафоричні переноси	“to take the benefit of the bankruptcy laws” – «оголосити себе банкрутом», “benefit of the doubt” – «презумпція невинності» (Баранцев 2005: 103)
Технічно формальні терміни	“released without charge and on bail” – «звільнений під заставу без пред’явлення обвинувачення», “under contract and prior to expiration” – «за контрактом і до закінчення терміну його дії» (Баранцев 2005: 798)

юриста, так і правову мовну картину світу. Право є регулятором суспільних відносин, і правова культура як частина загальнонаціональної культури відображає ті правові культурні концепти, які існують у свідомості цього суспільства.

Дослідники теорії держави і права пишуть про правову культуру як систему цінностей, відносячи до неї правові погляди, норми, інститути. І мова, і право – абстрактні системи, що існують на певній території, функціонують у певному суспільстві та відображають культуру й історію цього суспільства. Таким чином, можна говорити про мовно-правове співтовариство, яке є спільністю людей, що говорять однією мовою, мають однакові правові цінності та проживають в рамках однієї територіальної общини. Правові поняття

співвідносяться з юридичними фразеологізмами та відображають як єдині правові цінності, так і різні уявлення про право. Наприклад, український термін *право* позначав божественне право, об'єктивну моральну норму, тоді як англійський термін *right* завжди мав вужче значення. Як правило, кожен етнокультурний компонент правової лексики сучасної англійської мови поєднує значний пласт знань енциклопедичного характеру, що концентрує політичні, історичні, економічні, культурологічні та інші національні особливості правової культури цього суспільства. Інформація, вміщена в таких одиницях, може стати ключем до розуміння англосаксонської культури.

У роботі юриста особливе значення має здатність оцінювати, описувати дії чи бездіяльність учасників процесу, передавати особливості сприйняття учасниками самого процесу, описувати їхній емоційний стан. Під час судових засідань, під час розслідування, а також при розгляді справ використовуються велика кількість стійких виразів, наприклад, “contempt of court” – ‘неповага до суду, образа суду’, “issue of law” – ‘розбіжність, суперечність щодо правильності застосування закону’, “amis carriage of justice” – ‘судова помилка, неправильність у здійсненні правосуддя’ (Татаровська 2008: 92).

З наведених вище прикладів видно, що багато фразеологізмів у юридичній лексиці англійської мови неоднозначні, неточні і залежать від історико-територіального та мовно-культурного контексту. Фразеологічні одиниці в англійській юридичній лексиці неоднорідні як за структурно-семантичними, так і за культурологічними характеристиками. Багато фразеологізмів позначають правові реалії, що відображають культурну специфіку та особливості правової системи, більша їх частина відрізняється яскравим емоційним забарвленням, образністю, експресивністю, має стилістичне забарвлення.

Висновки. Фразеологічні одиниці в юридичному дискурсі англійської мови відображають культурні традиції, історію, ставлення до закону представників англосаксонської культури. Окрім того, в юридичному дискурсі фразеологізми виконують функцію посередника між тими, хто веде діалог. Фразеологізми становлять невіддільну частину юридичного дискурсу і являють об'єкт подальшого вивчення з погляду дискурсивного, когнітивного, семантичного та прагматичного

підходів. Подальше вивчення фразеологізмів юридичного дискурсу цікаве з погляду покращення взаєморозуміння між співрозмовниками з різних культурних і правових систем. Вивчення територіально-історичної варіантності фразеологізмів є результатом мовно-правових процесів і може по праву посісти своє місце у лінгвокультурологічних дослідженнях.

У результаті дослідження встановлено, що фразеологічні конструкції в англійському юридичному дискурсі відіграють суттєву роль у вираженні правових понять, норм і процедур. Вони мають сталу структуру, тісно пов'язану з контекстом, та відзначаються високим ступенем семантичної злитості. Найчастіше такі одиниці використовуються для посилення категоричності, точності та формалізації висловлювань у правових документах. У студії класифіковано основні типи фразеологізмів за структурно-семантичними критеріями, а також проаналізовано їхню функціональну роль у юридичному контексті. Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі специфіки перекладу фразеологічних конструкцій та зіставленні англomовного й українського юридичних дискурсів у цьому аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник. 2-ге вид., випр. Київ : Знання, 2005. 670 с.

Борисенко І. І., Саєнко В. В., Конончук Н. М., Конончук Т. І. Сучасний українсько-англійський юридичний словник. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 544 с.

Татаровська О. Ідіоми з негативною полярністю в сучасній англійській мові. *Вісник Львівського університету імені Івана Франка. Серія «Іноземні мови»*. 2008. Вип. 15. С. 87–96.

Ammer C. *American Heritage Dictionary of Idioms*. Houghton Mifflin Harcourt, 1997. 512 p.

Biel L. Phraseology in legal translation: A corpus-based analysis of textual mapping in EU law. *The Ashgate Handbook of Legal Translation* [Edited by Le Cheng, King Kui Sin and Anne Wagner], 2014. P. 177–192.

Boatner M. T. *Dictionary of American Idioms*. Barron's Educational Series, 1981. 406 p.

Farlex Dictionary of Idioms. Farlex, Inc., 2015. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com> (дата звернення: 07.05.2025).

Ibrahim B., Yunus K., Abdullahi A. A corpus-based approach to studies in legal phraseology: An overview. *International Journal of English Linguistics*. 2018. Vol. 8, No. 7. P. 50–58.

Huertas Barros E., Buendía Castro M. Analysing phraseological units in legal translation. *Phraseology in Legal and Institutional Settings*. Routledge, 2017. P. 41–60.

Merriam-Webster's Guide to Business Correspondence. Merriam-Webster, Inc., 1993. 240 p.

Popova O., Krasniuk V. Legal terminology within the paradigm of some aspects related to modern translation studies. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки*. 2022. Вип. 35. P. 115–127.

Wangdi R. Legal Dictionary. Bhutan Law Network / JSW Law Research Paper Series. 2007. No. 18–3.

PHRASEOLOGICAL CONSTRUCTIONS IN ENGLISH LEGAL DISCOURSE

Tetiana I. Mys'

Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages of the Law Institute
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

e-mail: tatyanamys@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-7582-8214>

SUMMARY

The article examines the features of English phraseological units in the legal sphere of use. It also analyzes the functioning of phraseological units in legal English, their stability and variability. The aim of the study is to analyze some phraseological units used in the field of legal discourse. At this stage, our task is to prove the presence of expressive coloring in formalized legal English. The study used the method of linguistic description of phraseological units, including the methods of observation, interpretation and generalization, as well as methods of analysis of dictionary definitions of phraseological units and methods of structural-semantic, component, contextual analysis. To identify the meaning of phraseological units in legal discourse that is actualized in the process of communication was used the method of functional and discursive analysis. As a result of the study, we came to the conclusion that phraseological units in the legal discourse of the English language reflect cultural traditions, history, and attitudes toward the law among representatives of the Anglo-Saxon culture. In legal discourse, phraseological units perform the function of an intermediary between communicants. Phraseological units are an integral part of legal discourse and represent further study from the point of view of discursive, cognitive, semantic, and pragmatic approaches. Further study of phraseological units of legal discourse is of interest from the point of view of improving mutual understanding between communicants from different cultural and legal systems.

The study of territorial and historical variability of phraseological units is the result of linguo-legal processes and can rightfully take its place among linguocultural studies.

Key words: idioms/phraseologisms, phraseological units, foreign language, field of use.

REFERENCES

- Barantsev K. T. (2005). *Anhlo-ukrainskyi frazeolohichnyi slovnyk* [English-Ukrainian Phraseological Dictionary]. 2nd ed., revised. Kyiv : Znannia.
- Borysenko I. I., Saienko V. V., Kononchuk N. M., Kononchuk T. I. (2019). *Suchasnyi ukrainsko-anhliiskyi yurydychnyi slovnyk* [Modern Ukrainian-English Legal Dictionary]. Kyiv : Yurinkom Inter.
- Tatarovska O. (2008). Idiomy z nehatyvnoiu poliarniistiu v suchasni anhliiskii movi [Idioms with Negative Polarity in Modern English]. *Visnyk Lvivskoho Universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Inozemni movy"* [Bulletin of Ivan Franko Lviv University. Series "Foreign Languages"], Issue 15, pp. 87–96.
- Ammer C. (1997). *American Heritage Dictionary of Idioms*. Houghton Mifflin Harcourt.
- Biel L. (2014). Phraseology in legal translation: A corpus-based analysis of textual mapping in EU law. *The Ashgate Handbook of Legal Translation* [Edited by Le Cheng, King Kui Sin and Anne Wagner], pp. 177–192.
- Boatner M. T. (1981). *Dictionary of American Idioms*. Barron's Educational Series.
- Farlex Dictionary of Idioms. (2015). Farlex, Inc. <https://idioms.thefreedictionary.com>
- Ibrahim B., Yunus K., Abdullahi A. (2018). A corpus-based approach to studies in legal phraseology: An overview. *International Journal of English Linguistics*, 8(7), pp. 50–58.
- Huertas Barros E., Buendía Castro M. (2017). Analysing phraseological units in legal translation. *Phraseology in Legal and Institutional Settings*. Routledge, pp. 41–60.
- Merriam-Webster (1993). *Merriam-Webster's guide to business correspondence*. Merriam-Webster, Inc.
- Popova O., Krasniuk V. (2022). Legal terminology within the paradigm of some aspects related to modern translation studies. *Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky: Linguistic Sciences*, No. 35, pp. 115–127.
- Wangdi R. (2007). *Legal Dictionary*. Bhutan Law Network / JSW Law Research Paper Series No. 18–3.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 811.111:165.194]:159.963.3

DOI <https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.15>

ЕКФРАЗИС В АНГЛОМОВНИХ ОПОВІДЯХ ПРО СНОВИДІННЯ

Валерія О. Ніколаєнко

доктор філософії, доцент кафедри англійської філології
та методики викладання іноземної мови
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
Харків, Україна
e-mail: v.o.nikolaenko@karazin.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5056-271X>
Scopus ID: 59511541500

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено явищу екфразису в англomовних оповідях про сновидіння. Зазначений феномен аналізується з опорою на когнітивний підхід до інтермедіальності та вербальної репрезентації візуального досвіду. На матеріалі корпусу з понад 60 000 оповідей користувачів сайту *dreamjournal.net* (понад 22 млн слів) простежено, як у вербальних описах сновидінь відтворюються риси художнього екфразису, властиві літературному дискурсу, однак реалізовані у специфічному оніричному контексті. Запропоновано поняття оніричного екфразису як вербальної репрезентації стосовно статичних візуальних образів сновидіння, що усвідомлюються як естетичні. Застосування корпусного підходу дало змогу виявити закономірності лінгвістичного оформлення таких описів і класифікувати їх. Аналіз конкордансів за лемою *painting* дозволив виокремити чотири категорії оніричного екфразису: статичний та динамічний, а також візуальний та синестетичний. Виокремлено характерні когнітивні тенденції: нестабільність візуального образу, метарефлексію оповідача, інтермедіальне поєднання модальностей і опора на культурні прецеденти. Екфразис в оповідях про сновидіння розглядається як когнітивна операція перекодування внутрішніх візуальних уявлень у вербальну форму, що розширює межі традиційного розуміння екфразису від опису мистецького об'єкта до способу мислення та уяви. Визначено, що сновидіння завдяки своїй візуальній та емоційній насиченості часто породжують описи, наближені до мистецьких або естетично

значимих, у яких мовець є не лише оповідачем, а й своєрідним інтермедіальним перекладачем та інтерпретатором власної оніричної уяви.

Ключові слова: екфразис, оніричний досвід, інтермедіальність, когнітивна лінгвістика.

Вступ. Англomовні оповіді про сновидіння пропонують лінгвістичний матеріал, який дозволяє не тільки дослідити процеси концептуалізації перцептивного досвіду та його вербалізації, а й отримати аналітичні дані щодо процесів творчої уяви та конструювання оніричної образності. При-таманні сновидінням химерність, яскравість образів, їхня емоційність забезпечують своєрідне естетичне сприйняття людьми цього досвіду, та нерідко саме це надихає їх переказувати власні сновидіння та вести щоденник із записами про них. Переживання сновидінь є вкрай специфічним досвідом людини, який характеризується вираженою суб'єктивністю і традиційно вбачається складним матеріалом для переказування, тобто для передачі лінгвістичними засобами. Сновидіння переживаються з інтенсивним відчуттям присутності, однак усвідомлюються як нереальний досвід, а також характеризуються гіперасоціативністю (Malinowski, Horton 2015) та динамічністю зміни сцен, часто нелогічних. Сновидіння — переважно візуальний досвід (Hobson 2000), що однак не виключає наявності інших модальностей, зокрема їх синкретичного поєднання. Переказування сновидінь, особливо найяскравіших їхніх образів, можна назвати інтермедіальною практикою (Ніколаєнко 2023), а описи окремих їхніх сцен, вибраних за принципом естетичного або інтроспективного впливу на мовця, наближують такі фрагменти до екфразису. Саме ці характеристики оповідей про сновидіння зумовили фокус дослідження на описах творів візуального мистецтва в переказах сновидінь.

Мета дослідження — опис основних видів екфразису в англomовних оповідах про сновидіння та способів його вербалізації. Для досягнення цієї мети було розв'язано такі **завдання**: 1) обґрунтовано поняття «оніричного екфразису» з урахування когнітивної, образної та естетичної складових; 2) виокремлено основні види екфразису в корпусі матеріалу;

3) проаналізовано перцептивні, емоційні, рефлексійні та оцінні особливості вербального опису екфразистичних елементів сновидіння.

У цьому дослідженні поняття екфразису трактується в руслі когнітивного підходу О. П. Воробйової та Т. В. Луньової (Vorobyova, Lunyova 2020; Луньова 2020), який наголошує на ролі різних лінгвокогнітивних механізмів у формуванні візуально-вербальних змістів. Екфразис у цій праці визначається широко як форма інтермедіальності (Коортан 2014: 3), що виникає внаслідок вербального перекодування мистецької образності іншої модальності (візуальної або аудіальної). Саме таке трактування екфразису вбачається нагальним для аналізу екфразистичних елементів у оповідях про сновидіння, оскільки дозволяє сконцентрувати увагу на процесах концептуалізації та вербалізації образів, які у сновидінні вбачалися мовцям як естетично значимі й/або образотворчі, і які за цим критерієм вони намагаються перекодувати із суб'єктивного інтроспективного досвіду сновидіння, тобто пам'яті про нього, у більш-менш зрозумілі вербальні описи.

Хоча класичне розуміння екфразису передбачає реальний твір мистецтва (картину, скульптуру або в ширших трактуваннях танець, музичний твір), який фігурує в текстовому дискурсі, з погляду візуальної естетики сновидіння містять схожі враження. Їхні образи можуть бути як динамічними, так і більш-менш статичними, яскравими самі по собі або ж такими, які репрезентують реальні твори образотворчого мистецтва. Отже, в цьому дослідженні ми пропонуємо користуватися поняттям «оніричного екфразису», під яким розуміємо вербальне передавання переважно візуальних образів сновидіння, які оповідач розуміє як естетичні (реальні чи продукovanі оніричною уявою).

Когнітивний підхід до явища екфразису нині набув актуальності завдяки його спроможності зосередитися на процесах концептуалізації візуального, його інтеграції з ширшим полем, взаємодії модусів у смислотворенні (Бондаренко 2023; Brosch 2015; Gavin 2024). На нашу думку, саме в рамках когнітивного підходу існує сенс аналізувати екфразистичні елементи оповідей про сновидіння, звертаючи

увагу саме на процеси концептуалізації у переказування образів і статичних естетичних вражень у снах.

Корпус, використаний для цього дослідження, складається з 60 155 оповідей про сновидіння (22 148 009 слів), зібраних у 2023 році за допомогою програмного забезпечення для веб-скрапінгу Octoparse з відкритих записів користувачів на сайті dreamjournal.net (Ніколаєнко, 2023). Корпус є репрезентативним для жанру англomовних щоденників сновиднь, що охоплює розповіді від першої особи про досвід снів.

Дані були оброблені в AntConc (Build 4.2.1) (Anthony 2023). Пошук за ключовим словом у контексті (KWIC) був спрямований на лему *painting_N* із вікном у 25 слів, що дало 1 063 рядки конкордансу. В ході якісного аналізу конкордансів із залученням за потреби ширшого контексту з них були вилучені якісно репрезентативні приклади для ілюстрації основних тематичних та лінгвістичних тенденцій.

Результати дослідження. В результаті аналізу було виокремлено дві бінарні категорії оніричного екфразису: 1) статичні та динамічні і 2) візуальні та синестетичні.

Статичні екфразиси в цій вибірці представлені образами картин, які мали відносну статику у сновидінні та які мовці описують детально при переказі. Зазвичай це яскраві естетичні переживання, що запам'яталися після пробудження. Поза сновидінням оповідачі часто вдаються до оцінних коментарів щодо цих образів.

(1) *we see that on the first boulder we jump to is a beautiful and colorful painting of a mystical flower. it is red and pink and blueish, and i comment on how fantastic it is, how old it must be, and the talent of the artist, who could nt have had much formal training in those days, just raw talent.* (тут і далі збережена орфографія авторів оповідей).

У прикладі (1) оповідач дає детальний опис картини із оцінними компонентами, а також додає контекст здогадок про митця-творця, які супроводжували уявне сприйняття цього візуально-естетичного образу під час переживання сновидіння.

В прикладі (2) оповідач ідентифікує картину за рамкою з опорою на наявність рамки в розумінні статичного

естетичного образу як картини, яку можна сплутати з «реальним» пейзажем. Саме рамка спрямовує увагу та визначає «кадр»:

(2) *details of dream stick in my mind. I look out of a window, or see a painting. On a slope rising up to the left, above the treeline, bears are headed upward from the lower right.*

У цьому випадку рамка виконує функцію когнітивного маркера, який допомагає оповідачеві відокремити уявне від реального, тобто визначити межу між простором сновидіння і простором «зображення» всередині нього. Вона структурує поле зору, надаючи простору сновидіння композиційної впорядкованості, подібної до живопису.

При тому, що для згадок про картини загалом характерні детальні описання із візуальними деталями, такі описи часто водночас відображають когнітивну складність утримання статичних образів сновидіння у пам'яті при переказуванні так само, як і під час самого сновидіння, що можна пов'язати із гіперасоціативністю сновидінь (Malinowski, Horton 2015):

(3) *I was distracted by the “famous artists” section, where there were large books with images of beautiful paintings. I was mesmerized by some paintings of angels. The paintings were not exactly realistic, but real in a different way. The images were slightly blurred, or distorted, as if looking at someone underwater-, very watery and airy, as if they were sort of “at one” with the elements around them, and there was a lot of light blue and gold colors.*

У прикладі (3) оповідач відзначає, що хоча зображення ангелів у сновидінні і вразили їх (*beautiful, mesmerized*), розглядати їх було важко, тобто ознакою візуально естетичних образів у сновидіннях є їхня плинність, що у переказі передано за допомогою порівняння зі злиттям зі стихією води або повітря («наче дивишся під водою», «водянисті й повітряні»). Картини описуються як «не зовсім реалістичні, але реальні по-іншому», що відображає характерну для оніричної уяви амбівалентність між правдоподібністю та фантастичністю. Таким чином, ознакою естетичних образів у снах є їхня мінливість, прозорість і здатність зливатися з довкіллям, що у вербальному описі постає як поєднання візуального та емоційного досвіду.

Динамічні екфразиси в оповідях про сновидіння містять картини або естетично значимі образи, які рухаються, хоча і продовжують сприйматись як картини. Саме це може свідчити про образне, динамічне сприйняття образотворчого мистецтва уявою, а не механічну ідентифікацію як «статичного предмету навколишнього світу», тобто активне сприйняття радше за споглядання статичного об'єкта. Описи таких оніричних екфразисів часто стилістично піднесені та мають ознаки художності:

(4) *it turned out to be a painting that was remarkably vivid, to the point of being able to see the sea moving and the trees being blown by unfelt breezes.*

У прикладі (4) картина, що сниться, описується як надзвичайно виразна (*remarkably vivid*), і навіть зображені на ній море та дерева рухаються, що надихає оповідача на творчий опис (*the sea moving and the trees being blown by unfelt breezes*). Втім, у цьому прикладі оповідач залишається окремим від картини, тобто споглядає її без того, щоб опинитися в ній, на відміну від інших подібних динамічних екфразисів.

Перехід наче статичних екфрастичних образів у сновидіннях у динамічні шляхом «затягування» оповідача, який уві сні дивиться на них, також співвідноситься із досвідом споживання творів образотворчого мистецтва, про які кажуть, що споглядач наче метафорично переноситься в них. Проте когнітивний досвід сновидіння ілюструє, що така операція є притаманною для невольової уяви та, можливо, є перцептивною операцією. Такі переходи нерідко супроводжуються емоційним відгуком оповідача:

(5) *I go in an attic (naked for some reason) and look at a picture / painting of a ship. It starts moving like it 's real and then turns into a woman talking to me. This transformation freaked me out.*

Типовим є метафоричний опис таких ефектів у сновидіннях, наприклад:

(6) *Floating on the water is what looked like a painting of the sun and moon which sucks me into it, making me a part of the painting.*

Окремо відзначимо також інтерпретаційні коментарі, тобто рефлексію, пов'язану із візуальними творами у сновидіннях:

(7) *I sat down at the drafting table and got to work on a painting. I only had a narrow canvas and a paintbrush, but I painted a blood red circle on the upper right corner of the canvas, and then strokes of baby blue on the left side, like waves crashing over the red. Libby was watching me work and I explained to her that the painting was about my parents; the red was my mother and represented the inner turmoil she was holding deep inside herself, and the blue waves were my father, who washed against all sides of Mom 's red circle, repeatedly pressing into it and causing it to stay clenched in a ball.*

As I painted, I suddenly was "in" the painting and flying around a 3D glob of blue and red. My painting was like 20 feet high and wide; the blue was like a giant splash of water frozen in place and the red was a giant orb sitting inside of it. I flew around the outsides of it and painted white and blue bubbles by just pointing the paintbrush like it was a magic wand. Around the 3D painting was the Hawaiian foliage, with red and yellow flowers and green just all around, except a blue cloudless sky above.

У прикладі (7) оповідач детально, із художньою увагою до кольорів, форм і простору, описує процес створення власної картини у сновидінні. Сам акт малювання постає як центральний момент оповіді, де мовець не лише описує візуальні параметри полотна (вузький формат, поєднання червоного та блакитного кольорів, композиційні акценти), а й супроводжує цей опис складною системою символічних тлумачень. Картина набуває персоніфікованого змісту: червоне коло стає втіленням матері, її прихованої емоційної напруги, тоді як сині хвилі символізують батька як силу, що впливає, але не руйнує, а радше підтримує існування цього «червоного центру». Таким чином, художній процес у сновидінні перетворюється на інтерпретацію внутрішнього психоемоційного стану через естетичний код, тобто на своєрідний акт самопізнання.

Поступово цей опис переходить із площини споглядання у площину переживання: оповідач буквально «входить» у власну картину, опиняючись усередині неї, як у тривимірному просторі, що рухається і дихає. Така зміна перспективи з позиції творця на позицію учасника є ключовою ознакою динамічного оніричного екфразису. Вона демонструє, як

межа між уявним об'єктом і суб'єктом сприйняття стирається, перетворюючи естетичний акт на тілесно відчутний досвід.

Додатково звертає на себе увагу і моторний компонент: оповідач описує жест малювання як магічну дію, коли пензель стає «чарівною паличкою», а кожен рух створює нову реальність. Такий опис відображає когнітивну операцію перетворення творчого акту на візуально-просторову подію, що поєднує мислення, рух і сприйняття. Досвід «польоту» всередині власного твору можна розглядати як метафору занурення в акт творчості, де суб'єкт і створений ним об'єкт співіснують у межах одного естетичного простору.

Таким чином, приклад (7) ілюструє не лише візуальну деталізацію сну, а й інтерпретаційний рівень оніричного екфразису, тобто здатність сновидця осмислювати власні образи як символічні структури, що водночас емоційно переживаються й естетично оформлюються.

Окрім статичних та динамічних видів екфразису в оповідях про сновидіння, виділяємо іншу опозицію: винятково візуальні та синкретичні образи. Наприклад, **візуальний екфразис** містить лише опис візуальної складової, що є достатньо стандартним для опису твору образотворчого мистецтва:

(8) *I am holding a completed painting. I have finished painting the sky. It is perfect, the sky is **bright blue and the clouds are perfectly poufy**. However, I start to think to myself that **they don't look good** because they are perfect. The painting is large.*

Також цей приклад є ще однією ілюстрацією екфрастичного опису твору, який створює сам суб'єкт, із описом деталей і оцінних коментарів щодо його естетичної цінності.

З іншого боку, для оніричних екфразисів відносно частою є синестетичність переживання, поєднання модулів. В результаті переживання у сновидінні інтермедіального досвіду, оповідачі продукують **синестетичний екфразис** у переказах:

(9) *He explains that noises that slot machines make are based on songs, and our task is to listen to some slot machines to figure out what song they're "playing". He says that it is a very hard task to complete. **We are also supposed to make one or more paintings of the songs**. For some reason, everyone does landscapes, so I paint*

a landscape. However, I don't finish, so I give it to Sarah S. She puts it in a "storage area" that looks like a large closet. The storage area is filled with other paintings, all which more or less look the same. I also paint a picture of a weird alien - type creature, but I can't figure out how it has anything to do with the song that the slot machines were "playing"

У прикладі (9) акцентується не лише на складності для сприйняття музичних вражень, оскільки те, що сприймається як шум, має інтерпретуватись як пісні, але додається також сюжетно зумовлена необхідність зобразити шум у якості картини. Це є ознакою синестезії оніричної уяви, тобто перемішування та накладання різних перцептивних модусів, їхня асоціативність та розуміння одних у категоріях інших, тут — візуального та аудіального. Уві сні такі переходи та смислотворення на межі модусів можуть сприйматись як природньо, так і бути проблемними, як у (9). Однак, оповідаючи про такі сновидіння, мовці вдаються до описів як візуального, так і інших (наприклад, аудіального) модусів, намагаючись вербалізувати їхню взаємодію.

Варто зазначити, що велика група описів картини у нашій вибірці репрезентується випадками, де мовець намагається описати суб'єктивний досвід сновидіння шляхом порівняння його з твором образотворчого мистецтва, яке воно нагадує за своїми візуальними характеристиками або було натхнене ним (наприклад, кольори, світло, персонажі):

(10) *This dream I had while napping on my dorm couch is chopped up and the segments do not go together. It starts off looking like an impressionist painting. The grass is very green with tints of blues and the sky is a royal purple with no stars. There are people with darker skin and black hair (latino looking, perhaps inspired by kahlo's work ? ? ?) lay in the fetal postional nude. There are members of both sexes but there are more women with small children though. The women have very large puffy labia majora. The figures are not moving but I can hear auditory effects such as suffering moans as of they are dying. Skips to me and Garrett in the Rain forest, possibly Brazil. There are huge grey rocky cliffs on either side of this very tall waterfall.*

У прикладі (10) оповідач порівнює візуально-естетичні характеристики образності сновидіння із картиною в стилі імпресіонізм, коментуючи кольори та персонажів.

У прикладі (11) автор згадує конкретну картину Босха, в якій мовець опинився у сновидінні, таким чином коротко та концентровано описуючи свій оніричний досвід:

(11) *In this dream I was in Hell. It looked exactly like that famous painting of Hell by Hieronymus Bosch. One of the misshapen creatures began singing in a baritone voice. He was describing his appearance in the song.*

У прикладі (12) мовець також не опиняється у відомій картині, а згадує картину лише для порівняння, так само як у прикладі (11):

(12) *The night is falling. The backyard leads to a bunch of nothingness followed by a colossal mountain. The air is damp. The vegetation is light. It reminds me of a painting of John Singer Sargent. Overall, a place that feels romantic and safe and that, due to our situation, feels like something in between a shelter and a trap.*

Втім, опис має ознаки поетичності, тобто оповідач сприймає цей образ зі сновидіння як такий, що має естетичне значення. Варто зазначити, що оніричний екфразис часто супроводжує саме фрагменти, насичені емоційно або естетичні для мовця, тобто у сновидіннях оповідачі переживають враження, схожі зі спогляданням творів образотворчого мистецтва в житті. Окрім цього, ці твори ніби оживають в оніричній уяві, оповідачі опиняються в них, що показує плинність естетики сновидінь. Водночас ці способи описати естетичні візуальні компоненти сновидіння показують, як людська уява без контролю свідомості взаємодії з естетичними образами активно залучає суб'єкта.

Висновки. Проведене дослідження дозволило висвітлити явище оніричного екфразису як особливий тип вербальної репрезентації естетичного досвіду сновидіння. Було проаналізовано 1 063 рядки конкордансу з лемою *painting*, отримані з корпусу англomовних оповідей про сновидіння. Аналіз охоплював як безпосередні контексти вживання леми, так і ширші фрагменти текстів для уточнення семантичних і прагматичних особливостей описів. Отримані приклади дозволили виокремити основні типи оніричного екфразису

(статичний та динамічний, а також візуальний та синестетичний) та простежити когнітивні тенденції у вербалізації візуальних вражень.

Англомовні оповіді про сни продемонстрували, що процес опису візуальних вражень сновидіння поєднує риси когнітивної інтерпретації, естетичного оцінювання та рефлексії над власною уявою. Вербальні описи картин, образів і сцен, що сприймались як художні або естетично значимі, показують результат складної операції перекодування з модальності уявного зору у мовну форму. Зі свого боку цей процес «інтермедіального перекладу» оголює не лише механізми візуального сприйняття, а й моделі мислення у стані ослабленого контролю свідомості.

У межах корпусу простежено дві головні опозиції екфразистичних образів: статичні/динамічні та візуальні/синестетичні. Статичні оніричні екфразиси тяжіють до описів картин як завершених, обрамлених творів мистецтва, де увага оповідача спрямована на форму, колір і композицію. Динамічні екфразиси, натомість, свідчать про сприйняття мистецьких образів як живих, рухомих, емоційно насичених феноменів, у яких суб'єкт часто втрачає межу між спостерігачем і учасником події. Саме такі переходи з позиції зовнішнього споглядання до включеності в картину відображають специфіку когнітивного та перцептивного досвіду у сновидінні.

Не менш показовим є розмежування візуального та синестетичного екфразису. Хоча більшість описів ґрунтується на візуальних характеристиках (колір, світло, форма), чимало прикладів демонструють синестетичну взаємодію модусів. Цей феномен відображає не лише гіперасоціативність сновидінь, а й більш загальні закономірності людського сприйняття, в якому модальності не функціонують ізольовано.

Аналіз також показав, що оповідачі нерідко порівнюють свої сновидіння із реальними картинами або стилями живопису. Такі згадки та порівняння допомагають осмислити та структурувати враження.

Із погляду когнітивної перспективи результати засвідчують, що опис естетичних образів сновидіння становить процес смислотворення, де сприйняте підлягає вторинному

моделюванню у мові. Мовці не лише намагаються «передати» картину, а й реконструюють власну позицію щодо неї як творців, глядачів чи навіть персонажів. Таким чином, оніричний екфразис виявляє глибинну взаємодію між уявою, перцепцією і мовою, що дозволяє розглядати сновидіння як простір когнітивно-естетичного експерименту.

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що феномен оніричного екфразису не лише відкриває нові можливості для аналізу інтермедіальності у сновидіннях, але й виявляє, наскільки людська свідомість тяжіє активної взаємодії уяви із творами образотворчого мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

Бондаренко Є. В. Паралакс у перекладі екфрастичної поезії (за віршем В. Одена «*Musee des Beaux Arts*»). *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов.* 2023. Вип. 97. С. 7–14. URL: <https://doi.org/10.26565/2786-5312-2023-97-01>

Луньова Т. В. Лінгвокогнітивні механізми конструювання ключових концептів у складі екфрастичних узагальнень у сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація».* 2020. Вип. 1. С. 29–37. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2020-1-4>

Ніколаєнко В. О. Лінгвокогнітивні характеристики англомовного нарративу оніричного особистого досвіду: Дис. ... доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія. Харків, 2023. 228 с. URL: https://karazin.ua/storage/static-content/source/documents/aspirantura/zakhysty/nikolaienko/Nikolaienko_diss.pdf

Anthony, L. AntConc [Build 4.2.1.]. Center for English Language Education in Science and Engineering, School of Science and Engineering, University of Waseda. Tokyo, Japan, 2023.

Brosch R. Images in narrative literature: Cognitive experience and iconic moments. *Handbook of intermediality: Literature-image-sound-music.* Berlin ; München ; Boston : De Gruyter, 2015. P. 343–360.

Gavin P. The cognitive poetics of ekphrastic intervention: PhD thesis. Aston University, 2024.

Hobson J. A., Pace-Schott E. F., Stickgold R. Dreaming and the brain: Toward a cognitive neuroscience of conscious states. *Behavioral and brain sciences.* 2000. Vol. 23(6). P. 793–842.

Koopman N. Ancient Greek ekphrasis: Between description and narration: PhD thesis. Universiteit van Amsterdam, 2014. URL: https://pure.uva.nl/ws/files/2221641/152869_

Malinowski J. E., Horton C. L. Metaphor and hyperassociativity: The imagination mechanisms behind emotion assimilation in sleep and dreaming. *Frontiers in Psychology.* 2015. Vol. 6. P. 1132.

Vorobyova O. T. Lunyova. Verbal and non-verbal facets of metaekphrastic writing: A cognitive study of John Berger's essays on visual art. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. 2020. P. 335–381.

EKPHRASIS IN ENGLISH-LANGUAGE DREAM REPORTS

Valeriia O. Nikolaienko

PhD in Philology, Associate Professor at the Department of English Philology
and Foreign Language Teaching Methods

V. N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv, Ukraine

e-mail: v.o.nikolaienko@karazin.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5056-271X>

Scopus ID: 59511541500

SUMMARY

The article examines the phenomenon of ekphrasis in English-language dream reports, drawing on a cognitive approach to intermediality and the verbal representation of visual experience. Based on a corpus of over 60,000 user-generated dream reports from dreamjournal.net (over 22 million words), the study traces how features of artistic ekphrasis, typically associated with literary discourse, emerge and are reinterpreted within the specific context of dream narration. The paper introduces the concept of oneiric ekphrasis—a verbal representation of relatively static visual dream images perceived by the dreamer as aesthetic or art-like. Using a corpus-based methodology, the study identifies patterns of linguistic realization and classifies the main types of such descriptions. Concordance analysis of the lemma 'painting' yielded four main categories of oneiric ekphrasis: static and dynamic, as well as visual and synesthetic. The findings reveal characteristic cognitive tendencies, including the instability and fluidity of visual imagery, narrator metareflection, intermedial blending of modalities, and reliance on cultural precedents. Ekphrasis in dream narratives is thus interpreted as a cognitive operation of recoding internal visual representations into verbal form, extending the traditional understanding of ekphrasis from a depiction of an artistic object to a mode of thinking and imagining. It is concluded that dreams, due to their high visual and emotional intensity, often generate narrations that resemble aesthetic or artistic descriptions, where the dreamer acts not only as a storyteller but also as an intermedial translator and interpreter of their own imaginative experience.

Key words: *ekphrasis, oneiric experience, intermediality, cognitive linguistics.*

REFERENCES

Bondarenko Y. V. (2023). Paralaks u perekladi ekfrastychnoi poezii (za virshem V. Odena “Musée des Beaux Arts”) [Parallax in translation of ekphrasis poetry]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya: Inozemna filohiia. Metodyka vykladannia inozemnykh mov* [Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University. Series “Foreign Philology. Methods of Teaching Foreign Languages”], Vol. 97, pp. 7–14 [in Ukrainian].

Lunova T. V. (2020). Linhvokohnityvni mekhanizmy konstruiuvannia kluchovykh kontseptiv u skladi ekfrastychnykh uzahalnen u suchasnykh anhlomovnykh ese pro obrazotvorche mystetstvo [Linguocognitive mechanisms of constructing key concepts as part of ekphrastic generalizations in modern English-language essays about fine arts]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya “Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia”* [Scientific Bulletin of the Kherson State University. Series: Germanics and Intercultural Communication], Vol. 1, pp. 29–37 [in Ukrainian].

Nikolaenko V. O. (2023). Linhvokohnityvni kharakterystyky anhlomovnoho naratyvu onirynchoho osobystoho dosvidu: Dys. doktora filosofii za spetsialnistiu 035 – Filohiia [The Linguo-cognitive characteristics of English-language narrative]. Kharkiv [in Ukrainian].

Anthony, L. AntConc [Build 4.2.1.] (2023). Center for English Language Education in Science and Engineering, School of Science and Engineering, University of Waseda. Tokyo, Japan.

Brosch R. (2015). Images in narrative literature: Cognitive experience and iconic moments. *Handbook of intermediality: Literature-image-sound-music*. Berlin ; München, Boston : De Gruyter, pp. 343–360.

Gavin P. (2024). The cognitive poetics of ekphrastic intervention: PhD thesis. Aston University.

Hobson J. A., Pace-Schott E. F., Stickgold R. (2000). Dreaming and the brain: Toward a cognitive neuroscience of conscious states. *Behavioral and brain sciences*, Vol. 23(6), pp. 793–842.

Koopman N. (2014). *Ancient Greek ekphrasis: Between description and narration: PhD thesis*. Universiteit van Amsterdam.

Malinowski J. E., Horton C. L. (2015). Metaphor and hyperassociativity: The imagination mechanisms behind emotion assimilation in sleep and dreaming. *Frontiers in Psychology*, Vol. 6, p. 1132.

Vorobyova O., Lunyova T. (2020). Verbal and non-verbal facets of metaekphrastic writing: A cognitive study of John Berger's essays on visual art. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*, pp. 335–381.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 821.162.1-94(477.74-25)

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.24195/2616-5317-2025-41.16](https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-41.16)

ПОЛЬСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ Й ОДЕСА В ХІХ СТОЛІТТІ: ЛІТЕРАТУРНО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАРИС ЗА ЕКСПОЗИЦІЄЮ ОДЕСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО МУЗЕЮ

Євгеній М. Степанов

доктор філологічних наук, професор Інституту іноземних мов
Хунаньського педагогічного університету,
Чанша, Китай

e-mail: stepanov.odessa@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5441-9822>

АНОТАЦІЯ

Метою статті є аналіз матеріалів, зібраних в Одеському літературному музеї щодо перебування в Одесі та Північному Причорномор'ї авторитетних польських діячів літератури кінця XVIII і XIX ст., їхніх оцінок міста та його мешканців, ролі Одеси у житті та творчості цих культурних діячів. Об'єктом вивчення слугували частина експозиції музею та деякі раритетні матеріали фондів музею, які стосуються життя та творчості в Одесі письменників XIX століття, що залишили помітний слід у польській літературі та історії. Предметом дослідження вважаємо місце та роль Одеси й Північного Причорномор'я у творчості цих письменників. У результаті проведеної розвідки надано певні оцінки участі в культурному й суспільному житті міста Одеси та одеського регіону Адама Міцкевича, Францишека Малевського, Юліуша Словацького, Олександра Єловицького, Юзефа Крашевського, а також цілої низки інших польських письменників, серед яких Станіслав Трембецький, Хенрик Жевуський, Тадеуш Чацький, Зигмунт Мілковський (Томаш Єж), Міхал Грабовський, Северин Гоцинський, Богдан Залеський, Маврикій Гославський, Густав Олізар, Томаш Падурра, Хенрик Сенкевич. Виявлено деякі факти впливу перебування в Одесі на творчість цих письменників. Указано на раритетні друковані експонати колекції музею. Зроблено висновки, які стосуються того, що інтернаціональна ділова та курортна Одеса певним чином

вплинула на життя та творчість багатьох громадських і культурних діячів польського народу, допомігши їм розширити свої знання у науках, економіці, історії, суспільному житті. Практика розвитку літературного краєзнавства має чимале виховне значення для оцінки мешканцями регіону його культурно-історичного значення в житті країни.

Ключові слова: літературне краєзнавство, польська література, історико-культурне значення, регіонаознавство, місто Одеса, Північне Причорномор'я, Одеський літературний музей.

Вступ. Краєзнавство — це пізнання місцевості, яке здійснюється місцевими ж мешканцями, усебічне вивчення малої батьківщини для розуміння її потреб і задоволення цих потреб спільною працею її населення (Степанов 2002: 253). Краєзнавство має величезне виховне значення. На думку професора І. М. Гревса, воно «об'єднує, просвітлює й облагороджує дух місцевих жителів» (цит. за: Степанов 2002: 253). На початку 1970-х років у краєзнавстві чітко визначилася нова галузь — літературне краєзнавство, яке вивчає певний край, регіон, місто або місцевість із погляду виявлення і популяризації пам'ятних літературних місць. Проте вивчення літературного краєзнавства може мати безпосереднє відношення до дослідження етнопсихологічних процесів формування регіональної ментальності людей. Адже культурні та духовні цінності людини народжуються не за циркулярами чиновників, а життям людини там, де вона живе. Літературний дух Одеси, який надихав письменників різних національних літератур, влучно схарактеризував Богдан Сушинський: «Одесу завжди огортала ота літературна аура, в південній благодаті якої, на межі двох екосвітів — степу і моря, та цілого суцвіття національних культур, утворювалося щось неповторне, позначене ароматом особливого мовного середовища та всесвітньовідомим одеським шармом» [Сушинський 1999: 10].

Через кілька років має виповнитися 50 років Одеському літературному музею, одному з провідних краєзнавчих центрів півдня України. Музей прагне того, аби культура кожного земляцтва, що населяє регіон, була гідно представлена у його експозиції та фондах.

Метою нашої наукової розвідки є аналіз матеріалів, зібраних в Одеському літературному музеї щодо перебування в Одесі та Північному Причорномор'ї авторитетних польських діячів літератури кінця XVIII і XIX ст., їхніх оцінок міста та його мешканців, ролі Одеси у житті та творчості цих культурних діячів.

Виклад основного матеріалу. Волею долі Північне Причорномор'я загалом та Одеса як головне місто цього регіону заселялися різними народами. Кожен народ, який населяє цей край, робив свій внесок у культурну скарбницю цього міжнародного регіону. Своєрідна культура і менталітет народів Північного Причорномор'я залишають незабутній слід у пам'яті тих, хто побував у цьому краї.

Колекція експонатів Одеського літературного музею, присвячена польській літературі та культурі, багата й різноманітна. Її хронологічний діапазон охоплює понад два століття, коли в Одесі та Північному Причорномор'ї було дозволено оселятися чиншевій шляхті. Найбільш цінні експонати, пов'язані з перебуванням в Одесі польських літературних діячів наприкінці XVIII та в XIX ст. Тож, зосередимо увагу на цій колекції.

Частина експонатів присвячена історії польської колонії в Одесі, будучи відображенням усіх сторін життя її мешканців, зокрема, це: сільськогосподарські календарі, збірки народних пісень, книги релігійного змісту, польські газети, що видавалися в Одесі наприкінці XIX – на початку XX ст. Серед них: *Lwowski pielgrzym* (Lwów 1822); *Kalendarz Gospodarski* (1822), деякі інші.

Велика колекція книг походить із особистих бібліотек, наприклад, із бібліотеки Конрада Березовського. Наявні книги, що належали бібліотекам польських товариств, які були організовані та функціювали в Одесі наприкінці XIX – на початку XX ст.: *Dom polski*, *Ognisko*, *Lira*, *Towarzystwo wzajemodopomogi katolickiej жіночої прислуги* та ін. На жаль, у музеї зберігаються лише 2 примірники газети *Odesski tygodnik*, що видавалася в Одесі у 1916 р. Особливу групу експонатів складають раритетні видання, що ілюструють найважливіші моменти в історії польської культури. Це *Słownik mitologiczny* (Warszawa 1806); *Pielgrzym. Pismo, poświęcone*

filozofii, historii i literaturze (Warszawa 1845). Є перший у Польщі підручник з історії польської літератури *Historija literatury polskiej, wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych przez F. Bentkowskiego* (1814) із докладною посвятою князю Адаму Чарторизькому. Відділ історії польської літератури представляють також *Wiadomości historyczno-krytyczne do Dziejów Literatury Polskiej* (Kraków 1819). Серед раритетів трапляються книги історичної тематики: *Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce* (Warszawa 1903); F. Bernatowicz, *Pojęta córka Leżiłejki albo litwiny w XIX wieku* (Wilno 1839; *Obrazy litewskie przez Ignacego Chodźkę* (Wilno 1843). Ці праці нагадують про одну з найблисучіших епох польської історії. Їхні автори намагалися воскресити патріотизм та розсудливість шляхти, що згасали після поділів Польщі.

Окрему колекцію складають експонати, що висвітлюють творчість польських поетів української школи: *Северина Гощинського* (*Seweryn Goszczyński*, 1801–1876), *Богдана Залеського* (*Józef Bohdan Zaleski*, 1802–1886), *Маврикія Гославського* (*Maurycy Gosławski*, 1802–1834). У їхній поетичній творчості відобразилася історія та культура України. Звичайно, основна частина колекції — це документи, пов'язані з життям і творчістю польських письменників, поетів, громадських діячів, які перебували в Одесі. Список цих людей чималий. Один із таких людей — *Тадеуш Чацький* (*Tadeusz Czacki*, 1765–1813), відомий письменник, юрист, засновник Кременецького ліцею, автор твору *O litewskich i polskich prawach*. В Одесі його творча обдарованість виявилася дещо несподівано: він був одним із засновників першого у місті торгового товариства, про що свідчать *Польські календарики*, що видавалися тут на початку XIX ст. У 1818–1820 рр. в Одеському Рішельєвському ліцеї навчався *Міхал Грабовський* (*Michał Grabowski*, 1804–1863) — польський письменник, публіцист, один із представників української школи в польській літературі. Його літературознавчі статті друкувалися у критичних журналах. Так, у фондах музею є його стаття про творчість Хенрика Жевуського (журнал *Російська бесіда* за 1858 р.). У 1843 р. у Рішельєвському ліцеї вивчав природничі науки *Зигмунт Мілковський* (псевдонім: *Томаш*

Єж; Zygmunt Miłkowski / Teodor Tomasz Jeż, 1824–1915), який пізніше став одним із організаторів польського повстання 1863–1864 рр. Довго жив в Одесі, зустрічався із Адамом Міцкевичем, разом із ним подорожував Кримом *Хенрик Жевуський* (*Henryk Rzewuski*, 1791–1866), автор історичних новел із доби Станіслава-Августа та найавторитетніший представник клерикально-шляхетського напрямку в польській літературі XIX ст. Після повстання 1831 р. він став офіційним царським публіцистом у Польщі. В Одесі були *Густав Олізар* (*Gustaw Henryk Atanazy Olizar*, 1798–1865), *Томаш (Фома) Падурра* (*Tomasz Padurra*, 1801–1871), протягом 10 років приїжджав на морські купання *Хенрик Сенкевич* (*Henryk Adam Aleksander Pius Sienkiewicz*, 1846–1916). Творчість цих письменників представлена в Одеському літературному музеї численними експонатами.

Ще 1795 року в Одесі побував *Станіслав Трембецький* (*Stanisław Trembecki*, 1739–1812), поет епохи Просвітництва, помічник графа Станіслава-Фелікса Потоцького, а в минулому — секретар короля Станіслава-Августа. Його творчість представлена у музеї двотомним віленським виданням 1822 р. У поемі «Софіївка» є невеликий уривок, присвячений Одесі. Це одне з найраніших поетичних посвячень місту. Трембецький описує безкраї степи, спокійне мирне життя тутешніх поселенців, молоде місто, історія якого тільки-но починалася.

1827 року в Одесі на відпочинку перебував *Юліуш Словацький* (*Juliusz Słowacki*, 1809–1849). Його враження про поїздку причорноморськими степами лягли в основу поеми *Król ładawy* (Змії). Творчість Словацького у фондах музею представлена досить широко: першим повним критичним виданням (Львів, 1909); окремими творами, виданими у Кракові, Варшаві, Львові. Поезією Словацького цікавилися символісти, зокрема, К. Д. Бальмонт. У музеї зберігають незавершений переклад поеми Словацького «Еліон-Геліон», опублікований у журналі *Шипшина* (*Шиповник*) 1912 року.

Олександр Єловицький (*Alexander Jelowicki*, 1804–1877), польський літератор, видавець, громадсько-політичний діяч, перебував в Одесі 1825 року. У своїх мемуарах він писав, що Одеса, життя та заняття її мешканців виявилися одним

із найяскравіших життєвих вражень. Єловицький потрапив до Одеси влітку, коли життя міста кипіло у всьому блиску та різноманітті. У ті часи одеський порт посідав перше місце з хлібо-експортних операцій у південно-східній Європі. Зросло значення Одеси як адміністративного та культурного центру регіону. Єловицький, який протягом 20 років прожив у провінції, вперше побачив таке велике та красиве місто. Ліцей і театр, Інститут шляхетних дівчат і одеська газета, книжкові крамниці, де можна було купити книги всіма мовами, хутори та дачі — все вразило уяву молодого провінціала. У спогадах читаємо: «50 років тому, де зараз Одеса, стояло кілька рибальських хатин. Нині тут місто велике та красиве. У гавані багато суден, на околицях упорядковані хутори, головна прикраса яких — чудові особняки. За 4 милі синіє море. На рівнині над морем біліють будинки, щогли кораблів схожі на ліс, де вчора побувала сарана» (Jełowicki 1904: 116). Єловицький пише, що на вулицях міста звучать різні мови. Торгівля зерном була головною статтею доходів. Основним джерелом, звідки до Одеси надходив хліб у першій половині XIX ст., були ще не околиці Одеси, а південно-західні губернії: Волинь та Поділля. Вони становили тодішній економічний регіон Одеси. Хліб доставлявся до моря чумацькими валками. Чумаки наражали себе у ще диких причорноморських степах чималим небезпекам. Письменник згадує: «Проїжджаючи степами, що відокремлюють Одесу від України, часто зустрічаєш вози чумаків, що йдуть із пшеницею та іншим нашим зерном до Одеси, або йдуть до нас за пшеницею або за горілкою, або повертаються із сушеною рибою, з кримською сіллю, з вином. Доїжджаючи до Одеси, віз прилаштовується до воза, і таким ланцюжком тягнуться вони аж на Пересип, яким колись гуляли морські хвилі, а зараз стоять величезні будинки, а сам Пересип є передмістям Одеси (Jełowicki 1904: 116). Проїжджаючи містом, Єловицький бачив, як його вулицями плавно рухаються вози з пшеницею, гуркотять купці. «В Одесі вулиці прямі та широкі, будинки великі, зручні та добре складені. Що не будинок, то пара двоповерхових складів. Двори великі, ринки величезні. Здалеку Одеса виглядає

як скупчення замків, і розкинулася вона так широко, ніби боїться зникнути між морем та степом» (Jełowicki 1904: 117).

Єловицького вразив достаток продуктів харчування в Одесі: «На ярмарках багато чудової риби, свіжих овочів, магазини наповнені закордонними товарами, на вулицях багато іноземців». Народження Одеси було мирним і діловитим, і тому вона, за словами Єловицького, не має «жодної родової плями» (Jełowicki 1904: 117).

З весни й до кінця літнього сезону охоче з'їжджалися до Одеси польські поміщики з Волині та Поділля зі своїми родинами. З легким гумором розповідає Єловицький про їхнє життя і заняття в цьому місті: «Батько продає пшеницю, мати купує одяг, діти вчаться співати італійською, і всі купуються в морі: слабкий, щоби бути здоровим, здоровий, щоби не стати слабким, худий, щоби погладшати, товстий, щоби схуднути» (Jełowicki 1904: 117). Єловицький та його супутники із задоволенням включалися у цей спосіб життя. У спогадах читаємо: «І ми теж дуже рано йшли купатися, вдень ховалися від сонця й пилу, на обід їли прекрасну камбалу і морських бичків, а сік кавунів і апельсинів використовували тут як звичайний напій протягом усього дня. Після обіду ми йшли в парк на прекрасне морозиво, оперу, або на прогулянку з жінками, або в якесь зібрання» (Jełowicki 1904: 117).

У 1825 році до Одеси завітали ще два молоді поляки, які увійшли в історію Польщі: *Францишек Малевський* (*Franciszek Hieronim Malewski*, 1800–1870) і *Адам Міцкевич* (*Adam Bernard Mickiewicz*, 1798–1855). У їхньому житті та творчості перебування в цьому приморському місті залишило помітний слід. Збереглися листи Малевського, де він розповідає про Одесу 1825 року, яка йому сподобалася, хоча виявилася меншою за площею і менш красивою, ніж він припускав» (Chmielowski 1901). Тоді Одеса ще не була покрита «дзвінкою бруківкою». Хоча у 1820-ті роки вулиці міста починали моститися каменем, проте не всі разом, отже, дуже скоро вони вкривалися брудом і пилом. Бруд був причиною пригніченого настрою Малевського: «Вулицями ходити можна, але бруд утримує мене вдома. Болото сягає майже колін». Бруд ускладнював постачання міста водою, внаслідок чого зростали ціни на воду.

Малевський писав, що «бочка води, за яку платять рубль, зараз (навесні) коштує 4» (Gomolicki 1949: 60–61). Малевський зазначає практичний характер одеситів. Він звернув увагу на те, що їхній настрій залежить переважно від успіхів у торгівлі: «Веселість має тут відтінок шкіряний або пшеничний, — пише він. — Коли арнаутка добре платить, обличчя стають ясними, вуста красномовнішими, ноги рухливішими. Якщо пошта приносить погані новини — тихий шеліт, ходіння кутами, нарікання» [там само]. У червні до Одеси з Поділля та Волині звозили зерно, шкіру, пеньку. Отже, Малевський пише: «Зараз вся Одеса завалена возами та переповнена чумаками, безліч обозів ще в дорозі. Ціни скоро впадуть» [там само]. Залишаючи Одесу наприкінці літа 1825 року, Малевський сподівається, що «у майбутньому знову потрапить до краю, де цвітуть апельсини, де павук шовкопряд розвішує свою павутину під чистим небом на березі моря і де мову будь-яких арій чути повсюдно» (Chmielowski 1901: 288). Мабуть, Франциск Малевський, побачивши велику кількість і низьку ціну апельсинів, вирішив, що вони ростуть у регіоні Одеси. Однак насправді їх, як і мармур, дуже часто привозили морем із країн Середземного моря як баласт для безпечного плавання суден, бо кожен судновласник розумів, що за хлібне зерно й інші товари з України він у своїй країні отримає набагато більше доходів, ніж витратив на купівлю апельсинів.

Адам Міцкевич провів в Одесі 9 місяців. Рекомендаційні листи Рилєєва та Бестужева до поета Василя Туманського допомогли Міцкевичу увійти до кола одеської знаті. Міцкевича охоче приймали у Залеських, Собаньських, Шеміотів, Гур'євих. Під впливом світського життя, у яке Міцкевич мимоволі був втягнутий, змінилася його зовнішність, нові враження та почуття відтіснили сумні спогади про минуле. За свідченням Ф. Малевського, в Одесі Міцкевич розпочав працювати над поемою «Конрад Валленрод», там же їм було створено два цикли віршів: «Кримські сонети» та «Любовні сонети». Міцкевич об'єднав їх в одну збірку і видав у 1826 році. Сонети звернені до Донни Джованни, жінки з вигаданим ім'ям. Поширено думку, що її прообразом була Кароліна Собаньська, дружина подільського

поміщика та кохана графа Вітта. Вітт очолював таємну поліцію Таврії та Новоросії. К. Собаньська, за деякими даними, також перебувала на службі у таємній поліції. «Любовні сонети» (22 вірші) становлять, здебільшого, відображення любовних почуттів поета, які він переживав. Описуючи своє почуття, Міцкевич досягає вершини поетичної майстерності (сонети *Dzień dobry, Dobranoc*). Після цього настає розрядка настрою, в сонетах з'являється іронічний, навіть зневажливий тон: жінка, якою він захоплений, виявилася нечесною. У сонетах відчувається самотність, відтінки смутку, важкого душевного стану.

«Кримські сонети», написані Міцкевичем після подорожей Бесарабією та Кримом, відобразили думки, почуття, враження поета від побаченого в дорозі. Міцкевича супроводжували 5 осіб, троє з яких перебували на службі у таємній поліції. Граф Вітт, Кароліна Собаньська та Олександр Бошняк здійснювали негласний нагляд за поетом. Двоє інших, Г. Жевуський та А. Собаньський, були поряднішими. До речі, О. Бошняк на час поїздки змінив мундир полковника на сюртук дивака-ботаніка.

Досі літературознавці зрідка звертають увагу на незакінчений сонет «Яструб». Поетика вірша, настроїв ліричного героя — все свідчить про те, що цей сонет належить до кримського циклу, але з невідомих причин не був включений автором до збірки. Цей сонет дуже важливий для розуміння переживань, відбитих у 18 творах циклу. Лейтмотив сонета — тема недовіри до людей, які оточують поета у поїздки Кримом:

*Biedny jastrząb... śród niebios porwała go chmura,
W obcy zaniósła żywioł i dalekie strony;
Morską przesiąkły rosą, wichrami znużony,
Śród ludzi na tim maszcie rozłoczył swe pióra.
(Бідолашний яструб!.. Хмара його в небесах схопила,
Занесла на чужину в далекі краї;
Напоений морською росою, втомлений бурею,
Розпустив він своє пір'я на щоглі перед людьми).*

Звертаючись, як і в «Любовних сонетах», до Донни Джованни, Міцкевич вимовляє:

*Po cóż te słowa miłe, te zdradne nadzieje?
Sama w niebezpieczeństwie, drugim stawisz sidła...
(І навіщо ці милі слова, ці зрадливі надії?
Сама у небезпеці й іншим ставиш пастку...)
(Переклад наш: Є. С.).*

Ні світське життя одеських салонів, ні шум морських хвиль, ні клич муедзинів зі шпилів кримських мінаретів не могли заглушити внутрішнього прагнення Міцкевича почути голос своєї Батьківщини. Його уяву приваблювала екзотика Сходу. У «Кримських сонетах» Міцкевич повною мірою висловив своє захоплення природою, різноманітністю барв Північного Причорномор'я. Однак у них відчувається постійна присутність батьківщини поета. Нemoжливiсть повернутися туди обтяжує Міцкевича. Так, у сонеті «Аккерманські степи» (*Stepy Akermanskie*) поет захоплюється простором степового океану, його різнотрав'ям і тишею, проте спогади про батьківщину повертають до реального життя:

*W takiej ciszy! – tak ucho natężam ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy, – Jedźmy, nikt nie woła!
(Така тиша! – Напружую вуха,
Щоб голос почути з Литви... –
Марно. Ходім, бо не кличе ніхто!)
(Переклад наш: Є. С.).*

Ностальгію за вітчизною, за рідним і любимим містом чути в пісні «Піліgrim»:

*U stóp moich kraina dostatków i krasy,
Nad głową niebo jasne, obok piękne lice:
Dlaczegoż stąd ucieka serce w okolice
Dalekie, i – niestety! Jeszcze dalsze czasy?
Litwo! Piały mi wdzięczniej twe szumiące lasy
Niż słowiki Bajdaru, Salhiry dziewice;
I weselszy deptałem twoje trzęsawice
Niż rubinowe morwy, złote ananasy.
(Край достатку і краси біля ніг моїх лежить,
Над головою – ясне небо, поруч – прекрасне обличчя:
Чому ж тікає звідси моє серце в краї далекі,
Й, на жаль, в часи ще дальші?!
Литво! Шелест твоїх лісів співа мені витонченіше,
Ніж солов'ї Байдару, дівчата Салгіру;*

*І краще б я топтав твої болота,
Ніж рубінові шовковиці й золоті ананаси.)*

(Переклад наш: Є. С.)

Незважаючи на численні знайомства та захоплення, відчуття порожнечі не залишає Міцкевича. Сама Одеса не викликала в нього такого інтересу, як у Єловицького. У листах він байдуже пише про те, що життя в Одесі таке дешеве, що волоськими горіхами викладатимуть тротуари (Chmielowski 1901: 292–293). Заразом поет відзначає цілющі якості морської води і пише своєму другу Антонію Одинцю, що від тутешньої води у нього починають зуби відростати. Виїжджаючи з Одеси 29 жовтня 1825 року, Міцкевич пише вірш *Dumania w dzień odjazdu* (Думи в день від їзду) (Mickiewicz 2025). Вірш наповнений тугою:

*Tak odjeżdżam: nikt dobrej nie życzy mi drogi.
Cóż, choć miasto porzucę, choćby z oczu znikli
Mieszkańce, ktryżu do mnie sercem nie przywykli?
Mój wyjazd nie okryje nikogo żalobą,
I ja nie chcę lży jednej zostawić za sobą.*

*(Тож від їжджаю я: ніхто
Щасливої дороги не побажає вслід мені.
Якщо покину місто я, і зникнуть з поля зору
Всі мешканці, ніхто не буде плакати за мною.
І я не хочу залишати після себе сліз жодних.)*

(Переклад наш: Є. С.)

На нашу думку, такі настрої було спричинено почуттями розчарування та спустошеності, бо з його очей впали «рожеві окуляри»: він зрозумів, хто і як за ним шпигував як за неблагонадійним громадянином. Навіть жінка, якою він захопився, виявилася агенткою охоронного відомства. Надалі Міцкевичем були написані французькою мовою п'єси *Confédérés de Bar* (Барські конфедерати) і *Jacques Jasinski* (Якуб Ясинський або Два поляка) (Mickiewicz 1867), у яких відобразилися одеські знайомства, світське життя в Одесі.

Колекція експонатів Одеського літературного музею, присвячена Міцкевичу, повністю відображає його життя і творчість. Це поодинокі паризькі, віленські, варшавські видання;

повністю представлена його лірика, публіцистика, лекції з історії слов'янських літератур. Наявні всі переклади творів Міцкевича різними мовами.

Юзеф Ігнаци Крашевський (*Józef Ignacy Kraszewski*, 1812–1887) вперше приїхав до Одеси на початку червня 1842 року. Це була довга подорож від Гродна до Одеси, у тому числі через Єдисан (межіріччя Дніпра та Дністра з початком на північному заході від річки Кодими). Все, що здавалося цікавим, що займало його уяву, позначалося в тритомному творі, написаному в 1845–1846 роках, *Wspomnienia Odessy, Jedyssanu i Budzaku* (*Спогади про Одесу, Єдисан і Буджак*). Крашевський докладно описує звичаї запорізьких козаків та могили коня Володимира Ярославича, пам'ятки міст і сіл. До Одеси Крашевський приїхав на початку червня. Шалене захоплення охопило його, коли вдалині вималювалися обриси міста: це земля, де жили колись греки та римляни, генуезці та венеційці, поляки та турки. Крашевський згадує, як російське військо взяло фортецю Хаджибей, розповідає про діяльність Де-Рібаса, Рішельє, Воронцова. В Одесі письменник насолоджувався красою і корисними властивостями моря, оглядав колекцію одеського археолога та нумізмата Бларамберга, відвідував палаци одеської знаті та заміські вілли. Щодня на нього чекали нові цікаві зустрічі та заняття. Він познайомився з багатьма цікавими людьми міста: з викладачами Рішельєвського ліцею Григор'євим та Мурзакевичем він обговорював сьогодення і майбуття Одеси, з болгарським просвітителем, громадським діячем, меценатом Василем Априловим він говорив про майбутнє слов'янських держав, у Аполлона Скальковського (Геродота Одеси) цікавився подробицями життя Міцкевича в Одесі. Зрештою, приємно проводив час у компанії професора медицини з Варшавського університету *Кароля Качковського* (*Karol Kaczkowski*, 1797–1867), музиканта Козловського, інших друзів. На початку серпня Крашевський майже тиждень подорожував буджакськими степами Бесарабії. Живучи у місті, яке було центром міжнародної торгівлі країни, Крашевський замислився про необхідність і важливість вивчення економічних проблем одеського регіону.

З цією метою він почав збирати історичні відомості про Одесу та Північне Причорномор'я та статистичні дані про розвиток торгівлі, промисловості, сільського господарства, матеріали про засоби сполучення в Одесі та за її межами (Chmielowski, 1888: 164). Для краєзнавців найбільшою цінністю є опис тогочасної Одеси очима сторонньої людини. Описуючи вулиці, базари, площі, бульвар, магазини, кафе, Крашевський так оцінює життя в цьому місті: «...Усього вистачає в Одесі: руху, метушні, тиші та спокою – чого хочеш» (Kraszewski, 1845: 1, 118).

Вдруге Ю. І. Крашевський приїхав до Одеси 1853 року, сподіваючись, що цілющі морські ванни подолають його хворобу. У листах до рідних він відзначив різючі зміни, що відбулися в місті за 10 років його відсутності (1842–1953 рр.): збудовано безліч нових красивих будівель та магазинів. Незмінними залишилися тільки прекрасне море та жадливі бруківки! (Kraszewski 1845, 1: 164).

Висновки. Отже, ми спробували проаналізувати невелику частину зібраного Одеським літературним музеєм матеріалу, що зберігає пам'ять про місто Одесу й Північне Причорномор'я та їхню роль в історії польської культури та літератури XIX століття. Ми бачимо, що інтернаціональна ділова та курортна Одеса певним чином вплинула на життя та творчість багатьох громадських і культурних діячів польського народу, допомагаючи їм розширити свої знання у науках, економіці, історії, суспільному житті. І нікого цей край не залишав байдужим.

Висловлюю подяку директору Одеського літературного музею Ліптузі Тетяні Іванівні та колишньому науковому співробітнику Римар Наталії Миколаївні, яка передчасно пішла з життя, за надані матеріали та співробітництво.

ЛІТЕРАТУРА

Степанов Є. М. Одеське літературне краєзнавство очима сучасників (за матеріалами анкетування). *Історико-літературний журнал*. Одеса : ОНУ, 2002. Вип. 7. С. 253–259.

Сушинський Б. І. Осмислюючи людяність і вічність... *Письменики Одещини на межі тисячоліть* : Антологія-довідник. Одеса : Альфа-Омега, ОКФА, 1999. С. 5–16.

Chmielowski P. Adam Mickiewicz : Zarys biograficzno-literacki. 3-ie wyd., poprawione. Warszawa : Nakład Gebethnera i Wolffa, 1901. T. 1. 428 s.

Chmielowski P. Józef Ignacy Kraszewski : Zarys historyczno-literacki. Kraków : Gebethner, 1888. III, 534 s.

Gomolicki L. Dziennik pobytu Mickiewicza w Rosji 1824–1829. Warszawa : Książka i Wiedza, 1949. 377 s.

Jełowicki A. Ch. Moje wspomnienia. Kraków : Skład główny w księgarni E. Wende i Spółka, 1904. 212 s.

Kraszewski J. I. Wspomnienia Odessy, Jedyssanu i Budżaku : w 3 t. Wilno : Nakład i druk T. Glückberga, 1845–1846.

Mickiewicz A. Drame polonaises : Les confédérés de Bar. Jacques Jasinski ou Les deux Polognes. Paris : Libraire du Luxembourg, 1867. XVI, 85 p.

Mickiewicz A. Dumania w dzień odjazdu. URL : [https://pl.wikisource.org/wiki/Dumania_w_dzień_odjazdu_\(Mickiewicz,_1929\)/](https://pl.wikisource.org/wiki/Dumania_w_dzień_odjazdu_(Mickiewicz,_1929)) [дата звернення: 11.10.2025].

POLISH WRITERS AND ODESSA IN THE 19TH CENTURY: A LITERARY AND LOCAL HISTORY ESSAY BASED ON THE EXHIBITION OF THE ODESSA LITERARY MUSEUM

Ievgenii N. Stepanov

Grand Ph.D. in Philological Sciences, Full Professor,
Professor of the Institute of Foreign Languages
Hunan Normal University,
Changsha, China

e-mail: stepanov175@163.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5441-9822>

SUMMARY

The purpose of the article is to analyze the materials collected in the Odesa Literary Museum regarding the stay in Odesa and the Northern Black Sea Region of authoritative Polish literary figures of the late 18th and 19th centuries, their assessments of the city and its inhabitants, and the role of Odesa in the life and work of these cultural figures. The object of study is part of the museum's exposition and some rare materials from the museum's collections, which relate to the life and work in Odesa of writers of the 19th century who left a noticeable mark on Polish literature and history. The subject of the study is the place and role of Odesa and the Northern Black Sea Region in the work of these writers. As a result of the conducted research, certain assessments were made of the participation of Adam Mickiewicz, Franciszek Malewski, Juliusz Słowacki, Alexander Jełowicki, Józef Kraszewski, as well as a number of other Polish writers, including Stanisław Trembecki, Henryk Rzewuski, Tadeusz Czacki, Zygmunt Miłkowski (Tomasz Jeż), Michał Grabowski, Seweryn Goszczyński, Bohdan Zaleski, Maurycy Gosławski, Gustaw

Olizar, Tomasz Padurra, Henryk Sienkiewicz in the cultural and social life of the city of Odesa and the Odesa region. Some facts of the influence of their stay in Odessa on the work of these writers were revealed. Rare printed exhibits from the museum's collection were indicated. The conclusions are drawn that the international business and resort Odesa has in some way influenced the life and work of many public and cultural figures of the Polish people, helping them to expand their knowledge in science, economics, history, and social life. The practice of developing literary local history has considerable educational value in the assessment by the residents of the region of its cultural and historical significance in the life of the country.

Key words: literary local history, Polish literature, historical and cultural significance, regional studies, the city of Odesa, the Northern Black Sea Region, the Odesa Literary Museum.

REFERENCES

- Chmielowski P. (1901). Adam Mickiewicz : Zarys biograficzno-literacki. 3-ie wyd., poprawione. Warszawa : Nakład Gebethnera i Wolffa. T. 1 [in Polish].
- Chmielowski P. (1888). Józef Ignacy Kraszewski : Zarys historyczno-literacki. Kraków : Gebethner [in Polish].
- Gomolicki L. (1949). Dziennik pobytu Mickiewicza w Rosji 1824–1829. Warszawa : Książka i Wiedza [in Polish].
- Jełowicki A. Ch. (1904). Moje wspomnienia. Kraków : Skład główny w księgarni E. Wende i Spółka [in Polish].
- Kraszewski J. I. (1845–1846). Wspomnienia Odessy, Jedyssanu i Budżaku : w 3 t. Wilno : Nakład i druk T. Glücklichberga [in Polish].
- Mickiewicz, A. (1867). Drame polonais : Les confédérés de Bar. Jacques Jasinski ou Les deux Polonois. Paris : Libraire du Luxembourg [in French].
- Mickiewicz A. Dumania w dzień odjazdu. URL: : [https://pl.wikisource.org/wiki/Dumania_w_dzien_odjazdu_\(Mickiewicz,_1929\)/](https://pl.wikisource.org/wiki/Dumania_w_dzien_odjazdu_(Mickiewicz,_1929)/) [Accessed: October, 11, 2025] [in Polish].
- Stepanov Ie. M. (2002). Odeske literaturne kraieznavstvo ochyma suchasnykiv (za materialamy anketuvannia) [Odessa literary local history through the eyes of contemporaries (based on survey materials)]. *Istoryko-literaturnyi zhurnal* [Historical and literary journal]. Odesa : Odesa National University. Vol. 7, pp. 253–259 [in Ukrainian].
- Sushynsky B. I. (1999). Osmysliuiuchy liudyaniist' i vichnist'... [Understanding humanity and eternity...]. *Pysmennyky Odeshchyny na mezhi tysyacholit* : Antolohiia-dovidnyk [Writers of the Odesa region on the verge of millennia : Anthology-reference book]. Odesa : Alfa-Omega, OKFA, pp. 5–16.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2025

Стаття прийнята 08.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

**Вимоги до оформлення наукових праць,
що друкуються в «Науковому віснику Південноукраїнського
національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського: Лінгвістичні науки»**

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ

Обсяг основного тексту статті (без анотацій та літератури) має становити не менше 0,5 др. арк. (12 с.), 21600–22000 знаків з пробілами.

Шрифт тексту – Times New Roman, розмір 14, інтервал 1,5; поля з усіх сторін – 20 мм.

СТРУКТУРА СТАТТІ

1. Шифр УДК без абзацного відступу, у верхньому лівому куті першої сторінки.

2. Назва статті великими літерами напівжирним шрифтом, вирівняно по центру.

3. Інформація про автора (-ів): ім'я та прізвище – курсив, напівжирний шрифт (науковий ступінь, учене звання, посада, назва організації, в якій працює автор, країна, e-mail, ORCID ID, Researcher ID або Scopus ID – якщо автор має). Вирівняно по центру. Кегль 12, інтервал 1,0.

4. Анотація – слово «АНОТАЦІЯ» з абзацним відступом, великими літерами, напівжирним шрифтом, курсив. Обсяг 1500–1800 знаків без пробілів з ключовими словами. Текст анотації оформляється курсивом, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту – Times New Roman, розмір 12.

«Ключові слова» напівжирним шрифтом, абзацний відступ, курсив, інтервал між рядками одинарний, шрифт тексту – Times New Roman, кегль 12, курсив.

5. Текст статті містить три розділи: **вступ** (мета та завдання дослідження; матеріали та методи дослідження), **результати та дискусія, висновки.**

6. Цитування та внутрішньотекстове посилання у тексті подавати за стилем APA (American Psychological Association style), наприклад, (Петров, 2018); якщо зазначається сторінка джерела, то вона подається через двокрапку, наприклад, (Петров, 2018: 120).

7. Таблиці, схеми, рисунки, діаграми розміщуються в центрі сторінки безпосередньо після посилання на них у тексті статті. Слово «Таблиця» та її номер пишуться курсивом зверху вирівняно справа, а рядком нижче вирівняно по центру – назва таблиці. Інші ілюстрації, теж нумеровані, підписуються знизу вирівняно по центру.

8. Формули подаються в окремому рядку вирівняно по центру, нумеруються арабськими цифрами в круглих дужках з правого боку сторінки.

9. Слово «ЛІТЕРАТУРА» пишеться великими літерами курсивом напівжирним шрифтом вирівняно по центру. Нижче подаються за алфавітом використані літературні джерела БЕЗ НУМЕРАЦІЇ. Література оформляється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015». Кегль 12, інтервал 1,0.

10. Після викладу матеріалу статті подається інформація англійською мовою відповідно до пунктів 2, 3, 4.

ЗРАЗОК

УДК 81'25:82–5:811.111=811.161.2

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Іван Петренко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
Одеса, Україна

e-mail: ipetrenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-6837>

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено опису лінгвокультурних особливостей англomовних промов політиків, а також засобам їх відтворення в перекладах українською мовою. Тема дослідження є актуальною з позиції функціонально-комунікативного підходу...

Ключові слова: *політичні промови, лінгвокультурні особливості, перекладацькі операції, адекватність перекладу.*

Текст статті.

Вступ (критичний аналіз наукових джерел, актуальність, методи та матеріал дослідження).

Результати та дискусія.

Висновки.

ЛІТЕРАТУРА

Горбань Ю. А., Білик Ю. І., Дячук Л. В. та ін. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV–XX століть. Київ : Знання, 2007. 439 с.

METHODS OF REPRODUCING LINGUISTIC AND CULTURAL PECULIARITIES OF ENGLISH POLITICAL SPEECHES IN UKRAINIAN

Ivan Petrenko

Candidate of Philology, Associate Professor at the Department of Translation,
Theoretical and Applied Linguistics, State Institution «South Ukrainian
National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky»,
Odesa, Ukraine

e-mail: spetrenko@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0442-637>

SUMMARY

The article has been devoted to the description of linguistic and cultural peculiarities of English politicians and methods of their presentation in Ukrainian.

The problem of the research is urgent taking into consideration the functional and communicative approach...

Key words: *politicians' speeches, lingual and cultural peculiarities, translation operations, adequate translation.*

REFERENCES

Horban Iu. A., Bilyk Iu. I., Diachuk L. V. та in. (2007). *Istoriia suchasnoho svitu: sotsialnopolitychna istoriia XV–XX stolit* [History of the modern world: social-political history of the XV–XX centuries]. Kyiv : Znannia. 439 p. [in Ukrainian]

До статті додаються:

Довідка про автора (авторів) на окремому аркуші: прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи (для аспірантів – місце навчання), посада, науковий ступінь, учене звання, домашня адреса (індекс обов'язково), адреса електронної пошти, контактні телефони, поштова адреса (або адреса відділення «Нової пошти») для надсилання друкованого екземпляру журналу.

Текст статті та додаткові матеріали надсилати електронною поштою на електронну адресу zhmaeva@gmail.com (у темі листа вказати прізвище автора).

Грошовий переказ сплачується **після позитивного рішення редколегії про прийняття статті до друку**. Редакційна колегія

залишає за собою право перевіряти отримані статті на наявність плагіату, віддавати надіслані статті на додаткове рецензування, а також відхиляти ті з них, які не відповідають вимогам або науковим напрямкам журналу.

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ НЕ НЕСЕ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗМІСТ СТАТЕЙ ТА МОЖЕ НЕ ПОДІЛЯТИ ДУМКУ АВТОРА!

Мови публікацій: українська, англійська, німецька, польська, китайська, корейська.

ЗМІСТ

Alexander I. Iiadi

Etyma alantica. 5

Наталія Г. Арефьєва

Етикетні формули в народній фразеології
(на матеріалі російських переселенських говірок Одещини). . 15

Наталія В. Борисова

Лінгвістичний аналіз художнього образу жінки:
від когнітивних парадигм до вербального портретування. . 34

Ніна Данилюк

Текст перекладу в сучасному науковому вимірі. 56

Наталія Денисова

Когнітивні дієслова як індикатори пізнавальної інтенції
у науковому дискурсі онлайн-навчання. 69

Галина Є. Фатех

Функціонально-семантичний синкретизм
емоційних маркерів тілесності в художньому мовленні. . . 82

Світлана В. Форманова

Фразеологізми в романі І. Багряного «Сад гетсиманський»:
стилістично-експресивні функції. 98

Тетяна Гарбуза, Олена Охріменко, Юлія Радченко

Лінгвостилістична специфіка податкових текстів
у англomовному та німецькомовному просторах. 113

Volodymyr A. Glushchenko, Viktoriia V. Roman,

Maryna Yu. Rudenko

Comparative-historical method: content, structure, history. . . 131

Тетяна В. Громко

Лінгвостилістичні аспекти перекладу пісенного тексту
«Hallelujah» Леонарда Коена. 154

Svitlana Fedorenko, Volodymyr Doroshenko, Svitlana Honcharenko
Pragmatic aspect of reproducing
English military vocabulary in Ukrainian. 175

**Наталія Г. Іванова, Наталія Коваль, Ірина Марчук,
Оксана Присяжнюк**
Лінгвопедагогічний феномен edutuber / edutubing
у глобальному та українському контекстах:
функціональні доміанти. 191

Tetiana M. Korolova
Mechanisms of intonation patterns variability. 216

Тетяна І. Мись
Фразеологічні конструкції в англійському
правовому дискурсі. 224

Валерія О. Ніколаснко
Екфразис в англomовних оповідах про сновидіння 236

Євгеній М. Степанов
Польські письменники й Одеса в ХІХ столітті:
літературно-краєзнавчий нарис за експозицією
одеського літературного музею. 250

Вимоги до оформлення наукових праць,
що друкуються в «Науковому віснику
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського:
Лінгвістичні науки». 267

CONTENTS

Alexander I. Iliadi

Etyma alantica. 5

Natalia G. Arefieva

Etiquette formulas in folk phraseology
(based on Russian migrant dialects of Odessa region) 15

Nataliia V. Borysova

Linguistic analysis of the female literary image:
from cognitive paradigms to verbal portraiture. 34

Nina Danylyuk

Translated text in modern scientific dimension. 56

Nataliia Denysova

Cognitive verbs as indicators of epistemic intention
in the scientific discourse of online learning. 69

Halyna Ie. Fateh

Functional-semantic syncretism of emotional markers
of corporeality in artistic speech. 82

Svitlana V. Formanova

Phraseologisms in I. Bagrian's novel 'The Garden of Gethsemane':
stylistic and expressive functions. 98

Tetyana Garbuza, Olena Ohrimenko, Yulia Radchenko

Linguistic and stylistic specifics of tax texts in English-
and German-speaking regions. 113

**Volodymyr A. Glushchenko, Viktoriia V. Roman,
Maryna Yu. Rudenko**

Comparative-historical method: content, structure, history. . . 131

Tetiana V. Hromko

Linguostylistic aspects of translating Leonard Cohen's
song "Hallelujah". 154

Svitlana Fedorenko, Volodymyr Doroshenko, Svitlana Honcharenko
Pragmatic aspect of reproducing
English military vocabulary in Ukrainian. 175

**Nataliia G. Ivanova, Nataliia Koval, Iryna Marchuk, Oksana
Prysiazhnyuk**
Linguopedagogical phenomenon edutuber / edutubing
in global and Ukrainian context: functional dominants. 191

Tetiana M. Korolova
Mechanisms of intonation patterns variability. 216

Tetiana I. Mys'
Phraseological constructions in English legal discourse. 224

Valeriia O. Nikolaienko
Ekphrasis in English-language dream reports. 236

Ievgenii N. Stepanov
Polish writers and Odessa in the 19th century:
a literary and local history essay based on the exhibition
of the Odessa literary museum. 250

Requirements to the content and structure
of the articles published in Scientific Research Issues
of South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky. 267

НОТАТКИ

Українською та англійською мовами

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 8 від 25.12.2025 р.

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1188 від 24 вересня 2020 року (спеціальність В11 – Філологія (за спеціалізаціями))

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 225 від 01.02.2024 року

Ідентифікатор медіа: R30-02642.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (вул. Старопортофранківська, буд. 26, м. Одеса, 65020, pdpu@pdpu.edu.ua, тел. 048-752-98-10; 048-731-62-91).

Усі матеріали збірника представлені на сайті:
<https://www.lingstud.od.ua>

Відповідальний за випуск — **О. І. Іліаді**
e-mail: alexandr.iliadi@gmail.com

Формат 60x84/16. Гарнітура Newton.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 16,04.
Замов. № 1225/992. Наклад 100 прим.
Підписано до друку 29.12.2025 р.

Видавництво і друкарня — Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.